SPRÅKPORTEN

Svenska som andraspråk 1 2 3

Monika Åström

Studentlitteratur

Språkporten

Monika Åström

Studentlitteratur

Studentlitteratur
Box 141
221 00 Lund

Besöksadress: Åkergränden 1
Tel 046-31 20 00
www.studentlitteratur.se

Produktionsstöd har erhållits från
Specialpedagogiska skolmyndigheten

Denna trycksak är miljöanpassad, både när det gäller papper och tryckprocess.

Redaktörer: Tommy Lundahl och Henric Arfwidsson
Grafisk form: Werner Schmidt
Omslagslayout: Johanna Szemenkar Remgard
Omslagsbild: Shutterstock

Art.nr 32008
ISBN 978-91-44-07917-2

Upplaga 2:2

Printed by Elanders Poland, Poland 2013

Till eleven

Välkommen till Språkporten, en lärobok i svenska som andra språk och svenska som främmande språk! Du har redan en bra nivå men vill uppnå C1 och C2 på den europeiska språkskalan, CEFR. Om du följer kurserna i svenska som andraspråk i svenska gymnasieskolan ger Språkporten dig goda möjligheter att klara de nationella ämnesproven i kurs 1 och 3.

Texterna

Bokens texter består till stor del av tidningsartiklar hämtade från våra större dagstidningar. Autentiska tidningstexter innehåller ett abstrakt ordförråd, ofta med idiomatiska uttryck och metaforer. Just därför tar läsningen emot i början och kräver en hel del möda. Språkporten vill öppna upp för tidningsprosan genom rikligt med övningar som tränar det abstrakta ordförrådet. Förhoppningen är att du som arbetar med boken ska övervinna den första känslan av motstånd, få en bättre läsförståelse och sedan mer självständigt kunna ge dig i kast med dagstidningar och sakprosa; helt enkelt klara dig på djupare vatten.

I den andra upplagan av Språkporten har jag haft möjlighet att aktualisera textinnehållet och även i möjligaste mån anpassat det till gymnasieskolans nya ämnesplaner.

Struktur

Bokens innehåll är tematiskt uppdelat i åtta kapitel. Texterna är valda för att väcka intresse och leda till vidare diskussion och till jämförelser mellan kulturer. Varje kapitel följer samma struktur och består av flera "textblock" – en eller flera texter som ligger efter varandra. Efter varje sådant block följer "Tillbaka till texten", där du tränar på kapitelorden och fördjupar dig i uttryck, metaforer, etc. som förekommit i textblocket. Ofta kommer även ordbildnings-, skriv- och diskussionsuppgifter i anslutning till textblocken. Kapitlet avslutas med en hörövning och grammatikuppgifter.

Den digitala delen

På insidan av omslaget finns en kod och instruktioner för hur du når det digitala materialet på webben.

Där hittar du hela boken inläst så att du kan läsa och lyssna samtidigt. Välj själv om du vill följa texten i boken eller på skärmen.

De små pilsymbolerna som du ibland ser på boksidorna är länkar till ordträning, hörövningar, extra stavningsträning, länkar och annat kompletterande material som du kan behöva använda. Klickar du på symbolen öppnas just den övningen eller det avsnittet som pilen hänvisar till.

Materialet i Språkporten har utprövats under en lång period och min önskan är nu att detta arbete ska bli till glädje och nytta för många fler, att boken ska kännas som porten till något nytt och att den ska leda till att språket bär inom nya domäner.

Lycka till!

Monika Åström

Innehåll

7. Språket 2 283

8. Resor 351

Inledande resurssidor

Modell för att analysera skönlitterär text

Miljö och tid

När utspelar sig handlingen? Nutid, framtid eller förr i tiden?
Under hur lång tid utspelar sig handlingen?
Är tiden viktig? På vilket sätt?
Var utspelar sig handlingen?
Är miljön noggrant beskriven eller får man några bitar här och där?

Handlingen

Vad handlar berättelsen om?
Finns det någon höjdpunkt eller vändpunkt i berättelsen?
Finns det någon punkt då personerna ser allt på nytt sätt?

Personerna

Vem (eller vilka) är huvudperson?
Hurdan är huvudpersonen/huvudpersonerna?
Vilka viktiga bifigurer finns det?

Språket

Var språket lätt att förstå? Varför? Eller svårt att förstå?

Berättarperspektiv

Är det författaren själv som berättar?
Eller är det någon av personerna i berättelsen som berättar i ”jagform”?
Om berättelsen berättas i jagform – vad innebär det för berättelsen?

Budskap

Vill författaren säga något med sin berättelse?
Vill han/hon lära läsaren något?

Vad tyckte du?

Vad tyckte du om berättelsen?
Vad var bra och vad var dåligt?

Ord för att beskriva språk och text

Andraspråk	är det språk man lär sig efter modersmålet (sitt förstaspråk). Vanligt är att man lär sig ett andraspråk i det land man flyttar till. Obs att ett främmande språk är t.ex. spanska som man lär sig i svensk skola.
Dialekt	är en språkvariant som talas inom ett avgränsat geografiskt område. Skånska är en dialekt och norrländska är en annan men inom skånskan och inom norrländskan finns många dialekter.
Flerspråkig	säger man om en person som flytande kan använda fler språk än två.
Ironi	används då någon i tal eller skrift säger motsatsen till vad han/hon verkligen menar och vill att den som lyssnar eller läser ska förstå detta. T.ex. att säga "vilken mysig kille" fastän det är motsatsen man menar.
Jargong	betyder *gruppspråk, yrkesspråk*. I samhället finns olika grupper (t.ex. kompisar eller människor inom ett visst yrke) som utvecklar sitt speciella ordförråd, sitt speciella sätt att uttrycka sig.
Kreolspråk	talas i gamla kolonier. Vanligt är att basen är engelska, franska eller portugisiska men grammatiken är förändrad och det finns nytt ordförråd. Ett exempel är franska på Haiti.
Lingua franca	är ett språk som talas mellan människor med olika modersmål, ett språk att mötas på. Om två personer talar t.ex. engelska, franska, spanska, arabiska, swahili men ingen av dem har det som modersmål blir samtalsspråket ett lingua franca.
Modersmål	Även kallat förstaspråk. Det är det språk en person lär sig tala som litet barn. Man kan ha flera modermål om föräldrarna talar olika språk och då kallas man flerspråkig.
Objektiv	är man när man är neutral, saklig och inte blandar in egna åsikter eller känslor.
Rikssvenska	är den form av svenska som, till skillnad från dialekter, anses vara neutral och inte kan kopplas till någon bestämd del av Sverige. Det är det neutrala språk man ofta hör i radio och TV.
Satir	är en text (prosa, lyrik, dramatik) som med hjälp av ironi, hån och förlöjligande vill peka på det som är fel i samhället.
Slang	är talspråkligt och vardagligt språk som snabbt förändras.
Sociolekt	är ett begrepp som syftar på den språkliga variation som utmärker en social grupp.
Subjektiv	är man om man visar sina egna värderingar. Motsats är objektiv.
Tvåspråkig	säger man om en person som flytande behärskar två språk lika bra.
Svordom (att svära)	är starka ord som signalerar ilska och förakt. De är "fula" ord som inte passar att använda när som helst.
Verbal	Den som är verbal talar väl. Att uttrycka sig verbalt är att tala.
Icke-verbal	är kommunikation utan ord, t.ex. gester, mimik, kroppsspråk.
Visuell	Visuellt är det som man kan se.

Texttyper

I Språkporten läser du texter som representerar olika genrer, olika texttyper.

Faktatext

En faktatext ska informera, vara objektiv och ge praktiska upplysningar.
Exempel: Hur många vänner på Facebook är för många (s. 221) Släktskap och påverkan (s. 284) Sensationssugen eller stugsittare? (s. 352)

Debattartikel

Den som skriver en debattartikel eller en insändare skriver för att hävda sin åsikt (sin tes) i en fråga eller om ett ämne. Skribenten vill övertyga med argument. Texten är subjektiv och det finns ofta värdeladdade ord.
Exempel: Osäkrade vapen på våra vägar (s. 247) Vem betalar din semester? (s. 354)

Insändare

I en insändare debatteras smått och stort och du som tidningsläsare är välkommen med ditt inlägg. En insändare är ofta kort och inte lika formell som den "finare" debattartikeln.
Exempel: Läsarna har ordet (s. 250)

Reportage

Ett reportage tar ofta längre tid att skriva än en vanlig nyhetsartikel. Journalisten gräver djupare, arbetar mer som en författare och sätter sin personliga prägel på reportaget.
Exempel: Ny syn på tid och rum (s. 206) Resandets livgivande kraft (s. 363)

Krönika

En krönika är en kort humoristisk text. Den beskriver ofta vardagliga händelser men kan även handla om politik och samhälle.
Exempel: Chatten fick mig att bli en gubbe (s. 313) Vikten av att gå vilse (s. 376)

Satir

En satir använder ironi, överdriver, förlöjligar och fördummar för att framföra kritik mot en person eller en företeelse.
Exempel: Flyg till solen med oss på NotJet (s. 377)

Om litterära genrer se s. 280.

Metaforer och liknelser

En metafor är en språklig bild. Med metaforer blir språket tydligare, mer målande. Man vill visa på en likhet. På grekiska betyder metafor överföring. Ett ord förs över från ett område till ett annat. Att kalla kamelen för öknens skepp är en klassisk metafor. Kamelen i öknen liknar ett skepp på havet.

Ett ord eller uttryck kan ha en *bokstavlig* betydelse och en annan överförd betydelse. Stå på egna ben kan man bokstavligt kring ett års ålder. Men som metafor betyder stå på egna ben att kunna klara sig själv, flytta hemifrån etc.

Metaforen ligger nära *liknelsen*. Men en liknelse har ett jämförelseord, t.ex. hungrig som en varg.

Liknelse: Klassrummet var hett som en öken.
Metafor: Det var ökenhetta i klassrummet.

Liknelse: Språket är som en persisk matta som kan ta mig vart jag vill.
Metafor: Språket är en persisk matta som kan ta mig vart jag vill.

Liknelse: Min älskling du är som en ros.
Metafor: Min ros, jag älskar dig!

Vad betyder följande metaforer?
Och vilken bokstavlig betydelse har uttrycken?

1 Han var van att *spela första fiolen*.
2 Han förstod att han måste *lägga korten på bordet*.
3 Hon *kryddade* sin berättelse med många roliga exempel.
4 Hon kände sig *vissen*.

Ordbildning

Vi har två sätt att bilda ord i svenskan: sammansättning och avledning.

Sammansättning

Sammansatta ord består av självständiga ord som kan användas vart och ett för sig. Varje sådant ord kallas *stam*. Sammansättningar är mycket vanliga i svenskan.
Exempel: en skvallertidning (skvaller + tidning) Ordet har två stammar.

I en del sammansättningar tas en bokstav bort.
Exempel: skola + gård = skolgård

Ibland sätter man in ett s (foge-s), t.ex. berg**s**by, bostad**s**hus. Om ett ord har tre stammar kommer i regel ett s mellan de två sista stammarna
Exempel: fotbollsplan, läroboksoris, motståndsrörelse, klassrumsmöbler

Ett ord som slutar på vokal byter ibland vokal i sammansättningen.
Exempel: vecka + matsedel = veckomatsedel (vecko är en gammal böjningsform)
hälsa + problem = hälsoproblem
kyrka + gård = kyrkogård
gata + korsning = gatukorsning (gatu är en gammal böjningsform)
olja + pump = oljepump (med e blir det lättare att uttala)

Avledning

Avledning innebär att ett *prefix* (förled) och/eller ett *suffix* (efterled) läggs till en stam och därmed bildas ett nytt ord.

Exempel: o	-	hjälp	-	sam
prefix		stam		suffix

Exempel på nekande och nedsättande *prefix*:
missförstå, urdålig, olaglig, illegal, impopulär, vantrivas, asocial, inaktuell

Exempel på *suffix* som bildar verb:
hjälpa, mjukna, parfymera, demokratisera, identifiera, klassificera

Exempel på *suffix* som bildar substantiv:
godhet, fattigdom, storlek, vänskap, inbjudan, skapelse, fylleri, tystnad, leende

Exempel på *suffix* som bildar adjektiv:
hörbar, smärtsam, sjuklig, lögnaktig, skrikig, energisk, chockartad, barnlös, känslomässig

Textbindning – Sambandsord

När du skriver en text behöver du binda samman meningarna så att texten får flyt och sammanhanget blir klarare. Sådana viktiga små ord kallas sambandsord. Man kan dela in sådana ord i olika grupper men kom ihåg att de inte alltid är utbytbara med varandra.

Sambandsord

Tillägg
dessutom, också, inte...heller
även, vidare, ytterligare
förresten, för övrigt

Motsats
däremot, i stället, i alla fall
men, trots allt, trots det, tvärtom

Motsättning
tyvärr, dessvärre

Betoning, förklaring
egentligen, i själva verket, snarare
åtminstone, tydligen, nämligen, ju, det vill säga

Avsikt
i syfte att, målet är att

Sammanfattning, avslutning
slutligen, avslutningsvis, sammanfattningsvis
kort sagt

Exemplifiering
till exempel, exempelvis, bland annat,
det vill säga, i synnerhet, närmare bestämt,
särskilt

Orsak och slutsats
därför, på grund av detta, det beror på,
beroende på
således, därigenom, anledningen är
orsaken är

Tid
hittills, dittills, samtidigt, så småningom
inledningsvis, först, till att börja med,
ändå, tidigare, sedan, slutligen, till sist, på
den tiden

Medgivande
givetvis, självklart, förstås
det är sant att

Följd och slutsats
alltså, följaktligen, följden blir, således,
detta leder till
därför, tydligen, uppenbarligen, så

Upprepning
som tidigare nämnts, med andra ord

Jämförelse
å ena sidan, å andra sidan
fördelarna, nackdelarna
på samma sätt
i likhet med, jämfört med

Referera – skriva referat

Att skriva ett *referat av en hel text* är att göra en sammanfattning av det viktigaste i den; att återberätta ganska kort. Ett referat måste vara *objektivt*. Det betyder att vad du själv tycker eller tänker inte får synas i texten.

- Läs först igenom texten du ska referera några gånger. Markera de viktigaste partierna och fundera över vad texten egentligen vill säga. Skriv ned viktiga ord och meningar på ett papper.
- Skriv sedan referatet *med egna ord och meningar.* Skriv inte av! Du kan naturligtvis använda viktiga ord från texten t.ex. fackord och faktauppgifter.
- Ange vilken *källa* (se s. 14) du använder och var noga med *referatmarkeringar* (se nedan).

Längden på referatet kan variera beroende på hur mycket fakta som finns i texten men ca 30 % av den text man refererar är en bra längd på referatet.

Ibland citerar man *delar* av en text och låter det ingå i den egna texten. Då är det viktigt att ange *källa* (se s. 14).

Referatmarkörer

I början av ditt referat anger du *källa* (se s. 14) men för att påminna läsaren om att texten är ett referat och inte en egen text måste du längre ned i texten åter markera vem författaren är. Hur många referatmarkörer du bör ha med beror på hur långt referatet är.

Kom ihåg att du använder författarens *hela namn* eller bara *efternamn.* Aldrig bara förnamn!

Exempel på referatmarkörer:

Eliza Kajanus skriver …	Kajanus anser att …
Vidare konstaterar Kajanus …	Eliza Kajanus ger som exempel …
Eliza Kajanus påpekar att …	Enligt Kajanus …
Kajanus lyfter fram …	Eliza Kajanus redogör för …

(Källa: Kajanus, Eliza, *Tillfället gör syskonspråket,* Språktidningen, december 2010.)

Ange källa

När du *refererar* eller *citerar* vad någon annan har skrivit måste du ange *källa*.
I källan ska du ange:

- Namn på artikeln eller boken
- Namn på författaren
- Varifrån texten kommer
  - kommer den från en dagstidning ska du ange namn på tidningen och datum
  - kommer den från en tidskrift ska du ange nummer på tidskriften och årtal
  - kommer den från en bok ska du ange namn på boken och året den kom ut
  - kommer den från internet ska du ange internetadress

EXEMPEL

Källan är en dagstidning

I sin artikel Modernt familjeliv i skärmens sken, DN, 25/1 2012, beskriver Thomas Lerner hur Twitter, Facebook och mejl gör att föräldrar ägnar mindre tid åt sina barn.

eller

Thomas Lerner har skrivit om hur Twitter, Facebook och mejl gör att föräldrarna ägnar mindre tid åt sina barn (Modernt familjeliv i skärmens sken, DN, 25/1 2012).

Källan är en tidskrift

Joanna Rose beskriver i sin artikel Hur många vänner på Facebook är för många, Forskning och framsteg, 2010:8, att 150 vänner är vad vi kan hålla i huvudet. Inte fler.

eller

Vi klarar inte av att hålla kontakt med fler än 150 vänner, skriver Joanna Rose (Hur många vänner på Facebook är för många, Forskning och framsteg, 2010:8).

Källan är en bok

Under rubriken ”Alfred Nobel – uppfinnare, idealist och vagabond” ger Monika Åström en bild av en mångsidig begåvning (Språkporten, 2012).

Källan är internet

Ange författare och namn på artikel som ovan. Viktigt att ange internetsidan korrekt, t.ex. www.skolverket.se

De fullständiga källorna till texterna i Språkporten hittar du längst bak i boken under rubriken Textkällor.

Citat

Ibland vill man visa exakt vad som har stått i källan. Man skriver av ord för ord eftersom man tycker att det är bra formulerat. Då gör man ett citat och måste visa det med citattecken. Runt citatet sätter man tecknen ”– – –”

Exempel
Kanske har du 1500 vänner på Facebook. ”Men den mer genuina vänskapen omfattar bara en tiondel av den siffran”, hävdar Joanna Rose (Forskning och framsteg, 2010:8).

Argumentation

Människor har åsikter om det mesta och vi diskuterar på jobbet, deltar i debatter, bloggar, skriver insändare eller debattartiklar. Vi argumenterar för det vi tror är bäst.

Argumentationen kan alltså vara skriftlig eller muntlig. Men grunden för all argumentation är att man vill framföra en åsikt, att man vill övertyga andra om att man har något viktigt att komma med. Din åsikt kallas *tes*. Den måste vara tydlig och du måste försvara den med *argument*.

Debattartikel

(Exempel på debattartikel hittar du på s. 247 *Osäkrade vapen på våra vägar* och på s. 354 *Vem betalar din semester.*)

Du har tagit ställning i en fråga. Du vill påverka andra. Du har en *tes*.

Skriv sedan ner alla *argument* som kan stödja din tes. Du måste förklara och försvara tesen.

Du kan även ta med de *motargument* som finns, d v s att du tar fram argument som används av dina meningsmotståndare. *Motargumenten* stödjer ”den andra sidan av saken”. Ofta tar man med ett motargument för att tala om att man tycker att det är felaktigt. Man vill bemöta det. Glöm inte att din egen tes hela tiden måste vara tydlig.

Ett bra tips är att först skriva ner en spalt med argument *för* och en annan spalt med argument *mot*.

Din tes ska synas redan i början av texten så att läsaren förstår vilken åsikt du vill försvara. Du kan sedan återkomma till tesen någon gång och helst låta den synas mot slutet av texten.

En debattartikel ska engagera läsaren. Du vill få läsaren på din sida. Vänd dig gärna till läsaren med uppmaningar och med frågor som gäller ämnet.

Exempelvis:
”Hur skulle du själv/ni själva göra om ...?”
”Vad tycker du själv/ni själva om att ... ?”
”Det här måste vi ändra på!”

Tänk på att det finns fler sätt att uttrycka sig på än ”Jag tycker att ... .”
Här kommer några förslag på inledande uttryck:

Jag anser att ...
Enligt min mening ...
Min åsikt är ...
Man får inte glömma att ...
Man kan se att ...
Vi måste ta hänsyn till att ...
Det är viktigt att ...

Det är tydligt att ...
En undersökning har kommit fram till att ...
Enligt forskarna ...
Enlig X X är ...
Sammanfattningsvis kan man säga ...
Till slut skulle jag vilja framföra att ...

I en argumenterande text har du användning för de sambandsord som uttrycker motsats och jämförelse:

Motsats: däremot, i stället, men, trots det, tvärtom, i alla fall
Jämförelse: å ena sidan – å andra sidan, fördelarna, nackdelarna

Andra ord som visar din attityd, din hållning, det du känner och tycker:

Om du är säker

naturligtvis, givetvis, självklart, självfallet, verkligen, absolut, avgjort, utan tvivel

Om du tvekar

nog, väl, kanske, möjligen, eventuellt, troligen, antagligen, förmodligen, så vitt jag vet, eller hur, väl

Om du visar att du är positiv

tack och lov, lyckligtvis, äntligen, som tur är

Om du beklagar något:

tyvärr, olyckligtvis, dessvärre, dumt nog, tråkigt nog

Om du vill förklara:

egentligen, i själva verket, faktiskt, snarast, i grund och botten

Insändare (exempel på insändare hittar du på s. 250)

De flesta tidningar publicerar insändare, d v s korta argumenterande texter från sina läsare. Om du har en *åsikt* (en *tes*) och bra argument för att försvara din tes har du goda chanser att få din text publicerad i tidningen. En insändare är egentligen en kortare debattartikel. Därför gäller samma goda råd och regler som de som står under rubriken debattartikel här ovan. Se debattartikel. Eftersom insändaren är kortare än debattartikeln bör du visa din åsikt tidigt i texten. I en insändare kan du också vara mer personlig och använda ord som exempelvis: *himla, knasigt, jättebra, schyst, knäppt.* Tänk på att du snabbt måste vinna läsaren på din sida!

Argumenterande tal

Om du muntligt presenterar din åsikt gäller även här i stort sett samma goda råd som gäller för debattartikel. Se Debattartikel s. 16. Din tes måste vara klar och du måste ha tänkt igenom vilka argument du vill framföra och kanske också vilka motargument som du vill bemöta. Tänk på att förslag på varierande inledningar och ord för motsats, jämförelse och attityd som presenteras under Debattartikel gäller lika mycket för argumenterande tal! Se också de allmänt goda råd för en talare som presenteras under Tala (s. 18).

Tala

Att tala inför publik är en gammal konst. Retoriken – talandets konst – började studeras redan för flera tusen år sedan. Alla politiker vet att retoriken är viktig för att övertyga lyssnarna och vinna deras förtroende. Winston Churchill, John F. Kennedy och Martin Luther King är exempel på goda talare. Även du kommer långt om du känner till några retoriska knep.

Förbered dig noga hemma. Ett oförberett muntligt framförande blir sällan bra. Tänk igenom dispositionen, alltså ordningen på det du tänker säga. Du kan skriva ned hela presentationen för dig själv om du vill, men när du står framför dina åhörare ska du tala *fritt* med hjälp av *stödord* och kanske några korta inledande fraser som du har på ett papper som stöd. En talare som bara läser ur sin nedskrivna text har misslyckats. Det blir svårt att följa med och förstå vad talaren säger. Tänk sedan på att tala *högt* och *lagom fort*.

Ögonkontakten med åhörarna är bland det viktigaste. I ett klassrum går det bra att se på alla åhörare. Alla är lika viktiga; se på alla och absolut inte bara på en person (t ex på läraren).

Miner och gester är viktiga. Det blir tråkigt att titta på en talare som står alldeles stilla och har samma ansiktsuttryck hela tiden. Gör talet levande genom att använda ditt kroppsspråk. Tala med ögon, händer och kropp!

Inledningen

Det är här du ska fånga lyssnarnas intresse och presentera ditt ämne. Det är ofta effektivt att inleda med en fråga för att lyssnarna ska känna sig delaktiga. *"Har ni någonsin tänkt på … ?" "Har ni hört talas om … ?"*

Mitten

Det är viktigt att ha en *röd tråd*, d v s att presentationen hänger ihop och att en sak följer naturligt på en annan.

Tänk på att knyta ihop dina idéer och precis som när du skriver kan du använda ord som *exempelvis*, *tvärtom* och *däremot*. Se sambandsord s. 12.

Avslutningen

Summera. I ett argumenterande tal kan du sammanfatta dina argument. Dra en slutsats. Ibland passar det att låta åhörarna ställa frågor mot slutet.

Du ska visa åhörarna att du börjar närma dig slutet. Undvik plötsliga, oväntade slut. Använd *sammanfattningsvis, till sist, slutligen skulle jag vilja …*

Avsluta inte med *"Det var allt"*, *"Nu är det slut"* eller liknande.

Tekniska hjälpmedel

Ofta är det tydligare och trevligare om man får se några bilder under presentationen. Du använder kanske Power Point eller något annat hjälpmedel. Tänk på att bilderna inte får bli för många och de får inte dominera eller ta över presentationen

Ord för att signalera attityd

När du deltar i en muntlig eller skriftlig diskussion behöver du ord som visar din attityd, din hållning, det du känner och tycker. Följande ord kan du använda:

Om du är säker

naturligtvis, givetvis, självklart, självfallet, verkligen, absolut, avgjort, utan tvivel

Om du tvekar

nog, väl, kanske, möjligen, eventuellt, troligen, antagligen, förmodligen, så vitt jag vet, eller hur, väl

Om du visar att du är positiv

tack och lov, lyckligtvis, äntligen, som tur är

Om du beklagar något:

tyvärr, olyckligtvis, dessvärre, dumt nog, tråkigt nog

Om du vill förklara:

egentligen, i själva verket, faktiskt, snarast, i grund och botten

Vetenskapligt skrivande

Rapport – pm – utredande text

Kursprovet i kurs 3 i svenska som andra språk består av en muntlig och en skriftlig uppgift. Den skriftliga uppgiften kommer att bli av det slag som förekommer vid universitetet, dvs. en *utredande* text med problemformulering. Utredningen ska vara baserad på litteratur och det ska finnas en egen analys/slutsats. En sådan text kan kallas *rapport* och ibland även *pm* (pro memoria).

Formulera för dig själv *syftet* med din text. Vilken fråga eller vilket problem ska du utreda?

Läsaren måste tidigt få veta vad du ska undersöka.

Ta fram de fakta du vill ha med i din utredning. Formulera med egna ord en lista på det som är viktigt för att belysa ämnet. Det blir din checklista när du sedan skriver texten.

När du refererar andras tankar måste du vara *objektiv*. I en utredande text är du själv neutral när du presenterar problemet eller frågan.

Ange med källanvisningar och referatmarkeringar vilka källor du använder. (Se s. 14 och s. 13)

Använd även sambandsord (s. 12) för att binda ihop texten.

Mot slutet av texten kan du låta din egen åsikt komma fram. Här analyserar och diskuterar du resultatet.

I en utredande text med flera källor kan de fullständiga källorna skrivas efter texten.

ARBETA SÅ HÄR

Inledning
- Presentera ämnet
- Presentera syftet med ditt arbete. Vilken fråga ska du utreda?
- Vad är det du vill undersöka? Vad vill du uppnå med din rapport?

Huvuddel
- Redovisa vad du har kommit fram till när du har läst olika källor. Här presenterar du resultatet av din undersökning.
- Tolka och diskutera resultatet. Här kan du även visa dina egna åsikter och tankar men den delen av rapporten får inte bli för stor.

Avslutning
- Sammanfattning
- Slutsatser
- Källförteckning

MYTOMSPUNNA 1

Vad är en myt?

Ordet myt kommer från grekiskans my'thos som betyder tal, ord, saga. En religiös myt handlar om världens skapelse och undergång, om de första människorna på jorden och annat som människor alltid funderar över. Mytologi är läran om ett folks gudasagor, t.ex. om gudarna i det gamla Mesopotamien, Grekland eller Inkariket.

Vi använder också ordet myt då vi talar om platser och personer. Några exempel är pyramiderna i Egypten som blivit föremål för vår fantasi och därigenom har det skapats myter kring dem, Nelson Mandelas fantastiska och ovanliga liv har gjort honom mytomspunnen och myterna om livet ombord på det sjunkande skeppet Titanic är många. "Den blonda svenska flickan" är en myt som länge funnits utomlands.

Myterna finns någonstans i ett gränsland mellan sanning och lögn. De ger näring åt vår fantasi och ger oss symboler som vi kan anknyta verkligheten till. Myter uppstår ofta då framgångsrika berömda människor dör plötsligt. J F Kennedy, Marilyn Monroe och Elvis Presley är några exempel.

Monika Åström

föremål, -et; pl.= sak, ting
vara föremål för vår fantasi vara den som alla fantiserar kring
mytomspunnen med myter kring sig, någon/något det finns myter kring
anknyta till (-knyter, -knöt, -knutit) förknippa med, koppla till, referera till
uppstå (-står, -stod, -stått) börja, komma till, födas

Diana – dyrkad gudinna

Ett tydligt och nutida exempel på hur en myt uppstår ur ond, bråd död är historien om prinsessan Diana. Hon var bara 19 år gammal när hon gifte sig med prins Charles. Äktenskapet beskrivs som stormigt och kaotiskt. Och eftersom ett olyckligt äktenskap är mer intressant för skvallertidningar än ett lyckligt, dröjde det inte länge förrän hon var världens mest fotograferade person. Det hör också till ovanligheterna att kungligheter skiljer sig så därför blev deras skilsmässa ett välkommet tillskott för skvallerjournalistiken och för s.k. paparazzi-fotografer.

Efter skilsmässan från prins Charles hade Diana en kärleksaffär med Dodi Al Fayed, som var son till en stenrik affärsman. Hon och Dodi omkom när deras stora Mercedes fick sladd och körde in i en tunnelvägg i Paris. De var av allt att döma jagade av fotografer och körde mycket snabbt. Genom paparazzi föddes myten om henne och kanske var det de som dödade henne genom att jaga henne och orsaka bilolyckan.

Mystiken kring olyckan är stor och den är föremål för människors fantasier. Var bilen manipulerad? Låg den kungliga familjen bakom? Hade hon blivit för populär? Låg rentav Al Fayeds släkt bakom? Var de emot att de träffades?

Diana blandade sig inte i politiken men hon blandade sig med folket och lyssnade på de arbetslösa och utstötta. Hon var folkets prinsessa. Liksom en sagoprinsessa hade hon rikedom och skönhet. Men hon hade också lidit och nu drabbades hon dessutom av en dramatisk död. Allt var som upplagt för dyrkan och myten började växa.

Diana var namnet på romarnas jaktgudinna. Tiden efter sin död dyrkades Diana som en gudinna och människor gick ut på gatan och grät tillsammans. Varannan människa på jorden följde hennes begravning på TV. Hur blev det så stort? Hur uppstod fenomenet Diana? Kanske har vi alla ett stort behov av dyrkan och var det kanske så att prinsessan Diana kunde fylla det behovet hos många människor? Att det var så stod tämligen klart vid hennes död den 31 augusti 1997.

Sommaren 2004, sju år efter prinsessan Dianas död, invigdes ett minnesmärke i form av en fontän i Hyde Park i London. Arkitekten menar att det är viktigt att spegla Dianas väsen och har därför tänkt på att följande egenskaper ska framträda: slät, snygg, elegant, opretentiös, samtida, flödande, inbjudande, sensuell, bubblande, porlande, sträv, len, turbulent och jordnära.

Monika Åström

nutida modern, från vår egen tid
skvall/er, -ret; pl.= prat om andra människor, rykten, förtal
dröja, dröjer ta tid
tillskott, -et; pl.= bidrag, förstärkning
paparazzi journalister och fotografer som jagar sensationer
stenrik enormt rik
omkomma (-kommer, -kom, -kommit) förolyckas, dö i en olycka
sladd, -en; -ar få sladd med bilen, halka åt sidan, glida på sned
av allt att döma enligt de uppgifter vi har, såvitt vi vet
föremål för vara föremål för människors fantasier = vara den som människor fantiserar om
utstött utkastad i världen, utestängd från normalt liv
som upplagt för som om det var förberett, som om det var planerat att bli
dyrkan (en) beundran, hängivenhet, kult
dyrka, dyrkar avguda, älska, starkt beundra
fenomen, -et; pl.= företeelse, märklig händelse
tämligen ganska, rätt så
inviga, -viger öppna med en ceremoni, ta i bruk
väsen (ett) pl.= karaktär, sätt att vara
framträda (-träder, -trädde, -trätt) synas, märkas
opretentiös enkel, rättfram, anspråkslös
flödande riklig, forsande
sensuell sinnlig, erotisk
porlande brusande, sjudande, pärlande
turbulent med hårda strömmar, som upprör

Förstod du?

1. Varför blev just prinsessan Diana offer för skvallerjournalistik och paparazzifotografer?
2. Vilka myter har uppstått kring bilolyckan?
3. Vilket behov hos människor kunde Diana fylla?
4. Vad har konstnären som gjort minnesmärket över Diana tänkt på?

Mona Lisa – gåtfull, omsvärmad

Porträttet av Mona Lisa målades mellan 1502 och 1506 av konstnären Leonardo da Vinci. Mona Lisa kan alltså fira 500 år och hon är mer omsvärmad än någonsin. Porträttet hänger i Louvren, ett konstmuseum i Paris, som varje år besöks av miljontals människor. Många får bara se en skymt av henne. Det är nämligen alltid kö framför tavlan och det finns besökare som inte orkar köa i timmar utan ger upp. Den som härdar ut och väntar tålmodigt kommer så småningom in i det lilla rummet och det första som slår besökaren är att tavlan är så liten.

Naturligtvis finns det vakter kring tavlan som ser till att allt går rätt till. Ingen får komma för nära, ingen får vidröra tavlan och ingen får fotografera med blixt eller videofilma. Hon kontrolleras och vårdas som en patient. Rummet måste alltid ha temperaturen 25 °C.

Porträttet av Mona Lisa kallas även för "La Gioconda". Det beror på att många konsthistoriker anser att modellen till tavlan var den 25-åriga Lisa från Neapel som var gift med köpmannen Francesco del Giocondo. Hon var mycket vacker och kom från en fattig familj. Men ingen vet med säkerhet vem som har suttit modell för tavlan.

omsvärmad populär, älskad
skymt, -en; -ar glimt, snabb titt
ge upp (ger, gav, givit) backa, inse att det inte går
härda ut, härdar ut klara av, orka, hålla ut
tålmodigt med mycket tålamod, utan att ge upp
slå (slår, slog, slagit) här: plötsligt förstå, plötsligt inse, frappera
se till (ser, såg, sett) vaka över, vakta, kontrollera
anse (-ser, -såg, -sett) tycka, ha en åsikt

I 500 år har människor fascinerats av Mona Lisas leende. Inget annat porträtt har diskuterats så mycket. Hennes leende har bland annat kallats gåtfullt, överlägset, behagfullt och gudomligt. Man har sagt att hon log med stängd mun för att hon hade dåliga tänder. En annan tanke är att hon bar på en eller annan hemlighet. Var hennes hemlighet den att hon väntar ett barn? Ler hon för att hon är förälskad?

Man har också spekulerat i Leonardo da Vincis sexuella läggning. Var han homosexuell? Är Mona Lisa kanske en ung man som klätt ut sig till kvinna? Är det förklaringen till det gåtfulla leendet?

Nyligen förklarade två franska läkare att Mona Lisa varit förlamad på högra sidan av kroppen. Som belägg för den teorin anför de att hennes högra hand ligger som förlamad ovanpå den vänstra. Det skulle vara en förklaring till varför hennes leende är lite snett.

Forskare har också undersökt resterna av den kvinna som de ansåg var Mona Lisa. De fann då att hennes tänder var överdragna med kvicksilver. Det användes som botemedel mot könssjukdomen syfilis. Det styrker i så fall teorin att Mona Lisa ler med stängd mun för att dölja sina dåliga tänder.

Den franske kungen Frans I köpte tavlan av Leonardo da Vinci. Men många italienare hävdar att kungen stal den och vill att Frankrike ska lämna tillbaka den till Italien. Varje gång Italien och Frankrike blir oeniga i det europeiska samarbetet dyker också den striden upp.

En alldeles vanlig lugn dag i Louvren år 1911 promenerade italienaren Vincenzo Perugia lugnt genom de stora salarna, tog ner tavlan, slog in den i tidningspapper och promenerade lika lugnt ut igen. I två år var väggen i museet tom tills man en dag hittade den eftersökta bilden på ett hotellrum i Florens. Numera är hon ständigt omgiven av vakter.

Många män har förälskat sig i hennes skönhet och hennes själfulla leende och under alla år har hon fått ta emot kärleksbrev. Det sägs att kejsar Napoleon var så förtjust i tavlan att han lät den hänga i sitt sovrum. Myter spinns runt det gåtfulla och outsagda och vad som egentligen döljer sig bakom Mona Lisas leende lär vi aldrig få veta.

Monika Åström

fascineras (av) fängslas av, förtrollas av, tjusas av

gåtfull full av gåtor, hemlighetsfull, mystisk
behagfull charmfull, behaglig
spekulera i/om, spekulerar fundera över, fantisera kring
läggning, -en; -ar karaktär, natur, personlighet
belägg, -et; pl.= bevis, stöd
förlamad paralyserad, orörlig
anföra (-för, -förde, -fört) säga, uppge
botemed/el, -let, pl.= bot, medicin
styrka, styrker stödja, bekräfta
dölja (döljer, dolde, dolt) gömma, hålla undan
hävda, hävdar påstå, betona, insistera
oenig inte överens, med skilda åsikter
dyka upp (dyker, dök, dykt) komma in i bilden, komma fram
ständigt alltid, jämt, hela tiden
själfull djup, rik på känsla
spinna (spinner, spann, spunnit) här: fantisera, skapa
outsagd som inte sagts, som ligger i luften
lär (hjälpverb) ska, torde, det lär vi nog aldrig få veta = det får vi nog aldrig veta

Förstod du?

1. Var finns målningen av Mona Lisa och varför är det så svårt att få se henne?
2. Varför kallas Mona Lisa också La Gioconda?
3. Man har spekulerat mycket om hennes leende. I texten hittar du 5 teorier. Vilka?
4. Vad handlar striden mellan Italien och Frankrike om?
5. I två år var väggen på museet tom. Varför?
6. Vad innebär ”myter spinns runt det gåtfulla”?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

anknyta	belägg	botemedel	dyka upp	dyrkan	fascineras (av)	
fenomen	föremål	ge upp	gåtfull	härda ut	hävda	inviga
läggning	oenig	outsagt	spekulera	tillskott	uppstå	

1 Sommaren 2004 ________________ ett minnesmärke över prinsessan Diana.

2 En myt uppstår ur det som är ________________ .

3 De som inte orkar köa framför tavlan ________________ .

4 Det gäller att ________________ om man ska komma fram till tavlan.

5 I alla tider har människor ________________ av Mona Lisas leende.

6 Hennes leende är ________________ .

7 Man har också ________________ i Leonardo da Vincis sexuella ________________ .

8 Några forskare anser att Mona Lisa varit förlamad och som ________________ för detta anför de att hennes högra hand vilar tungt på den vänstra.

9 I Italien ________________ man att Frankrike stulit tavlan från dem.

10 När Italien och Frankrike blir ________________ om andra saker ________________ också striden om tavlan upp.

11 Kvicksilver användes som ________________ mot syfilis.

12 Allt prinsessan Diana gjorde var ett välkommet ________________ för skvallerpressen.

13 Bilolyckan är ________________ för människors fantasier.

14 Att så många sörjde Diana efter olyckan var ett ________________ som många funderade över.

15 En myt ________________ ofta då berömda människor dör plötsligt.

16 Ibland behöver vi ________________ vår egen verklighet till gamla myter för att förstå den bättre.

17 Kanske fyllde Diana vårt behov av ________________ .

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Myter (1) ____________ ofta då berömda personer plötsligt dör. Ett exempel är prinsessan Diana som omkom i en bilolycka. Historien om hennes liv hade länge varit ett (2) ____________ för journalister och fotografer. Det (3) ____________ inte länge förrän hon var världens mest fotograferade person. Hennes bilolycka har länge varit (4) ____________ för människors fantasier. Den orsakades av allt att (5) ____________ av hög hastighet, vilken i sin tur orsakades av att fotografer jagade bilen. Varför började människor (6) ____________ prinsessan Diana? Kanske för att hon närmade sig de vanliga människorna, de små i samhället och även de (7) ____________ .

En annan mytomspunnen person är den kvinna som suttit modell för porträttet av Mona Lisa. Om man vill se tavlan måste man vara beredd på att köa i timmar för att se en (8) ____________ av henne. Stölder har förekommit, så tavlan är (9) ____________ omgiven av vakter. Det har spekulerats mycket kring hennes leende. En vanlig teori är att hon ler med stängd mun eftersom hon har dåliga tänder. (10) ____________ för den teorin har forskarna fått då de undersökte resterna av den kvinna som de ansåg vara Mona Lisa och fann att hennes tänder var (11) ____________ med kvicksilver. Myter ger näring åt vår fantasi och ger oss symboler som vi kan (12) ____________ verkligheten till.

1	2	3	4	5	6
sker	tillskott	dröjde	föremål	tro	dyrka
inleder	belägg	varade	sak	döma	skvallra
uppstår	botemedel	tog	orsak	säga	styrka

7	8	9	10	11	12
jordnära	skymt	skamligt	belägg	överdragna	hänga upp
utstötta	blick	skäligt	läggning	återfunna	anlägga
själfulla	titt	ständigt	tillskott	omspunna	anknyta

Öva kapitelord 1:1

C Sök efter uttryck

Sök i texten efter följande uttryck:

1 Ett tydligt exempel på hur en myt uppstår ur ____________ ____________ ____________ är myten om prinsessan Diana. (en hastig hemsk död)

2 De var ____________ ____________ ____________ ____________ jagade av fotografer och körde mycket snabbt. (enligt de uppgifter vi har)

3 En annan tanke är att Mona Lisa bar på ____________ ____________ ____________ hemlighet. (några olika hemligheter)

D Två verb som anger tid: ”dröja” och ”vara”

”Det *dröjde inte länge* förrän hon var världens mest fotograferade person.”
(Det tog inte lång tid förrän hon var världens mest fotograferade person.)

Dröja betyder låta vänta på sig, vara sen.
Exempel: Våren dröjer i år.
Det dröjde en stund innan han kom.

Dröja betyder också skjuta upp, vänta till senare.
Exempel: Vi tänker dröja lite med att skaffa barn.
Det dröjde inte länge... (Det tog inte lång tid...)

Vara betyder förbli, bestå, fortsätta, pågå.
Exempel: Våren varade länge det året så sommaren lät vänta på sig.
Äktenskapet varade inte länge. (Det blev inte långvarigt.)

Fyll i dröja eller vara. Böj verben om det behövs!

1 Det ________________ alltid länge innan han svarar på mina mejl.

2 Vår vänskap ________________ i fem år.

3 Det ________________ ett år till innan vägen är klar för trafik.

4 Det var kul så länge det ________________ .

5 Jag förstår inte varför hon ________________ . Hon skulle ha varit här för en kvart sedan.

6 De var förälskade när de gifte sig men det ________________ inte länge förrän de förstod att de inte kunde leva ihop. Deras äktenskap ________________ i två år.

7 Det ________________ lite innan maten är klar så ni kan leka en stund till.

Ordbildning

A Läs om sammansättningar och avledningar på s. 11

Orden *skönhet* och *kokhet* är exempel på de två sätten att bilda ord.
Vilket av orden är sammansättning och vilket av orden är avledning?

skönhet ____________________

kokhet ____________________

B Hur många stammar har orden?

1 kattmatsburk ____________________

2 lågprisvaruhus ____________________

3 solrosfröoljepress ____________________

C Adjektiv på -rik

"Myter uppstår då framgångsrika berömda människor dör plötsligt."

Bilda adjektiv på samma sätt med substantiv +rik.

1 område med många barn	ett ____________________	område
2 resa med många händelser	en ____________________	resa
3 man med stort inflytande	en ____________________	man
4 person som talar med många ord	en ____________________	person
5 berättelse med mycket fantasi	en ____________________	berättelse

D Adjektiv på -full

”Är det förklaringen till det gåtfulla leendet?”
”Många män har förälskat sig i hennes själfulla leende.”

Bilda adjektiv på samma sätt med substantiv +full.

1 med mycket kraft ____________

2 med mycket kärlek ____________

3 med stor effekt ____________

4 med mycket omsorg ____________

5 med många tankar ____________

E Förstärkande prefix

”Han var son till en stenrik affärsman.”
(Han var son till en oerhört rik affärsman.)

”sten-” är ett förstärkande prefix, t.ex. stendöv, stentuff, stendum

Andra förstärkande prefix: hyper-, super-, jätte-, kanon-, ur-, topp-, toppen-, ultra-, storm-

Vilket/vilka prefix passar som förstärkning här?

________hastighet ________gräla ________tjej ________komisk

________nervös ________modern ________fin ________trivas

________tråkig ________konservativ

Öva mer på prefix och suffix.

”Kung” Kristina – mystisk och modig

Om drottning Kristina har man sagt de mest skiftande saker. Någon enstämmig uppfattning om henne är svår att finna. Hon beskrivs antingen som klok, behärskad och allvarlig eller som nyckfull, grym och lättsinnig. Men hon framstår alltid som lika majestätisk och mystisk. Det har sagts om henne att hon var den bästa jägaren, att hon behärskade många språk, att hon älskade kultur, att hon var en ful kvinna med mansröst, att hon bar manliga kläder, att det tog en kvart för henne att klä på sig medan påklädning av andra kvinnor av hennes klass oftast försiggick i timmar och att hon behövde sova endast tre timmar per natt.

Myterna om henne började spinnas redan när hon var liten flicka. Hennes far var kung Gustav II Adolf. Han och hans hustru hade redan fått två barn som båda dött som små och när det tredje skulle födas hoppades alla på en pojke. När barnet visade sig vara en flicka gav kungen order om att hon i alla fall skulle uppfostras som en pojke.

År 1630 ingrep Gustav Adolf i det s.k. trettioåriga kriget som pågick i Europa. Han kämpade för protestantismen och stupade 1632. Kristina var då endast sex år gammal. En förmyndare utsågs till att ta hand om Sverige tills hon blev myndig, men redan som barn fick hon sitta med då regeringen fattade sina beslut. Hon växte upp på Stockholms slott och det var tidigt uppenbart för alla att hon var ovanligt begåvad. Sex timmar varje förmiddag hade hon lektioner i matematik, historia, religion och filosofi. Främmande språk lärde hon sig mycket snabbt. Innan hon fyllde tolv år kunde hon konversera på grekiska, latin, franska och tyska. Hon var totalt ointresserad av vad flickor brukade göra men lärde sig tidigt att rida, jaga och fäktas. När hennes kropp utvecklades fick hon många manliga drag och hon gjorde heller inget för att se mer kvinnlig ut. Det sägs exempelvis att hon för det mesta gick omkring i herrskor. Människor var förvånade över att hon kunde ha en så fin hy bara genom att använda vatten. Krämer och parfymer var inget för henne. Hon blev som en pojke och det var något som omgivningen tidigt förundrade sig över. Naturligtvis var hon mycket präglad av sin uppfostran och uppväxten spelade antagligen en stor roll för hur hon skulle komma att forma sitt liv. Hon lärde sig tidigt att fatta egna beslut. Den unga flickan uppfostrades till att bli kung!

Vid 18 års ålder var det dags för Kristina att börja styra landet och det skulle inte dröja länge förrän hon visade upp en stark egen vilja och fattade viktiga politiska beslut. Men hon ägnade sig inte ensidigt åt politik. Hon var tvärtom mycket mångsidig och ägnade sig med ovanligt stort intresse åt konst och filosofi. Men de filosofiska samtalen i Sverige kändes för begränsade och därför inledde hon kontakter

skiftande olika, växlande
enstämmig som tycker lika, utan undantag
behärskad lugn, kontrollerad
nyckfull med skiftande humör, lynnig, kapriciös
lättsinnig bekymmerslös, som tar för lätt på saker
behärska, behärskar kunna, vara insatt i
försiggå (-går, -gick, -gått) pågå, hålla på, äga rum
spinna (spinner, spann, spunnit) fantisera, skapa
ingripa (-griper, -grep, -gripit) blanda sig i, göra en insats
pågå (-går, -gick, -gått) hålla på, vara, äga rum
stupa, stupar dö i krig
förmyndare, -n; pl. = vårdnadshavare, beskyddare
utse (-ser, -såg, -sett) välja, utnämna
myndig som uppnått myndighetsålder (i Sverige 18 år)
uppenbart tydligt, självklart
begåvad intelligent
drag, -et; pl. = kännetecken, egenskap
omgivning, -en; -ar människor i närheten
förundra sig över, förundrar bli förvånad över, stå frågande inför
präglad (av) formad av, påverkad av, färgad av
dröja, dröjer ta tid
ägna sig åt, ägnar syssla med, hålla på med
ensidig begränsad, visa bara en sida/en sak
mångsidig begåvad på många sätt, som sysslar med många saker
begränsad trång, avgränsad, inskränkt
inleda (-leder, -ledde, -lett) börja

med länderna på kontinenten. Lärda män från hela Europa kallades till Stockholm. Kristina älskade böcker och konstverk. En del böcker köpte hon men en del togs som krigsbyte av svenska soldater i kriget. Hon hade därför en ansenlig boksamling. Hennes besökare hade givetvis böcker med sig, vilket gjorde att innehavet snart växte till ett stort bibliotek. Hon älskade att konversera med de författare och vetenskapsmän som gästade hovet. En iskall vinter anlände den franske filosofen René Descartes. Han trivdes bra i drottningens sällskap, men han trivdes inte lika bra i Sverige. Han menade att människors tankar frös till is i detta kalla land. Även rummen i slottet var kalla och dragiga och efter fyra månader drog han på sig lunginflammation och avled.

De som mötte Kristina vid denna tid har beskrivit att hon var liten till växten och hade löst hängande hår. Klädseln var manlig och trots att hon var liten förknippade man henne med styrka och auktoritet. Hon bestämde sig på ett tidigt stadium för att inte gifta sig och försökte genomdriva att en kusin skulle bli hennes tronföljare. Det var ett beslut som väckte bestörtning och som nittonåring var hon tvungen att försvara sig i riksdagen och hon sa då:

”Det är omöjligt för mig att gifta mig. Skälen till det tiger jag med. Men mitt sinne är inte sådant. Jag har bett flitigt till Gud att jag måtte få det sinnet, men jag har aldrig kunnat få det.”

Det har spekulerats mycket om vad som ligger bakom de orden. Hon hade gärna manliga vänner men vägrade bestämt att gifta sig. Var det så viktigt för henne att få bestämma själv utan behöva träda tillbaka för en man eller ta råd av en? Det skulle man kunna tro när

ansenlig stor, betydande
givetvis naturligtvis, självklart
innehav, -et; pl. = förråd
hov, -et; pl. = kungafamiljen, platsen där de bor och personer som sköter hovet
anlända, anländer komma fram, nå resans mål
dra på sig (drar, drog, dragit) råka ut för, bli smittad av
avlida (-lider, -led, -lidit) dö
förknippa (med), förknippar koppla ihop med, associera med
genomdriva (-driver, -drev, -drivit) tvinga fram, få igenom,
tronföljare, -n; pl. = den person som ska bli kung/drottning
bestörtning, -en; -ar häpnad, förskräckelse
skäl, -et; pl. = orsak, anledning
sinne, -t; -n själ, psyke, förnuft, förstånd
spekulera om, spekulerar fundera över, fantisera kring
träda tillbaka, (träder, trädde, trätt) gå tillbaka, backa

Drottning Christina lyssnar till en föreläsning i geometri av Descartes. Vid hennes bord ses prinsen av Condé, Elisabeth av Bayern, prinsessan Palatine samt R. P. Mersenne. I bakgrunden kyrkliga och adliga dignitärer. Olja på linneduk, 1700-talet.

man läser vad hon själv skrivit: ”Vilket brott har kvinnokönet begått för att dömas till den hårda nödvändighet som består i att vara instängd hela livet antingen som fånge eller som slav? Jag kallar nunnorna fångar och de gifta kvinnorna slavar.”

Mitt i allt detta, som lindrigt sagt bekymrade landet, började Kristina längta bort från Sverige som kändes trångt och tråkigt. Hon längtade efter vidsynthet, konst och intellektuella människor. Hon älskade Italien men hon visste ju att där skulle de inte ta emot en protestant. Enda sättet att bli accepterad skulle vara att konvertera till katolicismen. Hon hade umgåtts med många katoliker och påverkats av dem. Hon tyckte om de katolska ritualerna och ceremonierna.

Det fullkomligt osannolika skedde. Drottning Kristina – dotter till Gustav II Adolf som hade offrat sitt liv för protestantismen i trettioåriga kriget – konverterade till katolicismen. Att övergå till katolicismen var brottsligt på den tiden och straffades med landsförvisning och hon insåg naturligtvis att hon skulle bli tvungen att lämna sitt land. Innan hon genomförde religionsbytet var det nödvändigt att abdikera och 1654 avsade hon sig tronen på Uppsala slott. Hon var då 27 år gammal. Samtidigt överlämnade hon makten till sin kusin Karl X Gustav som kröntes samma dag. När Kristina själv lyfte kronan av sitt huvud sa hon att det var hälsoskäl som tvingade henne att lämna landet. Hon sa alltså inte ett ord om sin längtan efter katolicismen.

Myterna började spinnas kring henne och det spekulerades i varför hon handlade som hon gjorde. Hade hon påverkats av alla de franska och italienska lärda män hon hade träffat? Var det viktigt för henne att frigöra sig från sin låsta roll i ”ankdammen” Sverige för att kunna fara till Rom? Kanske var det så att det passade henne att spela hjälte och ge upp allt för sin tros skull? Eller var det helt enkelt så att hon, som ända sedan barnsben uppfostrats till kung, nu ville bli kvinna?

Myten berättar att Kristina kastade sig upp på sin häst och red iväg söderut. Bara ett fåtal av hennes tjänstefolk red med henne. De andra färdades med båt som även fraktade mycket rikedom i form av konstverk och böcker. När hon passerat Sveriges gräns och nått Danmark lär hon ha hurrat för sin frihet, klippt av sig håret och klätt sig i manskläder.

Det var på vägen mot Rom, närmare bestämt i Bryssel, som Kristina vid 29 års ålder blev katolik. Hela resan ned genom Europa kom att ta ett och ett halvt år. Hon stannade i flera länder och hyllades fortfarande som drottning. När hon red in i Rom på en vit häst möttes hon av folkets jubel. Man sköt med kanoner och blåste i trumpeter hela vägen fram till Sixtinska kapellet, där påven väntade. De första nätterna var hon som första kvinna någonsin påvens gäst i Vatikanen. I Rom fick hon ett nytt och friare liv. Hon kunde nu helt och hållet ägna sig åt sina intressen som fortfarande var böcker, konst och vetenskap. Däremot såg man henne inte så ofta i kyrkorna. Det var kulturen och politiken som låg hennes hjärta närmast. Hon hade visserligen

begå (brott) (-går, -gick, -gått) göra
nödvändighet, -en omständighet, villkor, ”ett måste”
bestå (i) (-står, -stod, -stått) innebära, utgöras av
lindrigt sagt minst sagt, sagt utan överdrift
vidsynthet, -en förståelse, tolerans, utan fördomar
konvertera, konverterar byta religion
umgås (-gås, -gicks, -gåtts) träffas, vara tillsammans, besöka
påverka, påverkar inverka på, göra intryck på
fullkomligt helt, totalt
osannolik otrolig, otänkbar

landsförvisning, -en; -ar ett straff som innebär att man måste lämna sitt land, expatriering
inse (-ser, -såg, -sett) förstå, begripa
genomföra (-för, -förde, -fört) utföra, sluföra
abdikera, abdikerar avsäga sig tronen, avgå
avsäga sig (-säger, -sa, -sagt) avstå från, tacka nej till
tronen kungamakten
kröna, kröner sätta kronan på någon
spinna (spinner, spann, spunnit) skapa, fantisera
spekulera (i), spekulerar fundera över, fantisera kring
frigöra sig (-gör, -gjorde, -gjort) göra sig oberoende av, befria sig

abdikerat men hon förblev drottning i själ och hjärta och hon fortsatte att skriva under brev och dokument med La Regina (drottningen).

Fram till sin död 1689 levde Kristina i Palazzo Corsini i Rom. Det ligger i Roms gamla stadsdel och är numera ett tavelmuseum. Inga av hennes egna föremål finns i dag kvar i huset. De finns numera i bibliotek och på museum i Vatikanen, Sverige, Frankrike och Spanien. Hon dog när hon var 63 år gammal. I sitt testamente angav hon att hon ville ha en enkel begravning och att hon inte ville ligga på lit de parade så att alla kunde se henne.

Men ingen brydde sig om hennes önskemål när hon var död. I fyra dagar innan begravningen låg hon på lit de parade i sitt palats. Det hölls en stor mässa för henne i en kyrka och sedan fördes hon i öppen kista i ett ståtligt begravningståg till Peterskyrkan. Där vilar hon nu i en krypta tillsammans med en rad påvar och det finns ett stort gravmonument över henne. Det var då, och är fortfarande, mycket ovanligt att en kvinna får sitt sista vilorum i denna kyrka. Man kan säga att hon fick den finaste grav en svensk någonsin har fått.

I Peterskyrkan i Rom, katolikernas allra viktigaste plats, vilar nu alltså Kristina, dotter till den man som blev hjälte när han stred mot katolikerna och stupade på fältet. Inte är det väl så konstigt att hon har blivit så mytomspunnen?

Monika Åström

föremål, -et; pl. = sak, ting
ange (-ger, -gav, -givit) lämna uppgift om, uppge
lit de parade en död person ligger på en bädd för att folk ska se och passera förbi
ståtlig storslagen, praktfull, imponerande
krypta, -n; -or gravvalv, gravkapell, kyrkorum
strida (strider, stred, stridit) kämpa, kriga

Förstod du?

1. Om Kristina har man sagt många olika saker. Ge exempel
2. Vad får du veta om hennes far?
3. Vad vet du om hennes uppväxt?
4. Vid vilken ålder fick hon börja fatta viktiga beslut för landet?
5. Vilka var hennes intressen förutom politiken?
6. Vad tyckte filosofen René Descartes om Sverige?
7. Och vad hände honom under besöket här?
8. Hur tror man att Kristina såg ut som vuxen kvinna?
9. Beskriv hennes inställning till äktenskapet.
10. Varför konverterade hon?
11. Varför abdikerade hon?
12. Hur var hennes liv i Rom?
13. Och vad hände med henne efter döden?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

ange	ansenlig	fullkomlig	förknippa (med)	genomföra
givetvis	ingripa	ingå	inleda	omgivning
präglad (av)	pågå	skiftande	uppenbar	utse

1 Det var ________________ för alla att Kristina var ovanligt begåvad.

2 ________________ tyckte att Kristina var mer som en pojke än som en flicka.

3 Hon var mycket ________________ av sin hårda uppfostran.

4 Drottning Kristina var mycket mångsidig och man har sagt de mest ________________ saker om henne.

5 År 1630 ________________ kung Gustav II Adolf i kriget som ________________ i Europa.

6 Eftersom Kristina var bara barnet när fadern dog måste man ________________ en förmyndare för henne.

7 Kristina hade en ________________ boksamling och alla lärda inbjudna tog ________________ med böcker till hennes bibliotek.

8 Hon ________________ kontakter med länder på kontinenten.

9 På grund av den manliga klädseln ________________ man henne med styrka och auktoritet.

10 Språkstudier ________________ i hennes utbildning.

11 Att Kristina skulle övergå till katolicismen var en ________________ överraskning.

12 Först abdikerade hon och sedan ________________ hon religionsbytet.

13 Hon ________________ i sitt testamente att hon ville ha en enkel begravning.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Kristina var mytomspunnen redan som mycket ung. Hennes far, Gustav II Adolf, hade (1) ____________ i trettioåriga kriget och stupat vid fronten. Det var tidigt (2) ____________ för alla att hon var mycket begåvad. När hennes kropp utvecklades fick hon många manliga (3) ____________ och hon gjorde heller inget för att se mer kvinnlig ut. (4) ____________ förundrade sig tidigt. De filosofiska samtalen i Sverige kändes mycket (5) ____________ och därför kallades lärda män från hela Europa till Stockholm för att konversera med drottningen. Hon hade redan en stor boksamling och eftersom alla tog med sig böcker växte (6) ____________ snart till ett stort bibliotek. När Kristina bestämde sig för att inte gifta sig väckte det (7) ____________ När hon sedan bestämde sig för att bli katolik och (8) ____________ sig tronen var häpnaden än större. Väl i sitt älskade Italien kände hon sig friare och nöjdare och levde där i drygt 30 år. Hon hade (9) ____________ abdikerat men hon förblev drottning i själ och (10) ____________ Hon (11) ____________ i sitt testamente att hon ville ha en enkel begravning men hennes omgivning ville annorlunda och hon fick en (12) ____________ begravning i Peterskyrkan.

1	2	3	4	5	6
pågått	givetvis	föremål	omgivningen	ståtliga	innanhavet
ingripit	fullkomligt	påklädning	läggningen	begränsade	innehavaren
försiggått	uppenbart	drag	anknytningen	förknippade	innehavet
7	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**
bestyr	avsade	synnerligen	smärta	angav	begränsad
bestämmelse	abdikerade	uppenbart	hjärta	insåg	skiftande
bestörtning	anlände	visserligen	hjärna	bidrog	ståtlig

Öva kapitelord 1:2

C Speciella ord

Vad betyder följande ord ur texten?

ritual	______	abdikera	______
ceremoni	______	konvertera	______
tronen	______	tronföljare	______
hovet	______	landsförvisning	______
stupa	______	förmyndare	______

D Sök efter uttryck

Sök i texten efter följande uttryck:

Mitt i allt detta, som ______ ______ bekymrade landet, började Kristina längta bort från Sverige. (utan att överdriva)

Hon kunde nu ______ ______ ______ ägna sig åt sina intressen som fortfarande var böcker, tavlor och vetenskap. (utan begränsningar)

E Uttryck med "sinne"

"Det är omöjligt för mig att gifta mig. Skälen till det tiger jag med. Men mitt sinne är inte sådant. Jag har bett flitigt till Gud att jag måtte få det sinnet, men jag har aldrig kunnat få det."

Para ihop följande ord och uttryck med en av förklaringarna till höger.

1	i mitt/sitt stilla sinne	A	begåvning/ känsla för
2	sjätte sinnet	B	galen
3	ha sinne för	C	rasande, mycket arg
4	vid sina sinnens fulla bruk	D	övernaturlig förmåga
5	sinnevärlden	E	i tankarna
6	ursinnig	F	verkligheten
7	vansinnig	G	mentalt frisk
8	lättsinnig	H	bekymmerslös

F Uttryck med ”hjärta”

”Det var kulturen och politiken som låg hennes hjärta närmast.”
”Hon hade visserligen abdikerat men hon förblev drottning i själ och hjärta.”

Para ihop följande ord och uttryck med en av förklaringarna till höger.

1	i hjärtat av Stockholm	A	ge ett uppriktigt svar
2	med handen på hjärtat	B	berätta allt
3	öppna sitt hjärta	C	vara snäll
4	med hjärtat i halsgropen	D	centralt
5	ha hjärtat på rätta stället	E	vilja säga något
6	”Kära hjärtanes!”	F	känna sig mycket rädd
7	ha något på hjärtat	G	upprörande
8	hjärtskärande	H	”Oj då!”

G Uttryck med ”dra” och ”drag”

”Kristina hade *manliga drag* (manligt utseende och manlig karaktär).”
”Det *drog* (blåste) från fönstren på slottet och Descartes hamnade i drag (blåst, fläkt genom rummet).”
”Rummen i slottet var *dragiga* (otät, blåsig)”.
”Han *drog på sig* (fick) lunginflammation”.

Para ihop följande ord och uttryck med en av förklaringarna till höger.

1	dra på sig	A	gå långsamt
2	dra benen efter sig	B	lura någon
3	dra ett streck över	C	inte längre bry sig om, glömma
4	dra någon vid näsan	D	inte vilja fortsätta
5	dra sig ur	E	få något obehagligt

H Metaforer (om metaforer se s. 10)

Diskutera den bokstavliga och metaforiska betydelsen av följande markerade ord:

"Var det viktigt för henne att frigöra sig från sin låsta roll i *ankdammen Sverige* för att kunna fara till Rom?"

"Eller var det helt enkelt så att hon, som *ända sedan barnsben* uppfostrats till kung, nu ville bli kvinna?"

Öva uttryck och metaforer 1
Öva uttryck och metaforer 2

I Fasta fraser

En fast fras är två eller flera ord som vanligtvis står tillsammans. Det kan vara en verbfras, t.ex. ingå äktenskap, ställa en fråga, eller en substantivfras, t.ex. svidande kritik.

Exempel:
"När barnet visade sig vara en flicka *gav* kungen *order* om att hon skulle uppfostras som en pojke."

"... redan som barn fick hon sitta med då regeringen *fattade* sina *beslut*."
"Hon *ägnade sig åt* konst och filosofi."

"... efter fyra månader *drog hon på sig* lunginflammation och avled."
"Vilket *brott* har kvinnokönet *begått*..."

Gör egna meningar där följande fraser ingår:

1 dra på sig ____________________

2 ägna sig åt ____________________

3 begå brott ____________________

Öva fasta fraser, hela kapitel 1

Fundera och diskutera

Bilda mindre grupper. Var och en i gruppen formulerar fem frågor som de skulle vilja ställa till drottning Kristina. Utse sedan en i gruppen som spelar Kristinas roll och besvarar frågorna. Låt rollen gå vidare till flera personer.

Skriv

A Kännetecken för en mytomspunnen person

Skriv i punktform ned vad som kännetecknar en mytomspunnen person.

B Mona Lisas tankar

Alla tittar på Mona Lisa och hon tittar på alla. Föreställ dig att du kan läsa hennes tankar. Vad tror du att hon tänker?

C Tankar från Rom

Tänk dig att drottning Kristina i slutet av sitt liv sitter i sin bostad i Rom och tänker tillbaka på sitt liv i Sverige. Hon skriver ned sina tankar. Vad tror du att hon skriver?

Alfred Nobel – uppfinnare, idealist och vagabond

Ett av Sveriges mest kända varumärken består av fem bokstäver: NOBEL.

Vem var då Alfred Nobel – mannen som dog ensam i San Remo i Italien med bara en tjänare vid sin sida? Tar pengarna till Nobelpriset aldrig slut? Hur kunde han bli så ofantligt rik?

Släkten Nobel härstammar från Skåne där de till att börja med bar efternamnet Olofsson. Alfreds farfars farfar bytte till namnet Nobelius och Alfreds far bytte i sin tur till Nobel. Om dessa namnbyten inte ägt rum hade Alfred Nobel i stället kanske hetat Alfred Olofsson. I backspegeln måste man säga att det var tur att förfäderna bytte namn för hur hade Olofssonpriset låtit världen över? Ja, definitivt inte lika "fint" som Nobelpriset.

Alfred föddes 1833 i ett fattigt hem i Stockholm. När han var endast några månader gammal brann familjens hus ned. Fadern, som var en i stort sett självlärd kemist och uppfinnare, var skuldsatt, drabbades av konkurs och var tvungen att hitta en ny försörjning. Det resulterade i ett arbete som ingenjör i S:t Petersburg. Han startade ett eget företag där och efter fem år flyttade familjen efter honom. Alfred var då nio år och ryska blev hans andra modersmål. Han fick en gedigen utbildning och vid 17 års ålder talade han fem språk flytande. Fadern, som ville inrikta honom mot kemi och fysik, var inte så förtjust över att Alfred verkade vara minst lika fascinerad av engelsk litteratur.

För att fördjupa sina naturvetenskapliga studier skickades Alfred som ung, endast sjutton år gammal, till Paris, där han i ett laboratorium stötte på det flytande nitroglycerinet.

Nitroglycerinet hade uppfunnits av italienaren Ascanio Sobrero 1847. Det explosiva ämnet intresserade honom och han såg dess möjligheter. Men produkten var ännu osäker och det hände att fartyg, fabriker och hela kvarter sprängdes i luften. Hundratals människor miste livet, bland dem Alfreds egen bror. Rederierna var rädda för att lasta sprängoljan och flera länder stiftade lagar mot användning av nitroglycerin. Alfred var den som till slut kom på en lösning. Han lät nitroglycerinet sugas upp av kiselgur och fick därmed en fastare och säkrare produkt. 1867 fick han svenskt patent på sin nya uppfinning som han gav namnet dynamit.

Nobel var en strålande vetenskapsman, men när han inte var sysselsatt i sina laboratorier var han ofta på resande fot som affärsman i olika länder för att demonstrera dynamiten och visa upp hur effektiv

bestå av (-står, -stod, -stått) innehålla
ofantligt väldigt, mycket, enormt
härstamma från, härstammar ha familjeband, komma från
äga rum, äger hända, ske
förfäder (pl) tidigare generationer, äldre släktled
i stort sett så gott som, nästan
drabbas (av) råka ut för, utsättas för
försörjning, -en; -ar pengar för att klara det dagliga livet
gedigen grundlig, omfattande
inrikta, inriktar ställa in sig på, fokusera på
förtjust glad och nöjd, belåten
fascinerad (av) fängslad av, förtrollad av, tjusad av
mista, mister förlora
rederi, -et; -er båtbolag, båtföretag
stifta (lagar), stiftar bilda, göra
uppfinning, -en; -ar påhitt, nyskapelse, innovation
sysselsatt verksam, upptagen, i arbete
på resande fot på resa

den var för arbete med gruvor och tunnlar. Av författaren Victor Hugo blev han därför kallad "Europas rikaste vagabond". Snart hade han patent i många länder och pengarna började strömma in. Det är inte helt fel att säga att Nobelprisen vilar på en grund av dynamit.

Men han var inte bara uppfinnare och affärsman. Han var också humanist och människovän. Han beskrivs som stolt och känslig och sägs ha haft en grubblande läggning. Han läste mycket och försökte även själv skriva poesi. Som den tidens kändis hade han verkligen kunnat delta i fester och offentliga sammanhang men han var mycket tillbakadragen och avskydde att märkas bland folk. Med modernt språkbruk skulle man kunna kalla honom "doldis".

Mycket talar för att han var svår att förstå sig på. Han offrade sitt privatliv för att framställa dynamit, uppfinna ett nytt rökfritt krut som ammunition för vapen och anlade en kanonfabrik.

Samtidigt var han mycket intresserad av fredsrörelsen i Europa, och skulle komma att avsätta en del av sin förmögenhet till ett fredspris. Gjorde han detta p.g.a. dåligt samvete? Själv skulle han säkert ha svarat nej på frågan. Hans mening var att dynamiten främst tjänade

läggning, -en; -ar karaktär, natur, personlighet
tillbakadragen blyg, timid, reserverad
avsky (-skyr, -skydde, -skytt) hata, tycka illa om
doldis, -en; -ar en känd person som inte vill visa upp sig privat
framställa, framställer tillverka, producera
anlägga (-lägger -lade -lagt) grunda, bygga, uppföra
avsätta (-sätter -satte -satt) reservera, lägga åt sidan, öronmärka

fredliga ändamål som t.ex. industri och jordbruk. Då vapen kom på tal menade han att det enda som kunde garantera världsfreden var ett vapen som var så farligt att ingen vågade använda det. Vad gällde fredspriset tyckte han att det skulle räcka med att man delade ut det sex gånger. Om man inte inom den tiden fått fred i världen skulle det väl aldrig lyckas, trodde han.

Det gåtfulla och oåtkomliga, som kännetecknade Alfred Nobel, kanske kan förklara att han aldrig hittade en kvinna att dela sitt liv med. Han upplevde dock en stor förälskelse då han mötte grevinnan Bertha Kinsky, som under en kort tid var hans sekreterare i Paris. Han tyckte att de var som skapta för varandra och att han nu äntligen mött en intellektuell jämlike. Naturligtvis var det ett hårt slag när han efter en lång resa kom hem och upptäckte att Bertha gift sig med en annan och lämnat Frankrike. Egentligen varade deras personliga möte bara en vecka men de brevväxlade länge. Grevinnan var djupt engagerad i fredsfrågor och kom att bli en av sin tids största ledare inom fredsrörelsen. Hon publicerade den pacifistiska romanen "Ned med vapnen" och man anser att bekantskapen med henne påverkade Nobel så starkt att han senare instiftade fredspriset. Grevinnan Bertha von Suttner, som var hennes namn som gift, tilldelades förresten Nobels fredspris år 1906, tio år efter Alfred Nobels död.

Berta Kinsky lämnade ett stort tomrum efter sig och Sofie Hess, som blev hans älskarinna i Paris, var inte samma själsfrände. Med henne hade han en förbindelse i arton år och i hennes brev kan man se att hon oavbrutet tigger pengar, ljuger och är otrogen. Det hela slutar med att hon får barn med en annan.

Sammanfattningsvis tycks Alfred Nobel ha varit en motsägelsefull människa med en mångsidig begåvning. Han dog ensam i San Remo i Italien den 10 december 1896 till följd av dåligt hjärta. Till myten om hans person hör att han, som var så berest och språkkunnig, på sin dödsbädd bara kunde tala svenska, ett språk som ingen i hans omgivning förstod. Vid tiden för sin död hade han startat över 90 fabriker i 20 olika länder och tagit 355 patent.

Eftersom Alfred Nobel dog barnlös fanns det heller ingen som ärvde hans förmögenhet. Hans testamente var mycket svårtolkat, nedskrivet för hand på en enda sida. Arvtagaren till hans pengar visade sig vara en fond som skulle förvaltas av Nobelstiftelsen och räntan på pengarna skulle varje år delas ut i form av pris till de personer som gjort de största insatserna för mänskligheten inom fem olika områden, nämligen inom fysik, kemi, medicin, litteratur samt till den person som under året gjort den största insatsen för freden. Det var också hans önskan att Norska Stortinget skulle utse fredspristagaren och att det priset skulle delas ut i Oslo. (Norge var under Nobels livstid i union med Sverige). 1968 instiftade den svenska riksbanken ett sjätte pris, Riksbankens pris i ekonomisk vetenskap, till Alfred Nobels minne. Biologi var en ung och inte särskilt känd vetenskap på Alfred Nobels

ändamål, -et; pl. = syfte, mål
gåtfull full av gåtor, hemlighetsfull, mystisk
oåtkomlig som man inte kan komma åt, onåbar
känneteckna vara typiskt för, prägla, utmärka
jämlike, -n; -ar jämställd, lika bra som den andre
upptäcka, upptäcker lägga märke till, utforska, få reda på
vara, varar pågå, hålla på, bestå
pacifistisk fredsälskande, som jobbar för freden
påverka, påverkar inverka på, göra intryck på
instifta, instiftar grunda, upprätta
själsfrände, -n; -r någon som tänker som du, "med rätt kemi"
förbindelse, -n; -r relation, umgänge
oavbrutet utan uppehåll, hela tiden
motsägelsefull med motsatser, med kontraster
mångsidig vara begåvad på många sätt, syssla med många saker
begåvning, -en; -ar intelligens, talang
berest som har rest mycket
omgivning, -en; -ar människor i närheten
arvtagare, -n; pl.= den person som ärver
förvalta, förvaltar sköta, ha ansvar för, administrera
insats, -en; -er prestation, bidrag, arbete
utse (-ser -såg -sett) välja, utnämna

tid och det kan vara en förklaring till att inget pris ges till den vetenskapen. Priset kan delas inom varje område, men av högst tre personer. Fredspriset kan gå till en organisation.

Den 10 december (Nobels dödsdag) 1901 delades det första Nobelpriset ut. Det året fick varje pristagare 150 000 kronor. Kung Oscar var den som skulle ha delat ut det första Nobelpriset men han tyckte inte om att svenska pengar skulle ges till utlänningar så det blev kronprinsen som fick göra det i hans ställe. År 2005 var priset 10 miljoner kronor, ca 1,1 miljon euro. Bortsett från pengarna är det naturligtvis en ära att få Nobelpriset. Det är utan att överdriva världens mest åtrådda utmärkelse. Nobelfesten är ståtlig och planerad i detalj. Här finns inget utrymme för improvisationer. Vad gästerna ska äta hålls hemligt ända tills de sätter sig till bords. Staden San Remo bidrar varje år med blommor för att smycka lokalerna.

Monika Åström

bortsett från med undantag av, frånsett
åtrådd eftertraktad, något alla vill ha
utmärkelse, -n; -r pris, belöning
ståtlig storslagen, praktfull, imponerande
utrymme, -t; -n plats i tid eller rum
improvisation, -en; -er något oförberett, något spontant som man inte har planerat
bidra med (-drar-drog-dragit) medverka till, hjälpa
smycka, smyckar pryda, dekorera

Förstod du?

1. Hur var den ekonomiska situationen i hemmet då Alfred föddes?
2. Vilken utbildning hade Alfreds far?
3. Hur kom det sig att Alfred fick lära sig ryska vid 9 års ålder?
4. Varför sände fadern honom till Paris?
5. Varför är nitroglycerinet så farligt?
6. Varför är dynamiten säkrare?
7. Vad gjorde Alfred Nobel på sina resor?
8. Nobel var uppfinnare och affärsman. Vad kan man tillägga för att beskriva honom bättre?
9. Berta Kinsky beskrivs som Nobels själsfrände. Hurdan var hon?
10. Sofie Hess ansågs inte vara samma själsfrände. Varför?
11. Varför är Nobels testamente så svårtolkat?
12. När delas Nobelpriset ut? Hur stor summa pengar är det? Vem kan få det?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden och placera dem i luckorna. Böj orden om det behövs!

anlägga avsätta bestå (av) bidra (med/till) bortsett från drabbas (av) framställa förbindelse försörjning gedigen härstamma (från) insats sysselsatt utmärkelse utrymme utse ändamål

1 Släkten Nobel __________ från Skåne.

2 Fadern __________ av skulder och konkurser.

3 Sin nya __________ hittade han som ingenjör i Ryssland.

4 Alfred fick en __________ utbildning eftersom han fick lära sig både naturvetenskap och språk.

5 Alfred var ofta __________ i sina laboratorier med att __________ dynamit och krut och han __________ en kanonfabrik.

6 Han __________ en del av sin förmögenhet till ett fredspris.

7 Han ansåg att dynamiten var till för fredliga __________.

8 Med Sofie hade han en lång __________.

9 Nobelpriset går till dem som gjort de största __________ inom fem olika områden.

10 Norska Stortinget har alltid __________ fredspristagaren.

11 __________ från pengarna är det en stor ära att få Nobelpriset. Det är den __________ många forskare vill ha.

12 Nobelfesten planeras i detalj och det finns inget __________ för att skapa i sista minuten.

13 Staden San Remo __________ med blommor till festen.

14 Ett av Sveriges mest kända varumärken __________ av fem bokstäver: NOBEL

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Ordet Nobelpriset har fin (1) ________________. Priset delas ut varje år till de personer som gjort de största (2) ________________ inom fem olika områden. Prispengarna är den årliga räntan på det kapital som Alfred Nobel lämnade till Nobelstiftelsen att (3) ________________. Kapitalet byggde han upp efter att han (4) ________________ dynamiten, som var en relativt säker produkt. Tidigare använde man nitroglycerin vid sprängningar och då hade många (5) ________________ livet i olyckor och många länder hade (6) ________________ lagar mot det. Alfred Nobel hade också en konstnärlig (7) ________________ och talade flera språk flytande. Men i det offentliga livet beskrivs han som (8) ________________. Han hade många patent och vid tiden för sin död var han (9) ________________ rik. Det var antagligen tack vare Berta Kinsky som han (10) ________________ en del av sina pengar till ett fredspris. Mötet med Berta (11) ________________ endast en vecka men det (12) ________________ honom mycket.

1	2	3	4	5	6
klang	insatserna	anlägga	upptäckt	mist	reglerat
förfäder	begåvningarna	förvalta	uppnått	missat	fattat
varumärke	utmärkelserna	instifta	uppfunnit	misslyckats	stiftat
7	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**
insats	tillbakadragen	gediget	anlade	dröjde	påverkade
ändamål	tillbakahållen	ofantligt	sysselsatte	varade	sysselsatte
läggning	tillbakaställd	oavbrutet	avsatte	bestod av	kännetecknade

Öva kapitelord 1:3

C Sök efter uttryck

Sök i texten efter följande uttryck:

1 Han var ofta ___ ___ ___ (Han reste väldigt mycket)

2 Då vapen ___ ___ ___ menade han att det bästa vore ett vapen som var så farligt att ingen vågade använda det. (då man pratade om vapen)

3 Han tyckte att de ___ ___ ___ ___ ___. (passade väldigt bra ihop)

Svenska språket hade tidigare fyra olika böjningsformer av substantiven. I några uttryck som vi använder i dag finns de gamla formerna kvar, t.ex. till sängs, till skogs, till havs. Exempel: "Vad gästerna ska äta hålls hemligt tills de sätter sig till bords."

Läs mer om detta i kapitlet Språket 2, s. 294

D Metaforer

"I backspegeln måste man säga att det var tur att förfäderna bytte namn för hur hade Olofssonpriset klingat?"

Backspegeln sitter i bilen och den hjälper dig att se vad som händer bakom dig när du kör. Som metafor betyder i backspegeln att se tillbaka på tidigare händelser; att efteråt se klarare på det som skedde.

Para först ihop metaforerna från bilens, tågets och båtens områden (till vänster nedan) med rätt förklaring till höger. Skriv sedan in metaforerna i meningen de passar in i.

1 Att segla i motvind	A En pålitlig, viktig person
2 Gå som på räls	B Fungera utan problem
3 Vara ett ankare	C Ensam kvar. Inte hinna med
4 Lägga i en högre växel	D Öka arbetsinsatsen
5 Mötas på halva vägen	E Ha det jobbigt, möta många problem
6 Bli akterseglad	F Kompromissa

1 När hon kom tillbaka till kontoret efter barnledigheten kände hon sig verkligen ___ Alla andra hade lärt sig allt om den nya datoriseringen.

2 Ni kan inte fortsätta bråka om den här saken längre. Jag föreslår att ni ___

3 Han håller ihop de andra spelarna och är verkligen ett ___ i laget.

4 Nej, nu måste vi ___ Arbetet ska redovisas om två dagar.

5 Provet ___ Jag kunde svara på alla frågor.

6 Ända sedan han förlorade jobbet har han ___ Han har verkligen inte haft någon tur alls.

Öva Uttryck och metaforer 1, hela kapitlet
Öva Uttryck och metaforer 2, hela kapitlet

E Fasta fraser

"Hundratals människor miste livet, bland dem Alfreds egen bror."
Verbet mista (mister, miste, mist) betyder förlora och bildar fast fras tillsammans med synen, förståndet, lusten, aptiten, smaken och hörseln.

Skriv in rätt fras i luckorna nedan!

1 I går planerade jag en skogspromenad men det här usla vädret gör att jag har ________ ________.

2 Kan du äta med den där äckliga hunden i rummet? Jag har redan ________ ________.

3 Det spelar ingen roll hur du kryddar maten. Jag är förkyld och har ________ ________ helt och hållet.

4 Är du inte riktigt klok? Har du helt ________ ________?

5 Han är både blind och döv. En svår sjukdom i barndomen gjorde att han ________ både ________ och ________.

Fasta fraser, hela kapitlet
Öva kapitelord, hela kapitlet
Diktamen

F Träna textbindning

Om sambandsord se s. 12
Fyll i ett sambandsord i meningarna nedan. Fler än ett ord kan passa ibland.

1 Porträttet av Mona Lisa målades mellan 1502 och 1506. Hon kan ________ (följd och slutsats) fira 500 år.

2 I Rom ägnade sig drottning Kristina åt vetenskap och konst. ________ (motsats) såg man henne inte så ofta i kyrkorna.

3 Nobel intresserade sig för nitroglycerinet. ________ (motsats) produkten var ännu osäker och farlig.

4 Nobel läste mycket och försökte ________ (tillägg) skriva poesi.

5 Han framställde krut, kanoner och vapen. ________ (tid) var han mycket intresserad av fredsrörelsen.

Fundera och diskutera

Bilda mindre grupper. Var och en i gruppen formulerar fem frågor som de skulle vilja ställa till Alfred Nobel. Utse sedan en i gruppen som spelar Nobels roll och besvarar frågorna. Låt rollen gå vidare till flera personer.

Tala

I det här kapitlet har du läst om några mytomspunna personer. Nu är det din tur att välja en mytomspunnen person, plats eller något annat som du förknippar med en myt. Presentera myten inför klassen. Tala i 5–10 minuter. Tänk på att det är *myten* kring personen eller platsen som är det viktiga i presentationen. Gör presentationen så levande som möjligt genom att använda bilder. Du använder den teknik du har tillgång till. (Skriv ut bild från internet eller använd powerpoint / smartboard.)

På s. 18, Tala, får du goda råd inför den muntliga presentationen.

Skriv referat

I kapitlet har du läst om målningen Mona Lisa, drottning Kristina och Alfred Nobel. Välj en av dessa texter och gör ett referat av texten (se s. 13). Kom ihåg att använda referatmarkörer (se s. 13), ange källa (se s. 14) och att sätta ut citattecken (se s. 15) om du skriver av några ord eller några meningar.

Hörövning: Här kommer Astrid och Pippi

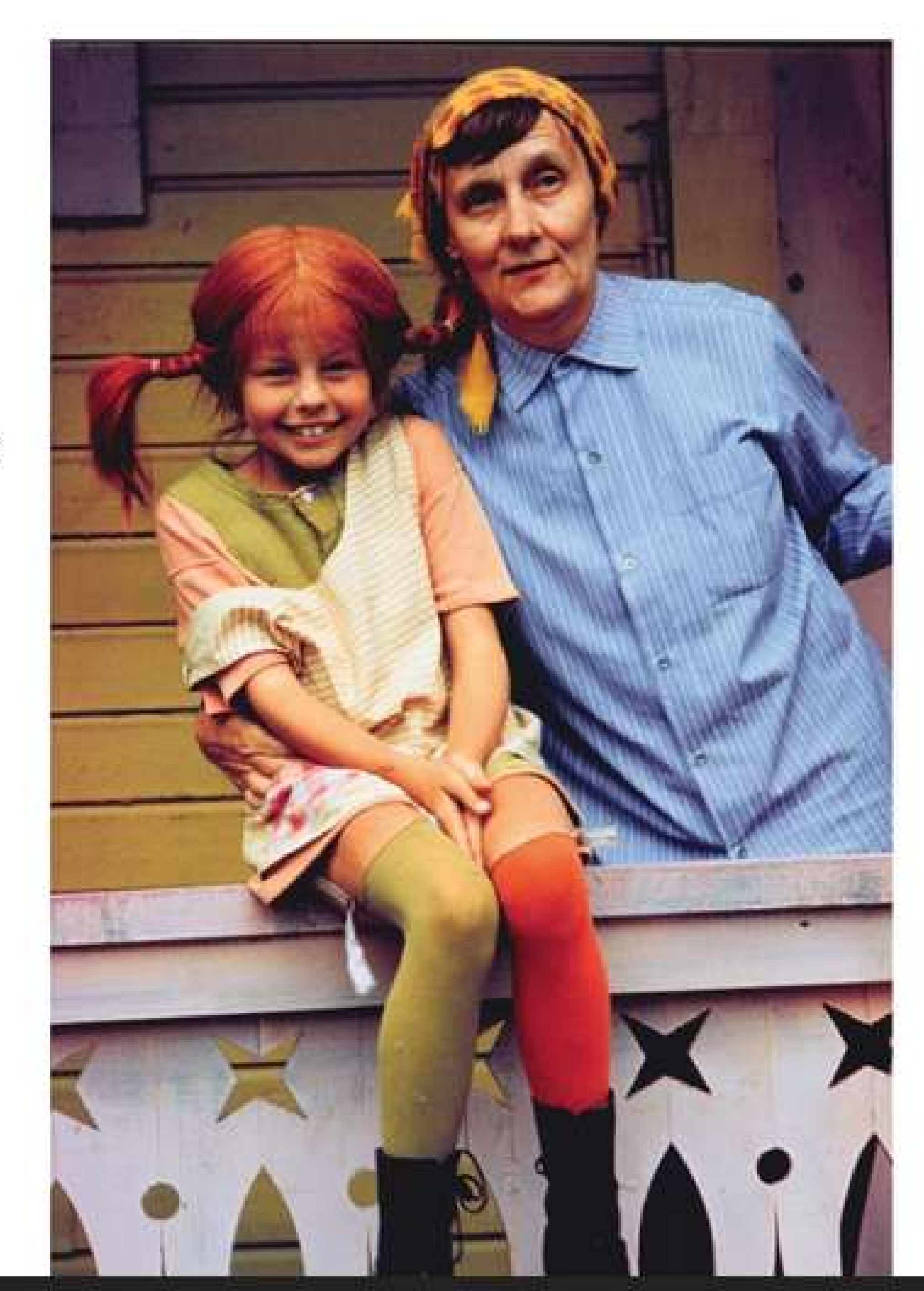
A Innan du lyssnar

stuka foten, stukar, skada foten, vricka foten
manus, -et; pl.= manuskript, text
förlag, -et; pl.= de som ger ut böcker
refusera, refuserar säga nej till, avslå
succé, -n; -er framgång, bästsäljare
upplaga, -n; -or tryckning, edition
självständig/t som sköter sig själv, oberoende
uppror, -et; pl. = göra uppror = protestera, försöka ändra
krav, -et; pl.= något man måste göra
absolut total, fullständig
lydnad, -en att lyda, att göra som andra säger att man ska göra
förfasa sig, förfasar tala om att man tycker mycket illa om något
sinnessjuk/t psykiskt sjuk
revolutionera, revolutionerar totalt förändra
moralkaka, -n; -or då någon talar om hur man ska uppföra sig
krav, -et; pl.= något man måste göra
komplicerad/t invecklad, med många svårigheter
verk, -et; pl.= bok
kanta, kantar följer med, finns i kanten
idyll, -en; -er litet paradis, härlig plats
övergiven/t lämnad ensam
bekräftelse, -n; -er bevis på kärlek, "bli sedd"
spar på riset = om du inte slår
och du fördärvar pilten = blir barnet inte bra uppfostrat
ris, -et; pl. = torra kvistar från träden
risbastu, -n; -r slag av ris, "slå ett barn"
slå armarna om (slår, slog, slagit) krama
evig/t för alltid, utan slut
påminnelse, -n; -r varning, uppmaning
löfte, -t; -n det man har lovat
självklar/t uppenbart, behöver inte förklaras

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

1. Varför måste Astrid Lindgren sitta hemma i mars 1944?
2. Vad gjorde hon under tiden som hon måste sitta hemma?
3. När kom boken Pippi Långstrump ut?
4. Hur många språk är boken översatt till?
5. Vad gjorde Pippi uppror mot?
6. Vad tyckte professor Landquist om boken?
7. Hur många böcker har Astrid Lindgren skrivit totalt?
8. Vårt liv är inte bara en idyll. Vad finns mer?
9. Hur gör Astrid Lindgren när hon berättar om barn?
10. Vad skulle pojken gå ut och leta rätt på?
11. Vad kom han hem med i stället?
12. Varför började mamman gråta?
13. Var la mamman stenen?
14. Vad skulle den påminna henne om?

Grammatik

A Possessiva pronomen

subjektsform	objektsform	possessiva pronomen
jag	mig	min/mitt/mina
du	dig	din/ditt/dina
han	honom	hans/sin/sitt/sina
hon	henne	hennes/sin/sitt/sina
den/det	den/det	dess/sin/sitt/sina
man	en	ens/sin/sitt/sina
vi	oss	vår/vårt/våra
ni	er	er/ert/era
de	dem	deras/sin/sitt/sina

Sin/sitt/sina kan aldrig stå i ett subjekt.
Exempel: Anna och hennes mamma reste till London.

Sin/sitt/sina står i ett objekt (även i prepositionsuttryck eller liknande) om ägaren är samma person som subjektet.
Exempel: Anna reste till London med sin mamma.

Observera betydelseskillnaden:
Anna reste till London med hennes mamma. (Anna reste med t.ex. Karins mamma)
Anna reste till London med sin mamma. (Anna reste med sin egen mamma)

Man – en – ens – sin, sitt, sina
Om du tycker att det är svårt att använda "man" kan du byta ut det mot ett vanligare pronomen för att hitta rätt former.
Exempel: Det händer att polisen stoppar honom och vill se på hans körkort
Det händer att polisen stoppar en och vill se på ens körkort.
När polisen stoppar honom måste han visa sitt körkort.
När polisen stoppar en måste man visa sitt körkort.

Fyll i rätt possessivt pronomen:

1 Tiden efter ________________ död dyrkades Diana som en gudinna.

2 Kristina lyfte själv kronan av ________________ huvud.

3 Nobel kom i kontakt med nitroglycerinet och han såg ________________ möjligheter.

4 Efter Nobels död var det svårt att tolka ________________ testamente.

5 När han skrev ________________ testamente tänkte han nog inte på det.

Skriv in rätt pronomen. Välj mellan följande: man, en, ens, sin, sitt, sina.

1 Om man har en mobiltelefon kan __________ alltid ringa __________ vänner. Och __________ vänner kan ringa till __________ när de behöver meddela något.

2 När betalkortet i mobilen är slut kan man låna __________ kompis mobil. Samtidigt är __________ egen fortfarande öppen för inkommande samtal.

3 Man kan inte flytta hemifrån så länge man är beroende av __________ föräldrar. Ofta får man vara glad för att __________ föräldrar kan försörja __________.

4 När man besöker ett Ikeavaruhus förstår __________ hur skickliga de är. De har alltid något fyndigt att locka __________ med.

5 Om __________ kommer ned i tvättstugan med __________ stora tvätthög blir man ganska arg om någon annan tvättar på __________ tvättid.

Öva vidare på possessiva pronomen
Öva vidare på man/en/ens/sin

B Perfekt particip

Verbgrupp	Supinum	Obestämd form	Bestämd form
1	De har *dyrkat* prinsessan.	Prinsessan är *dyrkad*.	Den *dyrkade* prinsessan.
		Templet är *dyrkat*.	Det *dyrkade* templet.
		Artisterna är *dyrkade*.	De *dyrkade* artisterna.
2A	Hon har *stängt* munnen.	Munnen är *stängd*.	Den *stängda* munnen.
		Fönstret är *stängt*.	Det *stängda* fönstret.
		Dörrarna är *stängda*.	De *stängda* dörrarna.
2B	Man har *sökt* efter tavlan.	Tavlan är *eftersökt*.	Den *eftersökta* tavlan.
		Materialet är *eftersökt*.	Det *eftersökta* materialet.
		Tjuvarna är *eftersökta*.	De *eftersökta* tjuvarna.
3	Många har *åtrått* priset.	Kvinnan är *åtrådd*.	Den *åtrådda* kvinnan.
		Priset är *åtrått*.	Det *åtrådda* priset.
		Juvelerna är *åtrådda*.	De *åtrådda* juvelerna.
4	Han har *skrivit* ett brev.	Boken är *skriven*.	Den *skrivna* boken.
		Brevet är *skrivet*.	Det *skrivna* brevet.
		Breven är *skrivna*.	De *skrivna* breven.

Perfekt particip används som adjektiv och böjs som ett adjektiv. Man bildar perfekt particip av supinum genom att ta bort ändelsen -t, -tt eller -it och lägga till en perfekt particip-ändelse.

Helt oregelbundna verb, som inte hör till de starka verben i verbgrupp 4, bildar också perfekt particip av supinum.

Exempel:

De har inte sagt allt.	Mycket är outsagt om myten.
Han har översatt böckerna.	Böckerna är översatta.
De har gjort den av trä.	Den är gjord av trä.

När perfekt particip bildas av verb + partikel sätter man partikeln först i ordet.

Exempel:

Han har skrivit ned sitt testamente.	Testamentet är nedskrivet.

Samma sak blir det ibland med verb + preposition eller adverbial.

Exempel:

Man hade länge sökt efter tavlan.	Tavlan var eftersökt.
Testamentet var svårt att tolka.	Det var svårtolkat.

Ibland förkortas prepositionen eller adverbialet.

Exempel:

Människor har svärmat omkring tavlan.	Tavlan är omsvärmad.
Vi har nyss bakat brödet.	Brödet är nybakat.

Skriv in perfekt particip av verben i luckorna nedan.

1 Sjukdomen har förlamat honom. Han har blivit ____________

2 Han är mycket blyg och har alltid dragit sig tillbaka från andra människor. Han är ____________.

3 Arbetskamraterna hade stött ut dem från gemenskapen. De blev ____________ på arbetsplatsen.

4 Myter har spunnits om prinsessan Diana. Hon är ____________.

5 Man har dragit över Mona Lisas tänder med kvicksilver. Tänderna är ____________ med kvicksilver.

6 Numera har man omgivit tavlan med vakter. Den är ____________ av vakter.

7 Har de antagit dig till kursen? Är du ____________ till kursen?

8 Någon har kört över min katt. Min katt är ____________

9 Alla tycker om honom och beundrar honom.

Han är ____________ och ____________

10 Vad har de utbildat sig till? Vad är de ____________ till?

Perfekt particip 1
Perfekt particip 2

C Perfekt particip + bli eller vara

Passiv form bildas dels med s-passiv och dels med perfekt particip + bli eller vara.

Bli + perfekt particip

Passiv form bildat av bli + perfekt particip berättar om *en handling, en händelse, om att något sker.*

Vara + perfekt particip

Passiv form bildat av vara + perfekt particip berättar om *ett resultat, om avslutad handling.*

Jämför följande meningar:
Bilen *blev stulen* medan jag var inne på banken.
När jag kom ut från banken upptäckte jag att bilen *var stulen.*

Fyll i en form av vara eller bli.

1 En sådan politiker skulle ____________ bombarderad med protestbrev.

2 Filmen har ____________ förbjuden i många år men nu har den blivit tillåten

3 Jag tror att den gamla läroboken har ____________ omgjord.

4 Lägenheten har alltid ____________ välstädad.

5 Många gamla vågar inte gå ut på kvällarna, för de är rädda att ____________ överfallna.

6 Jordytan ____________ uppvärmd av växthusgaser.

7 Har du hört att kvällens match har ____________ inställd?

Bli eller vara + perfekt particip

D Ordfamiljer

Fyll i rätt form av orden!

substantiv	verb	adjektiv/particip
____________	storma	____________
____________	behöva	____________
skvaller	____________	____________
____________	____________	dyrkad
____________	inviga	____________

Öva mer på ordfamiljer

E Partikelverb

Välj bland följande partiklar och placera dem i luckorna.

in på till upp ut

1 Taveltjuven slog ________________ Mona Lisa i tidningspapper och promenerade ut ur museet.

2 Descartes drog ________________ sig lunginflammation och dog.

3 Om man vill se tavlan gäller det att härda ________________ i kön.

4 Om kön är lång är det lätt att ge ________________.

5 Varje gång Italien och Frankrike blir oeniga i det europeiska samarbetet dyker också striden om Mona Lisa ________________.

6 Det finns vakter kring tavlan som ser ________________ att allt går rätt till.

7 Är Mona Lisa kanske en ung man som klätt ________________ sig till kvinna?

8 Pengarna från Nobels patent började snart strömma ________________.

9 Det sägs att han var svår att förstå sig ________________.

10 Han reste runt för att demonstrera dynamiten och visa ________________ hur effektiv den var.

11 I Paris stötte han för första gången ________________ nitroglycerinet.

Öva mer på partikelverb

F Satsadverbial

Välj bland följande satsadverbial och skriv in dem i luckorna.

dessutom därmed givetvis nämligen så småningom visserligen äntligen

1 Det är svårt att få se på Mona Lisa någon längre stund i museet. Det är ________________ alltid kö framför tavlan.

2 Men den som orkar stå i kö kommer ________________ in i det lilla rum som tavlan hänger i.

3 Diana hade redan lidit mycket och ________________ var hennes död dramatisk.

4 Eftersom drottning Kristina älskade böcker, var en bok ________________ den bästa presenten till henne.

5 Kristina hade ________________ abdikerat och flyttat till Rom men hon förblev drottning i sitt hjärta.

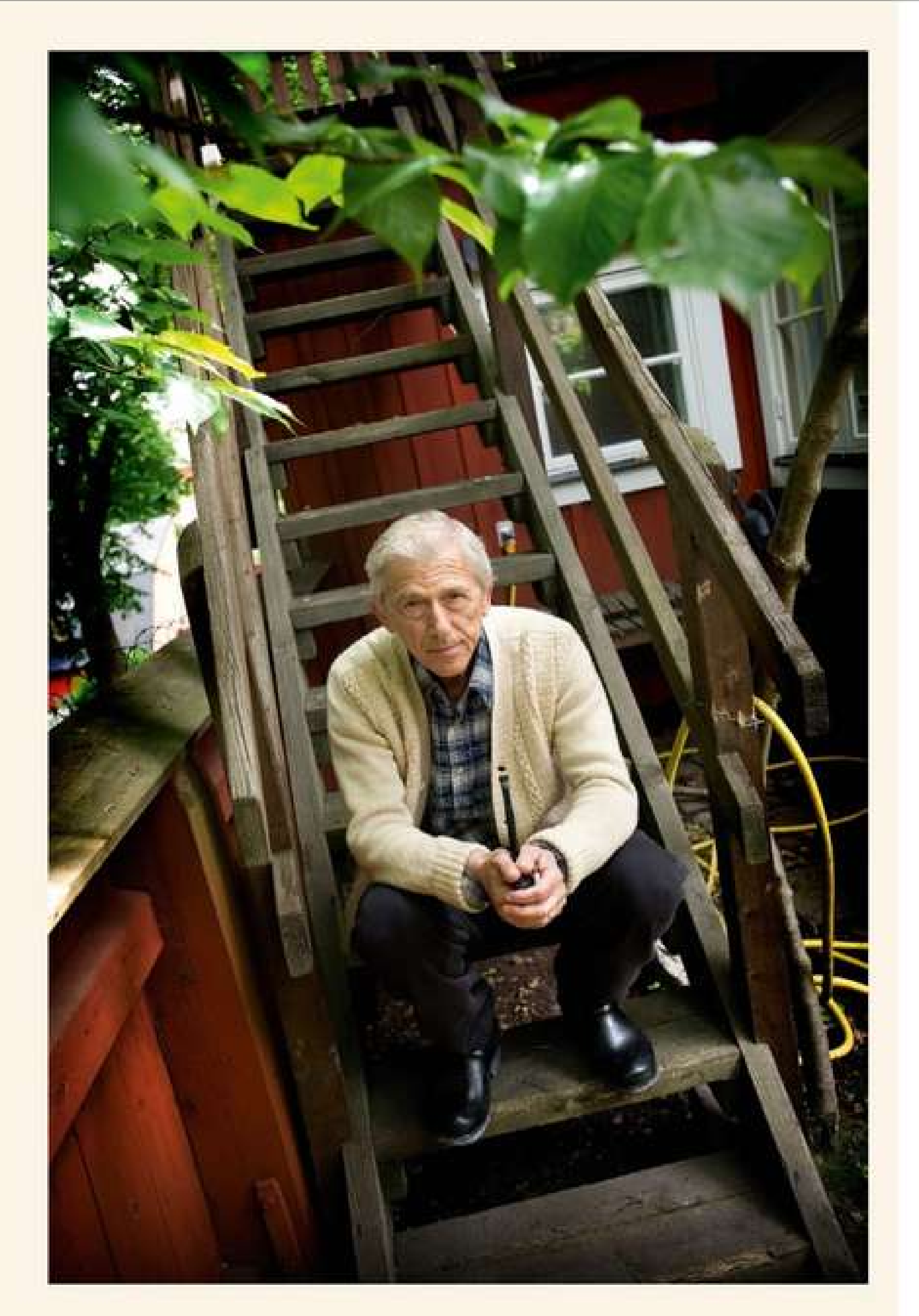
6 Alfred Nobel löste problemet med det farliga nitroglycerinet och ________________ fick vi en säkrare produkt.

7 När Alfred tyckte att han ________________ hade hittat en kvinna som han kunde älska, gifte hon sig med en annan.

Öva mer på satsadverbial
Öva mer på prepositioner

SPRÅKET 2

THEODOR KALLIFATIDES *föddes 1938 i Grekland och kom till Sverige 1964. Han har gett ut ett tjugotal litterära verk på svenska.*

Att bli en annan

”Talar dina barn grekiska?” är en av de vanligaste frågor jag ställs inför. Ofta döljer frågan en viss aggressivitet, en sorts anklagelse mot mig som ibland sägs rent ut. Att jag har berövat mina barn möjligheten att utan problem lära sig ett språk till, att jag därigenom har berövat dem möjligheten att känna sig som greker, att kunna kommunicera med farfar och farmor och andra släktingar.

Denna inställning har jag mött hos såväl andra invandrare som hos äkta eller mindre äkta svenskar. Länge har jag försökt förklara mitt beslut som ett resultat av mina faktiska omständigheter, nämligen att jag är gift med en svensk kvinna och att jag är författare. I stället för

dölja (döljer, dolde, dolt) gömma
anklagelse, -n; -er beskyllning, förebråelse
säga rent ut (säger, sa, sagt) säga vad man menar
beröva, berövar ta ifrån
därigenom på det sättet, på så sätt
inställning, -en; -ar åsikt, attityd, uppfattning
faktisk verklig
omständighet, -en; -er förhållande, situation

att lära mina barn grekiska har jag snarare utnyttjat dem för att lära mig svenska.

~

Men svenskarna ser sorgset på mig och säger att jag har berövat mina barn deras rötter. Mina invandrarvänner går ett steg längre. De betraktar mitt beslut som ett förräderi.

Själv frågar jag mig vad det hade blivit av mig om jag inte hade använt hela min energi åt att lära mig svenska. Jag ser framför mig en bruten man, besviken på sitt liv och bitter över att inte ha utvecklat sin gåva. En man som skriver på ett språk som han glömmer för var dag som går, en man som ingen skulle bry sig om att publicera och ingen skulle bry sig om att läsa, om han någonsin blev publicerad.

Nog har jag träffat sådana exilförfattare. En del lyckas hålla elden vid liv. De flesta tystnar så småningom. Det går inte i längden att leva i ett språk och skriva på ett annat. För mig hade det inte gått. Så jag utnyttjade mina barn för att lära mig svenska, i stället för att lära dem grekiska.

Jag trodde att Grekland för dem inte var annat än några sommarveckor då och då. Så fel jag hade! När min son tog studenten bestämde han sig för att lära sig grekiska. Han åkte ner till mitt hemland och satte sig på skolbänken. När han kom tillbaka kunde han tala hjälpligt, men framför allt kunde han skriva och läsa. Han hade skaffat sig möjligheten att fortsätta lära sig.

Min dotter hade inte visat något som helst intresse. Men plötsligt började hon tala om att också hon ville lära sig grekiska. Det har fått mig att tänka på den gamla sanningen att det inte spelar någon roll vad en förälder säger, utan vem han är. Jag är grek och mina barn kom till en punkt i livet då de av egen vilja kunde erkänna och bejaka det.

Jag talade med en kollega som befinner sig i samma situation som jag, fast han är bosatt i Frankrike. Han sade till mig något som slog mig som en otvivelaktig sanning, och som jag aldrig hade tänkt på.

"Det är jag som är invandrare" sade han. "Inte mina barn!"

Hur ofta glömmer vi inte detta? Vi behandlar våra barn och deras liv som om de vore lika provisoriska som våra. Det är djupt sårande för barnen. De vill känna trygghet, de vill känna sig rotade, de avskyr att flytta på sig. Bara det att byta skola kan för ett känsligt barn vara en katastrof.

Theodor Kallifatides, ur Den dubbla längtan, 1995

snarare mer, egentligen, bättre sagt
utnyttja, utnyttjar använda, dra nytta av
sorgset ledset, med sorg
rot, -en; rötter här: ursprung, familj, tillhörighet
förräderi, -et; -er svek
bruten/t knäckt, förstörd
bitter/t besviken, desillusionerad
utveckla, utvecklar förbättra, öka
gåva, -n; -or här: begåvning, talang
bry sig om, bryr intressera sig för, tycka om
i längden under en längre tid
sätta sig på skolbänken studera
hjälpligt så där, någorlunda bra
bejaka, bejakar vara positiv till
"det slog mig" (slår, slog, slagit) jag förstod plötsligt
otvivelaktig/t tydlig, klar
provisorisk/t tillfällig, som inte gäller länge
sårande som skadar
rotad/t känna sig som hemma, acklimatiserad
avsky, avskyr hata

Förstod du?

1 Frågan ”Talar dina barn grekiska?” döljer en anklagelse mot Kallifatides. Varför?
2 Om hans barn hade lärt sig grekiska hade de haft andra möjligheter. Vilka?
3 Kallifatides utnyttjade sina barn för att lära sig svenska. Hur förklarar han det?
4 Vad säger svenskarna om hans beslut?
5 Och vad säger hans invandrarvänner?
6 K. föreställer sig hur hans liv skulle ha blivit om han inte hade lärt sig så bra svenska. Hur ser han den mannen framför sig?
7 Sonen och dottern börjar intressera sig för grekiska. Vad gör de då?
8 ”Det är djupt sårande för barnen” säger Kallifatides. Vad syftar han på då?

Tillfället gör syskonspråket

Victoria, Julia och Filip Zahmatkesh talar tre språk flytande: persiska med sin iranske pappa Yahya, polska med mamma Katarina och svenska med kompisarna – och med varandra.

Svenskan är som en osynlig tråd mellan oss. Den skapar *connection*! Att inte prata svenska med syskonen skulle kännas konstigt, som om det gällde någon annan, säger Victoria.

Dessutom går det lättare och snabbare att säga något på svenska, fyller Julia i:

– Vi kan svenska bäst, för vi använder ju det språket i fler sammanhang. Polska och persiska tar för lång tid att ladda upp i huvudet. Det blir som ett segt dataspel – man orkar inte vänta!

Deras föräldrar använder huvudsakligen persiska sinsemellan. Även Victoria, Julia och Filip talar ibland persiska och polska med varandra, till exempel när de är på besök i Polen eller Iran eller när släktingar kommer på besök.

– Det är för att de ska förstå, förklarar Filip. Men om ingen lyssnar pratar vi svenska!

Han, Victoria och Julia är stolta över sina tre språk. De har ingen släkt i Sverige, och utan polska och persiska skulle de inte kunna hålla kontakt med familjen. Ibland är det dessutom praktiskt att ha ett ”hemligt” språk att ta till, fnittrar de:

– Som när vi ska lura våra kusiner i Polen till exempel. De kan lite svenska, så därför planerar vi vad vi ska göra på persiska. Då förstår de inte vad vi säger.

tillfälle, -t; -n situation, tillfällighet
flytande lätt, utan störningar, sammanhängande
osynlig/t som man inte kan se
ladda upp, laddar samla energi, t.ex. ladda batterier
seg/t här: trög, som inte fungerar så bra
huvudsakligen till största delen
sinsemellan med varandra, mellan sig
fnittra, fnittrar småskratta
lura, lurar skoja, narra, föra bakom ljuset

Det händer att mamma Katarina säger åt sina barn att tala polska när hon själv är i närheten. Det brukar hålla i max fem minuter, erkänner Julia.

~

De flesta flerspråkiga syskon talar bara ett språk sinsemellan. Men de kan också växla språk efter humör, lek - och ibland för att berätta en hemlis.

Mamusiu, idziesz teraz do pracy? Baba, Juliaru didi? Filip, sluta kasta snö!*

Victoria, Julia och Filip Zahmatkeshs tre modersmål - polska, persiska och svenska - fladdrar över skolgården vid Norrvikens skola i Sollentuna, lika lätt som snöflingorna som dalar ner på dem från den bleka skyn. De växlar så snabbt mellan sina språk att jag inte kan låta bli att fascineras, trots att jag själv är mamma till tvåspråkiga barn.

Men även om de talar polska och persiska med sina föräldrar, så föredrar Victoria, Julia och Filip svenska när de talar med varandra. Detta val är de inte ensamma om. För flerspråkiga syskon tenderar språket som talas i landet där de bor att bli syskonspråket nummer ett - hur mycket föräldrarna än stöttar barnens flerspråkighet.

– De allra flesta flerspråkiga syskon vars föräldrar har olika modersmål använder landets språk, majoritetsspråket, när de talar med varandra, säger Ana Martinez-Lage.

Hon är lektor i spanska vid Middlebury college i Vermont, USA, och en av de få som forskar om samspelet mellan flerspråkiga syskon.

– Barn tillbringar en stor del av sin dag i skolan eller förskolan där allt sker på landets språk. Timmarna i hemmet, som oftast är den plats där deras andra språk, minoritetsspråket, talas, är betydligt färre. Det gäller i synnerhet om bara en av föräldrarna använder språket i fråga. Därför är det inte så konstigt att majoritetsspråket blir syskonspråk i de flesta fall.

~

Men många flerspråkiga syskon håller sig inte till ett av sina språk, utan använder än det ena än det andra när de pratar med varandra – de ägnar sig, som det heter i flerspråkighetssammanhang, åt *kodväxling*. Det kan handla om allt från enstaka ord som passar eller känns bättre på det andra språket, till att barnen helt växlar språk i vissa situationer.

I arbetet med den här artikeln har jag mött familjer där barnen växlar till sitt andra språk när de spelar dataspel eller ser på vissa tv-program. Andra gör det när de talar om resor till föräldrarnas hemländer eller om traditioner som förknippas med det land där språket talas.

Det händer också att barn anpassar sitt syskonspråk efter dem som är närvarande: på bussen eller skolgården väljer de landets språk, vid middagsbordet blir det minoritetsspråket.

Det torde inte heller vara ovanligt att barn, precis som Victoria,

i närheten nära
växla, växlar byta, variera
hemlis, -en; ar hemlighet
fladdra, fladdrar blåsa hit och dit
dala ner, dalar sakta falla ned
blek/t utan färg
sky, -n; -ar himmel
fascinera, fascinerar fängsla, förtrolla
föredra, föredrar tycka mer om, gilla bättre
val, et; pl. = alterativ (verb: välja)
tendera, tenderar utvecklas mot, vara på väg mot
stötta, stöttar stödja, ge stöd
samspel, -et; pl. = samverkan
färre (få, färre) mindre antal, inte lika många
i synnerhet särskilt, speciellt
än det ena än det andra ibland det ena, ibland det andra
enstaka något enda, något här och där
förknippa, förknippar koppla ihop, associera
anpassa, anpassar rätta efter
torde bör, lär

Filip och Julia Zahmatkesh, avsiktligt utnyttjar sin flerspråkighet för att få tillgång till ett "hemligt" språk, en möjlighet att för en stund avskärma sig från omgivningens öron.

Ibland kan ett av språken vara det känslomässigt starkare och framkalla kodväxling i laddade situationer. Ana Martinez-Lage berättar om en engelsk-fransk familj där barnen i vanliga fall talade engelska med varandra.

– Men de bråkade alltid på franska. När de var arga kändes franskan mer kraftfull!

~

* Mamusiu, idziesz teraz do pracy? (polska)
Mamma ska du gå och jobba nu?
Baba, Juliaru didi? (persiska)
Pappa, har du sett Julia?

Eliza Kajanus, Språktidningen, december 2010.

avsiktlig/t med vilja, på flit
utnyttja, utnyttjar använda, dra nytta av
tillgång, -en; -ar möjlighet att använda
avskärma sig, avskärmar skärma av, isolera
omgivning, -en; -ar här: människor i närheten
känslomässig/t med starka känslor, emotionell
framkalla, framkallar orsaka
laddat/d spänd, intensiv, dramatisk

Förstod du?

1 Varför använder syskonen Victoria, Julia och Filip helst svenska?
2 I vilka sammanhang talar de polska och persiska?
3 Forskarna ser tydligt att flerspråkiga syskon väljer ett av språken när de talar sinsemellan. Vilket språk?
4 Hur förklarar Ana Martinez-Lage detta?
5 Ibland passar än det ena och än det andra språket beroende på situationen. Vilket ord kan man använda för att beskriva snabba växlingar av olika språk?
6 Varför bråkade barnen i den engelsk-franska familjen alltid på franska?

Tillbaka till texten

A Ordövning

anpassa avsiktligt avsky föredra förknippa förräderi i längden i närheten
i synnerhet inställning laddad omständighet tillgång utnyttja

1 Många har __________ att Kallifatides har berövat sina barn möjligheten att lära sig grekiska. Ja, en del kallar det faktiskt för __________.

2 Hans beslut berodde på vissa __________. Han själv behövde nämligen lära sig svenska av sina barn.

3 Han __________ sina barn för att lära sig svenska.

4 Författaren säger att __________ blir det svårt att leva i ett språk och skriva på ett annat.

5 Syskonen __________ sitt språk efter dem som är närvarande. Men de __________ att tala svenska då de leker med varandra.

6 Mamma Katarina ber sina barn att tala polska när hon själv är __________

7 Det händer att barn växlar språk då de talar om resor eller traditioner som de __________ med det land där språket talas.

8 Tiden som barnen talar sina andra språk kan bli ganska kort. __________ om bara en av föräldrarna använder språket i fråga.

9 Eftersom barnen är flerspråkiga har de __________ till ett hemligt språk. Ibland väljer barnen att __________ detta hemliga språk för att prata om hemlisar.

10 Barn vill känna sig rotade. De har alltid __________ att flytta på sig.

11 Du kanske kan tala flera språk men i en __________ situation är oftast ett av språken det mest kraftfulla.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Att Kallifatides berövade sina barn möjligheten att lära sig grekiska har vänts mot honom som (1) ________________ . Ja, några av hans landsmän har t o m kallat det (2) ________________. Han har försökt förklara sitt beslut som ett resultat av vissa (3) ________________ . Han var nämligen gift med en svensk kvinna och han skrev böcker på svenska språket. Han erkänner att han (4) ________________ sina barn för att snabbt lära sig svenska. Syskonen Victoria, Julia och Filip talar tre språk (5) ________________. Ibland använder de (6) ________________ ett av språken för att lura andra och för att prata om hemlisar. När deras föräldrar talar med varandra är det (7) ________________ på persiska. Flerspråkiga barn (8) ________________ lätt sitt syskonspråk efter dem som är närvarande. De växlar ofta språk när de talar om resor till föräldrarnas hemländer eller om traditioner som (9) ________________ med det land där språket talas.

1	2	3
ett tillfälle	samspel	anklagelser
en anklagelse	omständighet	inställningar
en omständighet	förräderi	omständigheter
4	**5**	**6**
utnyttjade	snarare	otvivelaktigt
avskydde	flytande	enstaka
utvecklade	bittert	avsiktligt
7	**8**	**9**
huvudsakligen	utnyttjar	förknippas
otvivelaktigt	anpassar	utvecklas
varaktigt	framkallar	fascineras

Öva kapitelord 2:1

C Uttryck

Vilka förklaringar passar till de olika uttrycken?

1	säga något rent ut	A	bakgrunden är välbekant
2	vad hade det blivit av mig	B	plötsligt kom jag att tänka på
3	sätta sig på skolbänken	C	vilken framtid skulle jag ha fått
4	bry sig om	D	berätta vad man egentligen tycker
5	det slog mig	E	engagera sig i
6	känna till sina rötter	F	bara några, inte många
7	Jag kan enstaka ord på finska	G	börja studera

D Metaforer och liknelser (se s. 10)

"Nog har jag träffat sådana exilförfattare. En del lyckas *hålla elden vid liv*. De flesta tystnar så småningom."

Vad betyder metaforen *hålla elden vid liv?* ______________________________

Vad har den för bokstavlig betydelse? ______________________________

"Något som en gång kändes viktigt och angeläget *bleknar* i betydelse."

Vad betyder *bleknar* här? ______________________________

Vad betyder *blekna* bokstavligt? ______________________________

"Vi kan svenska bäst. Polska och persiska tar för lång tid att *ladda upp* i huvudet. Det blir som ett segt dataspel – man orkar inte vänta!"

Vad betyder metaforerna *ladda upp/ladda* och att *vara laddad*? ______________________________

Och i vilka sammanhang använder du *ladda laddad* bokstavligen?

____

Förklara liknelsen:
Victoria, Julia och Filip Zahmatkeshs tre modersmål – polska, persiska och svenska – fladdrar över skolgården, *lika lätt som snöflingorna* som dalar ner på dem från den bleka skyn.

Ordbildning

A Suffixet -is

"hemlis" = hemlighet

Ibland växlar syskonen språk för att berätta en *hemlis*.
Förkortning av ord med suffixet –is uppstår ofta i talspråket.
Fler exempel hittar du på s. 128

B Suffixet -mässig/t

Ibland kan ett av språken vara det *känslomässigt* starkare.
Om suffixet –mässig se s. 139

C Suffixet -na

"De flesta exilförfattare *tystnar* så småningom."
"Något som en gång kändes viktigt *bleknar* i betydelse."

Adjektiv + verbsuffixet *-na* anger en övergång från ett stadium till ett annat.

Exempel:
tystna: från tal till tystnad, bli tyst
blekna: från stark till blekare färg

Vilket verb ska du använda för att uttrycka:

övergång från ljus till mörker ______________

övergång från mörker till ljus ______________

Vad betyder följande ord (vilken övergång beskriver ordet):

1 surna ______________________________
2 rodna ______________________________
3 svartna ______________________________
4 gråna ______________________________
5 ruttna ______________________________
6 fastna ______________________________
7 glesna ______________________________
8 tätna ______________________________
9 klarna ______________________________
10 piggna till ______________________________
11 ilskna till ______________________________
12 krokna ______________________________
13 häpna ______________________________
14 vissna ______________________________
15 mogna ______________________________
16 gulna ______________________________

Öva mer på suffix

Fundera och diskutera

1 Vad betyder följande begrepp?
Hon talar språket *flytande*.
Hon talar språket med *brytning*. / Hon *bryter*.
2 Du flyttar till ett nytt land och lär dig ett nytt språk. Vid vilken ålder måste man börja lära sig det nya språket för att inte bryta?
3 Flerspråkiga familjer är olika då det gäller att ge barnen möjlighet att växa upp med flera språk. Vilken skillnad finns mellan Kallifatides barn och de tre syskonen i texten *Tillfället gör syskonspråket*?
4 Vilken erfarenhet har du själv av detta? Har du vuxit upp med två eller flera språk? Växer dina barn upp med två eller flera språk?
5 Vad innebär *kodväxling*? (Se *Tillfället gör syskonspråket)* Vad har du själv för erfarenhet av detta?
6 Diskutera följande utdrag ur texten *Att bli en annan*:
"Det är jag som är invandrare" sade han. "Inte mina barn!"
Hur ofta glömmer vi inte detta? Vi behandlar våra barn och deras liv som om de vore lika provisoriska som våra. Det är djupt sårande för barnen. De vill känna trygghet, de vill känna sig rotade, de avskyr att flytta på sig. Bara det att byta skola kan för ett känsligt barn vara en katastrof.

Skriv

Teodor Kallifatides barn fick aldrig möjlighet att lära sig grekiska när de växte upp och syskonen Victoria, Julia och Filip växlar lätt mellan tre språk. Säkert har du åsikter om detta.

Skriv en insändare där du argumenterar **för** tvåspråkighet eller flerspråkighet för barn som växer upp i familjer där man talar annat språk än svenska. Hämta gärna exempel från *Att bli en annan* och *Tillfället gör syskonspråket*.

Hitta själv på en lämplig rubrik och avsluta med en signatur eller med ditt namn.

Om insändare och argumenterande text se s. 16.
Exempel på insändare se s. 250.

Talande gester

Allt fler människor världen runt upptäcker vilken makt – och vilka överraskningar – som kan ligga i gester och kroppsspråk.

Se dig omkring.

Omvärlden är ett kalejdoskåp av livliga gester – trafikpoliser, gatuförsäljare, bilförare, lärare, barn på lekplatser, idrottsmän med sina överdådiga omfamningar och höjda nävar. Över hela världen använder människor händerna, huvudet och kroppen för att uttrycka sig.

Utan gester skulle världen vara färglös och statisk. Socialantropologen Edward T Hall hävdar att så mycket som 60 procent av all vår kommunikation är ordlös, icke-verbal. Om så är fallet, hur skulle vi rimligen kunna meddela oss med varandra utan gester?

Vi använder gester varenda dag, nästan instinktivt. Någon vinkar till sig kyparen, någon lättar upp ett affärsmöte med visuella signaler,

gest, -en; -er rörelse (med hand, arm eller huvud)
kelejdoskåp, -et; en här: en mängd olika, mångskiftande
överdådig/t överdriven/t
omfamning, -en; -ar kram
näve, -n; -ar hand
statisk/t stilla, orörlig, stagnerad
hävda, hävdar påstå starkt
icke-verbal utan ord, ordlös
rimligen tänkbart, sannolikt
instinktiv/t utan att tänka efter, spontan
kypare, -n; pl. = servitör
visuell/t det man ser

en flygplatsarbetare dirigerar ut ett flygplan på startbanan, en förälder använder ett helt lexikon av gester för att lära (eller läxa upp) ett barn.

Gester kan vara hotfulla (två bilförare i tät trafik), hjärtevärmande (en öppen, välkomnande famn), instruktiva (en polis som ger anvisningar om riktningen) eller sensuella (en hula-huladansös på Hawaii).

Exempel på att gester vi är vana vid kan vara riskabla i ett annat land:

En amerikansk tonåring liftade på en väg i Nigeria. En bil från trakten passerade – och tvärbromsade. Föraren och passageraren hoppade ut och slog liftaren gul och blå. Varför? Jo, den gest som i USA och många andra länder betyder att man vill ha lift (en tumme uppsträckt i vädret) anses som en grov förolämpning i bland annat Nigeria.

Ett amerikanskt par som bilade i Australien hejdades av en polis i Sydney för att de inte gett signal före en sväng. När polismannen såg att de var turister gav han dem bara en vänlig varning. Den lättade amerikanen log och gjorde tummen upp. Polismannen blev rasande, befallde paret att stiga ur bilen, kallade på förstärkning, sökte igenom bilen och gav slutligen föraren dryga böter. Senare på hotellet, när turisterna berättade om upplevelsen, fick de veta att tummen upp i Australien betyder "Dra åt helvete!"

Så vi ser att samma gest som i Amerika betyder "Toppen!" kan få allvarliga konsekvenser i Australien liksom i Nigeria på andra sidan jordklotet.

Roger E., Axtell

läxa upp, läxar tillrättavisa, skälla på
sensuell/t sinnlig, erotisk, sexig
riskabel/t farlig, riskfylld
trakt, -en; -er området i närheten
tvärbromsa, bromsar stanna bilen mycket snabbt
grov/t stor
förolämpning, -en; -ar skymf, oförskämdhet
hejda, hejdar stoppa
sväng, -en; -ar kurva, vridning
rasande mycket arg
förstärkning, -en; -ar hjälp, tillskott
dryg/t här: stor
böter straff i form av pengar
upplevelse, -n; -r händelse, erfarenhet
konsekvens, -en; -er följd

Förstod du?

1. Varför använder vi människor egentligen gester?
2. Hur stor del av vår kommunikation är verbal enligt Edward T Hall?
3. Ge några exempel på hur gester används i vardagen.
4. Och hur kan gester vara riskabla?

Språk är också beteendemönster

Språk är inte bara uttal, grammatik och ordförråd. Det handlar lika mycket om beteendemönster. Det gav språkforskaren Else Oksaar flera exempel på i sin föreläsning om språk och integration.

– Fråga en sydostasiat om han håller med dig i en viss fråga. Han kommer troligtvis att svara ja, även om så inte är fallet. Bjud en bulgar att ta för sig en gång till av maten och han kommer att avböja, trots att han inte alls är mätt. Om du däremot fortsätter att fråga en andra och en tredje gång, kanske han svarar ja.

Med några enkla exempel visar Else Oksaar att språk inte bara är ord, grammatik och uttal. Det är också intimt förknippat med ett visst beteendemönster. Ett ja är inte alltid ett ja och ett nej är inte alltid ett nej.

– Vi brukar säga att språk är nyckeln till världen, säger hon. Men vi får inte glömma bort att bakom den öppna dörren kan det finnas ett halt golv. Och känner man inte till de gällande beteendemönstren är det lätt att halka.

Else Oksaar är estniska, men hon kom till Sverige som ung flicka under kriget. 1964 blev hon professor i tyska vid Stockholms Universitet och tre år senare flyttade hon till Hamburg, där hon numera är professor i allmän språkvetenskap.

Else Oksaar talar själv flera språk flytande och ser sig som flerspråkig. Ju fler språk en människa kan, desto fler dörrar kan hon öppna, anser hon, men poängterar också att flerspråkighet inte är det samma som likspråkighet.

– Även om man behärskar flera språk så har de inte samma betydelse. Ett språk ligger dig emotionellt sett närmare.

– När jag ska säga "jag älskar dig" till min man, så måste jag använda estniska, säger hon med ett varmt leende.

Situationen avgör alltså vilket språk man använder. Och eftersom människan är född med en otrolig förmåga till flexibilitet och anpassning lär hon sig snart vilket språk, och därmed också vilket beteendemönster, som är gångbart. Exempelvis kan hon nia äldre personer på ett språk, men dua dem på ett annat. Kulturens normer styr vårt språk och uppförande.

– Redan som små barn tillägnar vi oss ett visst beteende tillsammans med språket. Barnet lär sig att hälsa på farbror, tacka för maten och så vidare. Beteendemönstret, eller det som ligger bakom dörren, lärs in automatiskt, säger hon.

– För invandrare gäller det alltså att inte bara lära sig en grammatiskt riktig svenska, utan de måste också lära sig nya beteenderegler.

beteendemönst/er, -ret; -ren handlingsmönster, typiskt beteende
integration, -en samordning, sammansmältning till en helhet
ta för sig, (tar, tog, tagit) servera sig själv, förse sig
avböja, avböjer tacka nej
intimt djupt, nära
förknippa (med), förknippar förena, sammankoppla
gällande rådande, som gäller nu
flytande lätt, utan störningar
poängtera, poängterar betona, framhålla, markera
behärska, behärskar kunna, vara insatt i
emotionellt känslomässigt, vad gäller känslorna
avgöra (-gör, -gjorde, -gjort) bestämma
förmåga, -n; -or skicklighet, kapacitet
flexibilitet, -en anpassningsförmåga, smidighet
anpassning, -en inordning, acklimatisering
gångbar/t som fungerar bra, användbar
nia säga "ni" till någon
dua säga "du" till någon
norm, -en; -er regel, princip, lag
uppförande, -t; -n beteende
tillägna sig, tillägnar lära sig, ta till sig

Och detta är nog så viktigt. Det har nämligen visat sig att de allra flesta svenskar har överseende med dåligt uttal och inkorrekt grammatik, medan man inte har lika stor förståelse för ett felaktigt uppförande.

Att exempelvis komma för sent anses i Sverige ohövligt, på gränsen till nonchalant, och vill man integreras i det svenska samhället gäller det bara att lära sig alla dessa outtalade regler, menar Else Oksaar. Givetvis gäller det omvända för svenskar i andra länder.

Men integration handlar också om motivation. Något som Else Oksaar påpekar flera gånger under sin föreläsning.

– Det kvittar hur mycket pengar myndigheterna lägger ner på språkutbildning, om en människa inte vill integreras så kommer det heller inte att ske, säger hon.

Men det finns något som kan skapa motivation, och det är människor. För språkinlärning och integration sker bäst från person till person.

– Din uppfattning av ett land beror ofta på de människor du träffar. Kärleken till en människa kan föda kärlek till ett land.

Ulrika Naezer

Gullegull lär bebisen tala

Forskare analyserade internationellt föräldraspråk

Allt det där spädbarnsspråket som vuxna använder till sina telningar är inte bara fånigt joller. Forskaren Patricia Kuhl har upptäckt föräldraitsiskan – gullandet som har en viktig funktion för spädbarns inlärning.

Det typiska sättet att prata med tillgjort ljus röst och att dra på vokalerna är universellt. Det gör föräldrar vare sig de talar svenska, engelska eller ryska. Och det är en viktig hjälp för spädbarn att uppfatta de viktigaste språkliga byggstenarna, anser Kuhl, som forskar i neurovetenskap vid University of Washington.

Förlänger orden

Enligt Kuhl överdriver föräldrar omedvetet de vokalljud som alla småbarn – oavsett vilket språk han eller hon så småningom kommer att tala – behöver för att behärska talets grundläggande fonetiska element.

Ta ordet föl. Man kan säga det slarvigt så att det misstas för föll eller ful. Men lyssna till en mamma som talar till sitt spädbarn: titta

överseende, -t förståelse, tolerans
ohövlig/t oartig
nonchalant likgiltig, ansvarslös, fräck
integrera, integrerar samordna, ena, anpassa
outtalad/t tyst, som finns men inte sägs
givetvis självklart, naturligtvis
motivation, -en lust, drivkraft, vilja
påpeka, påpekar framhålla, understryka, poängtera
kvitta, det kvittar det spelar ingen roll, det gör detsamma
uppfattning, -en; -ar åsikt, känsla, inställning
telning, -en; -ar barn
joller, -ret "barnspråk", ljud – inte ord
tillgjord/t spelad, onaturlig
uppfatta, uppfattar höra, urskilja, förstå
överdriva (-driver, -drev, -drivit) gå för långt, ta till för mycket
omedvetet mekaniskt, instinktivt, ovetande
oavsett utan hänsyn till, det spelar ingen roll
behärska, behärskar kunna, vara insatt i
fonetisk/t som har med ljud och uttal att göra
element, -et; pl.= beståndsdel, del, komponent
föl, -et; pl.= hästens unge

på föööööölet. Kuhl har spelat in på band hur mödrar pratar på ett sjungande sätt som betonar och förlänger vokalerna.

I en forskningsrapport som presenterats i tidskriften Science skriver Kuhl att barn vid fem månaders ålder börjar uttala de tre vokalljud som finns i alla språk: i, a (långt aaah) och o. Det är just de vokalerna som mödrar, med olika modersmål, framför allt betonar när de pratar med sina spädbarn.

Kuhl har analyserat denna så kallade föräldraitiska.

– Det är mer än en språkmelodi. Det är en veritabel språklektion, som de inte ens vet om att de ger, konstaterar Kuhl.

Föräldraspråket fyller den här funktionen under barnets första sex månader, då det lär sig sina allra första ord.

Skiljer ut vokalljud

Kuhl upptäckte 1992 att barn vid sex månaders ålder lär sig skilja ut vokalljud som kan vara betydelseskiljande i modersmålet, medan de ignorerar de ännu mindre ljudskiftningarna. Därefter spårade hon vilka ljud som tilltalar småttingarna och upptäckte att spädbarn vänder sig i riktning mot vuxna som pratar det sjungande bebisspråket – och inte bara om det är föräldrarna som pratar – medan de ofta struntar i vanlig konversation.

Så föräldrar kan fånga spädbarnets uppmärksamhet med föräldraitiska, men är de enskilda ljuden då viktiga? frågade sig Kuhl.

Detsamma i Ryssland

Kuhl och hennes forskarkolleger i både Sverige och Ryssland har spelat in 30 kvinnor på band i de tre länderna dels när de talar med vuxna, dels med sina spädbarn.

De tre språken valdes eftersom de till betydande del har olika vokalsystem.

Kuhl hittade 2 363 ord på banden som innehåller de tre gemensamma vokalljuden iii, aaah och ooo.

Oavsett om det var svenska mammor som lekte med halsbaaaand, eller mammor i Seattle som betonade beeeeads eller mödrar i S:t Petersburg som beundrade bussi (engelska och ryska för pärlor) så överdrev mödrarna på alla håll de viktigaste vokalerna, rapporterar Kuhl.

Mammorna ändrade inte bara till ett högre tonläge på alla ord, så som man skulle göra om man helt enkelt bara härmade barns sätt att prata.

veritabel/t verklig, fullständig
ignorera, ignorerar inte bry sig om, inte ta notis om, strunta i
spåra, spårar leta upp, lokalisera
tilltala, tilltalar här: roa, glädja
strunta i, struntar inte bry sig om, inte göra, ignorera
enskild/t separat, för sig själv
betydande stor, viktig
härma, härmar ta efter, göra lika, imitera

Alla mammor likadana

Att tendenserna är desamma hos alla mammor och till synes universella förbluffar Patricia Kuhl.

– När människan av naturen producerar den här effekten med sådan ihärdighet tvärsöver tre olika kulturer – varenda en av de trettio kvinnorna uppvisar samma sak i sitt talmönster – då betyder det någonting, menar Kuhl, och tolkar det som att det verkar vara meningen att vi ska prata den jollrande föräldraitiskan med våra små:

– Om man bara tar sig tid att prata med sitt barn så har biologin sett till så att vi vet hur vi ska göra.

Ulrika Naezer

Ungdomsspråket

Någon gång i skarven mellan 80- och 90-talet myntades begreppet Rinkebysvenska. Ulla-Britt Kotsinas, numera biträdande professor i nordiska språk vid Stockholms universitet, gjorde då ett forskningsarbete om ungdomars speciella gruppspråk. För att göra intervjuer och inspelningar valde hon Rinkeby, en förort till Stockholm. Därigenom gjorde hon Rinkebys ungdomar kända och då framför allt deras sätt att tala.

Tusentals människor från vitt skilda länder befolkar förorterna runt de större städerna i Sverige. Det talas minst 140 språk i landet i dag och det har gått snabbt. Mångspråkighet och multikultur är begrepp som knappt användes för 25 år sedan. I utkanterna av Stockholm, Malmö, Göteborg och Uppsala växer andragenerationens invandrare upp. De är födda i Sverige men har även sina rötter i andra kulturer. Grupptillhörighet och identitet är viktigt för ungdomar och det avspeglas även i talspråket. Det här speciella förortsspråket är en jargong, ett gruppspråk eller dialekt där svenska blandas med ord och uttryck från många olika språk. Men en tjej eller kille som talar Rinkebysvenska med sina kamrater kan ofta snabbt växla till den neutrala rikssvenskan om situationen kräver det.

Nya språkliga företeelser uppstår ofta i stockholmskan och sprider sig sedan och används överallt. Ett exempel är uttrycket ”ba” som från början var en förkortning av ”bara” men som numera är ett utfyllnadsord.

”Å då ba, så gick han ba ner för trappan…”

De förstärkande prefixen är ofta tuffa och påverkas av tid och omgivning: skithäftig, asbra, vrålläcker, dödsball, råcool.

I sin forskning har Ulla-Britt Kotsinas hävdat att den här utvecklingen är tecken på att språket utvecklas, som det förresten gjort i alla

tendens, -en; -er trend, riktning, tecken
förbluffa, förbluffar överraska, förvåna
ihärdighet, -en envishet, uthållighet, energi
skarv, -en; -ar övergång, föreningspunkt
mynta, myntar skapa nya ord och uttryck
begrepp, -et; pl.= term, ord, uttryck
förort, -en; -er bostadsområde utanför en större stad
vitt här: mycket
utkant, -en; -er ytterområde, förort
avspegla, avspeglar återspegla, visa sig, reflektera
jargong, -en; -er gruppspråk, yrkesspråk
företeelse, -n; -r fenomen, sak, händelse
hävda, hävdar framhålla, betona

tider. Det nya ungdomsspråket är inte alls slarvigt och torftigt utan tvärtom mycket kreativt.

År 2004 gav språkprofessor Ulla-Britt Kotsinas och rapparen Dogge Doggelito ut en ordlista med titeln Förortsslang (Norstedts Ordbok). Det anses vara en bättre benämning på det här speciella ungdomsspråket eftersom det kan variera från förort till förort. Frågar man ungdomarna själva kallar de gärna språket för shobresvenska (Sho bre = hej kompis!). Det är ju just vad det är; ett kompisspråk, ett gruppspråk som visar på mångspråkig bakgrund även om det också talas av ungdomar med enspråkig svensk bakgrund.

Monika Åström

torftig/t enkel, otillräcklig, innehållslös
kreativ/t idérik, nyskapande
benämning, -en; -ar namn, term
upplaga, -n; -or tryckning, utgåva
kriteri/um, -et; -er krav, kännetecken
ledamot, -en; ledamöter medlem
beteckning, -en; -ar benämning
avspegla, avspeglar visa upp, reflektera
hålla i längden (håller, höll, hållit) hålla länge
förutsägelse, -n; -r prognos, tips

Keff och guss tar plats i Saol

Keff, ob-ersättning, guss och pappamånad – fyra av 10 000 nya svenska ord som platsar i nästa upplaga av Svenska Akademiens ordlista, SAOL.

Den trettonde upplagan som trycks nästa år blir tjockare – 10 000 ord är nya, 5 000 åker ut. 125 000 ord får vara med. Det finns bara ett inträdeskriterium, enligt Martin Gellerstam, redaktör för SAOL.

– Är det ord som förekommer ofta i vanliga svenska texter, då tar vi med dem.

Keff och guss är nya låneord. Keff är arabiska för dålig, och guss betyder tjej på turkiska.

– Det är inte konstigt att de tar plats, säger Sture Allén, ledamot i Svenska Akademien, och påpekar att hälften av ordlistans ord är inlånade och anpassade till svenskan.

– Tjej är inlånat från romani. Det har beteckningen vardagligt, precis som de här två orden kommer att få.

Guss är inte det första turkiska ordet i SAOL. Dolme i kåldolme och kalabalik är andra exempel, säger Sture Allén.

De flesta nykomlingarna är svenska sammansatta ord som avspeglar nya begrepp – pappa-månad, oljeschejk, ob-ersättning, megastjärna, stringtrosa, sandlådenivå.

Ord sprider sig snabbt, men alla håller inte i längden.

– Det är väldigt svårt att göra förutsägelser om vad som snabbt kommer att försvinna, säger Martin Gellerstam.

Den senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista är från 1998. Då togs 5 000 nya ord in. Att antalet nu blir det dubbla beror på att Svenska Akademien sedan dess har fått bättre instrument för att upptäcka och bedöma hur vanliga ord är.

Helena Johansson

Exempel på ord som ungdomar blandar in i svenska språket

abu, vilken bil! abu vilken tjej! kolla, titta (arabiska)
allan ballan leka cool
andas lugna ned dig
askim lskling (turkiska)
araba bil (turkiska)
axa sticka, dra, springa
ayde län! äh, stick! kom igen!
babblish lögnare
bai/ jalla bai hejdå (arabiska)
bakterie ful
baxa ha sex
benim jag (turkiska)
benät flickvän (arabiska)
bre brorsan/kompis (kurdiskt ursprung)
bomba ljuga
bunka ha sex
bängen polisen
chilla ta det lugnt, koppla av
chock mycket (turkiska)
chock bech mycket bra
deli dum i huvudet (turk/kurd)
dido det spelar ingen roll, det gör ingenting
domuz gris, tjockis, fet person (arabiska)
fett, fett med mycket
fett kefft mycket trist, jättetråkigt
flippa skoja
flumm ljug vit lögn
flos pengar (arabiska)
git/gitta stick/ sticka (turkiska)
glida gå därifrån
giz tjej (turkiska)
guzz, guze tjej (kurdiskt ursprung)
habibi älskling till kille (arabiska)
habibti älskling till tjej (arabiska)
hadi kom igen, skärp dig
japo OK
jalla skynda (arabiska)
jiddra snacka strunt, bråka
kala bra (grekiska)
katt tjej
keff dålig (arabiska)
koffo idiot, korkad person
kerstin klen, mesig
kitar tunnelbana (persiska)
kopella flicka (grekiska)
len hörru du (kurdiska)
miffo idiot, missfoster
mjölkis svensk
mug barn
musse muslim
paco snut (spanska)
para pengar (turkiska)
pizzie glöm det
potatis skåning
pula äta
rakli flicka (romani)
shik stick (turkiska)
shobak, shofi hej vad händer (arabiska)
sho habibi hej kompis (arabiska)
tagga stick! gå, springa (turkiska)
tagga ner ta det lugnt
tamam okej, det räcker (turkiska)
tjoravla stjäla, snatta, sno (romani)
tjordeza snatta, sno
vad händish? vad händer?
yani alltså (arabiska)

Förstod du?

Språk är också beteendemönster

1 Språk är inte bara ord, grammatik och uttal. Vad är det mer förknippat med?
2 Else Oksaar talar om nyckeln (språket) som man kan öppna en stängd dörr med. Vilka faror finns bakom dörren? Vad menar hon egentligen?
3 Människan är flexibel och lär sig snabbt vilket beteendemönster som är gångbart. Ge exempel!
4 Vad krävs för att en människas integration ska lyckas?

Gullegull lär bebisen tala

1 Vad är typiskt för "föräldraitiskan"?
2 Vilka ljud lär sig ett barn först att skilja ut?
3 Vad var gemensamt för den amerikanska, svenska och ryska mamman?
4 Vilken slutsats drar Patricia Kuhl av sin undersökning?

Ungdomsspråket

1 Varför fick ungdomsspråket/förortsspråket/shobresvenskan till att börja med heta Rinkebysvenska?
2 Ulla-Britt Kotsinas hävdar en bestämd åsikt om det här språket. Vilken?

Tillbaka till texten

A Ordövning

anpassning avböja avgöra avspegla begrepp behärska benämning enskild förutsägelse givetvis gångbar kvitta oavsett omedvetet strunta i ta för sig tilltala tillägna sig överdriva överseende

1 När han blev bjuden att ________________ av maten en gång till ________________ han trots att han inte alls var mätt.

2 Även om man ________________ flera språk så använder man dem inte på samma sätt. Det är situationen som ________________ vilket språk man använder.

3 Människan har en otrolig förmåga till ________________ och lär sig snart vilket beteendemönster som gäller.

4 Redan som små barn ________________ vi oss ett visst beteende tillsammans med språket.

5 De allra flesta svenskar har ________________ med dåligt uttal och inkorrekt grammatik.

6 Om en människa inte vill integreras ________________ det hur mycket pengar myndigheterna lägger ner på språkutbildning.

7 Människan lär sig ganska snart vilket beteendemönster som är ________________.

8 Föräldrar talar med tillgjord röst till sina barn och de ________________ vokalljuden.

9 De gör vokalljuden längre helt ________________ och det sker ________________ vilket språk de talar.

10 Vissa ljud ________________ de små barnen, medan de ofta ________________ vanlig konversation.

11 Mångspråkighet och multikultur är relativt nya ________________.

12 Talspråket ________________ vilken grupp ungdomarna tillhör.

13 En förälder förlänger gärna de ________________ vokalerna.

14 Det är väldigt svårt att göra en ________________ om vilka av de nya orden som kommer att försvinna.

15 Vill man integreras i det svenska samhället gäller det bara att lära sig alla oskrivna regler.

__________________ gäller det omvända för svenskar i andra länder.

16 Det som tidigare kallades Rinkebysvenska har numera __________________ förortsslang.

Öva kapitelord 2:2

B Sambandsord

Gå tillbaka till artikeln Språk är också beteendemönster och markera de sambandsord du hittar. Vad betyder orden du markerat för förståelsen av artikeln och för flytet i språket? (Sambandsorden hittar du på s. 12)

C Metaforer (se s. 10)

"Men vi får inte glömma bort att bakom den öppna dörren kan det finnas ett halt golv. Och känner man inte till de gällande beteendemönstren är det lätt att halka."

Vad uttrycker metaforerna *halt* och *halka* i ovanstående mening (från texten *Språk är också beteendemönster*)?

Fler utryck med hal och halka:
Vara ute på hal is
Vara hal som en ål
Halka efter
Halka in
Sätta någon på det hala

Använd uttrycken ovan i meningarna:

1 Varje gång jag spelar schack med min mormor __________________ hon

mig __________________. Hon är verkligen en skicklig schackspelare.

2 Jag råkade __________________ i det här yrket efter ett kortare sommarjobb.

3 Jag har __________________ på kursen och har mycket att läsa igen.

4 Lita inte på honom! Han är __________________.

5 Jag har sålt aktier och ska ta upp det i deklarationen. Jag känner mig

verkligen __________________. Kan du hjälpa mig?

D Brukar du hålla låda?

Diskutera betydelsen av följande ord och uttryck som beskriver olika sorts prat. Orden är grupperade efter betydelse men de har alla olika nyanser.

kallprat, kallprata
småprat, småprata

pladder, pladdra
babbel, babbla
tjatter, tjattra
gagga, vara gaggig
snacka

vara pratsjuk
prata som en kvarn
hålla låda
ha svada
vara verbal
vara talför

tala allvar

tissla och tassla
viskning, viska

joller, jollra

prata strunt, struntprat
dösnack

snacka skit, skitprat
tala bakom ryggen på någon
baktala
förtal
skvaller, skvallra

diskussion, diskutera
dispyt
gräl, gräla
pajkastning
verbala slag
giftiga repliker
utskällning, skälla ut

tjejsnack, killsnack

yttra sig
kläcka ur sig

Välj bland orden ovan och fyll i det ord du tycker passar bäst.

1 Han höll ett väldigt fint tal på sin dotters bröllop. Det var inte så svårt för honom. Han har ju alltid varit så ________________.

2 Hon är mycket sårad för alla ________________ ________________ hon har fått från arbetskamraterna den sista tiden. Nu överväger hon att byta jobb.

3 Nej, hon hade inga kroppsliga ärr från det misslyckade äktenskapet. Men det fanns flera osynliga ärr från alla ________________ ________________ hon fått av sin f d man.

4 Sitt inte där och ________________ och ________________. Jag vill höra vad ni säger.

5 Grannen ________________ ________________ mig för att jag hade tagit hans tid i tvättstugan.

6 Jag har en kompis som ________________ hela tiden. Tyvärr är det mesta rent ________________.

7 Efter allt som skrivits i tidningarna om den populära artisten kommer han att stämma en av kvällstidningarna för rent ________________.

8 Jag tycker att gamla farfar börjar bli lite ________________. Han upprepar samma sak hela tiden och han lyssnar inte på mig.

9 Ett av skälen till att Kalle ville skilja sig från Karin var att han inte orkade höra henne ________________ hela dagarna.

10 Politikerdiskussionen i TV började bra men efter ett tag blev det rena rama ________________ så jag stängde av.

11 Att skvallra lite behöver inte alltid vara att ________________ någon.

Öva uttryck och metaforer, hela kapitlet

E Olika betydelser av "gälla"

"Om man inte känner till de *gällande* beteendemönstren är det lätt att halka."
Gälla betyder här *det som används av alla, det som är i bruk, giltig, rådande.*

Annat *exempel:* Älgjakten sker enligt *gällande* regler.
"Det *gäller* inte bara att lära sig grammatik utan också alla nya beteenderegler."
Gälla betyder här *det är viktigt, det har betydelse.*

Annat *exempel:* Det *gäller* att hitta en bra målvakt till laget.

Formulera om följande meningar och använd "gälla".

1 Du kan använda bussbiljetten i två timmar. Bussbiljetten ______________________ .

2 Det är viktigt att motionera varje dag. Det ______________________ .

3 Det där brevet handlar bara om mig. Brevet ______________________ .

Formulera om följande meningar:

1 Han är inte så modig när det gäller. ______________________ .

2 Kom igen! Nu gäller det! ______________________ .

3 Du får lön enligt gällande avtal. ______________________ .

F Ordförråd kring barn

Ord som betyder barn:
småttingar, spädbarn, telningar, småglin, bebisar, ungar, glin

Välj bland följande verb och placera dem i meningarna:

natta, amma, krypa, dregla, jollra

1 Elsa börjar bli stor nu. Hon har nyss börjat ____________ och jag märker att flera tänder är på gång eftersom hon ____________ så mycket.

2 Jag har slutat ____________ henne och hon äter gärna välling och gröt.

3 När jag har ____________ henne på kvällarna kan jag länge höra hur hon ligger och ____________ för sig själv.

G Nyord

Keff och guss förklaras i texten men vad betyder följande nyord?

ob-ersättning	______	pappamånad	______
bonusmorfar	______	broilerpolitiker	______
curlingföräldrar	______	dragspelsbuss	______
50+	______	gilla läget	______
gräddfil	______	lådvin	______
fejan	______	mikra	______
musmatta	______	noll koll	______
nollåtta	______	plockgodis	______
russindisko	______	senilsnöre	______
skräpmat	______	snabel-a	______
soffpotatis	______	tjuga	______
gå in i väggen	______	lattemamma/lattepappa	______

Vad betyder följande ord som utvecklats ur "sambo":

särbo ______

delsbo ______

helgbo ______

mambo ______

kvarbo ______

provbo ______

exbo ______

kombo ______

Fundera och diskutera

1. För integration krävs motivation säger Else Oksaar. Vad menar hon med det? Ge exempel från verkliga livet.
2. Är det bara orden som är viktiga? Vilken betydelse för samtalet har mimik, ögonkontakt, tonfall och gester?
3. Hur bör man kommunicera med riktigt små barn? Är "föräldraitiskan" viktig? Ska man "gulla" med barnet och t.ex. förlänga vokalerna när man talar till det eller bör man från början tala till barnet som till en vuxen?
4. För ca 15 år sedan var Rinkebysvenska ett nytt begrepp. Nu används förortssvenskan i olika konstformer som romaner, poesi och musiktexter. Den har t.o.m. fått en egen ordbok. I sin forskning har Ulla-Britt Kotsinas hävdat att den här utvecklingen är tecken på att språket utvecklas, något som det förresten gjort i alla tider. Det nya ungdomsspråket är inte alls slarvigt och torftigt utan tvärtom mycket kreativt. Vad tycker ni om den saken?

Skriv

Sammanfattning

Gör en kort sammanfattning av Else Oksaars uppfattning om språkinlärning i texten *Språk är också beteendemönster.* Du ska inte återberätta hennes exempel på hur människor från olika länder kan bete sig, men svar på följande frågor ska ingå:

Hur hänger språk och beteendemönster ihop?
Hur hänger språk och känslor ihop?
Hur hänger språkinlärning och motivation ihop?

Det hala golvet

Else Oksaar beskriver hur lätt det är att göra bort sig, att göra fel, att missförstå, att halka på det hala golvet. När är det lätt att halka på det hala golvet i Sverige? Har du kanske egen erfarenhet?

Rubrik: Det hala golvet

Svordomar

Svordomar finns mer eller mindre i alla språk men hur ofta vi svär varierar mellan personer. De flesta av oss svär bara ibland men det finns människor som svär nästan hela tiden och sådana som aldrig svär.

I svenskan har de vanligaste svordomarna religiös anknytning och är hämtade från underjorden: *helvete, fan, satan, djävulen, jävlar.* Från samma religiösa område men hämtade "från ovan" har vi *himmel, gud, kors, herregud* fast de orden är snällare och inte alls lika kraftfulla. De underjordiska svordomarna inleds ofta med *fy* och de himmelska med *å:*

Fy fan va kallt! Fy satan …!

Å herregud va kallt!

Om man vill uttrycka sig kraftfullt men inte så "fult" kan man säga *fy sjutton, fy katten.*

Fy sjutton va kallt!

Svordomarna har en speciell grammatik och det är svårt att svära "på rätt sätt" för en inlärare av svenska. Man kan t.ex. säga "varför i helvete gör du så" men man kan inte säga "varför fan gör du så".

I novellen nedan *Den perfekte vännen* förekommer svordomar i dialogen:

– *Fan va kul att se dig.*

~

– *Vem fan är du då?*

– *Vem fan är du själv?*

JONAS KARLSSON *är född 1971 och bosatt i Stockholm. Han är verksam som skådespelare, dramatiker och författare.*

Den perfekte vännen

Vi står i flera minuter och samtalar med varandra. Visar bilder på barnen. Han har två killar. Jag har mina tjejer. Han har fått några gråa hårstrån som han skämtar om. Jag säger att det bara är snyggt. Att det får honom att se mogen ut.

Han frågar vad jag gör nu och jag säger att jag precis har fått det här jobbet på Expressen. Bara ett kortvikariat men ändå, kanske en ingång. Jo, det tror han också. Kommer precis från dagis, säger han och när jag frågar var det ligger så tar han med mig ut ur fiket, ut på gatan och med armen om min axel pekar han på en byggnad ett femtiotal meter bort.

– Fint, säger jag.

Han nickar och vi går in igen. Vi talar högt och tar ganska stor plats. Folk blir irriterade men vi skrattar bara åt dom. Han flirtar lite med tjejen i kassan. Sådär som jag aldrig har kunnat göra. Och jag tänker att det är så det måste ha varit, då, för länge sedan; att han höll låda och jag höll med. När kan det ha varit?

När vi har fått vårt kaffe och betalat och än en gång intygat hur roligt det var att träffas igen – efter alla dessa år – känns det nästan som om vi borde kramas. Det gör vi inte. Vi står kvar en lång stund på trottoaren utanför fiket. Han vid sin cykel med barnstolen på pakethållaren och lattemuggen i ena handen och jag med min konsumkasse – det hade varit svårt att kramas hur som helst, hade blivit bökigt med muggarna – och pratar om tidningar och bostadspriser och lite till om dagis. Så byter vi telefonnummer och när vi till sist ska skiljas knuffar han till mig med armbågen på överarmen.

samtala, samtalar konversera, tala, prata
skämta, skämtar skoja
mogen/t här: vuxen, klok
vikariat, -et; pl. = jobb för kort tid, i stället för någon annan
ingång, -en; -ar här: öppning
fik, -et; pl.= café
nicka, nickar böja på huvudet, gest som betyder "ja"
flirta, flirtar visa sig intresserad av
hålla låda (håller, höll, hållit) prata mycket
hålla med (håller, höll, hållit) tycka lika, instämma
intyga, intygar försäkra
pakethållare, -n; pl. = som håller fast paket bak på cykeln
lattemugg, -en; -ar mugg för kaffe latte
konsumkasse, -n; -ar kasse från Konsum
hur som helst här: i alla fall, ändå
bökig/t klumpigt, opraktiskt
knuffa till, knuffar stöta till, puffa

– Fan, va kul att se dig, säger han.

– Verkligen, säger jag.

Jag går därifrån, vänder mig en extra gång och vinkar, ler åt honom där han vinglar fram med mugg och cykel, och har fortfarande ingen aning om vem han är.

Jag skyndar tillbaka till jobbet och tänker att det snart kommer att gå upp för mig. Jag letar igenom minnet efter sammanhang där den här killen skulle kunna passa in, men ingenstans dyker han upp. Jag inser att jag måste söka i dom lite mer perifera områdena – ett springvikariat någonstans, ett sommarjobb, på kollo?

När jag har kommit upp på redaktionen och fortfarande inte kan placera honom lutar jag mig bakåt i min snurrstol och sluter ögonen. Försöker se honom framför mig. Det är någonting med blicken, sättet att tala. Stämningen han sprider. Skolan kanske? Lumpen? JMK? Radio Sthlm? TV4? Kanske en gammal granne?

Han påminner om dom där Männen man ser, i fyrtioårsåldern. Fräscha, med tio, femton år yngre fruar eller flickvänner som dom tar hand om och behandlar på ett oerhört omtänksamt sätt, nästan faderligt. Männen som håller sig i form. På något sätt ungdomliga men redan fyrtio, fyrtiofem, kanske till och med femtio. Över femtio, men dom känns som fyrtio. Det dom utstrålar är ett slags fyrtioårs-mentalitet, och med det menar jag att dom inte låtsas vara några ungdomar, dom låtsas bara vara det dom verkligen är – fyrtio. Oavsett om dom är det eller inte.

Män med integritet, värme, Calvin Klein-parfym och samma sorts stickade tröja som Samuel Fröler hade i Skärgårdsdoktorn, under jackor från Tommy Hilfiger.

Män med stora lägenheter i innerstan, bra jobb med fint kontaktnät och intresset kvar för elgitarrer och motorcyklar, bandy en gång i veckan tillsammans med grabbgänget men även luncher med nära kvinnliga vänner, och deras killar.

En av dom männen, som verkar så öppna och snälla. Så generösa. Så tillfreds med livet.

En av dom. Som man gärna vill vara kompis med.

Ju mer jag tänker på honom, desto mer kommer jag att förknippa honom med någon jag vill imponera på eller bli vän med. Någon vars respekt jag skulle vilja skaffa mig.

Men hur jag än försöker ser jag ingen riktigt tydlig bild av honom i någon miljö. Han förblir en solitär. Vi kan ju inte ha setts bara han och jag? Varför då, i så fall? Det skulle jag minnas.

Vad tillhör han för lucka i mitt liv? Är det något jag inte vill kännas vid?

vingla, vinglar gå/åka ostadigt
aning, -en; -ar idé, tanke
"gå upp för mig" att jag snart förstår, fattar
sammanhang, -et; pl. = samba
koppling
dyka upp, (dyker, dök, dykt) visa sig, komma in i bilden
inse (ser, såg, sett) förstå
perifer/t avlägsen, längre bort
springvikariat, -et; pl = som ersätter olika personer olika d
"kollo" = barnkoloni sommarlä feriehem
sluta (sluter, slöt, slutit) stänger (här: blundar)
blick, en; -ar uttrycket i ögone
stämning, -en; -ar ton, känsla, klimat
sprida (sprider, spred, spritt) sända ut, överföra
"lumpen" militärtjänstgöring
JMK institutionen för journalist utbildning, journalistskola
påminna, påminner likna
ta hand om (tar, tog, tagit) ski vårda
behandla, behandlar bete sig r uppföra sig mot
oerhört enormt, väldigt
omtänksam/t hänsynsfull, omsorgsfull
faderlig/t som en fader, som en pappa
hålla sig i form ha god konditi vara på topp
utstråla, utstrålar sända ut
mentalitet, -en; -er karaktär, psyke
oavsett bortsett från, även om
integritet, -en självständighet
skärgårdsdoktorn doktor i skärgården (populär TV-serie)
innerstan centrala delarna av Stockholm
grabbgäng, -et; pl = en grupp (gäng) killar (män)
generös/t godhjärtad, öppen o snäll
tillfreds nöjd
förknippa, förknippar koppla i associera
imponera, imponerar göra intr på, fylla med respekt
skaffa, skaffar försöka få
solitär, -en; er någon ensam
lucka, -n; -or hål, tomrum
kännas vid vilja veta av, erkänr

Saker och ting förändras. Något som en gång kändes viktigt och angeläget bleknar i betydelse. Någon vars respekt och bekräftelse man kämpade för att få kan ha mist sitt värde. En chef man ville imponera på har blivit ens kollega. En flicka vars doft fick en att tappa andan har blivit ens fru. Eller någon annans, och nu är man bekanta och retar sig på deras ungar eller bilar eller kedjebrev i mejlen.

Och har man då glömt vissa delar i leden kan dom där gamla känslorna ställa till det för en när man försöker reda ut en gammal bekantskap. Är det någon jag fortfarande vill imponera på, och varför vill jag i så fall det?

Jag har ingen aning om var han hör hemma.

Efter en timme på jobbet får jag ett sms på mobilen. Jag ser direkt att det är från killen på fiket.

Lunch i morgon?
/Håkan

Håkan. Han heter alltså Håkan. Okej, då vet jag det. Jag sparar honom som Håkan i mobilen. Håkan. Det säger mig ingenting alls.

Jag svarar ja och föreslår klockan tolv. Tre minuter senare kommer det ett nytt sms.

Samma fik?

Jag svarar ja på det med.

Nästa dag går jag ner till fiket och sätter mig vid ett av dom runda plastborden. Jag funderar en stund på om det är första gången jag tar mig tid att stanna kvar där och äta min lunch.

Efter ett par minuter dyker han upp. Jag ser honom låsa cykeln med barnsadeln. Han arbetar metodiskt med mjuka smidiga rörelser, låter var sak ta sin tid. Hans ansikte är lugnt och förtroendeingivande. Han ser allvarlig ut, tänker jag och har fortfarande ingen aning om vem han är.

När han kommer in på fiket letar han först en stund med blicken i lokalen och när han får syn på mig skiner han upp med hela ansiktet. Jag reser mig. Jag vet inte varför jag gör det. Det bara känns som att jag borde det.

Han har en blå manchesterkavaj på sig och mörkt svartrödrutiga byxor. Vi har snarlik klädkod, men han har lyckats mycket bättre. Vi tillhör samma sociala grupp. I övrigt är vi inte särskilt lika. Han är påtagligt lång, säkert en och nittio, en och nittiofem, men mjuk i sina rörelser, nästan feminin. Ett avlångt ansikte med på något vis stora läppar och lugn blick. Kort ljust, nästan vitt hår. Långa polisonger. Bara ett par grå hårstrån.

Han är rädd att han är sen men jag säger att det inte är någon fara. Att han inte ens är sen. Att det är jag som är tidig.

angeläget betydelsefullt, viktigt
blekna, bleknar här: minska
bekräftelse, -n; -r här: respekt, stöd
mista (mister, miste, mist) förlora
doft, -en; -er vällukt, parfym
tappa andan, tappar sluta andas, här = bli väldigt förtjust
vara bekant känna någon, umgås med någon
reta sig på, retar irritera sig på
kedjebrev, -et; pl = ett brev som skickas till alla vänner, ibland för att vinna något
led, -en; -er en del av det hela
ställa till det skapa oreda, komplicera
reda ut (reder, redde, rett) få klarhet i
barnsadel, -n; -ar barnstol på cykel
metodisk/t efter en bestämd ordning
smidig/t ledig, rörlig
förtroendeingivande ger förtroende, ser ut som någon man kan lita på
få syn på (får, fick, fått) upptäcka
skina upp (skiner, sken, skinit) lysa upp, bli glad
snarlik/t som påminner om, nästan samma
klädkod, -en; er sätt att klä sig
påtaglig/t tydlig, märkbar
avlång/t långsmal, oval
det är ingen fara det är inget att bry sig om
inte ens inte heller, inte alls

Plötsligt slår det mig att han skulle kunna vara en kompis till någon gammal flickvän. Det känns så. Jag flinar upp mig för honom. Försöker verka trevlig. Ofarlig. Jag går igenom gamla tjejer i huvudet. Det går ganska fort, så många är dom inte, men ingen av dom passar med Håkan.

Han sätter sig ner mittemot mig och vi börjar genast prata om caféer och musik. Allt möjligt.

Sakta men säkert faller vi in i ett mönster som känns så egendomligt bekant. Vi måste nog ha jobbat ihop för jag känner igen sättet vi bollar idéer mellan oss, och inte bara det: jag har saknat det. Jag har längtat efter den här kombinationen; han och jag.

Vi tar varandras jargong, lyssnar och avbryter. Han är den aktive av oss två men jag känner mig naturligt avspänd i hans sällskap. Vi rör oss helt fritt mellan ämnena. Jag säger något om barnen och han skrattar högt. Vi skrattar båda två. Jag njuter verkligen av att sitta där och plötsligt har en timme gått och han måste rusa.

Innan vi skiljs åt frågar han om vi inte ska ta en öl på Clarks i kväll. Jag får anstränga mig för att dölja min glädje när jag svarar ja.

– Jag måste bara kolla att det är okej med min fru.

Helena har alltid haft väninnor och nära vänner omkring sig. Människor som hon känt sedan hon var mycket liten. Män och kvinnor som ingår på ett helt naturligt sätt i hennes liv. Ringer varje vecka, vissa varje dag, ibland flera gånger om dagen och som alltid har funnits där, långt före mig.

Så fort vi reser någonstans har hon massor av vykort att skriva. Jag skriver knappt till mina föräldrar. Det är alltid hennes vänner vi bjuder på fester och middagar och barnens dop, för jag har inga. Inga som man bjuder på middag i alla fall. Hennes vänner har blivit mina och jag uppskattar dom men det är aldrig mig dom ringer till, aldrig mig dom fikar och går på krogen med.

Så det är med illa dold stolthet jag ringer Helena och frågar om det är okej att jag blir lite sen. Jag ska ta en öl med en gammal kompis.

– Nej, vad roligt, säger hon och jag hör att hon verkligen är glad för min skull.

Under resten av dagen ägnar jag honom inte så mycket tankeverksamhet. Jag betar av en artikel och ett par notiser, äter en halv banan som blir liggande och hinner bli brun, och har nästan glömt att jag inte vet vem han är. Det är som om han redan hunnit bli ett naturligt inslag i mitt liv.

Inte förrän jag står utanför Clarks och får syn på honom genom ett av dom små källarfönstren slår det mig att det ännu inte gått upp för mig vad vi har för gemensamt förflutet. Jag står där en stund och iakttar honom utifrån, utan att han ser mig. Han sitter och bläddrar i en sådan där drinkmeny som står uppställd på bordet. Då och då tittar

det slår mig (slår, slog, slagit) jag kommer plötsligt att tänka på
flina upp sig, flinar se glad ut
egendomlig/t konstig, underlig, märklig
bolla, bollar byta mellan sig
jargong, -en; -er sätt att tala, gruppspråk
avspänd/t lugn, naturlig, avstressad
njuta (njuter, njöt, njutit) må bra, ha det skönt
rusa, rusar skynda iväg
anstränga sig, anstränger göra sitt bästa, skärpa sig
dölja (döljer, dolde, dolt) inte visa, gömma
kolla, kollar kontrollera, ta reda på
ingå (går, gick, gått) vara en del av
knappt nästan inte
dop, -et; pl. = namngivning
uppskatta, uppskattar tycka om
krog,-en; -ar restaurang, pub
illa dold dåligt gömd
verksamhet, -en; -er aktivitet
beta av, betar här: arbetar med, läser
inslag, -et; pl. = del, komponent
gemensam/t delad
förflutet förhistoria
iaktta (-tar, -tog, -tagit) titta på
bläddra, bläddrar vända blad i bok, tidning

han upp och ser sig omkring. Det är märkligt, så här utifrån känner jag nästan inte igen honom. Det bekanta ligger i sättet vi interagerar. Vi hör ihop på något vis.

Så mycket enklare allting hade varit om jag frågat direkt, då när vi möttes igen, efter alla dessa år, på fiket igår. Men han överföll mig med en sådan värme och entusiasm att det kändes oartigt och antagligen skulle ha varit mycket sårande om jag hade visat att jag inte omedelbart kunde placera honom. Vi har det förhållandet. Det är tydligt.

Plötsligt märker jag att han tittar på mig där inifrån. Han måste ha tittat en stund för nu vinkar han. Jag vinkar tillbaka och går in.

– Så det var du, säger han när jag klämmer mig förbi ett par bord på vägen fram till honom.

– Ja, säger jag. Jag fick stirr.

Han nickar som om det vore helt naturligt och jag sätter mig ner och njuter av att äntligen vara med en vän som jag inte behöver förklara mig inför. Inte ens mina knepigaste sidor.

Vi sitter tysta en lång stund och tittar i menyn. Inte heller det känns obekvämt. Tvärtom. Det känns fullständigt självklart.

Clarks är ganska lugnt så här dags. Vi är några timmar före den riktiga rusningen. Vi får in varsin öl och han undrar hur det var på jobbet idag och jag inser hur ovan jag är vid att bli tillfrågad. Till min förvåning berättar jag utförligt för Håkan om min situation på arbetet. Om stressen och friheten, frustrationen, det outtalade kravet på sensation, och det uttalade. Mina försök att alltid sätta ett avtryck i texten. Därför att jag vill att det ska kännas att det är jag som skriver. Vi skrattar båda och han lyssnar på ett sätt som får det jag säger att låta bra.

– Du vill väl inte vara för lik, säger han plötsligt.

– Lik vad då? säger jag.

– Någon annan. Det är väl ett skydd antar jag?

Visst är det så. Jag vet exakt vad det är han talar om, och jag förstår att det var länge sedan någon sa mig sanningar med uppriktig välvilja.

– Du har alltid varit en enstöring, säger han och skrattar men det finns ingenting nedlåtande eller elakt i tonen. Tvärtom, det känns nästan kärleksfullt eller åtminstone konstaterande.

Jag ser honom rakt i ögonen. Jag inser att jag måste fråga nu, rätt ut. Jag sveper det sista av ölet i glaset och hänger kvar med blicken i hans ögon. Vi tystnar båda två. Kanske får jag lov att erkänna att jag inte minns någonting? Jag måste ha reda på vem han är.

Du får egentligen ingen riktigt bra bild av en människa om du ser henne i ögonen. Vad du får syn på är mycket mer än utseendet. Du tvingas iaktta alla dom små muskeltrådar som arbetat där sedan födseln. Du får reda på sådant som du inte vill veta. Saker som var och en för sig inte säger någonting särskilt, utan mer simmar kring och ligger där som lösa pusselbitar. Bara det allra senaste bildar ett uttryck

märklig/t konstigt, underligt
interagera, interagerar fungera tillsammans
höra ihop (hör, hörde, hört) passar bra tillsammans
vis, -et; pl. = sätt
överfalla (-faller, -föll, -fallit) attackera, anfalla
entusiasm, -en iver, liv och lust
oartig/t ofin/t
sårande förolämpande
omedelbart genast, direkt
förhållande, -t; -n relation
klämmer mig förbi tränger mig fram mellan borden
"jag fick stirr" "ögonen fastnade", då man stannar upp och tänker med stirrande ögon
knepig/t underlig, konstig, svår
obekväm/t pinsam, obehaglig
så här dags vid den här tiden på dagen
rusning, -en; -ar den tid då de flesta människor kommer
utförlig/t grundligt, med många detaljer
frustration,- en; -er besvikelse, hopplöshet, motgång
outtalad/t det finns men man talar inte om det
sensation, -en; -er stor nyhet
avtryck, -et; pl. = personligt märke
sanning, -en; -ar faktum, som det är i verkligheten
uppriktig/t ärlig, äkta
välvilja, -n; -or vänlighet
enstöring, -en; -ar någon som helst arbetar ensam
nedlåtande överlägsen, snorkig
konstaterande som en reflexion
svepa, sveper dricka ur snabbt
erkänna, erkänner medge, säga som det är
ha reda på veta, känna till
uttryck, -et; pl. = tecken på något

som går att avläsa. När personen blir arg över en oförrätt, en elak kommentar, eller skrattar åt något roligt. Då samlar alla muskeltrådarna ihop sig och arbetar för ett gemensamt och begripligt uttryck.

I hans blick ser jag ett lugn, en fördragsamhet med sakernas tillstånd. En form av vishet skulle man kunna säga. En trötthet, men också en envishet. Och så ser jag en oro. Han undrar nu.

Det största problemet med att möta någons blick och bli kvar där är att du själv blir utsatt för samma exponering. Du blir utsatt för dig själv. Att se någon i ögonen är inte särskilt granskande. Det är att visa upp sig. I den stunden känner jag tydligt vad jag någonstans måste ha anat, men kanske inte vågat tänka. Plötsligt står det klart för mig att den där bakgrunden jag letar efter inte finns. Den har aldrig funnits.

Vi har ingen gemensam historia.

Han måste ha tagit miste.

Och jag ser på honom att han också inser det. I det här ögonblicket vilar ett slags nyväckt samförstånd mellan oss. Vi har insett det båda två, och det är som om vi gjorde det på samma gång. Det får oss att le, lite generat. Som om vi båda kom på att vi är vilka som helst.

I det ögonblicket spelar det ingen roll. Ändå är det som om vi måste fortsätta spela.

För plötsligt när vi sitter där och ser på varandra är det som om det kom en ny tanke in i den där blicken. Nu kommer det, tänker jag. Utan att ha någon som helst aning om vad det är som ska komma.

Han sätter armbågen mot bordet och lutar huvudet mot handen.

– Hur är det med Josef? frågar han.

– Josef? undrar jag.

– Brorsan, säger han.

Det är mycket mer folk i lokalen nu än när jag kom. Ljudvolymen har ökat markant och jag skjuter det tomma ölglaset långsamt över bordet tills det krockar med den uppfällda menyn. Jag svettas om händerna och måste prata ganska högt för att höras.

– Jag har ingen bror, säger jag.

Håkan stannar upp mitt i en rörelse med ölglaset mot munnen. Han tittar på mig.

– Vad menar du med att du inte har någon bror?

– Jag har aldrig haft någon, säger jag.

Han blir kvar med glaset hängande strax under munnen. Vi är tysta båda två men ingenting är som förut.

Vi tiger och ser varandra i ögonen medan lokalen runt omkring oss blir livligare och livligare. Folk tjoar och hejar på varandra i uppsluppen afterwork-stämning. En kvinna stöter till mig bakifrån när hon rusar upp för att krama om sin kompis som nyss har kommit in. Dom lägger sina huvuden på sned, skrattar och håller varandra i händerna.

Kanske hade det varit möjligt med en annan upplösning? Kanske

avläsa, avläser tyda, tolka
oförrätt, -en; -er orättvisa
begriplig/t som man kan förstå
fördragsamhet, -en förståelse, tolerans
vishet, -en klokhet, förnuft
utsatt öppen
exponering, -en; -ar uppvisning, granskning
granskande, -t, -n att granska, titta noga på
ta miste (tar, tog, tagit) ta fel, missta sig
samförstånd, -et; pl. = förståelse för varandra, då man tänker lika
generad/t blyg, skamsen
ögonblick, -et, pl. = liten stund, moment
"brorsan" bror
markant tydligt, kraftigt
skjuta (skjuter, sköt, skjutit) här: flytta, flytta fram
uppfälld/t perfekt particip av fälla upp, som står så att båda sidor syns
tiga (tiger, teg, tigit) vara tyst, säga ingenting
livlig/t full av liv, aktiv
tjoa, tjoar ropa
heja, hejar säga hej
uppsluppen/t glad, livlig, munter
stöta till (stöter, stötte, stött) knuffa till
rusa upp, rusar resa sig snabbt
upplösning, -en; -ar slut, lösning

kunde vi ha gått vidare och låtsats som ingenting? Kanske kunde vi ha mötts på ett ärligt och uppriktigt plan – som dom främlingar vi är? Kanske hade vi kunnat skratta åt det, och det hade blivit en rolig historia? Jag tror det. Jag tror verkligen det.

För när vi reser oss där i stimmet på Clarks och stirrar på varandra, avvaktande, så är det som om vi båda två spelar upp ett slags bestörtning över situationen. Det är som om vi låtsades vara förvånade. För att behålla våra ansikten? Vår stolthet och integritet och skaka av oss misstänksamheten? För att bevisa att vi inte är några skummisar? Eller bara för att befästa normen för vad som borde utspela sig efter den här sortens missförstånd? Eller helt enkelt för att vi inte vågar stå där, oväntade, inför varandra?

– Är du inte Magnus Gabrielsson? säger Håkan.

Jag skakar på huvudet och låter så förnärmad jag kan.

– Vad då? Vem är Magnus Gabrielsson?

– Jag trodde, börjar han och ser sig omkring.

Han skakar på huvudet och drar på sig jackan. Plockar ihop sina saker och blänger på mig.

– Men. Vem fan *är* du då?

Jag slår ut med armarna. Vad svarar man på en sådan sak? Jag funderar ett ögonblick och bestämmer mig för att det bara finns en sak att säga.

– Vem fan är du själv?

Jonas Karlsson, 2009

uppriktig/t ärlig, rak, naturlig
främling, -en; -ar obekant, någon man inte känner
stimm, -et buller, oväsen
stirra, stirrar titta intensivt, titta utan att blinka
avvaktande väntande
bestörtning, -en; ar **chock,** förskräckelse
skaka av sig, skakar bli av med, lämna bakom sig
"skummis" en skum person, någon konstig som man inte kan lita på
befästa, befäster stärka, konfirmera
norm, -en; -er regel, princip
utspela sig, utspelar hända, äga rum
förnärmad sårad, förolämpad
blänga, blänger se argt på, titta ilsket på

Tillbaka till texten

A Ordövning

angeläget anstränga sig generad imponerad inslag intyga njuta oavsett påtagligt sammanhang stämning ta hand om tiga utförlig/t överfalla

1 Han ser ofta män i fyrtioårsåldern som ________ sina yngre fruar på ett nästan faderligt sätt.

2 De där männen är kanske 40, 45, 50 – men de verkar alla vara 40, ________ om de är det eller inte.

3 Han ________ sig för att inte visa hur glad han är.

4 Förut kändes det väldigt ________. Nu är det inte så viktigt längre.

5 Mannen hade ________ honom så plötsligt och med sådan värme att det skulle ha verkat oartigt att visa att han inte visste vem han var.

6 Han berättar ________ för Håkan om sin situation på arbetet.

7 Båda kunde ________ att det var roligt att träffas igen.

8 Jag ________ verkligen av att sitta där och prata med honom.

9 Han kände sig ________ när han och Håkan plötsligt förstod att de inte kände varandra.

10 Han och Håkan ________ och såg varandra i ögonen.

11 Jag letar igenom minnet efter ________ där den killen skulle kunna passa in.

12 Det är någonting bekant med ________ som han sprider.

13 Han är ________ lång, säkert en och nittio.

14 Jag blir ________ av hans lediga stil och skulle själv vilja vara likadan.

15 Det känns redan som om han har blivit ett naturligt ________ i mitt liv.

Öva kapitelord 2:3
Öva kapitelord, hela kapitlet
Diktamen

B Slang och familjärt språk

Slang finns i alla språk och vill man kort förklara vad slang är kan man säga att det är de ord som inte accepteras i skrift. När de uppstår anses de vara lite "fula" och man använder dem inte hur och var som helst. Det händer ofta att ord som uppstår som slang övergår till att bli ett vanligt familjärt språk. Exempel på detta är *tjej* och *kille*.

I novellen *Den perfekte vännen* finner man en hel del familjära/vardagliga ord, t.ex. *tjej, kille, brorsa, dagis, kompis, ungar.*

Vad betyder följande ord ur novellen?

… han tar mig med ut ur *fiket*
… ett sommarjobb på *kollo*
lumpen
… tillsammans med *grabbgänget*
– Jag måste bara *kolla* att det är okej med min fru.
För att bevisa att vi inte är några *skummisar.*

Och känner du igen dessa ganska vanliga slangord:

ball, haja, häck, doja, jycke, käka, plugg, pudding, pucko, pantad, sno, snubbe, snut, stålar, tjalla

C Pronomenet "dom"

Som du säkert märkte när du läste novellen använder författaren Jonas Karlsson *dom* i stället för *de* eller *dem*. Både *de* och *dem* uttalas ju *dom*. *Dom* är talspråkligt och används ibland i friare texttyper, t.ex. brev, skönlitteratur och tecknade serier. I de flesta sammanhang måste man skriva *de* eller *dem*.

Subjekt: de
Objekt: dem
Bestämd artikel pluralis: de
Demonstrativa pronomen pluralis: de där, de här

Byt ut *dom* mot *de* eller *dem* i exemplen nedan.

1 Folk blir irriterade men vi skrattar bara åt <u>dom</u>.

2 Jag inser att jag måste söka i <u>dom</u> lite mer perifera områdena – ett springvikariat någonstans, ett sommarjobb, på kollo?

3 Han påminner om <u>dom</u> där männen man ser, i fyrtioårsåldern. Fräscha, med tio, femton år yngre fruar eller flickvänner som <u>dom</u> tar hand om och behandlar på ett oerhört omtänksamt sätt.

4 Över femtio, men <u>dom</u> känns som fyrtio. Det <u>dom</u> utstrålar är ett slags fyrtioårsmentalitet, och med det menar jag att <u>dom</u> inte låtsas vara några ungdomar, <u>dom</u> låtsas bara vara det <u>dom</u> verkligen är – fyrtio. Oavsett om <u>dom</u> är det eller inte.

5 En av dom männen, som verkar så öppna och snälla. En av dom. Som man gärna vill vara kompis med.
6 Och har man då glömt vissa delar i leden kan dom där gamla känslorna ställa till det för en.
7 Nästa dag går jag ner till fiket och sätter mig vid ett av dom runda plastborden.
8 Jag går igenom gamla tjejer i huvudet. Det går ganska fort, så många är dom inte, men ingen av dom passar med Håkan.
9 Hennes vänner har blivit mina och jag uppskattar dom men det är aldrig mig dom ringer till, aldrig mig dom fikar och går på krogen med.
10 Kanske kunde vi ha mötts på ett ärligt och uppriktigt plan – som dom främlingar vi är?

Fundera och diskutera

Den perfekta vännen

1 Gå igenom modellen för skönlitterär analys (s. 7) och diskutera de olika punkterna med varandra.

2 Novellen har väldigt många visuella signaler i form av kroppsspråk och annan icke-verbal kommunikation. Kläder, gester, ögonkontakt och stämning spelar stor roll för hur vi uppfattar handlingen.

Exempel från början av texten:
… *med armen om min axel* pekar han på en byggnad
Han *nickar* och vi går in igen.
Han *flirtar* lite med tjejen i kassan.
Det känns nästan som om vi borde *kramas.*
… vänder mig en extra gång och *vinkar, ler* åt honom där han *vinglar* fram med mugg och cykel.

Markera i texten alla de ställen där vi får information via gester, blickar och annat.

Vad betyder denna icke-verbala kommunikation för dig när du läser novellen?

3 Håkan dyker plötsligt upp i berättarens (= jag) liv. Under en kort tid är han den perfekte vännen trots att de faktiskt inte känner varandra. Beskriv vännen.

Svordomar

Svordomar hämtas ofta från helvetet (vanligt i Sverige) eller från könsorden. Hur svär man på ditt språk?

Skriv

Novellen *Den perfekte vännen* beskriver några korta möten mellan Håkan och den person som berättar historien. På kvällen berättar novellens "jag" för sin fru om dessa korta möten. Han berättar om hur nyfiken han var, hur nöjd han kände sig över att ha en sådan vän och till sist hur besviken han blev. Skriv hans berättelse.

Tala

Välj något av följande ämnen. Förbered dig genom att läsa råden på s. 18. Tänk dig att din presentation ska ta 5–10 min. Visa gärna några bilder och använd den teknik du har tillgång till.

1 *Svordomarna i mitt språk.*

2 *Gester i min kultur.*
Tänk på att vanliga gester i en kultur kan uppfattas som illa menade och elaka i ett annat språk (se Talande gester s. 69)

3 *Att vara två – eller flerspråkig är en rikedom.*
Berätta gärna om egna erfarenheter.

Hörövning: Fel gest för ”nej”

A Innan du lyssnar

gest, - en; -er rörelse, tecken (med hand, arm eller huvud)
surmjölk, -en yoghurt
utspela sig, utspelar hända, äga rum, ske
tätt nära varandra, utan mellanrum
klänga, klänger hänga, klamra sig fast
sluttning, -en; -ar backe, brant
get, -en; -ter djur
oerhört väldigt, enormt
uppfödd här: ätit som barn och ung
rätt, -en; -er maträtt
livslängd, -en; -er längden på livet
betrakta, betraktar se på, tycka
äga rum, äger hända, ske
skål, -en; -ar djup tallrik
ösa upp, öser hälla upp, servera
skaka, skakar ruska (på huvudet)
hålla god min (håller, höll, hållit) inte visa sina känslo visa sig oberörd
hjälte, -n; -ar tapper person, i
upprepa, upprepar repetera, hända igen
le (ler, log, lett) smila, se gla ut
nicka, nickar böja på huvudet

B Lyssna

C Efter att du lyssnat

1 Vad heter författaren som skrivit berättelsen Surmjölk?
2 Var och när utspelar sig berättelsen?
3 Hur ser byn ut?
4 Vilka djur finns där?
5 Varför är surmjölken så viktig för människor i byn?
6 Hur ser surmjölken ut?
7 Birger tackade ja till en andra skål surmjölk fastän han var ganska nöjd. Varför?
8 Vilken gest använde Birger för att säga ”nej tack”?
9 Vad blev resultatet av den gesten?
10 Hur många portioner surmjölk åt han?
11 Hur blev Birger räddad från att bli serverad mer surmjölk?

Ordbildning

Om sammansättningar se s. 11

I novellen *Den perfekte vännen* finns flera sammansatta ord:
två stammar: *hårstrå, kortvikariat, barnstol, pakethållare, lattemugg, konsumkasse, grabbgäng, klädkod*
tre stammar: *skärgårdsdoktor, fyrtioårsmentalitet*

Vad betyder följande sammansatta ord:

livslängd ____________________

lagbrott ____________________

pratstund ____________________

skatteparadis ____________________

andraspråksinlärare ____________________

kärnkraftverksdebatt ____________________

Grammatik

A Adjektiv + substantiv

Ordet som står före styr böjningen av adjektiv + substantiv (artiklar, possessiva pronomen och andra ord). Vi kan dela in böjningsmönstren i tre grupper.

A Obestämd form + obestämd form

en		ett		många, flera, alla	
någon		något		några	
ingen		inget		inga	
en annan	stor familj	ett annat	snällt barn	andra	stora familjer snälla barn
varje		varje			
vilken		vilket		vilka	
varenda		vartenda			
en sådan		ett sådant		sådana	

B Bestämd form + bestämd form

den		det		de	stora familjerna,
den här	stora familjen	det här	snälla barnet	de här	snälla barnen
den där		det där		de där	

C Bestämd form + obestämd form

min		mitt		mina	
Annas		Annas		Annas	
familjens		familjens		familjens	
vars		vars		vars	glada nyheter,
denna	glada nyhet	detta	kloka beslut	dessa	kloka beslut
nästa		nästa			
följande		följande		följande	
föregående		föregående		föregående	
samma		samma		samma	

Fyll i rätt form av det adjektiv och substantiv som står ovanför varje mening!

seg, dataspel (ett)

1 Huvudet känns som ett ________________ ________________.

seg, dataspel

2 Jag har ingen lust att spela ditt ________________ ________________.

blek, sky (en)

3 Snöflingorna faller ner från den ________________ ________________.

blek, sky (en)

4 Det är samma ________________ ________________ i dag som i går.

grå, hårstrå (ett)

5 Han har fått några ________ ________.

dålig, ekonomi (en)

6 Jag har samma ________ ________ i år som förra året.

ljuvlig doft (en)

7 Han mötte en flicka vars ________ ________ fick honom att tappa andan.

ljuvlig doft (en)

8 Jag längtar efter den ________ ________ av vårens blommor.

Öva mer på adjektiv + substantiv

B Adjektiv eller adverb?

Adjektiv beskriver substantiv eller pronomen

1 Adjektivet står framför substantivet
En *trött* flicka/Den *trötta* flickan/De *trötta* flickorna
Ett *gammalt* hus/Det *gamla* huset/De *gamla* husen

2 Adjektivet står efter följande verb

vara	Huset är *gammalt*. Husen är *gamla*.
bli	Flickan blev *trött*. Flickorna blev *trötta*.
känna sig	Flickan känner sig *trött*. De känner sig *trötta*.
se ... ut	Hon ser *trött* ut. De ser *trötta* ut.
verka	Du verkar *trött*. Ni verkar *trötta*.
låta	Du låter *förkyld*. De låter *förkylda*.
kännas	Tröjan känns *trång*. Strumporna känns *trånga*.
förefalla	Han förefaller *missnöjd*. De förefaller *missnöjda*.

Adverb beskriver verb, adjektiv och adverb.

1 Adverb beskriver verb
Hon kör *lugnt*.
Många språk har försvunnit *spårlöst*.

2 Adverb beskriver adjektiv.
Några av dessa adverb kallas också *gradadverb* eftersom de beskriver graden av adjektivet.

Exempel på hur graden av vacker förändras:
Hon är *knappast* vacker.
Hon är *ganska* vacker.
Hon är *väldigt* vacker.
Hon är *otroligt* vacker.

Det är typiskt att tala med *tillgjort* ljus röst när man talar med barn.
Trädgården såg *obeskrivligt* förfallen och risig ut.

Obs!
Adverbet böjs inte när adjektiven böjs:
De är *otroligt* vackra.
Trädgårdarna såg *obeskrivligt* risiga ut.

3. Adverb beskriver adverb (även här handlar det ofta om grad)
Han sjunger *väldigt* vackert.
Han sjunger *otroligt* vackert.
De sjunger *knappast* vackert.

Välj adjektiv eller adverb:

1	riktig	Mina föräldrar har inte känt sig ______ friska den senaste tiden.
2	smidig	Katter rör sig mycket ______.
3	smidig	Inga andra djur är så ______ som katter.
4	hög	Läraren ställer ______ krav på sin klass.
5	överlägsen	De japanska simmerskorna vann ______.
6	sorgsen	Svenskarna tittar ______ på mig.
7	sorgsen	Du låter ______.
8	sorgsen	De såg ______ ut.
9	artig	Grannens barn hälsar alltid så ______ när jag möter dem.
10	ofantlig	Hur kunde Nobel bli så ______ rik?
11	omedveten	Föräldrar överdriver ______ vokalljuden när de talar med småbarn.
12	påtaglig	Han är ______ lång. Säkert en och nittio.
13	egendomlig	Han kändes så ______ bekant.
14	egendomlig	De små öarna i havet var kända för att vara mycket ______.
15	utförlig	Han berättade ______ om sitt arbete.
16	långsam	Båda köerna verkar vara lika ______.
17	utvilad	Efter den långa helgen kände de sig tillräckligt ______ för att börja jobba igen.
18	tillräcklig	Hennes förklaringar var ______. Alla förstod.

Öva mer på adjektiv eller adverb

B Ännu, allt, allra och näst

Ännu, allt, allra och näst kan stå före adjektiv och adverb.
Ännu och *allt* används för att göra en komparativform starkare.

Exempel:
Människan strävar *allt* högre. (= högre och högre)
Han har varit sjuk men nu mår han *allt* bättre. (= bättre och bättre)
Du var jätteduktig på piano förra året men nu är du *ännu* bättre. (= bättre än förra året)
Puh, det är *ännu* varmare i dag än i går. (= varmare än i går)

Allra används för att göra en superlativform starkare.

Exempel:
Jag tycker om sommaren men *allra* bäst är september.
Vad gör du *allra* helst när du är ledig?
De *allra* första människorna hade invandrat till Amerika från Asien.
Vad är det *allra* bästa med ditt yrke?

Näst säger man om nummer två.

Exempel:
Den *näst* högsta byggnaden är Taipei i Taiwan. (Den är nummer två; det finns en högre byggnad.)
Fotbollslaget är *näst* sämst. (Det finns ett lag som är sämre.)
Författaren är *näst* mest lånad på biblioteket. (Det finns en författare som är mer lånad.)

Fyll i *ännu*, *allt*, *allra* och *näst*.

1 Jag hittade inte den kortaste vägen men jag tog den ________________ kortaste och den var också ganska snabb.

2 Han är klubbens ________________ bästa simmare, bara några sekunder efter Anders Berg. Men den ________________ bästa simmaren har gått över till en annan klubb. Det är synd.

3 Farmor börjar höra ________________ sämre. Man måste tänka på att tala tydligt till henne.

4 Fängelset hade vakter överallt och fångarna fick äta den ________________ sämsta maten.

5 Min lägenhet kostar mycket och jag är rädd för att hyran ska bli ________________ högre nästa år.

C Lika, samma, likadan

Lika, samma, likadan, likadant, likadana används vid jämförelse.
Lika används då man jämför adjektiv och adverb.

Exempel:
Karin är *lika* gammal som jag.
Annas man sjunger *lika* illa som hon.

Samma och *likadan* använd då man jämför substantiv.

Exempel:
Jag och Karin bor i *samma* hus.
Karin har *likadan* cykel som jag.
Familjen Andersson bor i ett *likadant* hus som vi.
Vi har *likadana* skor och samma storlek också.

Fyll i det som saknas:

1 Per och Anna har båda examen från Tekniska högskolan. De har ____________ utbildning.

2 Pojkarna var ____________ snabba. De sprang ____________ snabbt.

3 Vår granne har ____________ bil som vi.

4 Jämför dig själv med en kurskamrat. Använd komparativ och jämförelseord.

Exempel:
Eva är längre än jag.
Vi talar samma språk.
Hon har likadana skor som jag.

Öva mer på lika, samma, likadan

D Partikelverbet "ta för sig"

"Bjud en bulgar att *ta för sig* (= förse sig, ta det man behöver) en gång till av maten och han kommer att avböja, trots att han inte alls är mätt."

Andra uttryck med "ta" + partikel
ta igen sig (vila)
ta ut sig (använda alla sina krafter, bli trött och utmattat)
ta itu med (börja med, sätta igång något som väntat länge)
ta sig till (göra, ofta i en desperat situation: "Vad ska jag ta mig till?")
ta sig an (sköta om, ansvara för)
ta illa upp (bli förargad, ogilla, bli sårad)

Fyll i rätt uttryck i följande meningar:

1 Det är härligt att se på vilket sätt han tar ________ ________ sin gamla mamma.

2 Ibland är barnen så bråkiga så jag vet inte vad jag ska ta ________ ________

3 När man har tagit ________ ________ ordentligt i motionsspåret är det skönt att ta ________ ________ en stund i bastun.

4 Jag skojade bara! Jag hoppas att du inte tog ________ ________.

5 Det var länge sedan jag putsade fönstren hemma. Nu måste jag verkligen ta ________ ________ saken.

E Fler partikelverb

Välj bland följande partiklar och placera dem i luckorna. Alla partiklar ska inte användas.

bort för in upp ut på åt

1 Jag letar efter sammanhang där killen skulle passa ________ men ingenstans dyker han ________

2 Han försökte reda ________ hur och var de hade träffats tidigare.

3 Han blir glad och skiner ________ med hela ansiktet.

4 Mamman säger ________ sina barn att tala polska.

5 Redan vid sex månaders ålder lär sig barn att skilja ________ vokalljud.

6 Det kommer snart att gå ________ för mig vem han är.

7 Ett segt dataspel tar lång tid att ladda ____________.

8 Vi får inte glömma ____________ att bakom den öppna dörren finns ett halt golv.

Öva på partikelverb

F Ordfamiljer

Fyll i rätt form av orden!

substantiv	verb	adjektiv/particip
____________	____________	bruten
anklagelse	____________	____________
____________	____________	sorgset
förräderi	____________	____________
val	____________	____________
____________	skämta	____________
____________	____________	mogen

G Satsadverbial

Välj bland följande satsadverbial och skriv dem i luckorna nedan.

därmed inte ens nämligen slutligen

1 Ingen fara, du är ____________ sen.

2 Människan lär sig snart vilket språk och ____________ också vilket beteendemönster som passar.

3 Polismannen blev rasande, befallde paret att stiga ur bilen, sökte igenom bilen och gav ____________ föraren dryga böter.

4 Beteendereglerna är viktiga. Det har ____________ visat sig att svenskar har överseende med dåligt uttal och inkorrekt grammatik, medan de inte har lika stor förståelse för felaktigt uppförande.

Öva prepositioner

3 TYPISKT SVENSKT?

Lagom i landet Jante

Ordet ”lagom” är en gammal pluralform (i dativ) av substantivet lag. I fornsvenska hette det laghum, och betydde då ”efter lagens föreskrift, lagligen”. Som adverb uppträdde ordet först på 1600-talet. På den tiden användes lagom alltså för att visa att man höll sig till lagen, att det man gjorde var lagligt, att man inte begick lagbrott. Under tidens gång har betydelsen förskjutits till dagens betydelse av ”varken för mycket eller för litet”:

– Är kappan för lång?
– Nej, den är lagom.
– Är kaffet för varmt?
– Nej, precis lagom.

Det sägs att ordet lagom är så svenskt att det är omöjligt att hitta en exakt täckande översättning till andra språk. Kanske måste man vara

fornsvenska –n gammal svenska som talades och skrevs ca 1200–1500

begå brott (-går, -gick, -gått) (fast fras), göra brott

förskjuta (-skjuter, -sköt, -skjutit) flytta åt ett håll, förändra

täckande riktig, överens-stämmande, som täcker

svensk för att fullt ut förstå talesättet ”lagom är bäst”, eller för att förstå yttranden som ”det var ganska lagom varmt” eller ”jag skulle vilja ha ett jobb där jag får jobba lagom lagom”. En mamma sa alltid till sina tonårsbarn när de skulle gå ut på lördagskvällen: ”Ha så lagom kul!” Och barnen förstod precis vad hon menade. Mammas ord var i själva verket mer en förmaning än en önskan om en trevlig kväll.

Uppkomsten av ordet lagom har ibland fått en annan förklaring. Länge har den hängt ihop med myten om vikingarna. De satt runt sina stora träbord och drack sin tids öl, kallat mjöd, ur samma bägare som de skickade laget runt (ett lag = en grupp människor). Bägaren skickades alltså runt om bordet. Lag(et) + om. Det är en förklaring som numera avfärdas som felaktig. Efter att ha uppehållit oss vid fenomenet lagom är steget inte långt till Jantelagen:

Jantelagens budord

Du skall inte tro att du är något.
Du skall inte tro att du är lika god som vi.
Du skall inte tro att du är klokare än vi.
Du skall inte inbilla dig att du är bättre än vi.
Du skall inte tro att du vet mera än vi.
Du skall inte tro att du är förmer än vi.
Du skall inte tro att du duger till något.
Du skall inte skratta åt oss.
Du skall inte tro att någon bryr sig om dig.
Du skall inte tro att du kan lära oss något.

”Lagen” sattes på pränt av författaren Aksel Sandemose i boken ”En flykting korsar sitt spår” som kom ut 1933. Modellen för Jante var Sandemoses födelsestad Nyköbing Mors i Jylland i Danmark. Sandemose, som var begåvad och ovanligt duktig i skolan, upplevde att folk tryckte ned honom. ”Du ska inte tro att du är något!” Sandemose stod inte ut med den attityden och lämnade därför snart Nyköbing.

Boken blev Sandemoses genombrott. Alla som läste den kände igen sig, alla hade sitt eget Jante, alla kände igen dumheten, hyckleriet och skenheligheten. Människor refererade till Jantelagen utan att ha läst boken eller ens veta vem Sandemose var. I Sverige var det mycket vanligt under sextio- och sjuttiotalen. Ingen fick sticka upp. ”Lagom är bäst.” Var lagom upprörd och skratta lagom mycket, inte för mycket. Var lagom duktig och tro inte att du är bättre än andra. Den stora gruppen, kollektivet, missunnade en enskild person att lyckas bättre än de andra.

yttrande, -t; -n uttalande, replik
i själva verket egentligen, faktiskt
förmaning, -en; -ar råd, varning, tillsägelse
uppkomst, -en början, tillkomst
myt, -en; -er en omtalad ”odödlig” historia eller person
avfärda, avfärdar utesluta, avböja, säga nej till
uppehålla sig vid (-håller, -höll, -hållit) fästa sig vid, dröja kvar vid, syssla med
fenomen, -et; pl. = företeelse
pränt, sätta på pränt skriva ned, pränta:skriva
begåvad talangfull, intelligent, skicklig
stå ut med (står, stod, stått) klara av, orka med
attityd, -en; -er synsätt, mentalitet, sätt att se på saken, reaktion
genombrott, -et; pl. = första framgång en författare eller artist har, succé
hyckleri, -et; -er falskhet, skenhelighet, hypokrisi
skenhelighet , -en falskhet, hyckleri, hypokrisi
referera till, refererar citera, hänvisa till
sticka upp (sticker, stack, stuckit) opponera sig, föra fram en egen åsikt
upprörd uppretad, chockerad, orolig, ledsen
missunna, missunnar vara avundsjuk, avundas, inte unna

Under åttio- och nittiotalen spred sig en ny kultur. Vi fick lära oss att framhålla oss själva, att sälja oss i vår CV och på anställningsintervjun. Vi har fått individuella löner och lärt oss begreppet fallskärmsavtal. Visst refererar vi fortfarande till Jantelagen men vi vill i alla fall gärna tro att vi inte längre lever under den. Kanske är vi på väg att frigöra oss från att alltid vara lagom och att inte sticka upp. Man kan ana den frigörelsen i den positiva laddning ordet "osvensk" har fått. Erik och Lisa är så osvenska! Alltså spännande, trevliga och spontana människor.

Monika Åström

Nja

I varje språk och i varje kultur finns det artiga och mindre artiga sätt att säga nej på. Sådana finns även i Sverige och på svenska. Följande dialog kan utspelas mellan två personer (svenskar) som varit på bio:

A: Visst var det en fantastisk film. Och Robert de Niro som är en så fantastisk skådespelare.
B: Nja…

I ett samtal mellan svenskar finns det ingen tvekan om vad personen B egentligen tycker. Uttrycket "Nja" betyder helt enkelt Nej. Det är dock artigare och lite vänligare att säga Nja än Nej, som i en sådan situation kan uppfattas som oartigt och burdust.

Kanske du någon gång har hört en tjänsteman säga till dig när du presenterar ett önskemål: "Det kan nog bli svårt det här."

Många invandrare har uppfattat ett sådant yttrande som att det finns goda möjligheter att få önskemålet uppfyllt. Så är dock inte fallet. Det här är ytterligare ett artigt sätt att säga nej på. Varje svensk skulle uppfatta meddelandet som ett blankt avslag. Och det är precis vad tjänstemannen avser.

Även om svenskar i allmänhet starkt värdesätter ärlighet och pålitlighet finns det även för svenskar smålögner som kan framföras för att inte göra en partner ledsen. För att undvika bråk och häftiga diskussioner kan svensken ibland låta bli att säga hela sanningen. Det är exempelvis få svenska män som utan vidare skulle säga till sin hustru att den blus hon just köpt är ful. Även om han tycker det. De flesta kommer att svänga sig och på alla sätt försöka ta sig ur situationen utan att ha sårat hustrun. På svenska kallas detta för en skär eller vit lögn. Det handlar alltså inte enbart om att ljuga om vad man tycker utan också om att låta bli att över huvud taget säga någonting. Av många kommer också en utebliven kommentar att tolkas som ett

sprida sig (sprider, spred, spritt/spridit) öka, smitta av sig
framhålla (-håller, -höll, -hållit) lyfta fram, betona, hävda
begrepp, -et, pl. = term, ord, uttryck
fallskärmsavtal, -et; pl. = förmån för chefer, pengar till chefer som slutar
frigöra sig (-gör, -gjorde, -gjort) befria sig, komma loss
laddning, -en; -ar en stark känsla som ordet ger
spontan naturlig, direkt, ohämmad
tvekan (en) tvivel, obeslutsamhet
uttryck, -et; pl. = talesätt, fras, ord
uppfatta, uppfattar förstå, tolka, fatta
burdus klumpig, brutal, osmidig
yttrande, -t; -n uttalande, replik
ytterligare ett till, ett extra
blankt nej / blankt avslag nej direkt utan diskussion
avslag, -et; pl. = nekande svar, nej
avse (-ser, -såg, -sett) mena, vilja säga
värdesätta (-sätter, -satte, -satt) uppskatta, prisa
undvika (-viker, -vek, -vikit) avstå från, låta bli
låta bli (låter, lät, låtit) undvika, avstå från, låta vara
utan vidare direkt, rakt på sak
svänga sig, svänger ljuga, försöka bortförklara
skär rosa
utebliven som inte händer, inte sägs

uttryck för ogillande. "Jag säger ingenting så har jag ingenting sagt" är ett inte ovanligt uttryck bland svenskar. Hela diskussionen om undvikande sätt att säga nej på kan inlemmas i en större diskussion om konfliktundvikande.

Alternativa sätt att säga nej på kan vara att säga "kanske" eller "jag ska försöka". För en svensk betyder inte de kommentarerna utan vidare att det är möjligt att frågan till slut får en positiv lösning. Så kan dock många icke-svenskar uppfatta det. Man kan se det som ett löfte som just givits. För svensken är det oftare ett artigare sätt att säga nej på eller åtminstone ett sätt att skjuta upp det oundvikliga nejet.

Det finns flera uttryck av samma lite diffusa slag. Ett sådant är ordet "tja".

Gemensamt för alla de här, och många flera uttryck, är att de markerar avslag.

Svensken kommer att gå vidare i diskussionerna i vetskapen om att han lämnat ett negativt besked. Problem kommer att uppstå när samtalspartnern inte uppfattat det så, utan snarare som att han eller hon fått ett positivt besked.

Gillis Herlitz

uttryck för tecken på, bevis på
undvikande slingrande, försök att komma undan
inlemma förena med, ingå i
skjuta upp (skjuter, sköt, skjutit) vänta med, dröja med
oundviklig omöjlig att undvika, nödvändig
diffus oklar, obestämd
slag, -et; pl. = sort, typ
besked, -et; pl. = svar, meddelande, förklaring
uppstå (-står, -stod, -stått) bildas, börja, bli till
snarare mer, hellre, rättare sagt

Förstod du?

Lagom i landet Jante

1 Vilken betydelse hade ordet "laghum" på fornsvenska?
2 Vilken betydelse har ordet "lagom" i dag?
3 Jantelagen skrevs av en författare på 1930-talet. Vem var författaren och varifrån kom han?
4 Varför lämnade han sin födelsestad?
5 I Sverige var det många som kände igen sig i Jantelagen. Varför?

Nja

1 Varför är det lätt för en icke-svensk att missförstå svaret "nja"?
2 I exemplet tar mannen till en skär (eller vit) lögn. Varför?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

avfärda avse avslag begå besked framhålla företeelse förmaning förskjuta genombrott i själva verket missunna oundviklig snarare undvika undvikande uppehålla sig (vid) uppfatta uppkomst uppstå utan vidare uttryck (för)

1 Mammas ord var mer en ________________ än en önskan om en trevlig kväll.

2 Det var Aksel Sandemose som först skrev om Jante. Den boken blev för övrigt hans ________________.

3 I Jante ________________ den stora gruppen människor en person att vara bättre än de.

4 Så småningom har svenskarna lärt sig att ________________ sig själva.

5 Ordet lagom betydde från början att vara lydig lagen, att inte ________________ lagbrott.

6 Numera har betydelsen av ordet lagom ________________

7 ________________ av ordet lagom har också haft en annan förklaring som har att göra med vikingarna, men den har man numera ________________

8 Att vara lagom är en speciell svensk ________________

9 I texten har vi ________________ oss vid ordet lagom.

10 Ett "nja" betyder oftast ________________ för en svensk.

11 En svensk ________________ oftast "nej" när han svarar "nja".

12 Det är för att ________________ häftiga diskussioner som en svensk ibland inte säger hela sanningen.

13 Inte många män säger ________________ att den blus hans fru just köpt är ful.

14 Även om man inte säger något kan det tolkas som ett ________________ för ogillande.

15 "Nja" är ett ________________ sätt att säga "nej" på.

16 Det ________________ problem när två som talar med varandra inte uppfattar saker på samma sätt.

17 Det finns många sätt att lämna negativa ________________

18 En icke-svensk ________________ lätt ett "nja" som ett "ja". Alltså ________________ som ett positivt än ett negativt besked.

19 Förr eller senare måste det ________________ "nejet" ändå komma.

20 "Ha så lagom kul" betydde ________________ att barnen skulle ta det lugnt.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Att vara lagom sägs vara en typiskt svensk (1) ________________. Och det är svårt att hitta en (2) ________________ översättning till andra språk. Att (3) ________________ av ordet lagom skulle ha något med vikingarnas öldrickande att göra har numera (4) ________________. Jantelagen sattes på (5) ________________ av Aksel Sandemose. I stora drag handlar den om att vi inte (6) ________________ någon att vara bättre än den andre. Sandemose stod inte (7) ________________ med den attityden. Nu har en ny kultur (8) ________________ sig och vi vågar (9) ________________ oss själva mer. Ibland kan "nej" (10) ________________ som oartigt och då säger vi hellre "nja". (11) ________________ ett artigt sätt att säga "nej" är "Det kan nog bli svårt det här." Dessa yttranden innebär egentligen ett (12) ________________. För att undvika bråk kan man ta till en vit lögn. Då handlar det inte alltid om att ljuga utan snarare om att låta (13) ________________ att säga någonting, om att vara konfliktundvikande.

1	2	3	4	5	6	
genombrott	täckande	uttrycket	avfärdats	skrift	hycklar	
företeelse	snarare	uppkomsten	präntats	pränt	hävdar	
uppkomst	ytterligare	företeelsen	missunnats	pennan	unnar	
7	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**
ut	spritt	behålla	uppehållas	Ytterligare	besked	göra
till	fött	framhålla	uppfattas	Blankt	begrepp	bli
på	begått	uppehålla	uppropas	Täckande	avslag	ta

Öva kapitelord 3:1

Fundera och diskutera

1. Finns en översättning av ordet ”lagom” i ditt språk? Hur använder ni ordet?
2. Är lagom alltid bäst?
3. Är Jantelagen avskaffad i Sverige? Eller har du stött på den?
4. Har du själv fått svaret ”nja” och undrat vad det egentligen står för?
5. En god vän till dig har tagit på sig nya kläder. Du tycker inte om dem men vill inte såra din vän. Vad säger du då? Tar du till en vit (eller skär) lögn? Är en vit lögn tillåten ibland?
6. Vad är en nödlögn?

Ordbildning

A Prefixet sken-

"...alla kände igen dumheten, hyckleriet, *skenheligheten*..."
skenhelig: någon som låtsas, gör sken av att vara en god människa

Prefixet (förstavelsen) sken + substantiv, verb, adjektiv bildar en sammansättning som anger att något är falskt, inte äkta.

En synonym till *sken-* är ibland *pseudo-*, t.ex. pseudovetenskaplig.

Vad betyder:

1 skenäktenskap ______

2 skendemokrati ______

3 skendräktig ______

4 skenbar ______

5 skenavrättning ______

6 skendöd ______

B Prefixet miss-

"...kollektivet *missunnade* en person att lyckas bättre än de andra..."
missunna: inte unna

Prefixet *miss-* är en förstavelse (ett prefix) som fogas till en stam och gör så att ordet ändrar betydelse på olika sätt:
a) negeras (t.ex. misslyckas)
b) får betydelsen av "fel" (t.ex. missbedöma)
c) får ibland nedsättande betydelse (t.ex. missanpassad, missförhållande, missköta).

Sätt följande ord i meningar:

1 missbruka ______

2 missförstå ______

3 missnöjd ______

4 missköta ______

C Prefixet forn-

"I *fornsvenska* hette det laghum".

Prefixet *forn*+ substantiv och adjektiv bildar en sammansättning som anger att något är mycket gammalt och tillhör en förgången tid.

Vad betyder:

1 fornfynd ____________________

2 fornminne ____________________

3 i forna dagar/i forna tider ____________________

D Prefixet små-

"...även för svenskar finns det smålögner som kan framföras för att inte göra en partner ledsen."

Sammansättning med *små-* ger ordet betydelsen till en viss grad, en smula, inte så stora och betydelsefulla, små.

Vad betyder:

1 småkakor ____________________

2 småstäder ____________________

3 småpengar ____________________

4 småfrysa ____________________

5 småäta ____________________

6 småprata ____________________

7 småle ____________________

8 småtrevlig ____________________

9 småkrasslig ____________________

10 småtimmarna ____________________

Vad betyder metaforerna:

1 "Vi kan inte göra någon utflykt i dag. Det regnar *småspik*! ____________________

____

2 "En hyra på 10 000 kr i månaden är inte *småpotatis* precis." ____________________

____

Dua eller nia

Hur tilltalar vi i Sverige människor vi inte känner eller människor som vi vill visa respekt för eller vara artiga mot? Det finns inte något enkelt svar. För utlänningar kan det kännas som ett mysterium. Tilltalsordet ni har nämligen aldrig varit ett självklart tilltalsord på samma sätt som franskans vous eller tyskans Sie.

Fram till 1960-talet fanns ett gammalt system som gick ut på att tilltala varandra med titlar: konstapeln, ingenjörn osv. Och kvinnor fick ofta åka snålskjuts på sin mans titel: professorskan, doktorinnan, fru direktör Berg kunde det låta om de var gifta med en professor, en doktor eller en direktör. Och om man inte kände personen närmare sa man: Vill damen ha den här platsen? Vill min herre prova en storlek större? Önskar frun/fröken något mera? Tilltalsordet ni hade länge använts men endast uppifrån och ner, dvs. av personer som hade högre rang än den tilltalade.

Människor i Dalarna har utgjort ett undantag. De har varit kända för att gå rakt på sak och även för att dua hög som låg. Det berättas om en ung kronprins som var på besök i landskapet och passade på att fråga en bonde om det verkligen var sant att alla duade varandra. ”Det stämmer”, sa bonden, ”vi säger du till alla utom till dig och far din”.

1967–68 genomfördes i Sverige något som man kallar en ”du-reform”. Det tog full fart när generaldirektören för medicinalstyrelsen, Bror Rexed, 1967 bestämde att inom hans domän, inom medicinalstyrelsen, på sjukhusen osv. skulle alla tilltala varandra med du. Snart övergick journalister på radio och TV till att säga du till statsministern och övriga ministrar och myndigheterna började skriva du i broschyrer och i information till allmänheten.

”Du-reformen” var mycket välkommen. Den kändes som en stor lättnad och spred sig snabbt i samhällets alla skikt. Det var en förenkling och modernisering av språket och dessutom låg den rätt i tiden och var ett uttryck för tidens jämlikhetstendenser. Nu behövde man inte längre hålla reda på en persons titel och alla krångliga regler för ”att lägga bort titlarna”, dvs. att börja dua varandra: Vem skulle föreslå det först? Den äldste, den som hade högre rang eller någon annan? Ett allmänt duande kändes som en befrielse.

Under de senaste 15–20 åren har ett nytt niande dykt upp. Det verkar som om den yngre generationen söker ett uttryck för respekt, hövlighet eller bara för att markera distans. Håller vi på att få ett neutralt pronomen av tysk och fransk modell? Eller ligger det fortfarande en laddning i niandet? Mycket tyder på att det fortfarande inte är helt självklart att nia. Åtminstone den äldre generationen känner

åka snålskjuts (en snålskjuts) dra nytta av, utnyttja, få något på köpet (gratis)
rang, -en ställning, klass, status
utgöra (-gör, -gjorde, -gjort) vara, innebära, bilda
undantag, -et; pl. = ovanlighet, specialfall, som inte följer regeln
genomföra (-för, -förde, -fört) förverkliga, utföra
domän, -en; -er område
övergå till (-går, -gick, -gått) sluta med något och börja med något nytt
sprida (sprider, spred, spritt/spridit) breda ut, vinna mark, vinna terräng
skikt, -et; pl. = klass, lager
uttryck för tecken på, bevis på
tendens, -en; -er riktning, utvecklingstendens
dyka upp (dyker, dök, dykt) komma ganska plötsligt
hövlighet, -en artighet
hålla på (att) (håller, höll, hållit) här: vara nära, vara på väg
laddning, -en; -ar spänning, ”dynamit”
tyda på (tyder, tydde, tytt) visa tecken på, se ut som, indikera

fortfarande den nedlåtande nyansen i niandet. Andra tycker att vi bör behålla det demokratiska och väl förankrade du.

Och för att undvika en het potatis använder människor åter de kända omskrivningarna: ”Ska det betalas kontant eller med kort?”

Monika Åström

Vi är så in i Norden typiska

För en amerikan är vi lika som bär. Skandinaver, helt enkelt. Och själva tycker vi väl egentligen också att vi är rätt lika här i Norden. En resa till Norge räknas knappt som en utlandsresa en gång. Men den som flyttar inom Norden brukar ha annat att berätta. Och – handen på hjärtat – vilken svensk vill egentligen bli tagen för norrman? Och finns det någon enda dansk som skulle bli glad att kallas svensk?

Åke Daun är professor i folklivsforskning och vet mer än de flesta om vad som är typiskt svenskt och vad som skiljer oss från våra närmaste grannar. Och det är en hel del, hör bara:

I Norge är det fint att vara lantis, där talar man gärna och mycket om var man kommer ifrån. I Sverige är det snarare ett handikapp, och vi pratar hellre om jobbet, där vi har vår identitet.

– Förmodligen har det att göra med Norges två språk, säger Åke Daun. Bokmålet, som talas i Oslo, härstammar från dansktiden, nynorsk är förankrat i landsbygden och är mer genuint norskt.

Staket och cykelhjälmar är typiskt svenskt, vi är nordiska mästare i att ordna så att man minskar risker. Spisskydd är mycket ovanliga i Norge och danskarna tycker att svenskar är rent fixerade vid trygghet.

I Danmark bygger man gärna flerfamiljshus nära vattnet för att det är vackert, det gör man sällan i Sverige. Norrmän improviserar mer än svenskar och är – ja, det hävdar Åke Daun – lyckligare.

Danmark har en genuin stadskultur som vi inte hittar någon annanstans i Norden. Också ute på landet finns det krogar. Danskar är verbala och tycker om att prata med andra, de är mer lika européer än vi andra. Svenskar, norrmän och i synnerhet finländare är hämmade i jämförelse. Eller, som Åke Daun uttrycker det, ”har en positiv syn på tystlåtenhet”. Vi behöver hjälp för att komma igång. Men olika mycket. Finländare tycker att svenskar har så lätt för att prata med vem som helst att de ser svenska män som nästan omanliga ”fruntimmersaktiga”. Söderut i Europa kan samme svensk bli tagen för dum. Säger han inget och avbryter han inte andra ideligen, måste det bero på att han inte har något att säga.

nedlåtande överlägsen, högdragen
förankrad rotad, fast
undvika (-viker, -vek, -vikit) avstå från, slippa
härstamma från, härstammar komma från
förankrad /t fast, rotat, förbundet med
genuin/t äkta, naturlig, autentisk
fixerad (vid) bunden, fastlåst, onaturligt intresserad av något
improvisera, improviserar göra något utan förberedelse
hävda, hävdar påstå, betona
verbal ha lätt för att uttrycka sig med ord
i synnerhet särskilt, framför allt
hämmad blockerad, ofri, inbunden, blyg
fruntimmer, -ret; pl. = kvinna (skämtsamt eller nedsättande)
fruntimmersaktig sägs ibland om en man som beter sig som en kvinna
ideligen gång på gång, hela tiden

Som sig bör finns Nordens enda forskningsinstitution där man ägnar sig åt ängslan och blyghet i Jyväskylä i Finland.

Finländare tycker också att svenskar pratar "kringelikrokigt". Det är när vi pejlar för att kolla vad de andra i gruppen tycker innan vi törs presentera vår egen åsikt. Vi vill inte avvika, klarar inte att vara annorlunda. "Ska man säga något negativt måste man först säga något positivt", klagar finländarna över svenskarna.

– Det har med Jantelagen att göra tror Åke Daun. "Du ska inte tro att du är något" gäller starkt i Norge, Danmark och Sverige. Men inte i Finland, som alltid varit hierarkiskt. I ett utpräglat klassamhälle är det aldrig fult att skryta. Utländska forskare har svårt för det här Jantedraget, berättar Åke Daun vidare. De tycker att det är konstigt när svenska eller norska talare börjar med att förringa det de själva ska prata om. I USA är det precis tvärtom. De tycker att det är andras uppgift att kritisera.

Men finns det då inget som förenar oss alla i de nordiska länderna? Jovisst, vi säger bara det vi tycker och menar. Själva meningen med samtalet är ofta att skapa en känsla av gemenskap eller att visa vilka vi är.

I många andra länder är samtalet en lek och orden luft, idéer och åsikter bara bränsle och inget man tycker eller behöver stå för en annan gång. Inte underligt, kanske, att en annan typiskt nordisk egenhet är att vi umgås privat bara med dem vi redan känner väl, sedan skoltiden eller för att vi är släkt. Mycket få skaffar i vuxen ålder nya vänner som de umgås med på fritiden. En invandrares enda chans att komma in i gemenskapen är att gifta in sig.

Pia Nordström

som sig bör som det ska vara, naturligtvis
ängslan (en) oro, rädsla, fruktan
pejla, pejlar undersöka, känna sig för, testa
avvika (-viker, -vek, -vikit) skilja sig från andra, vara annorlunda än andra
hierarkisk med rangordning, med gradskillnad
utpräglad markant, tydligt
skryta (skryter, skröt, skrutit) briljera, överdriva, snobba med
förringa, förringar tala nedsättande om, undervärdera
stå för (står, stod, stått) försvara, ansvara för
egenhet, -en; -er kännetecken, typiskt drag
umgås (-gås, -gicks, -gåtts) träffas, vara gäst hos

Förstod du?

Dua eller nia

1. Kvinnorna fick "åka snålskjuts" på sin mans titel. Vad innebar det?
2. Då det gäller att tilltala varandra har människor i Dalarna utgjort ett undantag. På vilket sätt?
3. När och hur genomfördes "du-reformen"?
4. Under de senaste 15–20 åren har niandet kommit tillbaka i mindre utsträckning. Varför är detta en "het potatis"?

Vi är så in i Norden typiska

1. Var är det fint att vara "lantis" och var är det inte det?
2. Vad pratar vi helst om i Sverige?
3. Vad skiljer danskar från befolkningen i övriga Norden?
4. Hur beskrivs en finländare?
5. Några saker förenar folken i de nordiska länderna. Vilka?

Kliché eller sanning?

Man bör kanske vara försiktig med att använda klichéer, fast alla vet vi att de florerar om varje land, varje folk. Tysken är effektiv men saknar humor, engelsmannen är kul men hämmad, fransmannen är levnadsglad men slarvig, amerikanen är skrytsam, indiern är gåtfull, och svensken är … ja, hurdana är vi egentligen? Frågar man omvärlden om Sverige och svenskarna får man förmodligen svar som:

– De passar tider och står länge i kö utan att klaga.
– De är långa blonda, effektiva, tystlåtna och kyliga.
– De är inte särskilt religiösa men hyser stor kärlek till naturen.
– De står ut med höga skatter och ett dystert klimat. Självmordsfrekvensen är hög.
– De är sexuellt frigjorda.
– Då det gäller alkohol finns en allt-eller-inget attityd.
– De håller sig borta från ytterligheterna genom att söka medelvägar, genom att vara lagom. Alltså att inte överdriva åt något håll.
– De vill alltid försöka uppnå konsensus. Allas åsikter är lika viktiga och diskussionen fortsätter tills alla är överens.
– De undviker spontana möten med andra, framför allt med grannarna.
– De förväntar sig att få gå husesyn när de kommer hem till dig.
– De behöver en ursäkt för att umgås, t.ex. sjunga i kör eller gå en kvällskurs i spanska.
– De verkar snälla på ytan men man når inte fram till deras kärna.
– De är mycket angelägna om att säga ”tack för maten” när måltiden är slut och ”tack för senast” när de träffar någon de nyligen varit hembjudna till.
– De verkar ägna en hel del tid åt att fundera över vad som är typiskt svenskt.

Monika Åström

kliché, -n; -er stereotyp, schablon
florera, florerar vara utbredd, blomstra
hämmad blockerad, ofri, inbunden, blyg
skrytsam person som skryter, som berömmer sig själv
gåtfull hemlighetsfull, förbryllande
hysa, hyser känna
stå ut med (står, stod, stått) klara av, orka med
frekvens, -en; -er antal, vanlighet
frigjord någon som lever utan att titta på hur andra gör
attityd, -en; -er inställning, synsätt
ytterlighet, -en; -er överdrift, extrem gräns
uppnå (-når, -nådde, -nått) nå, komma fram till
konsensus (en) samförstånd, samsyn, enighet
undvika (-viker, -vek, -vikit) avstå från, låta bli
spontan naturlig, impulsiv, direkt
gå husesyn gå runt och titta på hela huset/lägenheten
kärna, -n; -or här:innersta delen, hjärta
angelägen ivrig, mån om, intresserad

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

avvika egenhet förankrad genomföra hämmad härstamma (från)
i synnerhet ideligen nedlåtande skryta sprida sig stå för stå ut med
tyda (på) undantag utgöra utpräglad/t övergå (till)

1 När det gäller synen på duandet förr i tiden har människor i Dalarna ____________ ett ____________.

2 På 60-talet ____________ i Sverige något som man kallar en "du-reform".

3 Snart ____________ journalister på radio och TV till att säga du till statsministern och övriga ministrar.

4 "Du-reformen" var mycket välkommen, den kändes som en stor lättnad och ____________ snabbt i samhället.

5 Mycket ____________ på att det fortfarande inte är helt självklart att nia.

6 Åtminstone den äldre generationen känner fortfarande den ____________ nyansen i niandet.

7 I Oslo talar man bokmål som ____________ från dansktiden.

8 Nynorsk däremot är ____________ i landsbygden.

9 I jämförelse med de verbala danskarna verkar ____________ finländare vara ____________.

10 Längre söderut i Europa är det normalt att ____________ avbryta andra i en diskussion.

11 Det är aldrig fult att ____________ i ett ____________ klassamhälle.

12 I Sverige vill vi helst inte ____________. Vi klarar inte att vara annorlunda.

13 I många länder behöver man inte ____________ sina åsikter nästa gång man möts.

14 En nordisk ____________ är att vi umgås mest med dem vi redan känner väl.

15 Det sägs att svenskarna ____________ höga skatter och ett dystert klimat.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det.
Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Människor i Dalarna är kända för att gå (1) __________ på sak. Därför har de alltid sagt du till alla människor. För övriga Sverige (2) __________ den s.k. du-reformen på 60-talet. "Reformen" (3) __________ sig snabbt och snart hade alla (4) __________ till att säga du. Det var ett (5) __________ för jämlikhet. Det var skönt att man inte längre behövde hålla (6) __________ på en persons titel. Nu på 2000-talet (7) __________ tilltalet på att förändras igen. En del tycker att niandet känns (8) __________ och vill inte ha det tillbaka. Tilltalet har åter blivit en het potatis. Det finns klichéer om varje folk. Bland de skandinaviska länderna anses danskarna vara mest européer. Grannländerna tycker att svenskarna är fixerade (9) __________ trygghet. Vidare är vi ett folk som (10) __________ ut med höga skatter och dystert klimat samt (11) __________ stor kärlek till naturen. I Finland tycker man att svenskarna borde vara mer rakt på sak. De säger att vi inte törs presentera vår egen åsikt förrän vi har (12) __________ vad andra tycker, något som antagligen beror på vår ängslan för att (13) __________. En skillnad mellan Sverige och Finland är att Finland är ett mer (14) __________ klassamhälle och därför är det aldrig fult att (15) __________. Och när folklivsforskaren jämför Norge och Sverige (16) __________ han att norrmännen är ett lyckligare folk än svenskarna.

1	2	3	4	5	
rätt	utfördes	spred	övergått	undantag	
rakt	genomfördes	kom	kommit	uttryck	
direkt	påfördes	övergick	spritt	hövlighet	
6	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**
ordning	håller	nedlåtande	på	står	skryter
reda	kommer	artigt	till	lägger	hyser
rang	övergår	förankrat	vid	kommer	fryser
12	**13**	**14**	**15**	**16**	
spritt	avvika	utpekat	pejla	hämmar	
övergått	undvika	hämmat	skryta	hävdar	
pejlat	övergå	utpräglat	hysa	pejlar	

Öva kapitelord 3:2

C Uttryck med ”reda”

”Nu behövde man inte längre hålla reda på en persons titel.”

A reda (en): ordning
”Det är svårt att hålla reda på alla papper man får på kursen.”
”Jag måste ta reda på alla äpplen som faller från träden.”
”Ordning och reda; städa på freda'.”

B reda (en): vetskap, kännedom, kunskap (något jag vet, känner till, kan)
”Hur ska jag få reda på lärarens telefonnummer?”
”Det kan du ta reda på på skolans webbsida.”
”I en ordbok kan man leta reda på uttryck och synonymer.”

Vilket/vilka verb passar i luckorna?

1 Alla hade ________________ reda på av läraren vad provet skulle innehålla. Utom jag för jag var sjuk den dagen.

2 Nu är jag trött på att ________________ reda på barnens alla träningstider. Jag sätter ett stort veckoschema på ytterdörren så att de själva lätt kan ________________ reda på tider som de glömt.

3 Snälla, kan du försöka ________________ reda på när Arlandabussen går. Jag hinner inte.

4 Min man är förtjust i att fiska men jag är inte lika förtjust i att ________________ reda på all fisk han släpar hem.

5 Du måste ________________ reda på dina nycklar innan du går hemifrån. Och sen måste du faktiskt ________________ reda på dem bättre. De var ju borta i går också.

D Uttryck med ”stå”

”De står ut med höga skatter och ett dystert klimat.”
(De klarar av/orkar med höga skatter och ett dystert klimat utan att klaga.)

Andra uttryck med ”stå” + partikel

stå i	arbeta flitigt
stå på sig	vara envis, inte ge upp
stå till	må, förhålla sig
stå fast vid	inte ändra sig, fortfarande tycka lika
stå bakom	orsaka, ansvara för

Fyll i rätt partikel!

1 Kompisarna försökte övertala honom att gå ut i fredags kväll men han stod ________________ vid sitt beslut att stanna hemma och plugga.

2 Nu har vi städat och stått ________________ i flera timmar. Är det inte dags för paus snart?

3 Vi vet ännu inte vem eller vilka som stod ________________ mordet på Olof Palme.

4 Ditt förslag är bäst. Låt inte de andra påverka dig. Stå ________________ dig!

5 Hur står det ________________? Jag hörde att du var dålig förra veckan.

E Fler uttryck

”Människor i Dalarna har varit kända för att gå rakt på sak.”
(De är direkta. De säger vad de tycker direkt.)

”Vi är så in i Norden typiska.”
(förstärkande uttryck; Vi är så otroligt typiska.)

”Helvete” är ett kraftuttryck. Snällare blir:
”så in i Norden”, ”så in i Hälsingland” (så in i helvete)
”dra åt Hälsingland” (dra åt helvete)

”För en amerikan är vi lika som bär.”
(Vi är otroligt lika, identiska.)

”…handen på hjärtat – vilken svensk vill bli tagen för norrman?”
(uttryck för uppriktighet; Var uppriktig när du svarar – vilken svensk vill bli tagen för norrman?)

Fyll i rätt uttryck!

1 Han ser exakt ut som sin äldre bror. De är ________________.

2 Jag uppskattar om du säger sanningen direkt. Jag vill att du ska ________________.

3 Tycker du innerst inne att du handlat rätt? ________________, var det rätt?

4 Det är förskräckligt kallt ute! Det är så in i ________________ kallt!

F Metaforer från köket

"...för att undvika en het potatis använder människor åter omskrivningar."

Som metafor betyder *en het potatis* en brännande fråga. Ett samtalsämne som ingen vill bränna sig på, en känslig ömtålig fråga. Liksom en het potatis vill ingen ta i den eftersom man kan bränna sig på den. Uttrycket används om frågor och samtalsämnen som man vet kan orsaka strid.

Andra uttryck med potatis:
"Att sätta sin sista potatis." (att göra sig omöjlig)
"Nu har han satt sin sista potatis på det där jobbet." (Nu har han gjort sig omöjlig och måste sluta.)

Här följer fler metaforer med anknytning till köket och maten. Para ihop dem med rätt förklaring.

1 Grilla någon
2 Det blev pannkaka
3 Smöra för någon
4 Klara biffen
5 Kasta in jästen efter degen
6 Ta det med en nypa salt
7 Hålla grytan kokande
8 Plocka russinen ur kakan
9 Röra om i grytan
10 Vara hårdkokt
11 Glida (in) på en räkmacka

A Tro inte helt och hållet på det där
B Skapa förändring genom att göra något oväntat
C Utsätta någon för stark press
D Fortsätta, hålla modet uppe
E Reda upp en besvärlig situation
F Allt misslyckades
G Få /Göra något utan att anstränga sig
H Göra något för sent
I Fjäska, ställa sig in, smickra
J Vara tuff, okänslig
K Välja ut det bästa

Komplettera följande meningar med någon av metaforerna ovan.

1 Anton gjorde ett muntligt prov i engelska och blev __________________ av två lärare. Lärarna var mycket stränga och han märkte genast att det inte var någon idé att __________________ för dem. Han hade pluggat hårt inför förhöret i engelska och den här gången klarade han __________________. Någon vecka tidigare hade han haft prov i fysik och kemi men det hade blivit __________________ av allting.

2 Andersson är inte populär på jobbet. Han undviker alltid de tråkiga momenten och har en förmåga att __________________. Han skryter dessutom en hel del så vi har lärt oss att ta allt han säger __________________ .

3 Eleven lämnade sitt hemarbete till läraren när slutbetygen redan var satta. Det var att __________________ .

4 Alla på kontoret har fått nya uppgifter. Ingen sitter kvar i sitt gamla rum. Den nye chefen har verkligen __________________ .

5 Hans pappa är chef för ett stort företag så han kommer att få ett bra jobb. Man kan säga att han __________________ .

6 Vad heter skådespelaren som spelade den där __________________, tuffa typen?

7 Både jag, min man och barnen är sjuka. Vi försöker __________________, men det är svårt.

Ordbildning

A Suffixet -aktig

"...att de ser svenska män nästan som omanliga, fruntimmersaktiga..."
(nedsättande, pejorativ betydelse)

"-aktig" är ett suffix som läggs till substantiv, adjektiv och verb och därmed får ordet betydelsen "som påminner om", "som liknar".

substantiv + *-aktig* = adjektiv
substantiv + *aktigt* = *adverb*
Exempel: Trots sina 50 år var han mycket *pojkaktig*.
Trots sina 50 år rör han sig mycket *pojkaktigt*.

adjektiv + *-aktig* = adjektiv som visar att något påminner om något, t.ex. blåaktig (liknar blå)
adjektiv + *-aktigt*= adverb
Exempel: Frukten har en *sötaktig* smak.
Frukten smakar *sötaktigt*.

verb + *-aktig* = adjektiv
verb + *aktigt* = adverb
Exempel: Pojken var mycket *läraktig*. (var uppmärksam och lärde sig lätt)
Han upprepade *läraktigt* varje nytt ord hans lärare uttalade.

Vad betyder:

1 skurkaktig ______
2 tantaktig ______
3 småstadsaktig ______
4 fåraktig ______
5 svinaktig ______

B Suffixet -is

”I Norge är det fint att vara lantis...”
(lantis: en person som bor på landet, oftast nedsättande (pejorativt)).

Ord med suffixet -is uppstår ofta i talspråket, många blir mycket vanliga, t.ex. godis, friskis och svettis, bästis. I ordet daghem stryks ofta -hem och ersätts med -is, dagis.

Vad betyder:

vaktis __________ flintis __________

alkis __________ sotis __________

doldis __________ brådis __________

fegis __________ bakis __________

skådis __________ mjukis __________

hemlis __________ skummis __________

Har du hört flera?

Fundera och diskutera!

1 Hur har ni upplevt duandet och niandet i Sverige?
2 Hur tilltalar man varandra i era länder?
3 I artikeln ”Vi är så in i Norden typiska” finns många klichéer om de nordiska folken. Hur beskrivs svenskarna, danskarna, norrmännen och finländarna?
4 ”I många andra länder är samtalet en lek och orden luft, idéer och åsikter bara bränsle och inget man tycker eller behöver stå för en annan gång.” Hur är det i era länder?
5 Läs tillsammans ”Kliché eller sanning?” Är de bara klichéer eller finns det en sanning i dem också?
6 Vilka klichéer finns om folk i andra länder som du känner till?

IKEA: Svenskhet på export

Ikea har snart möblerat hela världen. Företaget har kommit att förknippas med enkelhet och svenskhet och vi vet alla vad Ikeamässig står för. En Ikeamässig miljö är inte komplicerad – utan fyndig och funktionell. Det händer att man går längs Ikeas labyrint av gångar ”bara för att titta” men kommer ändå ut med en liten pryl som man bara måste ha för att den är så fyndig och för att den troligen skulle göra ens hem lite mer praktiskt eller ombonat. Och kanske är de långa labyrinterna rentav avsiktliga, skapta för att kunderna ska handla mer?

En annan effekt av Ikeas affärsidé är att man känner sig så nöjd när man har lyckats skruva ihop en Ikeamöbel på egen hand. Om du

förknippa med, förknippar sammankoppla med, associera med
Ikeamässig som visar Ikeas stil, design, värdering
fyndig/t påhittig, fiffig, idérik, praktisk
funktionell/t praktisk, väl fungerande
pryl, -en; -ar sak
ombonad/t mysig, hemtrevlig
avsiktlig/t som görs med avsikt, planerad, välberäknad
på egen hand själv, utan hjälp

någonsin har skruvat ihop en möbel känner du dig antagligen otroligt duktig och händig och du har snabbt förträngt tanken på att nästan vem som helst skulle ha klarat av det. Det är en känsla som har kommit att få namnet "Ikea-effekt".

I utlandet heter möblerna detsamma som i Sverige, även om det är namn som är omöjliga att uttala. Man har svenska böcker i bokhyllorna och man serverar svenska köttbullar med lingonsylt i restaurangen – var än i världen du besöker varuhuset. Ett IKEA-varuhus utomlands har en otrolig dragningskraft på svenskar; även på oss som sällan eller aldrig besöker IKEA hemma i Sverige.

Varuhuset i Shanghai har enligt Jenny Hedin (Dagens industri, 29/11 -11) stor dragningskraft på kineserna. "Att många kineser fortfarande betraktar Ikea som något närmast exklusivt är ingenting som hindrar dem från att i allt större omfattning se Ikeavaruhusen som ett kul utflyktsmål för hela familjen. Medan barnen, i mån av plats, lämnas in i leklandet spankulerar resten av familjen, som ofta inkluderar minst en uppsättning svärföräldrar, lugnt runt bland Ikeas avdelningar, slår sig ned för en pratstund i soffgrupperna eller tar sig en tupplur i någon av sängarna."

Ingvar Kamprad, urfadern, Ikeasymbolen framför andra, har blivit legendarisk. Han skapade Ikea från grunden med två tomma händer hemma i Småland. Inte så konstigt att namnet Ikea består av de första bokstäverna i hans namn och i de två platser där han började sin verksamhet. Ingvar + Kamprad + Elmtaryd + Agunnaryd. Nyligen granskades Ikeas stora förmögenhet (3–400 miljarder kronor) av tv-journalister och det visade sig att förmögenheten hade placerats i skatteparadis, t.ex. Lichtenstein. Inget av förmögenheten hade gått till skatter i Sverige. Men den väntade stora upprördheten uteblev. Den stora massan TV- tittares sympatier gick faktiskt till Kamprad och inte till de avslöjande journalisterna. Det visade sig att svenskar i allmänhet vill låta den snart 90-årige mannen bli ihågkommen för sin enorma framgångssaga.

"Per Albin Hansson* skapade folkhemmet och Ingvar Kamprad möblerade det", brukar det heta.

Monika Åström

händig/t praktisk, duktig
förtränga, förtränger dölja för sig själv, undertrycka
dragningskraft, -en; -er lockelse, attraktion
omfattning, -en; -ar grad, utsträckning
spankulera, spankulerar gå, gå omkring
inkludera, inkluderar räkna in, medräkna
uppsättning, -en; -ar här: par
tupplur,-en; -ar kortare sömn, siesta
urfader, -n; -fäder grundare, släktens förste man
legendarisk/t mytisk, berömd
granska, granskar undersöka, inspektera
förmögenhet, -en; -er egendom, rikedom, pengar
upprördhet, -en; -er ilska, chock
utebli (-blir, blev, blivit) inte bli av, inte hända
avslöjande som avslöjar, som visar sanningen
ihågkommen/t perfekt particip av komma ihåg

*Socialdemokratisk politiker, statsminister 1932–1946.

När vi ses långt hemifrån

Många svenskar har upplevt det. Under en lång utlandsvistelse infinner sig förr eller senare en längtan efter knäckebröd, drickbart kranvatten och rökfria lokaler.

Om vi i världens vimmel hör svenska språket talas blir vi lyckliga och inleder livliga samtal om vädret därhemma, delar med oss av våra reseupplevelser och ger tips; även om vi hemma är tillbakadragna, reserverade och sällan inleder några längre samtal med våra grannar.

Hemma i Sverige skojar vi ofta om vår ”svenskhet” och sällan lägger vi något positivt i det. Men långt hemifrån händer det att vi överraskas av känslan att Sverige trots allt har sina fördelar. Får vi chansen berättar vi gärna för andra om svenska företeelser som surströmming, inlagd sill, Lucia, midsommarfirande, Systembolaget och kungafamiljen.

Monika Åström

Den svenska kvinnan

Om man är man och invandrare, då har man många problem. Ett av de många problemen är den svenska kvinnan. Det är inte lätt att veta hur man ska förhålla sig till henne. Jag hade själv stora svårigheter med den saken. Det tog mig många år innan jag var i stånd att förstå hennes sätt. Jag har några gånger varit ordentligt dum, och jag kan ännu rodna av skam när jag tänker på det.

Jag var tjugosex år när jag trampade Stockholms gator för första gången. Jag luktade timjan från mitt hemland. I mitt bagage hade jag inte bara mina kläder och ett fåtal böcker utan också en rad föreställningar om saker och ting.

Jag väntade mig inte att de unga flickor som jag mötte på konditorier och kaféer skulle se mig rakt i ögonen. Jag tog det som ett tecken på intresse från deras sida. Hur skulle det kunna vara annorlunda?

I mitt hemland var det regel att flickorna gick med blicken mot marken, som om de letade efter tappade mynt. Man mötte aldrig deras blickar. Om man lyckades med det tyckte man att man hade tagit ett steg i rätt riktning. Men i Sverige var det tvärtom. Alla flickor såg en i ögonen. De svarade om man talade till dem. De visade ingen som helst rädsla för att bli bekanta.

Ingen hade förklarat för mig att allt detta inte betydde någonting särskilt, att det inte var tecken på något större intresse från flickornas

infinna sig (-finner, -fann, -funnit) komma, dyka upp
förr eller senare så småningom, med tiden
vimm/el, -let; pl.= en stor mängd människor, trängsel, virrvarr
inleda (-leder, -ledde, -lett) påbörja
tillbakadragen blyg, reserverad
företeelse, -n; -er fenomen, händelse, sak
förhålla sig (-håller, -höll, -hållit) bete sig, handla
vara i stånd att förmå, kunna
trampa, trampar här: gå
fåtal, -et några få, enstaka
föreställning, -en; -ar bild, tanke, idé

sida, att de helt enkelt betedde sig normalt och att det var jag som egentligen hade problem.

Så jag gjorde mig löjlig. Men att göra sig löjlig är ändå inte någon stor katastrof. Värre är det att man ibland inte kan ta deras "nej" på allvar. Då kan det hända saker som aldrig borde hända.

Har då inte kvinnorna något ansvar alls i detta? Nej! Det måste sägas klart och tydligt. De har inte vuxit upp i ett samhälle där det är förbjudet att tala med en främmande man eller att se honom i ögonen. De har inte blivit uppfostrade i att jämt och ständigt leka katt och råttaleken. Egentligen borde vi män vara glada över det, och de flesta män blir glada, när de till slut förstår att de inte behöver förföra varje kvinna som ser dem i ögonen eller som hövligt svarar på en fråga.

Jag hade en gång en vän som precis som jag hade gjort bort sig ett antal gånger. Men han förstod till slut att han inte var den man som alla kvinnor i Sverige hade väntat på. Plötsligt måste han åka tillbaka till sitt land för att ta hand om sina minderåriga syskon. Han blev kvar där. Han skriver då och då brev till mig. Han berättar om sitt liv, jag berättar om mitt. Han är fortfarande mycket fäst vid Sverige och Stockholm. Han saknar livet här, säger han. Lugnet, ordningen, renligheten.

Allt det där är ju inte svårt att förstå. Har man en gång fått det svenska viruset i blodet, blir det kvar där till livets slut. Men jag blev ändå förvånad, när han en gång skrev att han saknade "den svenska kvinnans blick". Hur trist det var att gå på gatorna därhemma och aldrig möta en kvinnas blick, att inte våga tala till en kvinna, för det kunde leda till hur många missförstånd som helst.

Så låt oss komma ihåg det. Det är en rikedom och en lycka att den svenska kvinnan ser oss i ögonen. Det är inte en inbjudan till hennes säng. Det är ett tecken på att hon litar på oss, att hon känner igen oss som människor. Ju tidigare man begriper det, desto bättre är det.

Theodor Kallifatides

jämt och ständigt alltid, hela tiden
förföra, (-för, -förde, -fört) locka till sex
hövligt artigt
göra bort sig (gör, gjorde, gjort) skämma ut sig, bära sig dumt åt
vara fäst vid tycka om

Förstod du?

IKEA: Svenskhet på export

1 Hur ska en vara (en produkt) vara för att kallas "Ikea-mässig"?
2 Kanske är de långa labyrintgångarna avsiktliga. Vad innebär det?
3 Vad menas med "Ikea-effekt"?
4 Hur och var startade Ikea?
5 Vad avslöjade journalisterna i TV?
6 Hur reagerade många människor?

Den svenska kvinnan

1 Kallifatides beskriver skillnaden mellan svenska och grekiska flickor på 60-talet. Vilken var skillnaden?
2 Den första tiden missförstod han den svenska kvinnan. På vilket sätt?
3 I slutet av texten framgår att han efter en tid förstår den svenska kvinnan bättre. Vad säger han?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

avslöja fyndig fäst vid föreställning förhålla sig förknippa (med)
förtränga granska göra bort sig inleda omfattning tillbakadragen

1 När Kallfatides kom till Sverige hade han en rad ________________ om saker och ting.

2 Bland annat tyckte han att det var svårt att veta hur man ska ________________ till den svenska kvinnan.

3 Han hade en gång en vän som hade ________________ några gånger då han mötte svenska kvinnor.

4 Hans vän bor numera i Grekland men han är fortfarande mycket ________________ Sverige och Stockholm.

5 Ikea ________________ med enkelhet och svenskhet.

6 När man går runt i ett Ikeavaruhus upptäcker man att det inte är så komplicerat, utan snarare ________________.

7 När man har skruvat ihop en Ikeamöbel vill man känna sig duktig. Man ________________ lätt att många andra skulle kunna göra samma sak.

8 Några journalister har ________________ hur mycket skatt Ikea betalar i Sverige och de kunde ________________ att de inte betalar något alls.

9 När vi träffar andra svenskar utomlands ________________ vi gärna livliga samtal med dem, men hemma är vi mer reserverade och ________________.

10 Kineserna har i allt större ________________ börjat se Ikea som ett kul utflyktsmål.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Ikea (1) ____________ ofta med svenskhet och enkelhet. Man känner sig duktig när man har skruvat ihop en Ikeamöbel (2) ____________. Ikeas grundare har en mycket stor (3) ____________. Skulle människor bli (4) ____________ av att han inte betalar skatt i Sverige?

En svensk uppfattas ofta som tillbaka (5) ____________. Men utomlands berättar svensken gärna om (6) ____________ som surströmming, Lucia och midsommar. Och förr eller senare (7) ____________ sig längtan efter knäckebröd.

Kallifatides berättar att när han kom till Sverige hade han tagit med sig en rad egna (8) ____________ om hur livet var i Sverige. Han hade t.ex. svårt att veta hur han skulle (9) ____________ sig till den svenska kvinnan. Därför var det också lätt att (10) ____________ bort sig.

1	2	3	4	5
uttrycks	på egen hand	förhållande	upprörda	-dragen
tillbringas	på snabb hand	förmögenhet	förträngda	-tagen
förknippas	på sin hand	föreställning	avslöjade	-kommen

6	7	8	9	10
värderingar	infinner	föreställningar	infinna	göra
föreställningar	förhåller	företeelser	förhålla	ta
företeelser	kommer	förklaringar	komma	resa

Öva kapitelord 3:3

C Uttryck med "göra"

"Jag hade en gång en vän som precis som jag hade *gjort bort sig* ett antal gånger."
(gjort sig löjlig)

Para ihop följande ord och uttryck med en av förklaringarna till höger.

1	göra sitt	A	anstränga sig för att verka trevlig
2	göra rätt för sig	B	avsluta ett förhållande
3	göra sig till	C	göra sin del av jobbet
4	göra av med	D	betala eller ersätta för det man fått
5	göra slut	E	förbruka, använda

D Uttryck bestående av ordpar

"I mitt bagage hade jag inte bara mina kläder och ett fåtal böcker utan också en rad föreställningar om *saker och ting*."
"De har inte blivit uppfostrade i att *jämt och ständigt* leka katt- och råttaleken."

"Saker och ting" och "jämt och ständigt" är ordpar, uttryck som består av två ord som alltid hänger ihop.

Exempel på ordpar där orden betyder nästan samma sak:
ordning och reda
jobba och stå i
klart och tydligt
lugn och ro
händer och sker
slita och släpa
liv och rörelse
eld och lågor

Exempel på ordpar där orden är motsatser:
bära eller brista
nu eller aldrig
utan och innan
vått och torrt
ris och ros
i nöd och lust

Exempel på ordpar som börjar på samma bokstav:
väder och vind
frid och fröjd
helt och hållet
titt och tätt
sönder och samman

Fyll i rätt ordpar:

1 Den här chansen får du aldrig mer. Du måste bestämma dig. ____________!

2 Det är alltid ____________ på hans skrivbord.

3 Han har ____________ i flera månader för att allt ska vara klart till invigningen.

4 Jag känner honom ____________. Jag vet att han är en person som du kan lita på i ____________.

5 Han struntar i ____________. Nu ska han bestiga berget. Det må ____________.

6 När han väl bestämt sig för att sluta röka slutade han ____________.

7 Kritiken var blandad. Den nya filmen fick både ____________.

8 Hon har vunnit ett pris för att hon läser TV-nyheterna så ____________.

9 Vilken jobbig dag! Jag längtar verkligen efter att få lite ____________.

10 Du som jämt och ständigt lyssnar på nyheterna kan väl tala om för mig vad som ____________ i världen.

11 Hans oroliga mamma ringer ____________ för att fråga hur han mår.

12 De lovade att älska varandra i ____________.

13 Det gamla huset föll ____________ i jordskalvet.

14 Vi grälade i morse men nu är det frid och ____________ igen.

15 Hon var eld och ____________ över förslaget.

Ordbildning

A Suffixet -mässig

”Vi vet alla vad *Ikeamässig* står för.”
-mässig är ett suffix som ger ordet betydelsen

a) motsvarande vissa krav, t.ex. Ikeamässig
Exempel:
Uppsatsen är vg-mässig. (Den uppfyller kraven på vg.)
Villan vi köpte var billig eftersom den var reparationsmässig. (Den var i behov av reparation.)

b) vad beträffar, vad gäller
Filmen är fotomässigt mycket bra men tyvärr är skådespelarna inte i samma klass.
(Vad beträffar fotot var filmen bra.)

Fyll i ett lämpligt ord som slutar på -mässig:

Exempel: Klassen har goda kunskaper i matematik

De är på en ___kunskapsmässigt___ hög nivå i matematik.

1 Vi måste sänka priset för att kunna konkurrera.

Det här priset är inte ____________________.

2 Även om jag inte känner för dina idéer kan jag förstå dem.

Jag kan acceptera dina idéer rent ____________________.

3 Filmen hade mycket duktiga skådespelare.

Filmen var mycket bra ____________________.

Vad betyder:

amatörmässig ____

slentrianmässig ____

slumpmässig ____

känslomässig ____

småstadsmässig ____

B Prefixet ur-

"ur-" är ett prefix som

a) betyder mycket gammal, sedan lång tid tillbaka, ursprunglig
Exempel:
Ingvar Kamprad, urfadern
urtid, uråldrig, urinvånare, urpremiär

b) kan vara ett förstärkande prefix, liksom *jätte-*, *toppen-*, *världs-*, *döds-*.
Exempel:
urkul, urkonservativ

Vilka andra ord med prefixet ur- känner du till?

Öva mer på suffix och prefix

Fundera och diskutera

1 Har du själv en uppfattning om vad som är Ikeamässigt?
2 Vad innebar ”det svenska viruset” för Theodor och hans vän? Vad innebär det för dig?
3 När du och dina landsmän ses långt hemifrån – vad pratar ni då om? Gör en lista på vad ni saknar, vad ni pratar om och presentera det för de andra i gruppen.

Skriv

När vi ses långt hemifrån

Vad talar du och dina landsmän om när ni möts långt hemifrån? Om mat som ni saknar eller om något annat? Rubrik: *När vi ses långt hemifrån*

Det här var annorlunda

När Theodor Kallifatides kom till Sverige på 60-talet och gick på gatorna var det speciellt kvinnornas öppenhet som han inte var van vid. Vad var det du såg i gatubilden som var ovant för dig när du gick på gatorna i början? Rubrik: *Det här var annorlunda*

Strumpfota i finkläder!

Jag minns första gången vi gick på middag till våra nya svenska vänner. Mamma i den fina dräkten hon hade med sig från Polen och pappa i sin finkostym. Han putsade skorna noga innan vi gick i väg – ingen skulle säga att han inte visste hur man gör sig fin i Sverige. Själv tog jag på min finaste klänning och så de högklackade skorna som gav mig litet extra självförtroende när jag trippade efter mina föräldrar på väg till Stina och Greta. Vår nervositet tilltog under den korta promenaden. Vår svenska var i det närmaste obefintlig. Hur skulle vi göra oss förstådda under de långa middagstimmarna?

Blombuketten överlämnades och pappas kyss på handen gjorde Stina litet generad.

Hon visade oss in i hallen och pekade på skohyllan. Där finns plats för skorna, sade hon. Vi tittade på skohyllan och trodde att Stina ville visa något extra fiffigt eller att hon kanske snickrat ihop hyllan själv. Javisst, den var fin, försökte vi säga. Där, sade hon, skorna där. Stina, som var pensionerad lärare ville nog ge oss en lektion i svenska redan vid tröskeln, tänkte vi. Alltså upprepade vi snällt: ”skorna där”. Mina akademiker till föräldrar lovade litet generat att fila på uttalet av ”skorna”. Visst, det heter ”en sko, flera skor”. Och så ”hylla, tänk att det kan heta skohylla också”, sade pappa förtjust. Nu tyckte vi att vi var färdiga med hallen. Mamma tog några bestämda steg mot vardagsrummet. Men Stina stod i vägen: ta av skorna sade hon med bestämd röst, på svenska, tyska och engelska.

Vi stelnade till. Skorna av? Varför det?

Tassa omkring strumpfota i ett främmande hem med finkläder på! Vilken förödmjukelse! Pappas blick bönföll om mammas tålamod. ”Snälla, de menar nog inget illa!” sade pappa snabbt på polska. Mamma tog av skorna med en trotsig blick. Vi följde hennes exempel, väl medvetna om att mammas häftiga humör inte var att leka med. Vi såg hur hennes kvinnliga stolthet rann av henne när skorna åkte av. Men hon fann sig i den egendomliga situationen och hon tassade omkring strumpfota resten av kvällen. Kvällen förlöpte utan större incidenter, men familjen var minst sagt dämpad.

Väl ute på gatan fick mamma ett vredesutbrott. Hon förbannade det ociviliserade konstiga barfota folket vi hamnat hos.

Numera är jag alltid försedd med extra skor när jag går på besök. Fast någon broderad skopåse har jag ännu efter 34 år inte skaffat mig.

Dorotea Bromberg

trippa, trippar gå lätt på höga klackar
tillta (-tar, -tog, -tagit) öka
obefintlig finns inte
generad blyg, skamsen
fiffig fyndig, smart
tröskel, -n; trösklar dörrtröskel, kant
upprepa, upprepar repetera, säga efter
fila på, filar bearbeta, finputsa
tassa, tassar gå tyst, smyga
strumpfota utan skor, med bara strumpor på
förödmjukelse, -n; -r kränkning, förolämpning
bönfalla (-faller, -föll, -fallit) vädja, be om
trotsig som vägrar finna sig i, motsträvig, rebellisk
medveten om veta, förstå, ha klart för sig
rinna av (rinner, rann, runnit) försvinna
finna sig i (finner, fann, funnit) stå ut med, tåla
egendomlig underlig, konstig
förlöpa, förlöper förflyta, gå
incident, -en; -er störning, händelse, missöde
dämpad stillsam, behärskad
vredesutbrott, -et; pl. = utbrott av ilska
förbanna, förbannar fördöma
försedd med utrustad med

Tvättstugan, en konflikthärd

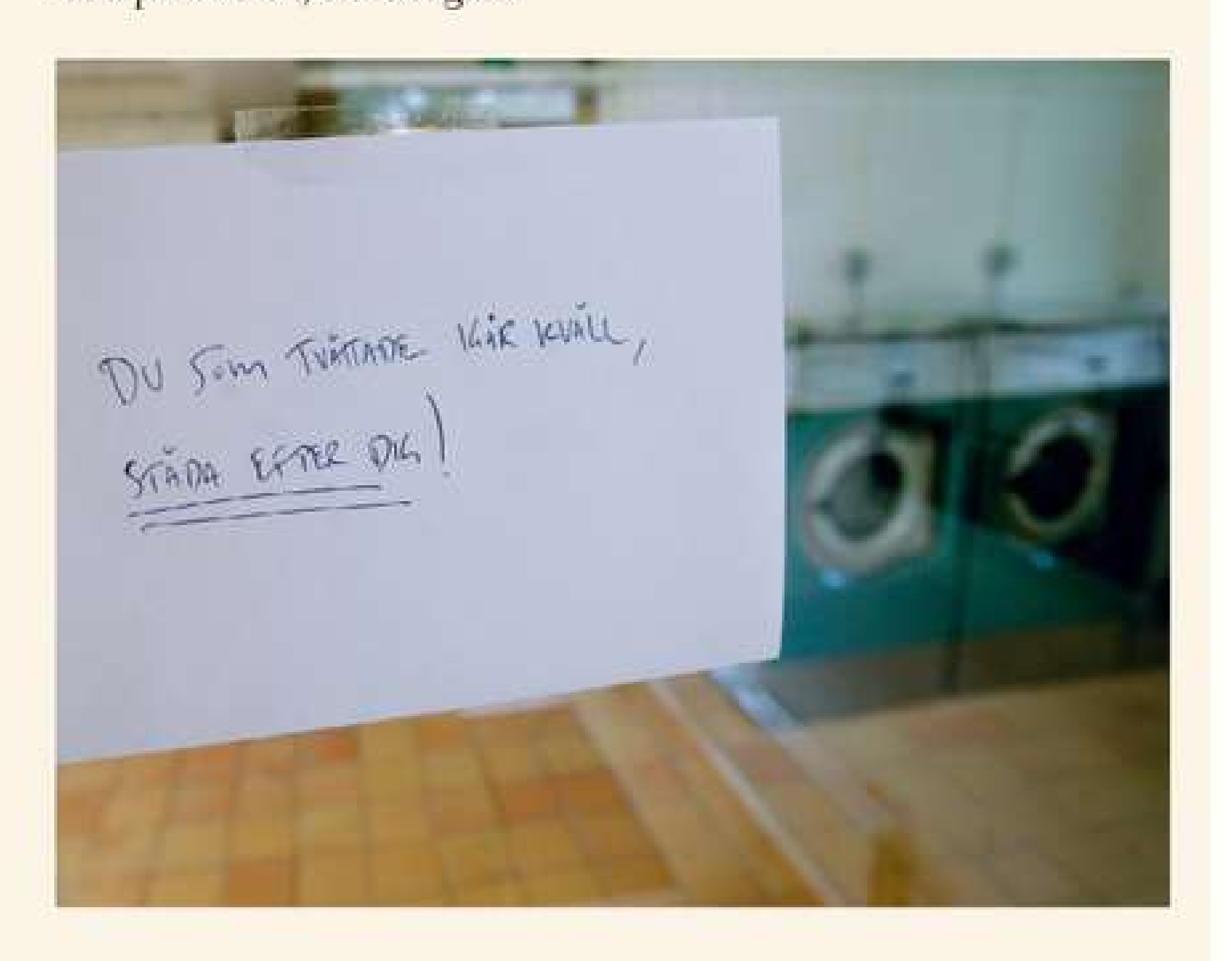
– Kulturkrockar, jag har råkat ut för dem flera gånger i tvättstugorna. Jag tänjde min tvättid med några minuter. Folk blev rasande. Jag visste inte att ett par minuter tvättid var lika värdefullt som ett par Volvoaktier. Numera har jag stor respekt för tvättstugorna. Jag går in i dem som en troende går in i de heligaste av tempel.

Refik Senner läser ur sin egen artikel i senaste numret av Moderna tider. Refik kommer från Turkiet och jobbar nu på invandrarverket som informatör. Tvättstugan i Sverige, tror han, har ersatt det heliga templet.

– Tvättstugan har ju sin egen ceremoniel och sina egna ritualer och sitt mycket inrutade schema. Samtidigt som…i storstaden i synnerhet, där anonymiteten ju är kännetecknande, så har tvättstugan blivit något slags förlängt gemensamt vardagsrum för kvarterets boende. Det blir också…tvättstugan är ju också på sätt och vis den plats där nya grannar träffar varandra och gör bekantskaper.

– Hur har du det i din tvättstuga? Är det en trevlig stämning där?

– Ja, det är en trevlig stämning. Det kan man säga. Det är ju roligt att iaktta människor. Det är ju också…jag har ju iakttagit män exempelvis som kommer ner till tvättstugan. De är ju rätt sålda. I synnerhet om det är bara kvinnor. Så det är på sätt och vis jämlikheten inkarnerad när männen kommer ned och ska tvätta. Men samtidigt blir de oerhört nervösa och lite vilsna när andra män finns i tvättstugan, då den där machobiten vaknar upp. Så det är ett roligt ställe att vara på faktiskt, tvättstugan.

härd, -en; -ar centrum, utgångspunkt (ursprungligen eldstad, spis)
råka ut för, råkar drabbas av, vara med om, bli föremål för
tänja, tänjer dra ut, förlänga, stretcha
ersätta (-sätter, -satte, -satt) vara istället för, ta någons plats
ceremoniel, -et; pl. = ordning, ritual
ritual, -en; -er fast ordning, former, program
inrutad noga planerad, schemalagd
i synnerhet särskilt, framför allt
kännetecknande typisk/t, karakteristisk/t
förlängt utökat, längre
stämning, -en; -ar atmosfär, anda, tonläge
iaktta (-tar, -tog, -tagit) betrakta, noga se på, observera
såld här: förlorad, inte veta hur man ska göra
inkarnerad förkroppsligad, personifierad
oerhört enormt, väldigt
vilsen osäker, bortkommen
macho, -n manschauvinist, "mansgris"

Gillis Herlitz är antropolog:

– Ja, det är en tummelplats för rätt många värderingar så…jag skulle vilja säga att jag håller med om det här lite grand, om vad som sas att det är det förlängda vardagsrummet. Och där träffas folk på en lite mer privat nivå än vad man egentligen annars träffar grannar. Men jag tror att det är…alltså i tvättstugan utmanas många av de här väldigt djupt liggande demokratiska frågorna som känns oerhört starkt för de flesta av oss: att var och en gör rent efter sig och var och en står för sitt. Det är också en del av den starka individualiseringen vi har i hela västvärlden, kanske framför allt i Sverige i många avseenden. Men där handlar det väldigt mycket om att hålla tider, och hygienfrågor och ordning och reda och struktur och var och en tar hand om sitt. Jag skulle säga också att jag tror faktiskt att konflikterna… nu låter det lite fånigt alltså, att föra ner världen i tvättstugan, men det är ju det som det här programmet handlar om lite grand. Jag tror faktiskt att när vi i dag lever i en värld, där det pågår så oerhört många stora förändringar runt omkring oss som vi inte tycker att vi själva kan kontrollera, då ökar människors behov av stabilitet och ordning i det lilla livet, det som man själv kan kontrollera. Det är därför bl.a. som blomsterförsäljningen har ökat. Kan man inte kontrollera det yttre så…blommor, piffa upp det egna inre. Och där blir tvättstugan en sådan här utmaning.

– Har du någon egen liten tvättstugehistoria så där som du…

– Nej, jag har egentligen inte det, annat än…alltså, jag har ju hört så hemskt mycket. Jag pratar mycket om invandrarfientlighet och kulturmöten och så. Det är ju det jag arbetar med. Men jag har ju också lagt märke till att ibland i tvättstugorna…om det är en svensk som har beställt tid klockan sex i tvättstugan och kommer ner med hela famnen full av smutstvätt. Och kommer ner och finner att någon lagt beslag på tvättmaskinen. Då händer det tusen och en saker förstås. Men om denna människa heter Jan Larsson och bor på andra våningen, så tycks det vara rätt många svenskar som då stänger av maskinen, lyfter ur tvätten och lägger ned den i en korg och lägger en lapp ovanpå. Eller går upp och ringer på dörren hos denne Jan Larson eller vad han nu hette och säger ifrån att… Men om man kommer ned i tvättstugan och där finner man att den som tvättar på min tid heter Abdulhak eller Subrjamanjan eller någonting…då är det för många svenskar alltså… det blir ett omslag. Det är många i Sverige alltså som inte vågar säga ifrån, inte vågar lyfta ut tvätten utan går omkring istället och jagar upp sig och pratar med andra svenska hyresgäster och säger: Invandrarna, se så de gör i tvättstugan! Och så till slut när skalpen håller på att sprängas av ilska, då lyfter man telefonluren och så ringer man. Men man ringer inte till Subramanjan eller Abdulhak utan man ringer till invandrarkontoret eller…som har ansvaret. Så alltså det finns…jag skulle säga att mycket av den invandrarfientlighet som finns i Sverige emanerar delvis från tidiga intryck i tvättstugor.

antropolog, -en; -er någon som forskar om olika folkgrupper
tummelplats, -en; -er plats för diskussioner, arena
utmana, utmanar pröva, testa, bjuda till strid
avseende, -t; -n betydelse, mening
fånig löjlig, dum
piffa upp, piffar snygga till, bättra på
utmaning, -en; -ar lockande uppgift, möjlighet, då man testas
lägga beslag på (lägger, lade, lagt) ta ifrån någon annan, använda för egen del
jaga upp sig, jagar bli mer och mer upprörd, nervös och stressad
skalp, -en; -ar huvud
emanera , emanerar komma från, utgå från
intryck, -et; pl. = känsla, uppfattning, påverkan

– Finns det någon lösning som du ser det? Sluta med tvättstugor?

– Nej, tvärtom. Herregud, vi behöver alla gemensamma utrymmen vi överhuvudtaget kan få. Ja, framför allt skulle jag ju vilja att människor kunde ha inte fullt så snäva tidsramar överhuvudtaget och att man kunde leva ett något mer flexibelt liv överhuvudtaget. Och är det klockan sex i tvättstugan så kanske man kan finna sig i att man inte får börja tvätta förrän tjugo över sex och att livet inte ska raseras av detta, utan att man måste ha lite andra värden i livet att basera sig på. Och att lära sig att det här med normalt och normaluppfattning kan variera. Jag menar att lär man sig hantera det där så har man kommit långt när det gäller mänskliga relationer, för det är så mycket som utmanas i tvättstugan.

– Ja, vi behöver alla gemensamma utrymmen vi kan få. Men samtidigt håller tvättstugorna på att byggas bort och ersättas av enskilda tvättmaskiner inne i lägenheterna. Och det kan ju vara bra. Då försvinner ju den här konflikthärden. Men då undrar jag i mitt stilla sinne: vem får då överta alla aggressioner som vi bär inom oss? Man kanske skulle slå ett slag för tvättstugan i alla fall.

God morgon världen, P1, Sveriges Radio

utrymme, -t; -n plats, rum, lokal
överhuvudtaget i sort sett, allmänt sett
snäv knapp, för liten
finna sig i (finner, fann, funnit) acceptera
basera sig på, baserar grunda sig på, bygga på
hantera, hanterar sköta, behärska
slå ett slag för (slår, slog, slagit) propagera, rekommendera

Förstod du?

Strumpfota i finkläder

1 Familjen missförstod i början vad Stina menade. Vad tänkte de när hon visade på skohyllan?
2 Hur reagerade de när de förstod vad Stina egentligen menade?

Tvättstugan, en konflikthärd

1 Refik jämför tvättstugan med en annan plats. Vilken?
2 Vad menas med ”tvättstugan har blivit något slags förlängt gemensamt vardagsrum”?
3 Hur beskriver Refik männen som kommer till tvättstugan?
4 Gillis Herlitz menar att tvättstugan är en ”tummelplats för många värderingar” och att man kan ”föra ned världen i tvättstugan”. Vilka exempel ger han?
5 Herlitz vill absolut inte avskaffa tvättstugorna. Varför?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden i rutan och skriv in rätt form av ordet i meningarna.

avseende ersätta försedd förödmjukelse hantera i synnerhet iaktta intryck medveten obefintlig tillta upprepa utmana utmaning utrymme

1 Många av våra värderingar ________________ i tvättstugan.

2 Refik har ________________ män i tvättstugan och tror att en del känner sig ganska bortkomna ibland.

3 Att umgås i tvättstugan är en ________________ för många.

4 Många kan berätta om sina ________________ av tvättstugor.

5 Refik säger att tvättstugan har ________________ det heliga templet vad gäller ritualer.

6 Familjen var nervös och deras nervositet ________________ under den korta promenaden till kvinnan som bjudit in dem.

7 Vi hade nyligen kommit till Sverige och vår svenska var i det närmaste ________________.

8 Vi behöver alla gemensamma ________________ vi kan få.

9 Om man lär sig ________________ mänskliga relationer i tvättstugan så har man kommit långt.

10 I många ________________ finns i Sverige en stark individualisering som också visar sig i tvättstugan.

11 Anonymiteten är vanlig, ________________ i storstaden.

12 Det kändes som en ________________ att behöva gå omkring i strumporna när man hade finkläder på sig.

13 Vi trodde att Stina ville ge oss en lektion i svenska och därför ________________ vi snällt ”skorna där”.

14 Numera är Dorotea alltid ________________ med extra skor när hon går på besök

15 Familjen var ________________ om att mammans humör inte var att leka med.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

När Dorotea och hennes familj skulle gå på middag hos svenska vänner för första gången hade alla tagit på sig sina finaste kläder och skor. De var nervösa eftersom de inte kunde så många svenska ord och nervositeten (1) ________________ efter vägen. När Stina pekade på hyllan och sa: "skorna där", (2) ________________ de orden lite (3) ________________. När de förstod att det gällde att ta av sig skorna och (4) ________________ omkring barfota, kände de det som en (5) ________________. De var alla (6) ________________ att moderns häftiga humör inte var att leka med. Men de fann sig i den (7) ________________ situationen och först ute på gatan kom moderns (8) ________________. Det är lätt att (9) ________________ kulturkrockar i tvätt-stugorna. De har sitt mycket (10) ________________ schema och folk kan bli rasande om man tänjer sin tvättid några minuter. Det kan vara roligt att (11) ________________ hur människor beter sig i tvättstugorna. Mycket tyder på att män ofta känner sig litet (12) ________________. Gillis Herlitz menar att många av våra värderingar (13) ________________ i tvättstugan. Dessutom lever vi i dag i en värld där det pågår så många stora förändringar som vi inte själva kan kontrollera. Därför vill vi kunna kontrollera det lilla livet och på så vis blir tvättstugorna en sådan (14) ________________. Då reportern frågar om det kanske är dags att sluta med tvättstugor svarar Herlitz att det får vi absolut inte göra, vi behöver alla gemensamma (15) ________________ vi kan få.

1	2	3	4	5
ersatte	upprepade	generat	trippa	vredesutbrott
tilltog	utmanade	fiffigt	tassa	tummelplats
iakttog	hanterade	kännetecknande	piffa upp	förödmjukelse
6	**7**	**8**	**9**	**10**
försedda med	fiffiga	vredesutbrott	råka ut för	inrutade
baserade på	egendomliga	tummelplats	basera sig på	egendomliga
medvetna om	inrutade	förödmjukelse	finna sig i	generade
11	**12**	**13**	**14**	**15**
ersätta	fiffiga	utmanas	förödmjukelse	intryck
tillta	vilsna	upprepas	utmaning	förödmjukelser
iaktta	egendomliga	hanteras	vredesutbrott	utrymmen

Öva kapitelord 3:4

C Uttryck med "slag"

"Man kanske skulle slå ett *slag* för tvättstugan i alla fall."

Här följer tre uttryck med slag. Para ihop dem med rätt förklaring.

1 göra slag i saken	A förolämpning
2 ett slag i luften	B bestämma sig, fatta beslut
3 ett slag i ansiktet	C meningslös handling

D Metaforer

"Tvättstugan är en konflikthärd."
Bokstavligt är en härd elden (spisen) som brann i alla hem. Den som spred värme och där man lagade maten. Härden är också symbol för hemmet och tryggheten. Ordspråk: Egen härd är guld värd.

När man diskuterar risker med kärnkraftverk är en härdsmälta något av det värsta som skulle kunna inträffa.

Som metafor betyder härd centrum, där allt börjar, orsaken.
Exempel: konflikthärd, bakteriehärd

Andra ord som är metaforer för centrum, orsak: knut, kärna, hjärta, hjärtpunkt

Vad betyder:

1 järnvägsknut ______

2 stadskärna ______

3 i hjärtat av London ______

4 caféet är skolans hjärtpunkt ______

E Olika sätt att gå!

> "Själv tog jag på de högklackade skorna som gav mig litet extra självförtroende när jag trippade efter mina föräldrar."
>
> "Tassa omkring strumpfota i ett främmande hem med finkläder på!"
>
> *Trippa* gör man alltså på höga klackar och *tassa* gör man barfota.

Här följer flera verb som betyder gå, men på olika sätt. Para ihop dem med rätt förklaring.

1	hasa	A	att inte hitta rätt väg, vara vilse
2	smyga	B	med trötta ostadiga steg
3	stappla	C	gå klumpigt , som t.ex. en björn
4	lufsa	D	gå långsamt utan speciellt mål, ofta i naturen
5	ströva	E	gå långsamt utan att lyfta fötterna
6	irra	F	gå tyst, vill inte synas

Välj bland verben ovan och fyll i luckorna.

1 Vi var ute på skogsvandring och jag ________________ omkring som en björn i mina stora stövlar och mina tjocka kläder.

2 Ibland är jag så trött efter jobbet så jag ________________ hem framåt kvällen.

3 Den gamle mannen orkade inte lyfta fötterna utan han ________________ fram över golvet.

4 De hade inga biljetter och försökte ________________ förbi kontrollanten.

5 Jag går ofta vilse på nya platser. Jag har ________________ omkring i många stora städer.

6 Jag älskar att ________________ omkring i de gamla delarna av staden och titta på de gamla husen

Fasta fraser
Uttryck och metaforer 1
Uttryck och metaforer 2
Öva kapitelord, hela kapitlet
Diktamen

Fundera och diskutera

1 Känner du igen något av det Dorotea Bromberg berättar om i artikeln Strumpfota i finkläder? Har du varit med om liknande situationer?
2 "Männen känner sig ibland vilsna i tvättstugan."
Diskutera skillnaden mellan att känna sig vilsen och att gå vilse.
3 Har du någon egen tvättstugehistoria?

Hörövning: ur Sommar med Fredrik Lindström

A Innan du lyssnar

mentalitet, -en;er karaktär, psyke
utmärka sig, utmärke r vara känd för
hålla på (håller, höll, hållit) ha som favorit
avseende, -t; -n punkt, synsätt, aspekt
kryddsvag utan starka kryddor
högljutt med hög röst
självbelåten nöjd med sig själv, egenkär
tvärtemot i motsats till, tvärtom
självkritisk osäker, utan självförtroende
prutande, -t; -n begära rabatt på priset, försöka få billigare pris
jämlikt likvärdigt, rättvist
pilsner, -n; pl.= öl
inbunden reserverad, som inte visar sina känslor
världsovan ovan att umgås i främmande miljöer
okontinental inte europeisk, inte världsvan
diskriminera behandla orättvist
bevaka, bevakar se efter, hålla ordning på
avgörande, -t; -n beslut
självmordsbenägen vara benägen att begå självmord
klyscha, -n; -or kliché, schablon, tomma ord
beige färglös
i själva verket i verkligheten, egentligen
förändringsbenägen vara benägen att förändra något
omvandlad förvandlad, ombildad
efterkrigstiden från andra världskrigets slut och framåt
borgarråd, et; pl.= kommunal ämbetsman i Stockholm
vara pigg på tycka om, gärna vilja
avspegla sig i, avspeglar visa sig i, reflekteras i
smått lite, nästan
unik sällsynt, ovanlig
ovilja, -n; -or motvilja, inte vilja
regional tillhöra ett mindre område
utmärkande typisk
drag, -et; pl.-en egenskap, kännetecken
ypperlig utmärkt, förträfflig
hänga med, hänger förstå, fatta
individuell personlig, privat
kryddfattig kryddsvag, utan starka kryddor

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

1. När håller Fredrik på Sverige i fotboll?
2. I vilka avseenden är han svensk?
3. Vad är svenskarna belåtna med på det nationella planet?
4. På vilka punkter är de självkritiska på det privata planet?
5. Vad kan och vet vi av det som myndigheterna bevakar?
6. Vad är vi missnöjda med?
7. Vad är vi nöjda med?
8. Det sägs att vi är självmordsbenägna. Hur är det i själva verket?
9. Det sägs också att vi är konservativa. Hur är det i själva verket?
10. Hur är det med Stockholm?
11. Vad är det märkliga med ordet ”osvensk”?
12. När är ”osvensk” mest positivt?
13. När skulle man inte vilja använda det?
14. Vilken sorts mat serverar restaurangerna på den mest typiska svenska orten?

Grammatik

A Partikelverb med "till"

"Vi stelnade till."

Partikeln *till* ger ibland betydelsen av att något händer plötsligt och under en kort stund.

Vad betyder:

1 titta till ______

2 vakna till ______

3 blinka till ______

4 kränga till ______

5 nicka till ______

B Partikelverb med "upp"

"Kan man inte kontrollera det yttre så... blommor, piffa upp det egna inre..."
"Man vågar inte lyfta ur tvätten utan i stället går man omkring och jagar upp sig..."

Partikeln *upp* ger ibland betydelsen av att öka, bli bättre.

Vad betyder:

1 värma upp ______

2 gifta upp sig ______

3 klä upp sig ______

4 äta upp sig ______

5 byta upp sig ______

C Partikelverb

av ifrån igen in ner till upp ur ut

Välj bland ovanstående partiklar och placera dem i luckorna nedan.

1 Sandemose upplevde att folk tryckte ________________ honom.

2 Alla som läste boken kände ________________ sig.

3 I Jante fick ingen sticka ________________.

4 Att svara "nja" är ett sätt att skjuta ________________ ett nej.

5 Det är inte populärt om en anställd dyker ________________ med idéer som inte passar ________________ i Ikeas livsstil.

6 Refik har flera gånger råkat ________________ för kulturkrockar i tvättstugorna.

7 Det är många i Sverige som inte vågar säga ________________ i tvättstugan, inte vågar lyfta ________________ tvätten utan istället går omkring och jagar ________________ sig.

8 Kan man inte kontrollera det yttre så dekorerar man exempelvis med blommor, man försöker piffa ________________ det egna inre.

9 Plötsligt stelnade vi ________________.

10 De står ________________ med höga skatter och ett dystert klimat.

11 Gör dig inte ________________! Jag vet att du inte menar vad du säger.

12 Hur mycket pengar har du gjort ________________ med på resan?

13 Vi har bytt ________________ oss och skaffat en mycket bättre bil.

Öva mer på partikelverb

D Satsadverbial

ideligen   i själva verket   utan vidare   snarare

Välj bland ovanstående satsadverbial och placera dem i luckorna nedan.

1 Betydelsen av ”Nja” är inte ________________ ett positivt svar.

2 Mammas ord var ________________ mer en förmaning än en önskan om en trevlig kväll.

3 I andra kulturer hör det till vanligheterna att ________________ avbryta och delta i diskussionen.

4 Det ska inte bli fint väder, ________________ mulet och grått. Vädret är inte bra.

Öva mer på satsadverbial

E Ordfamiljer

________________	sprida	________________
________________	frigöra	________________
laddning	________________	________________
________________	tveka	________________
________________	ljuga	________________
________________	________________	smickrad

Öva mer på ordfamiljer

F Konjunktioner som inleder bisatser (subjunktioner)

REPETERA BISATSORDFÖLJDEN:

	bisatsord	subjekt	satsadv.	verb 1	verb 2	partikel	objekt/predikativ/ adverbial
(Han vet)	eftersom	han	ofta	har	träffat	på	kulturkrockar i tvättstugan.
(Det sägs)	att	alla	direkt	kände		igen	sig i boken om Jante.
(Han kom)	fastän	han	egentligen	ville	skjuta	upp	mötet till dagen efter.
(Vi väntar)	tills	Anna	också	har	avslutat		sin uppsats
(Vi gick)	därför att	vi	inte alls	var			intresserade av ämnet

Följande konjunktioner inleder bisats. De binder samman huvudsats och bisats. Bisatsen kan stå före eller efter huvudsatsen.

INDIREKT TAL

att

Står efter verb som säga, berätta, drömma, inse, tycka, tänka, tro, påstå, hävda osv.

Exempel:

"Journalisten påstår att norrmän är lyckligare än svenskar."

om, ifall, huruvida

Inleder indirekta frågebisatser som inte har något frågeord.

Kommer han inte snart? Vi undrar om han inte kommer snart.

Ifall är vardagligt och används mest i talspråk.

Är han svensk? Jag vet inte om han är svensk eller inte.

Huruvida är mer formellt och används för att undvika två om.

Exempel:

"På 1600-talet diskuterades fortfarande huruvida jorden var platt eller rund."

"Diskussionen handlade om huruvida(om) jorden var platt eller rund."

(Läs mer om frågeordsbisatser i kapitlet *Kommunikation*.)

Fyll i rätt konjunktion!

1 Det tog lång tid innan han äntligen insåg ________________ han blivit lurad av min ekonomiska rådgivare.

2 Vi talade länge om ________________ det var rätt att höja avgiften eller inte.

3 Hela kvällen satt vi och diskuterade ________________ det var rätt att höja avgiften eller inte.

4 Jag fruktar ________________ felet på min bil är allvarligare än jag först trodde.

TID
innan, inte...förrän, tills, då, när, sedan, efter det att, medan, samtidigt som, så snart som, så länge som, efter hand som, allt eftersom, i och med att
inleder en bisats som uttrycker tid

Exempel:
"Han flyttade bort för att arbeta och det dröjde länge innan hans mamma fick se honom igen."
"Hans mamma talade inte (aldrig, knappt) med honom förrän han flyttade hem igen."
"Hans mamma fick vänta tills (till dess att) han flyttade hem igen."
"Hans mamma träffade honom igen då/när han flyttade hem igen."
"Medan sonen arbetade på annan plats träffade han inte sin mor."
"Hans mamma träffade honom så snart som han flyttade hem igen."
"Så länge som han arbetade borta träffades de inte."

Då handlingen i bisatsen kommer före handlingen i huvudsatsen använder du perfekt eller pluskvamperfekt i bisatsen för att visa att den handlingen kommer först.

Exempel:
"*När/Sedan/Efter det att* sonen hade arbetat länge i en annan stad, flyttade han hem igen."
"*När/Sedan/Efter det att* sonen har arbetat en tid i en annan stad, flyttar han nog hem till mamma igen."

(Observera att sedan också kan var adverbial i huvudsatsen: Sonen arbetade en tid i en annan stad och sedan flyttade han hem igen.)

Efter hand som/allt eftersom används för att visa att något sker gradvis, successivt.
"Jag förstår språket bättre *efter hand som/allt eftersom* jag lyssnar på det och övar det."

I och med att har betydelsen samtidigt som, från den tiden som.
"I och med att lagen infördes har brottsligheten minskat."

Fyll i rätt konjunktion!

5 ________________ du var upptagen i köket visades ett roligt program på TV

6 ________________ hon hade bytt jobb verkade hon mycket nöjdare.

7 Vi äter aldrig middag ________________ alla har kommit hem på kvällen.

8 Jag satt kvar på biblioteket ända ________________ de stängde för kvällen.

9 Jag cyklar inte ________________ cykelbanan är plogad och sandad.

10 Vi hade knappt börjat lektionen ________________ det var dags för brandövning.

ORSAK
eftersom, därför att, i och med att
inleder en bisats och innehåller orsaken till vad som sker i huvudsatsen. *Därför att* ska inte stå först i en mening.

Exempel:
"Eftersom många tycker att tilltalsordet ni känns nedlåtande, använder vi det inte så gärna."
"Vi använder inte tilltalsordet ni så gärna, därför att många tycker att det känns nedlåtande."
"I och med att jag inte har något körkort köper jag alltid månadskort till bussen."

Fyll i rätt konjunktion!

11 ________________ inget av barnen tycker om att spela tänker vi sälja pianot.

12 Vi tänker sälja pianot ________________ inget av barnen tycker om att spela.

MOTSATS, KONTRAST
trots att, fastän, fast, även om
inleder en bisats som uttrycker en motsats (en kontrast) till det som står i huvudsatsen.

Exempel:
"Han arbetade i går *trots att/fastän/fast* han var snuvig och kände sig ganska dålig."
"*Trots att/fastän/fast* han kände sig dålig i går, gick han till jobbet."

Även om skiljer sig från de andra konjunktionerna i gruppen eftersom det uttrycker framtid, en hypotes, ett villkor, något allmänt, generellt, något man brukar göra.

Exempel:
"Han går alltid till jobbet även om han känner sig dålig."
"Även om jag känner mig dålig i morgon, går jag till jobbet."
"Jag ska se den filmen även om jag måste stå i kö halva dagen för att få biljett."
"Även om chefen höjer min lön slutar jag på måndag."
"Jag skulle ha gift mig med dig även om du hade varit fattig."

Fyll i rätt konjunktion!

13 ________________ hon fick parkeringsböter så sent som förra veckan fortsätter hon att ställa bilen där.

14 ________________ jag hade råd skulle jag aldrig köpa de där fula skorna.

FÖLJD, KONSEKVENS
så att
inleder en bisats som uttrycker följd, resultat, konsekvens. "Så att" delas ofta upp så att "så" står i huvudsatsen och "att" i bisatsen.

Exempel:
"Barnen var så trötta att de genast somnade."
"Han var så rädd att han skakade."

När det inte kommer något ord mellan *så* och *att* kan man ta bort *att*.

Exempel:
"Han frös så (att) han skakade."
"Deras hund skällde på nätterna så (att) deras grannar inte kunde sova."

Fyll i rätt konjunktion!

15 Barnet skrek ________________ hela familjen vaknade.

16 Barnet skrek ________________ högt ________________ hela familjen vaknade.

MÅL, AVSIKT
för att, så (att)
inleder en bisats som uttrycker målet, avsikten. Eftersom handlingen (målet, avsikten) i bisatsen ligger i framtiden blir verben i bisatsen ska/skulle + infinitiv.
Exempel:
"Han höjde rösten så att/för att vi skulle höra honom."

Efter "för att" förkortas bisatsen ibland till bara infinitiv.
Exempel:
"Vi pejlar ofta för att kolla vad andra i gruppen tycker innan vi presenterar vår egen åsikt."
"Han studerade hårt för att (han skulle) få ett intressant jobb i framtiden."
"Jag motionerar varje dag för att (jag ska) hålla mig i form."

"Så att" kan också användas för att uttrycka mål, avsikt. Efter "så att" följer en hel bisats och alltså ingen satsförkortning. Ibland inleds den här typen av bisats med bara "så".
Exempel:
"Han sprang så(att) han inte skulle komma för sent."
"Hon bantade så (att) hon skulle kunna komma i sin gamla festklänning."

Fyll i rätt konjunktion!

17 Vi bygger om huset ________________ få större utrymme för barnen.

18 Vi bygger om huset ________________ vi ska få bättre utrymme för våra barn.

19 Vi bygger om huset ________________ vi får bättre utrymme för våra barn.

20 Jag vill informera er nu __________ inte råka ut för missförstånd senare.

21 Jag vill informera er nu __________ ni inte missförstår senare.

22 Jag vill informera er nu __________ ni inte ska missförstå senare.

VILLKOR
om, ifall, bara, såvida
inleder bisatser som uttrycker villkor. Ifall används i talspråk.

Exempel:
"Om (ifall) du inte kan komma måste du meddela mig före kl 7."
"Jag lovar att komma bara inte min förkylning blir sämre."
"Såvida min förkylning inte blir sämre kommer jag i morgon."

En villkorsbisats kan också stå utan konjunktion:
"Blir min förkylning inte sämre kommer jag i morgon."

Fyll i rätt konjunktion!

23 __________ du håller till vänster hela tiden hittar du snart huset.

24 Huset ska ligga här till vänster __________ man inte har rivit det.

25 Hälsa från mig __________ hon ringer!

SÄTT
genom att, utan att
inleder bisatser som beskriver hur, på vilket sätt, man gör det som beskrivs i huvudsatsen. Efter genom att/utan att följer ofta en infinitiv som satsförkortning.

Exempel:
"De lär sig svenska genom att gå på kurs." (genom att de går på kurs)
"De lär sig svenska utan att gå på kurs." (utan att de går på kurs)

Fyll i rätt konjunktion!

26 Jag såg att du sprang över gatan __________ se dig för.

27 Hon klarade av både jobb och studier __________ plugga hårt på helgerna.

JÄMFÖRELSE
som om, lika...som, likadan...som, samma...som, ju...desto

"Som om" inleder bisatser som uttrycker jämförelse.
Exempel:
"Han arbetar som om det gäller livet."
"I mitt hemland gick flickorna ofta med blicken mot marken som om de letade efter tappade mynt."

"Lika...som" används då man jämför adjektiv och adverb.
Exempel:
"Du är inte lika glad i dag som du var i går."
"Du kan inte köra lika fort i stan som du gör på landsvägen."

"Likadan/-t/-a... som" används då man jämför substantiv som liknar varandra exakt.
Exempel:
"Jag skulle vilja ha ett likadant hus som mina kusiner just låtit bygga."

"Samma...som" används då man talar om ett enda substantiv.
Exempel:
"Snart flyttar jag in i samma hus som mina kusiner just har flyttat in i."
"Jag försöker undvika att få samma problem med min hälsa som min far alltid har haft."

"Ju...desto (ju)"
Bisatsen inleds med ju och står alltid först. Efter både ju och desto följer ett adjektiv i komparativ eller mer/mera.
Exempel:
"Ju billigare resorna blir desto (ju) snabbare säljs de."
"Ju mer du reser desto (ju) mer upptäcker du att du vill se."

Fyll i rätt konjunktion!

28 Han arbetar ________________ det gäller livet.

29 Han är precis ________________ trevlig som hans bror är.

30 Jag har en ________________ väska ________________ du/dig.

Ordna följande ord till en mening.

31 längre tid ni ställer ju tar fler frågor desto genomgången

____

32 desto varmare blir vädret behöver man kläder ju tunnare

____

Ordna bisatserna till rätt ordföljd.

33 Jag förstår bättre och bättre vad som sägs (lyssnar jag på språket efter hand som)

34 Hon hade redan gått till sängs (när kom slutligen han hem)

35 (landet den nya lagen i och med att införde) har brottsligheten minskat.

36 I går talade han om för mig (faktiskt besökt han att hade huvudstaden aldrig)

37 (hon inte att såra mig egentligen menade även om) blev jag ledsen.

Bisatskonjunktioner 1
Bisatskonjunktioner 2
Bisatskonjunktioner 3

G därför, därför att – en viktig skillnad

"därför" är ett adverb och betyder "av den anledningen".
"därför att" är bisatskonjunktion och betyder "eftersom".

När du använder *därför* har du redan berättat om orsaken i satsen före.
Därför syftar alltså tillbaka på en orsak. *Därför att* inleder en bisats som berättar om orsaken.
Därför att syftar alltså framåt.

Exempel:
"Han var redan full och därför nekades han mer sprit på restaurangen."
"Han nekades mer sprit på restaurangen därför att han redan var full."

Gör om meningen genom att använda "därför".

1 Vägbygget stoppades eftersom villaägarna blev störda.

____

2 Han kunde inte läsa eftersom han ännu inte börjat skolan.

____

3 Jag kan inte åka till Stockholm i helgen eftersom min lön nästan är slut.

____

4 Han ville resa till Peru, eftersom hans mor var född där.

____

5 Han flyttade från orten, därför att företaget hade gått i konkurs.

____

Gör om meningen genom att använda "därför att".

1 Jag litar på dig och därför lånar jag dig pengar.

____

2 Hon skilde sig från sin man förra året. Därför hade hon inte heller sina vigselringar på sig.

____

3 Det är så kallt ute i dag, så därför stannar vi nog helst inomhus.

____

Välj mellan "därför" och "därför att".

1 Det verkar vara viktigt så ____________ gör jag det fast jag egentligen inte har lust.

2 Han läste boken för sin son ____________ denne inte kunde läsa.

3 Husdjuren dog ____________ vattnet var förgiftat.

Prepositioner

FAMILJEN 4

Familjen i dag

Kärnfamiljen

När vi använder begreppet kärnfamilj menar vi en familj som består av en mor och en far och deras gemensamma barn (biologiska eller adopterade). Det är den vanligaste familjetypen i den industrialiserade västvärlden. (Efter engelskans nuclear family med samma betydelse.)

Med statistiska mått mätt är kärnfamiljen inte gammal i Sverige. Fram till mitten av 1950-talet kunde nämligen både släktingar och tjänare ingå i begreppet familj. I bondesamhället levde man i storhushåll och i familjen ingick de personer som delade ekonomi och matbord. Det var naturligtvis inte lätt att hålla reda på folk och sammanställa någon statistik över dessa storfamiljer. Men i mitten av förra seklet fick vi personnummer och i och med detta blev det betydligt lättare att föra statistik över familjebildningarna. Första gången vi träffar på kärnfamiljen som statistiskt begrepp är vid 1950 års folkräkning.

Barnet är kärnan i den svenska familjemodellen och i statistiken delar man in dem i tre grupper: barn som lever med båda sina föräldrar i kärnfamilj, barn som lever med en ensamboende förälder och barn som lever i ombildad familj (med en förälder och dennes make/maka/sambo).

Om man i dag vill räkna antalet svenska familjer är det inte längre så enkelt som att bara räkna antalet gifta par. Det är ju inte bara det gifta paret som bildar kärnfamilj med sina barn. Lika ofta är föräldraparet i en kärnfamilj ett sambopar. Nästan alla par lever kortare eller längre tid som sambor innan de gifter sig. Många är sambor livet ut. Därför har ungefär hälften av alla de barn som föds ogifta föräldrar. Och när två sambor senare väljer att gifta sig bildas statistiskt sett inga nya familjer – de har ju bara gått över från en samlevnadsform till en annan.

Medelåldern för att gifta sig är i Sverige i dag relativt hög: ca 32 år för kvinnor och ca 35 år för män. Sedan minskar bröllopen påtagligt.

Samtidigt som medelåldern för att gifta sig har stigit har det blivit vanligare att vänta med att skaffa barn. Antalet kvinnor som föder barn efter att de fyllt 40 år har ökat. Till den gruppen mammor hör dels de som väntar med att skaffa sitt första barn, ibland kallade "sistaminutenföräldrar", och dels de som är över 40 år när de får ett "sladdbarn", dvs. ett barn som föds långt senare än sitt/sina syskon.

Den naturliga följden av att allt fler skaffar barn allt senare kommer så småningom att bli ett mindre antal födda barn per kvinna. Många kanske skulle vilja ha två eller tre barn men den biologiska klockan tickar på och de hinner inte med att föda fler barn eftersom de börjar så sent i livet. År 1990 hade Sverige ett högt födslotal med 2,14 barn per kvinna. Det talet sjönk märkbart under många år men nu ser

begrepp, -et; pl.= term, ord, idé
bestå av (-står, -stod, -stått) innehålla, omfatta
mått, -et; pl.= norm, enhet; t.ex. en deciliter
mäta (mäter, mätte, mätt) bestämma storlek genom att använda mått, beräkna
ingå (-går, -gick, -gått) här: räknas in i, höra till, inkluderas
hålla reda på (håller, höll, hållit) ha koll på, kontrollera
sek/el, -let; -len århundrade
i och med här: efter, samtidigt som
betydligt mycket, avsevärt
ombildad omgjord, nyskapad
relativt ganska, tämligen, jämförelsevis
påtagligt tydligt, märkbart
så småningom så sakta, efter hand, gradvis
märkbar/t tydlig, påtaglig

vi en uppgång igen. År 2010 föddes 1,9 barn per kvinna vilket är det högsta talet på 15 år.

Sambo

Någon gång i slutet av 60-talet och början av 70-talet föddes den nya samlevnadsformen: samboförhållandet. Visserligen hade män och kvinnor tidigare levt ihop utan att vara gifta men nu ökade antalet sambopar och myndigheterna tvingades inse att fenomenet kommit för att stanna. Det förändrade också det statistiska räknesättet. Tidigare räknade man med att då ett äktenskap hade ingåtts, hade en ny familj uppstått och två personer som tidigare inte bott ihop skulle nu dela bostad. I dag är allt betydligt mer komplicerat eftersom vi har dels de gifta familjerna och dels de familjer som valt att leva som sambor.

I slutet av 80-talet antogs den första sambolagen som reglerade vad som skulle gälla vid t.ex. separation och dödsfall. 2003 kom en ny sambolag. Den lagen skiljer sig på en viktig punkt från vad som gäller för gifta. Det gäller arv vid dödsfall. Den som är gift ärver sin maka/make medan den som är sambo måste skriva testamente. Utan testamente kan man tyvärr bli utan ett stort arv. För att ett par ska betraktas som sambor och därmed lyda under sambolagen förutsätts att de bor ihop under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta. Ett sambopar kan även vara av samma kön, homosexuella sambor.

Könsneutral äktenskapslag

Den 1 maj 2009 antog riksdagen en ny äktenskapslag. En persons kön har inte längre betydelse för möjligheten att ingå äktenskap. Två personer av samma kön kan ingå äktenskap på samma villkor som par av olika kön. Den är helt enkelt könsneutral. Den nya lagen öppnade alltså för homoäktenskap. Alla, oavsett sexuell läggning, väljer alltså att gifta sig - eller att leva som sambor.

Vägen till beslutet om den nya äktenskapslagen var lång och föregicks av långa diskussioner i riksdagen, i Svenska kyrkan, i pressen och bland människor. Olika ståndpunkter har förts fram och diskuterats under flera år. Speciellt bland landets präster och biskopar är det en laddad fråga så därför avgör prästen själv om han eller hon vill viga samkönade par. Det kan nämnas att för ca 70 år sedan var det kriminellt att vara öppet homosexuell i Sverige. Den lagen avskaffades 1944.

Vigsel och bröllop

Vigseln är själva ceremonin då paren ingår äktenskap genom att ge löften. Alltså säga "ja" till att bli den andras man/fru. I Sverige kan man välja att gifta sig genom borgerlig vigsel eller genom kyrklig vigsel. Den borgerliga (civila) vigseln äger oftast rum i stadshuset och

inse (-ser, -såg, -sett) förstå, acceptera
fenomen, -et; pl.= företeelse, faktum, omständighet
ingå (-går, -gick, -gått) här: börja, bilda
uppstå (-står, -stod, -stått) bildas, bli till
betydligt mycket, avsevärt
komplicerat invecklat, svårt, krångligt
anta en lag (-tar, -tog, -tagit) godkänna, börja använda
förutsätta (-sätter, -satte, -satt) ställa som villkor, utgå ifrån
kön, -et; pl.= sex
oavsett oberoende av, spelar ingen roll
föregå (-går, -gick, -gått) komma före, hända före
ståndpunkt, -en; -er åsikt, uppfattning
laddad/t här: känslig, dramatisk
avgöra (-gör –gjorde –gjort) bestämma
viga, viger förena i äktenskap
avskaffa, avskaffar ta bort
vigsel, -n; -lar giftermål, ceremoni då man gifter sig
löfte, -t; -n det man lovar, försäkran
äga rum, äger hända, ske

den kyrkliga i kyrkan men båda vigseltyperna kan också äga rum på en flygplats, på en strand eller ett annat ställe som paret önskar viga sig på. I Sverige gäller en vigsel och man behöver alltså inte både borgerlig och kyrklig vigsel. Majoriteten väljer att gifta sig kyrkligt. Bara en tredjedel väljer borglig vigsel.

2010 hade paren redan bott tillsammans i genomsnitt sju år innan de gifte sig. Nästan hälften av paren hade redan barn.

Bröllopet är vigseln och festen efteråt; alltså hela paketet. De senaste tio åren har bröllopsfesten blivit allt festligare och kommit att kosta mera och många spar pengar i flera år för att ha råd med det bröllop de vill ha.

Före bröllopet är det vanligt att kvinnans (brudens) väninnor ordnar en speciell fest, en "möhippa", för henne. Den fest som mannens vänner ordnar för honom (brudgummen) kallas "svensexa".

Blandförhållanden

Många sambopar och gifta par är flernationella. Vanligast är en i Sverige född man med en i utlandet född kvinna eller en svensk kvinna och en i utlandet född man. Omkring hälften av alla invandrare i Sverige lever som gifta eller sambor med en svensk kvinna/man.

Ett begrepp som har myntats de senaste åren är kärleksinvandring (ibland sägs även "kärleksflykting"). Statistik från Migrationsverket säger att inflyttning till Sverige p g a kärlek har ökat med 30 procent under de senaste fyra åren. En orsak är att svenskar är ett resande folk som hittar partner på sina resor, men internet spelar också en stor roll då det gäller att knyta kontakter utanför landets gränser. Turismen till Thailand har ökat mycket och en följd är att de flesta kärleksinvandrare också kommer från Thailand.

Generellt är det fler kvinnor än män som flyttar till en svensk partner. Men undantag finns. Från Storbritannien kommer fler män än kvinnor.

Adopterade barn

Under år 2010 adopterades 1399 barn. Totalt finns det i Sverige 139 245 personer som är adopterade. Internationella adoptioner började öka kraftigt under 1960-talet och var som högst under 1970- och 1980-talen. 2010 var de vanligaste länderna för internationella adoptioner Kina, Sydkorea och Colombia.

Blivande adoptivföräldrar måste ha tålamod. Först ska man godkännas som adoptivförälder och sedan måste man vara beredd att vänta - ibland flera år. Medelåldern på föräldrar som adopterar barn är 44 år för kvinnor och 39 år för män.

i genomsnitt i medeltal
mynta, myntar hitta på, forma
generell/t allmän, i stort sett

Regnbågsfamiljen

Homosexuella familjer med barn kan se olika ut, men två former är vanligare än andra:

1) Barnet lever med två mammor och träffar sin biologiska pappa mer eller mindre ofta.
2) Barnet lever med ett lesbiskt par och ett bögpar. Alltså med fyra föräldrar. Barnen växlar mellan att bo en period i det ena hemmet och nästa period i det andra.

Sedan 2005 har lesbiska par rätt att inseminera via sjukvården.

Från och med år 2003 får homosexuella prövas som adoptivföräldrar. Det har dock visats sig vara mycket svårt i praktiken. Det finns mycket få svenska barn att adoptera och de länder som svenska familjer adopterar från vill inte alltid lämna barnen till homosexuella familjer. Flera homosexuella par har gett upp tanken på adoption och väljer i stället surrogatmammor. Den lösningen är vanligast bland två män som önskar egna barn. Att använda surrogatmamma är förbjudet i Sverige. Paren vänder sig därför till länder som USA och Indien.

Allt fler föds i en homosexuell relation och man uppskattar att ungefär 50 000 barn i Sverige har minst en homosexuell förälder. Majoriteten av barnen har hittills kommit till i en heterosexuell relation där ena föräldern senare kommit ut som homosexuell. De svenska och internationella studier som gjorts om barn till homosexuella föräldrar visar att dessa barn inte får någon annorlunda utveckling än barn i heterosexuella familjer. Homosexuella föräldrar har samma förmåga att ge omsorg, skapa trygghet och bidra till en god uppväxt.

lesbisk homosexuell kvinna
bög, -en; -ar homosexuell man
inseminera, inseminerar befrukta på konstgjord väg, assisterad befruktning
surrogat, -et; -en ersättning, i stället för något
relation, -en; -er förhållande
uppskatta, uppskattar här: beräkna
komma ut tala om att man är homosexuell
förmåga, -n; -or skicklighet, kunnande
omsorg, -en; -er vård, skötsel
bidra till (-drar, -drog, -dragit) hjälpa till med

Skilsmässor

Årligen skiljer sig ca 50 000 par varav 20 000 gifta och 30 000 sambor. Jämfört med andra länder i Europa och världen har Sverige en väldigt hög skilsmässofrekvens. Mer än en tredjedel av alla 17-åringar har upplevt en separation mellan föräldrarna. Jämförelsevis kan sägas att för 50 år sedan växte drygt 80 % av alla barn upp med båda sina föräldrar. En annan jämförelse visar att i mitten av 1900-talet var det i tre fall av fyra mannen som tog initiativet till skilsmässan och lämnade sin fru. Idag är det tvärtom så att kvinnan oftare tar första steget till skilsmässa.

Vad säger då statistiken mer om de människor som separerar? Jo, leder gör unga sambopar. De flesta skilsmässor sker innan 50-årsåldern. I riskzonen finns också par där åldersskillnaden är stor och par som lever i de större städerna. Nationaliteten spelar också en roll. Andelen upplösta familjer är högre bland invandrare än bland svenskar. Det verkar vara invandrarpar med samma nationalitet, alltså de homogena invandrarparen, som utsätts för den största påfrestningen.

Bland paren som är heterogena vad gäller nationalitet finns hög risk för skilsmässa för de par där kvinnan är svensk och mannen invandrare. Är däremot mannen svensk och kvinnan invandrare finns inte lika hög risk för skilsmässa. Mest tålig familj är ändå den som lever på landet. Lantbrukarparet ligger högst på listan över stabila familjer och de skiljer sig inte i samma utsträckning.

Det tycks vara så att en frånskild man ofta klarar sig sämre än en frånskild kvinna. Och om man jämför en skild man med en gift eller sammanboende man kan man se att frånskilda män lever i genomsnitt tio år kortare än gifta och sammanboende män. Vidare är en skild man mer benägen att gifta sig en gång till än vad en skild kvinna är.

Vad händer med barnen efter skilsmässan? Tidigare var det vanligt att barnen bodde kvar hos mamman och hade umgänge med pappan under helger och semestrar. Många barn hade dålig kontakt med sin far eller ingen kontakt alls. De osynliga fäderna var ett stort samhällsproblem. Under 1990-talet kunde fängelsedirektören Ann Britt Grünewald konstatera att i hennes fängelse fanns inte en enda man som vuxit upp tillsammans med sin far.

Och nu? Den ”nya pappan” har stigit fram. Pappan som tar lika mycket ansvar för hem och barn som mamman. Pappan som är pappaledig, närvarande och engagerad. Pappan som även i skilsmässan vill ta lika mycket ansvar och tillbringa lika mycket tid med barnen som mamman.

Växelvis boende har därför blivit allt vanligare de senaste åren. Alltså varannan vecka hos mamma och varannan vecka hos pappa.

Och barnen? Många barn har lärt sig leva med mammavecka och pappavecka. De packar sina väskor och pendlar mellan två hem. De har kommit att kallas ”de nya pendlarna” eller ”pingpongbarn”.

frekvens, -en; -er antal, vanlighet, täthet
jämförelsevis om man jämför
initiativ, -et; pl.= första steg, början
ta initiativ till inleda, börja, ta första steget
andel, -en; -ar del (av det hela)
upplöst splittrad, skild
homogen lika, likartad, enhetlig
utsätta (-sätter, satte, satt) ådra sig, drabbas, genomgå
påfrestning, -en; -ar press, ansträngning, stress
heterogen olika, olikartad
tålig hållbar, robust
utsträckning, -en; -ar grad, omfattning
benägen beredd, villig
umgänge, -t; -n sällskap, samvaro
osynlig/t som man inte kan se
tillbringa, tillbringar vara, vistas
växelvis växla mellan, i skift
pendla, pendlar flytta mellan två platser

Gemensam vårdnad om barnen efter separationen är vanligast nu. Och om paren inte själva kan bestämma om vem som ska ha vårdnaden, om de är osams om den saken, ja då uppstår en s.k. vårdnadstvist som måste lösas i domstol.

Ombildade familjer / "Bonusfamilj"

I spåren av ökat antal skilsmässor och separationer kommer de ombildade familjerna, även kallade styvfamilj, nyfamilj och bonusfamilj. En ombildad familj består av ett par där den ena eller båda har ett liv i en annan familj bakom sig. De kanske har gemensamma barn, hennes barn och hans barn. Nya benämningar har kommit i stället för de gamla styvpappa och styvmamma. Man talar om "låtsasmamma", "extrapappa", "plastpappa", "bonusmormor" och "bonusbarn" för att försöka beskriva alla nya familjemedlemmar och skilja dem från de biologiska medlemmarna, t.ex. "biomormor" och "biopappa". Bonus har en positiv klang. Man väljer hellre att säga "bonusbarn" än "styvbarn". Även begreppet "bonusfamilj" har blivit vanligt.

Ett nytt pussel (familjepussel) måste läggas med alla nya och gamla familjemedlemmar. Barn från tidigare förhållanden måste växla mellan gamla partnerns familj och nya familjen. Det krävs inte mycket inlevelse för att förstå att livet i en ombildad familj ställer extra höga krav på anpassningsförmågan.

Ensamstående med barn

En annan vanlig familj är den ensamstående föräldern med barn. Skilsmässa är en vanlig orsak men många föräldrar är redan från början ensamboende. Den familj som består av barn med en ensam mamma som aldrig levt med barnets far eller som brutit upp från honom är mycket vanlig i dag. Det finns ju inte längre några moraliska eller religiösa strömningar i samhället som fördömer en ensamstående mor. Vi är mer jämställda nu än tidigare. Kvinnor arbetar utanför hemmet och om det behövs gör det sociala skyddsnätet att en kvinna klarar sig utan en man som försörjer familjen.

Även om den ensamma mamman är vanligast blir den ensamstående pappan också vanligare. Det händer nu oftare att pappan tar större delen av ansvaret efter separationen.

Så har vi de frivilligt ensamstående singelmammorna som väljer bort att ha en partner och skaffar sig egna barn ändå. Dessa singelmammor är en modern företeelse. De är ofta starka och oberoende och de har kommit fram till att de ekonomiskt, psykologiskt och praktiskt klarar av att uppfostra ett barn på egen hand. De har två vägar att gå: adoption eller insemination. Adoptionslagen tillåter ensamstående att adoptera men det är inte så lätt eftersom många av länderna som

vårdnad, -en; -er tillsyn, omsorg
osams oenig, ovän, i gräl
tvist, -en; -er konflikt, oenighet, bråk
i spåren av som resultat, som följer efter
benämning, -en; -ar namn
inlevelse, -n; -r förståelse, medkänsla
anpassningsförmåga, -n; -or samarbetsförmåga, förmåga att anpassa sig
bryta upp (bryter, bröt, brutit) ge sig av, avsluta, lämna
strömning, -en; -ar lära, ideologi
fördöma, fördömer kritisera, skarpt ogilla
jämställd/t på samma nivå som, likställd
försörja sig/någon, försörjer betala det nödvändiga, mat, husrum, kläder
företeelse, -n; -r fenomen, händelse

barnen kommer ifrån är tveksamma till att ensamstående adopterar och länderna väljer hellre par. Då återstår insemination, men på sjukhusen i Sverige är det ännu inte tillåtet för ensamstående. Kvinnorna åker i stället till Danmark där det är tillåtet och även till Finland, Lettland och Storbritannien. 2012 har riksdagen visat sig positiv till att tillåta s.k. assisterad befruktning (insemination) även för singelkvinnor och beslut väntas om några år.

Monika Åström

tveksam/t osäker, ambivalent

Förstod du?

1. Hur kunde familjerna på landet se ut före 50-talet?
2. När fick vi personnummer?
3. I statistiken delas barnens familjer in i tre familjetyper. Vilka?
4. Hur hög är medelåldern för att ingå äktenskap?
5. Åldern för att skaffa sitt första barn stiger. Vilka följder får detta?
6. Från vilka länder kommer de flesta adopterade barn?
7. Ungefär när fick vi ordet "sambo"?
8. Vad är risken med att inte skriva testamente då man lever i ett samboförhållande?
9. För att ett par ska betraktas som sambor krävs att de lever "under äktenskapsliknande förhållanden". Vad betyder detta?
10. Varför kallas den nya äktenskapslagen "könsneutral"?
11. Alla präster vill inte viga homosexuella. Hur har man löst den frågan?
12. Vilka två former av vigslar kan man välja mellan?
13. Vad menas med "blandförhållande"?
14. Två typer av barnfamiljer där föräldrarna är homosexuella är vanligare andra. Vilka?
15. Varför är det så svårt för homosexuella par att få adoptivbarn?
16. Det finns en skillnad mellan antalet barn som upplever skilsmässor nu och hur det var för 50–60 år sedan. Beskriv skillnaden.
17. Vilken familjetyp har lägst skilsmässofrekvens?
18. Hur är den "nya pappan"?
19. Vad händer om paren inte kan komma överens om vårdnaden?
20. Hur kan en ombildad familj se ut?
21. Hur ser familjetypen "ensamstående med barn" oftast ut?
22. Vad kan en frivillig singelmamma göra för att bli gravid?

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden och placera dem i luckorna. Böj orden om det behövs!

anta   begrepp   benägen   bestå (av)   bryta upp   fördöma   företeelse   förutsätta
ingå   inlevelse   påfrestning   påtagligt   ståndpunkt   uppskatta   utsträckning   utsätta

1 Kärnfamiljen är ett statistiskt ___________.

2 Efter 30 års ålder minskar bröllopen ___________ .

3 En svensk man som tidigare varit gift är ___________ att gifta sig igen.

4 Den frivilliga singelmamman är en modern ___________.

5 Samboskapet ___________ alltid gemensam bostad.

6 Den könsneutrala äktenskapslagen ___________ 2009.

7 När de hade levt som sambor i sju år bestämde de sig för att ___________.

8 Invandrarpar med samma nationalitet ___________ för stor ___________.

9 Om homosexuella bröllop har präster framfört många olika ___________.

10 Man ___________ att ungefär 50 000 barn i Sverige har minst en homosexuell förälder.

11 Du behöver inte mycket ___________ för att förstå att livet i en ombildad familj kan vara jobbigt ibland.

12 Många par lever några år som sambor innan de ___________ äktenskap.

13 Kärnfamiljen ___________ av en mor, en far och deras barn.

14 Samhället ___________ inte längre den ensamma mamman.

15 En familj på landet skiljer sig inte i samma ___________ som en familj i stan.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Med statistiska mått (1) ________________ är kärnfamiljen inte så gammal. Tidigare (2) ________________ både släktingar och tjänare i familjen. Mer ordning blev det då personnumren kom. Då blev det lättare att hålla (3) ________________ på folk. Medelåldern för att gifta sig är i Sverige i dag ca 32 år för kvinnor och ca 35 år för män. Efter den åldern minskar bröllopen (4) ________________. För närmare 50 år sedan tvingades myndigheterna (5) ________________ att fenomenet "sambo" kommit för att stanna. För att ett par ska räknas som sambor och därmed lyda under sambolagen (6) ________________ att de bor ihop under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta. Homosexuella äktenskap är något ganska nytt i Sverige. Efter en tid av diskussioner antogs en äktenskapslag som är lika för alla, (7) ________________ kön. Alla vill lyckas med sina äktenskap men det händer att det inte går som man tänkt. Ibland kan olika nationalitet spela stor (8) ________________. Säkrast är att gifta sig med en bonde. De skiljer sig i mindre (9) ________________ än andra. En skild man är mer (10) ________________ att gifta sig en gång till än vad en skild kvinna är. Om man lever i en ombildad familj ställs det höga krav på (11) ________________ och förståelse för hur alla nya familjemedlemmar kan komma att reagera.

1	2	3	4	5	6
sett	insatt	reda	tåligt	inse	fördöms
mätt	framgick	fast	påtagligt	framgå	förutsätts
gjort	ingick	till	enbart	bistå	utsätts

7	8	9	10	11
avsett	vikt	inlevelse	benägen	inlevelse
oavsett	match	påfrestning	tålig	påfrestning
insett	roll	utsträckning	påtaglig	utsträckning

Öva kapitelord 4:1

C Uttryck: ”mått mätt”, ”äga rum” och suffixet ”-ligen”

”Med statistiska *mått mätt* är kärnfamiljen inte gammal i Sverige.”
(Man mäter med statistiska mätinstrument, mallar, sätt att se.)
Med norrländska *mått mätt* är en mil till affären ganska nära.

Den borgerliga vigseln *äger rum* i stadshuset.
När och var ska mötet *äga rum*?

”*Årligen* skiljer sig ca 50 000 par.”

Årligen (varje år)
Dagligen (varje dag)
Dagligen och stundligen (ständigt, hela tiden)

Fyll i passande uttryck.

1 Religionen är viktig i hans liv. Han ber ________________ till Gud.

2 Om du har läst historiekursen så borde du veta när och var freden ________________ .

3 Hon tar aldrig av sig sin guldkedja. Hon bär den ________________ .

4 Med ________________ är en lön på 50 000 i månaden mycket hög. Jag tjänar 23 000 själv.

5 Va! Har invigningen redan ________________ ? Det har jag missat.

D Fasta fraser

”ingå äktenskap”
”hålla reda på”
”ta initiativ till”

Fyll i rätt form av den fras som passar!

Tjänstemannen på skatteverket ________________ initiativ till ett nytt dataregister när hon tyckte att det började bli svårt att ________________ reda på alla som ________________ äktenskap.

E Metaforer

"*I spåren av* ökat antal skilsmässor kommer de ombildade familjerna." (Efter ett ökat antal skilsmässor./Som resultat av ett ökat antal skilsmässor./Till följd av ett ökat antal skilsmässor) Den bokstavliga betydelsen av spår är de märken t.ex. människor, djur och fordon lämnar efter sig på marken.

"*Det sociala skyddsnätet* gör att kvinnan klarar sig utan en man."
Den bokstavliga betydelsen av skyddsnät är det nät som t.ex. en cirkusakrobat har under sig; det nät som ska fånga upp honom om han faller. Som metafor betyder skyddsnät t.ex. vänner som hjälper en om något händer. Det sociala skyddsnätet betyder samhällets hjälp.

"Ett nytt *pussel måste läggas* med alla nya och gamla familjemedlemmar."
Lägga pussel betyder att sätta ihop många små bitar till en helhet.

Vad betyder:

1 Det spelar ingen roll. ______

2 Han tänker gå i sin fars fotspår. ______

3 Efter skolavslutningen har jag inte sett ett spår av mina klasskamrater. ______

4 Det sociala skyddsnätet har fått större hål och det är lättare att falla igenom. ______

5 Vid polisens hastighetskontroll fastnade var tredje bilist i nätet och fick böta. ______

6 Polisen hade lagt ett svårt pussel innan de kunde gripa den skyldige. ______

F Metaforer från teatern

"Nationaliteten *spelar* också *en roll*." (Nationaliteten är också viktig.)
Den bokstavliga betydelsen av *spela roll* kommer från teaterns värld.
Han *spelade en* viktig *roll* som kung i pjäsen.

Här följer fler metaforer med anknytning till teatern. Para ihop dem med rätt förklaring.

1 hålla masken	A den som gör felet
2 tappa masken	B vara den främste, den viktigaste
3 boven i dramat	C vara mindre viktig
4 inför öppen ridå	D så att alla kan se, offentligt
5 ha/spela huvudrollen	E det som pågår utan att någon ser
6 ha en biroll	F avslöja sig, förlora fattningen
7 bakom kulisserna	G se oberörd ut

Komplettera följande meningar med någon av metaforerna ovan.

1 Förmodligen blev hon ledsen men det var svårt att veta eftersom hon lyckades ____________________.

2 Träden i min trädgård dör ett efter ett. Jag är säker på att det är avgaserna från den nya motorvägen som är ____________________.

3 Det finns inga hemligheter i vårt företag. Allt sker ____________________.

4 Där jag jobbar verkar allt bra på ytan. Du skulle bara veta vad som pågår ____________________ .

5 Det var tydligt vem av de båda bankrånarna som spelat ____________________. Hans medhjälpare hade bara haft en liten ____________________ och fick ett mycket lägre straff.

6 Många är rädda för att ____________________ och visa vad de egentligen känner.

Ordbildning

A hetero-/homo-

hetero-
har betydelsen olika

"Bland de par som är heterogena vad gäller nationalitet..."
(Bland de par som är av olika slag/sort vad gäller nationalitet...)
heterosexuell: älska någon som inte är lika (man älskar kvinna)

homo-
har betydelsen lika

"Det verkar vara invandrarpar med samma nationalitet, alltså de homogena invandrarparen, som utsätts för den största risken." (De som är av samma slag/sort.)
homosexuell: älska någon som är lika (man älskar man, kvinna älskar kvinna)

Beskriv skillnaden mellan en homogen klass och en heterogen klass.
Vilken klass vill läraren helst ha tror du? Varför?

B Suffixet –vis

"*Jämförelsevis* (= om man jämför) kan sägas att för 50 år sedan växte drygt 80 % av alla barn upp med båda sina föräldrar."

Med suffixet –vis bildas adverb.

exempelvis = "som exempel"
sammanfattningsvis = "som sammanfattning"
månadsvis = "en månad i sänder"
vanligtvis = "det är vanligt"
möjligtvis = "det är möjligt"

Välj rätt ord:

1 Farmor kommer i morgon eller ________________ redan i dag. Jag vet inte säkert.
2 Jag vaknar ________________ vid sjutiden men i morse sov jag till halv nio.
3 Det finns både för – och nackdelar med mitt jobb, men ________________ trivs jag ändå ganska bra.
4 Hyran betalas ________________.

Fundera och diskutera

1. Förklara följande begrepp: blandförhållande, äktenskapsliknande förhållande, vigsel, bröllop, borgerlig vigsel, möhippa, svensexa, gemensam vårdnad, sladdbarn, ombildad familj, sistaminutenföräldrar, kärle invandrare, surrogatmamma.
2. Vid vilken ålder gifter sig oftast en svensk? Jämför med vad som är vanligt i ditt land.
3. Kvinnor väntar allt längre innan de skaffar sitt första barn. Varför är det så?
4. Det sägs att en frånskild kvinna ofta klarar sig bättre i livet än en frånskild man. Vad tror du det beror p
5. Vad tänker man på när man talar om "osynliga fäder" och vilka samhällsproblem och följder ser du i samband med dem?
6. Det sägs här att äktenskap mellan utländsk kvinna och svensk man oftast håller bättre än äktenskap me svensk kvinna och utländsk man. Varför är det så tror du?
7. Det sägs också att lantbrukarparet får det mest hållfasta/tåliga äktenskapet. Varför tror du?
8. Vad står begreppet "det sociala skyddsnätet" för?
9. Många av de svenska familjemönstren t.ex. sambo, homoäktenskap och ombildade familjer ser likadana andra länder. Men i många länder är de otänkbara. Hur är det i ditt land? Och hur är det att leva som ens mor i ditt hemland?
10. Många barn i dag har föräldrar som har separerat. De bor en vecka hos mamma och en vecka hos pappa. De har kallats "de nya pendlarna" och ibland också "pingpongbarn". Diskutera deras situation. Vilka är fördelarna och nackdelarna?

Skriv

När ni i gruppen/klassen samtalade om synen på familj i olika länder upptäckte du säkert någon vars familje traditioner mer eller mindre skiljer sig från dina egna. Gör en kort intervju med den personen och skriv ner svar du får. Dina frågor kan exempelvis gälla hur man firar bröllop, om skilsmässor är vanliga, om det är möjl att leva som sambor och hur situationen är för den ensamma mamman.

När du skriver ska du tänka på att presentera personen du har intervjuat med namn och hemland. Om du fått ett väldigt utförligt svar på en av dina frågor kan du begränsa dig till den. Annars ger du en mer övergr pande bild. Tänk på att använda de ord och uttryck du nyss lärt dig.

Ensam mor på 1700- och 1800-talet

På 1700-talet i Sverige var det brottsligt att sätta barn till världen utanför äktenskapet. Men det var bara kvinnan som var den skyldiga. Hon hade frestat mannen. Han hade inget eget ansvar för sin sexualdrift. Om kvinnan var fattig och egendomslös var hon också rättslös. Som övergiven och gravid hade hon ingenstans att vända sig för att hävda sin rätt. Hon hade begått ett s.k. horsbrott, vilket innebar att hon måste bekänna sina synder under gudstjänsten i kyrkan.

Hon fick då stå på en speciell pall, en pliktpall (även kallad horpall) och göra avbön inför församlingen. Allt detta var naturligtvis oerhört förnedrande och straffet avskaffades 1741 eftersom det hände att mödrar tog både sitt och barnets liv för att slippa det. Den ogifta modern fick i stället göra enskild avbön hos prästen. 1855 avskaffades även detta straff.

Fram till 1864 sågs alla utomäktenskapliga förbindelser som ett brott. Både kvinnor och män fick betala böter för sexuell samvaro utanför äktenskapet. Även barnen fick lida. Ett barn som fötts utanför äktenskapet kallades för oäkta barn och kunde inte ärva som andra barn.

Det var först 1942 som kyrkan avskaffade alla åtgärder vad gäller sex utanför äktenskapet. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det måste ha varit en stor skam för kvinnan att föda ett barn som ogift och den vanligaste självmordsorsaken bland kvinnor var ”blygsel över havandeskap utom äktenskapet”. Nästan den enda möjligheten till försörjning en kvinna hade var att gifta sig, men den som hade barn men ingen man fick mycket svårt att hitta någon som ville gifta sig med henne. De som hade pengar kunde dölja sitt ”brott” genom att resa bort och föda sitt barn på annan ort. Mot betalning lämnade de sedan barnet hos andra under några år och kunde sedan ta hem det till sig och kalla det ”fosterbarn”.

Under 1970-talet försvann för gott skammen över att vara ensamstående mamma. De som är unga idag har bara läst i böcker om hur skammen kunde förstöra livet för en ensam mamma och hennes barn.

Monika Åström

fresta, frestar locka
drift, -en; -er lust, begär
hävda, hävdar påstå, framhålla, kräva
begå brott (-går, gick, gått) göra brott
innebära (-bär, bar, burit) medföra, vara det samma som
bekänna, bekänner medge, tala om, erkänna
avbön, -en; -er göra avbön: ångra sig, ta tillbaka
oerhört enormt, väldigt mycket
förnedrande kränkande, förödmjukande
avskaffa, avskaffar ta bort, dra in
slippa (slipper, slapp, sluppit) inte behöva, inte vara tvungen
enskild för sig själv, privat, avskild
förbindelse, -n; -er kontakt, relation
åtgärd, -en; -er ingripande, handling, insats
havandeskap, -et; pl.= graviditet
försörjning, -en; -ar pengar till det dagliga livet
dölja (döljer, dolde, dolt) gömma, hålla hemlig
för gott för alltid

Giftermål ett större steg än barn

Beslutet att ingå äktenskap verkar för dagens unga par vara ett större steg än att skaffa barn!

Anna Berg och Arne Damström vid Kyrkans familjerådgivningsbyrå i Uppsala har båda i sitt arbete upptäckt att i dag är ambivalensen inför ett eventuellt giftermål ofta större än den inför att skaffa barn.

– Det är som att man räknar med att föräldrar kan man alltid vara. Men att gifta sig och bli man och hustru? Skulle det verkligen komma att hålla?

– Här finns till exempel paret som blivit oplanerat gravida. Har då bägge längtat efter barn så ”chansar” man. Resonerar som så, att han eller hon kan i alla fall bli en bra pappa eller mamma. Men egentligen var det inte han eller hon jag var ute efter.

Uppsalabyråns erfarenheter är desamma som Göteborgsbyråns. Där arbetar Stina Eklund och Monica Wermelin som för en 60-poängsuppsats vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet intervjuat unga par som sökt hjälp vid deras byrå.

De kunde då konstatera att giftermål var något som vållade unga par mycket vånda. Beslutet upplevdes som så stort att det i några fall nästan höll på att stjälpa hela relationen. Paren funderade mycket över att avlägga löften och om det var möjligt att göra det. Var kärleken tillräcklig? Älskar jag tillräckligt och älskar min partner tillräckligt?

Beslutet att skaffa barn tillsammans skedde mer slumpartat. Detta förvånade undersökarna, precis som det har förvånat Anna Berg och Arne Damström. ”Det var som att bli föräldrar tillsammans var en mindre sak än att gifta sig och det fanns en större tilltro till det gemensamma föräldraskapet än till parrelationen. Överlag verkar par ha en positiv bild av varandra som förälder och gemensam vårdnad vid eventuell skilsmässa verkar vara en självklarhet för de flesta unga par.”

Det här föranleder uppsatsskrivarna att ställa frågan om osäkerheten inför att ta steget in i ett äktenskap kan höra samman med att det på ett djupare plan finns en rädsla att bli beroende av en partner. Att man har svårt att hantera närhet och distans i en relation?

Eklund och Wermelin drar sina slutsatser utifrån att man i vår tid tidigt skolas in i otaliga relationer och utsätts för många separationer; hemma, på dagis och fritids och i skola. Vi lär oss, skriver de, att människor är utbytbara och självständighet är ett honnörsord i barnuppfostran.

Ett äktenskap med ambitionen att få ihop kärlek, arbete och föräldraskap är kanske en omöjlighet i dag, resonerar de. Det är kanske så att vi får återvända till ett liknande tänkande som under förmodern tid då man höll isär kärlek och äktenskap, resonerar de två uppsatsskrivarna.

ingå (-går, gick, gått) börja, bilda
ambivalens, -en tvekan, en känsla av att inte veta vad man vill, svårt att välja
eventuell tänkbar, möjlig
vålla, vållar orsaka
vånda, -n; -or kval, ångest
stjälpa, stjälper välta omkull, förstöra
avlägga (-lägger, -lade, -lagt) avlägga ett löfte: ge ett löfte
tillräcklig stor nog, som räcker
slumpartat som i ett lotteri, av en tillfällighet, av en slump
tilltro, -n förtroende
överlag i allmänhet, genomgående
föranleda, föranleder orsaka, ge anledning till
hantera, hanterar sköta, handskas med
slutsats, -en; -er resultat, konklusion
skola in, skolar lära sig under en tid, sakta anpassa sig
otaliga så många att de inte går att räkna
utsätta för (-sätter, -satte, -satt) riskera att drabbas, drabbas av
honnörsord, -et; pl. = viktigt ord, uppskattat ord
ambition, -en; -er mål, vilja, fast beslut
hålla isär (håller, höll, hållit) skilja på, separera

Det vi nu håller på att skilja åt är i så fall kärleksrelationen och föräldraskapet. Familjen håller på att förändras och kopplingen mellan att vara ett äkta par och föräldrar är inte längre given. Föräldraskapet håller kanske på att kopplas loss från par- och kärleksrelationen.

Christina Sedwall

koppling, -en; -ar samband
given självklar, säker
koppla loss, kopplar skilja från, ta bort från

Förstod du?

Ensam mor på 1700- och 1800-talet.

1 Vad anklagades en gravid ogift kvinna för på 1700-talet?
2 Hur gick avbönen till före 1741?
3 Hur gick avbönen till efter det?
4 Hur drabbades barn födda utom äktenskapet?
5 När slutade kyrkan bestraffa sex utanför äktenskapet?
6 De som hade pengar klarade sig bättre. Hur kunde de göra?

Giftermål ett större steg än barn

1 Inför vilken fråga finns den största ambivalensen hos dagens unga par?
2 Göteborgsbyrån har kommit fram till samma sak som Uppsalabyrån. Vad har båda kommit fram till?
3 Hur ser de unga paren på att skaffa barn tillsammans?
4 Det finns alltså en osäkerhet inför äktenskapet. Hur förklarar man detta?

Tillbaka till texten

A Ordövning

avskaffa begå bekänna dölja eventuell fresta förbindelse förnedrande hantera hävda otaliga slippa slutsats tillräcklig tilltro (vara) given vålla åtgärd överlag

1 Fram till 1864 sågs alla utomäktenskapliga ________________ som ett brott.

2 Det var först 1942 som kyrkan ________________ alla ________________ vad gäller sex utom äktenskapet.

3 De som hade pengar kunde ________________ sitt "brott" genom att resa bort och föda sitt barn på annan ort.

4 Som övergiven och gravid hade kvinnan ingen chans att ________________ sin rätt.

5 På den tiden ansåg man att kvinnan hade ________________ mannen.

6 Hon hade ________________ ett s.k. horsbrott vilket innebar att hon måste ________________ sina synder under gudstjänsten i kyrkan.

7 Allt detta var naturligtvis ________________ och det hände att mödrar tog både sitt och barnets liv för att ________________ straffet.

8 När uppsatsskrivarna intervjuade unga par förstod de att giftermål var något som ________________ unga par mycket vånda.

9 Att bli föräldrar tillsammans verkar vara en mindre sak än att gifta sig och det finns ________________ en större ________________ till det gemensamma föräldraskapet än till parrelationen.

10 Vid ________________ skilsmässa verkar gemensam vårdnad vara en självklarhet.

11 Men då det gäller giftermål är man mer osäker. Är kärleken ________________?

12 Är man kanske rädd för att ta steget in i ett äktenskap eftersom man har svårt att ________________ närhet och distans i en relation?

13 Uppsatsskrivarna drar sina ________________ utifrån att man i vår tid tidigt skolas in i ________________ relationer och att kopplingen mellan att vara ett äkta par och föräldrar inte längre är ________________.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det.
Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

En ensam mor på 1700-talet hade mycket svårt att (1) ________________ sin rätt. Hon hade (2) ________________ ett brott, vilket innebar att hon måste (3) ________________ sina synder i kyrkan. Man (4) ________________ straffet 1741. De som hade pengar kunde alltid (5) ________________ sitt "brott" genom att resa bort och föda sitt barn på annan ort. Att (6) ________________ äktenskap verkar i dag vara ett större steg än att skaffa barn. De unga paren funderar mycket på om kärleken är (7) ________________ och om det är möjligt att (8) ________________ löften. Det verkar finnas en större (9) ________________ till föräldraskapet än till parrelationen. Kanske är man rädd att bli beroende (10) ________________ en partner. Man kan dra (11) ________________ att människor i vår tid tidigt har (12) ________________ relationer och (13) ________________ för många separationer och därför ser andra människor som (14) ________________. (15) ________________ mellan att vara föräldrar och ett gift par är inte längre (16) ________________.

1	2	3	4	5	6
hävda	begått	hävda	dolde	avskaffa	ingå
fresta	hävdat	begå	avskaffade	bekänna	begå
begå	frestat	bekänna	begick	dölja	hantera

7	8	9	10	11	12
eventuell	avlägga	vånda	på	slutsatsen	eventuella
tillräcklig	hantera	ambition	av	kopplingen	enskilda
given	ingå	tilltro	till	tilltron	otaliga

13	14	15	16
frestas	rättslösa	tilltron	eventuell
hanteras	utbytbara	kopplingen	tillräcklig
utsätts	otaliga	ambitionen	given

Öva kapitelord 4:2

C Uttryck med ”gott”

”Under 1970-talet försvann för gott skammen över att vara ensamstående mamma.”
(Skammen försvann för alltid.)
På nyårsafton tänker jag sluta röka för gott.
Para ihop uttrycken med gott till vänster med rätt förklaring till höger.

1 Kort och gott, din artikel är usel.
2 Jag försöker så gott det går.
3 Det är gott om bilar i stan.
4 Jag är så gott som färdig.
5 Nu flyttar vi hem för gott.

A göra sitt bästa av situationen
B sammanfattningsvis; rent ut sagt
C definitivt, för alltid
D finnas i stor mängd
E nästan

D Metaforer med ”steg”

”Det finns en osäkerhet inför att ta steget in i ett äktenskap.” (göra en avgörande handling)

Para ihop metaforer med steg till vänster med rätt förklaring till höger.

1 Ta första steget.
2 Ligga steget före.
3 Steg för steg.
4 Ta de första stapplande stegen.
5 Det ligger bara några steg bort.

A vara nybörjare i något
B börja göra något
C väldigt nära
D en liten bit i taget
E vara lite före någon/något

Öva mer på uttryck och metaforer 1
Öva mer på uttryck och metaforer 2

E Fasta fraser

Verb+substantiv
Lär dig följande fasta fraser (verb och substantiv som alltid kommer tillsammans).
"begå brott"
"avlägga löften"
"dra slutsatser"

Fyll i verben rätt böjda!

1 Vilka slutsatser ________________ ni av förhöret? Vi har inte ________________ några slutsatser ännu.

2 Han har ________________ många löften till sin fru men har inte lyckats hålla dem. Så sent som i går ________________ han ett nytt.

3 I sin ungdom ________________ han flera brott. Som vuxen har han inte ________________ ett enda.

F Beroende av/på

"Osäkerheten inför att ta steget in i ett äktenskap kan höra samman med att det finns en rädsla för att bli *beroende av* en partner."
Han kan inte flytta från stan eftersom han är *beroende av* sina föräldrar.
Han verkar ha blivit *beroende av* alkohol.

Vara beroende av är ett uttryck som beskriver att man måste ha något som man inte klarar sig utan.
Att semestern blev misslyckad *berodde på* det dåliga vädret.
Kursen blev inställd *beroende på* att det kom för få elever.
Kommer du i kväll? Det *beror på*.

Bero på/beroende på används för att beskriva en orsak.

Välj preposition:

1 Landet är beroende ________________ sin oljeproduktion.

2 Jag vet att jag är beroende ________________ minst 8 timmars sömn varje natt.

3 Jag kommer ofta för sent men det beror ________________ att min son inte vill att jag ska lämna honom på dagis.

4 Att så många vill köpa villa beror ________________ den låga räntan.

5 Familjens stabila ekonomi är helt beroende ________________ att räntan förblir låg.

Ordbildning

A Suffixet -lös

"Om kvinnan var fattig och egendomslös var hon också rättslös".
Suffixet *-lös* har betydelsen utan.

Andra exempel:
barnlös, ändlös, kraftlös, lönlös

Kan du flera? ______________________

____

B Suffixet -bar

"Vi lär oss att människor är utbytbara".

Suffixet -bar läggs till verb och bildar ett adjektiv med betydelsen *möjlig att göra*.

byta ut + bar = utbytbar (möjlig att byta ut)
såra + bar = sårbar (möjlig att såra)

Vilka blir adjektiven här?

1 möjlig att kontrollera ____________
2 möjlig att dela ____________
3 möjlig att sälja ____________
4 möjlig att höra ____________
5 möjlig att realisera ____________

Känner du till andra adjektiv som bildas på samma sätt?

____

____

C Suffixet -artad

Suffixet -artad läggs till substantiv och bildar adjektiv som får betydelsen ”som liknar”, ”som för tanken till”.
”Beslutet att skaffa barn tillsammans skedde mer slumpartat.” (liknar slumpen)

kaos + artad = kaosartad (som liknar kaos)
orkan +artad = orkanartad (som liknar orkan)

Vilka blir adjektiven här?

1 frukt som liknar aprikos ____________________

2 något som liknar glas ____________________

D Suffixet -skap

Suffixet -skap läggs till substantiv och bildar ett nytt substantiv med betydelsen att vara. Ordet visar vår ställning och våra roller.

Exempel:
föräldraskap = att vara förälder
fiendskap = att vara fiende

Vad betyder följande ord?

1 främlingskap ____________________

2 vänskap ____________________

3 moderskap ____________________

4 släktskap ____________________

5 galenskap ____________________

6 djävulskap ____________________

7 bekantskap ____________________

8 grannskap ____________________

9 fångenskap ____________________

Öva mer på suffix

Fundera och diskutera

1 Hur var den ensamma mammans situation i Sverige för 250 år sedan?
2 Hur har hon det i Sverige i dag?
3 Hur är situationen för en ensam mamma i ditt land?
4 Man har funnit att giftermål är ett större steg i Sverige i dag än att skaffa barn. Vad kan det bero på?

Skriv

Gör en kort sammanfattning om varför unga människor i dag tvekar inför äktenskapet. Läs artikeln "Giftermål ett större steg än att skaffa barn". Ta inte med något "onödigt" som inte hör till uppgiften. Sammanfattningen får inte bli för lång. I den här uppgiften räcker det med 40–50 ord. Följande ord ska ingå i sammanfattningen: ambivalens, ingå äktenskap, tillräcklig kärlek, svårt att hantera en relation, utsättas för många separationer, utbytbar

40 procent av papporna tar ut ledighet

Möjligheten att ta pappaledigt kom 1974. I dag tar cirka 40 procent av alla fäder pappaledigt någon gång, men de använder bara 16 procent av föräldradagarna. Fördelarna är många för de pappor som väljer att vara hemma – men det finns nackdelar.

- Ökad möjlighet för barnet att få god kontakt med båda föräldrarna.
- Pappa växer som pappa, när han får vara ensam med barnet och får praktisk erfarenhet av att sköta det.
- Många män säger att de mognat under pappaledigheten och att det gynnar dem i yrkeslivet.
- Mamman avlastas i arbetet hemma och med barnen, hon får större handlingsutrymme och valfrihet.
- Traditionella könsrollsmönster i hemmet förändras.
- Lika villkor på arbetsmarknaden – män och kvinnor blir lika "besvärlig" arbetskraft.
- 30 procents mindre risk att föräldrarna separerar, 15 procents större chans till ett andra barn.
- Pappan är ofta den som tjänar mest. Pappaledighet kan få negativa ekonomiska konsekvenser.
- Pappaledighet garanterar inte jämställdhet. Han kanske inte alls tar större ansvar där hemma bara för att han ägnar barnen mer tid.
- Flexibiliteten kan minska om man vill dela lika på föräldraledigheten. I värsta fall kan inte all föräldraledighet tas ut.

fördel, -en; -ar det som är bra, förmån, plus
nackdel, -en; -ar det som är dåligt, brist, minus
gynna, gynnar hjälpa, favorisera, vara partisk
avlasta, avlastar hjälpa någon med t.ex. arbete, lätta bördan
utrymme, -t; -n plats i tid eller rum, ha tid för/ha plats för
konsekvens, -en; -er följd
jämställdhet, -en; -er att vara på samma nivå, att ha samma rättigheter
flexibilitet, -en; -er förmåga att anpassa sig, förmåga att vara smidig

Så håller du ihop familjen

När Jonas Udd, 38, från Göteborg, tog pappaledigt fick han en djupare relation med dottern Ida, 2. Men inte bara det. Han minskade risken för skilsmässa med 30 procent.

Romantiska kvällar på kvarterskrogen är för kortsiktigt. Och glöm det där med juveler, rosor och vackra ord. Män som vill rädda äktenskapet ska ägna sig åt barnen. En avhandling vid sociologiska institutionen i Stockholm visar att risken för skilsmässa minskar med 30 procent om pappan tar ut pappaledighet.

Jonas Udd blir inte förvånad när han får höra talas om undersökningen.

– Då får mannen mer förståelse för vad det innebär att ta ansvar för barn och hushåll och det blir mer jämställt, säger han.

Sverker Wadstein, familjerådgivare:

– När båda tar ut föräldraledighet delar man varandras liv på ett annat sätt.

– Visar mannen intresse för familjelivet ger det ett värde i relationen, vilket kan påverka kvinnor som överväger skilsmässa, säger han.

Nära 3 000 föräldrar ingår i undersökningen där Livia Oláh, forskarassistent i demografi, följt familjer från det att de fick sitt första barn till dess att barnet fyllde 16 år.

– Pappaledigheten ökar förståelsen för vad det innebär att vara förälder och det bidrar till ett stabilare familjeliv, säger hon.

– Men undersökningen visar också att när pappan tar ledigt med första barnet, ökar sannolikheten att familjen skaffar ett andra barn med hela 15 procent.

Kanske kan Idas föräldrar, Jonas Udd och Ann Kim, tacka pappaledigheten för att de nu väntar barn nummer två.

– Men med nästa barn hoppas jag att jag ska vara pappaledig längre än jag var med Ida.

– Men då gäller det att Ann vill släppa till fler dagar.

Johan Taubert

krog, -en; -ar restaurang, café, lokal där det säljs vin och öl
kortsiktig det som rör den närmaste tiden, kort planering, "för dagen"
avhandling, -en; -ar vetenskaplig skrift
innebära (-bär, -bar, -burit) gå ut på, betyda, medföra
jämställt likvärdigt, på samma plan, rättvist
påverka, påverkar inverka på, styra, influera
överväga, överväger fundera på, väga för och emot
ingå (-går, -gick, -gått) här: finnas med i
demografi, -n vetenskap om befolkningens förändring
bidra (till) (-drar, -drog, -dragit) hjälpa till med, medverka
sannolikhet, -en; -er chans, möjlighet
släppa till, släpper lämna från sig, erbjuda

Flicka i separerad styvfamilj berättar

Jag vet egentligen inte om jag gör rätt – man kanske kan kalla det dubbelliv. Sedan mer än ett år tillbaka träffar jag mina styvbrorsor – i smyg. De är jämgamla med mig. Jag är 15 och de är 15 och 16. Vi hade det skitbra. Vi, det var min mamma och hennes man, min styvpappa alltså, fast jag kallade honom aldrig styv- eller plastpappa. Inte för att han hade tagit illa upp. Det var bara det att jag tycker inte om ordet styvpappa. Det låter som "Askungen". Och plastfarsa, det låter ännu värre. Men i alla fall, han hade två barn sedan tidigare. Två killar. De bodde hos honom jämt och höll inte på att flytta fram och tillbaka hela tiden. Så vår familj bestod alltså av mig, mamma, min styvpappa och hans två killar. Som en vanlig familj på fem personer.

Jag minns första gången vi sågs för fem år sedan, i oktober 1997. Redan då visste jag att vi skulle bli en sorts familj i framtiden. De skulle alltså bli mina bröder, plastbröder. Jag var jättenervös. Min mamma tyckte om dem och deras pappa var jättetrevlig. Jag önskade att han hade varit min riktiga pappa från början – kanske bara för att jag aldrig har haft någon riktig pappa. Han har varit "frånvarande" som det heter.

Jag tänker ofta på alla gånger jag och brorsorna legat och pratat och ältat det här första mötet. Jag har berättat hur jobbigt det var att de var två. Det kändes som att möta en hel front, ett slags jury. Först tänkte jag att de var skitäckliga och stöddiga och fula och vad skulle de med mig till? De hade ju varandra. Vad fel jag tänkte. Jag älskar dem för de är världens bästa kompisar. Vi pratar mycket om det. Nu när vi träffas i smyg.

Det hände något för drygt ett år sedan. Jag tror att de ville ha ett nytt barn tillsammans, mamma och min styvpappa. Det blev inte så. I stället skilde de sig. Kärleken tog väl slut. Deras kärlek alltså. Att jag och mina bröder gillade livet ihop – det tog de ingen hänsyn till. I stället blev de fiender – bara så där. Nu måste jag visa någon konstig hänsyn till mamma. Hon kräver liksom att jag bara ska sluta tänka på dem, som om de inte fanns. Visste de, mamma och min plastpappa, att jag och brorsorna har kontakt fortfarande – då skulle de dö. Förresten, ibland önskar jag att de nästan gjorde det, så slapp man smyga med att jag faktiskt har fått ett par bröder som jag vill fortsätta vara med.

Sedan – när jag flyttar hemifrån – då ska jag göra allt som jag vill. Fast man kommer nog att ha dåligt samvete mot mamma. Men jag hoppas att jag hittar någon att gifta mig med nu och så ska vi hålla ihop för alltid, tills vi är 102 minst. Sen ska vi hålla varandra i handen när vi dör tillsammans.

i smyg i hemlighet
ta illa upp bli förargad, ogilla, bli sårad
älta, ältar upprepa, prata om igen och igen
stöddig överlägsen, självsäker, kaxig
ta hänsyn till respektera, bry sig om
inte ta hänsyn till strunta i, bortse från

Förresten träffar jag fortfarande min plastfarmor också. Brorsornas farmor alltså. Hon förstår så bra – fast mamma vet inte om det heller.

Tendens, P1, Sveriges Radio

Barn till varje pris?

Att köpa ägg och hyra livmoder

Par som vill ha barn men av olika skäl inte klarar av det på naturlig väg har i dag flera möjligheter. Men att hyra en livmoder, en surrogatmamma, är inte lagligt i Sverige. De svenska paren vänder sig därför främst till Indien eller USA där företag har etablerat sig i branschen och tar hand om alla papper till myndigheter och löser alla juridiska problem.

Ett homosexuellt par, Erik och Henrik, hade varit gifta i några år när de tyckte att det var dags att skaffa barn. De längtade efter att få uppfostra barnet på heltid så ett föräldraskap med två lesbiska kvinnor var inget alternativ för dem. Det skulle ju innebära delad vårdnad och att vara "varannanveckasföräldrar". De var inte främmande för adoption men de var väl medvetna om att andra länder ofta inte tillåter homosexuella att adoptera landets barn. De kände sig chanslösa där.

Deras enda möjlighet var då att hyra en surrogatmamma. De vände sig till en surrogatbyrå i USA. Första steget var att välja en äggdonator. I en katalog fick de sig presenterat ett stort urval av villiga donatorer. Till varje kvinna följde en noggrann beskrivning av utseende, längd, färg på hår och ögon men också uppgifter om utbildning och intressen. Äggdonatorn var inte anonym och det finns möjlighet

etablera, etablerar anlägga, öppna, starta
bransch, -en; -er affärsgren, specialitet
vara främmande för avvisande, ogillande
vara medveten om förstå, känna till
urval, et; -en val, sortering

att söka upp henne i framtiden. De valde Mary. Hon verkade likna de två blivande papporna bäst vad gäller utseende och hon var sportig, spelade instrument och var musikalisk. Det stämde väl med Erik och Henriks intressen.

Erik och Henrik betalade Mary för att hon bidrog med ägg till den konstgjorda befruktning IVF* som sedan ägde rum på surrogatbyrån. Vid det laget hade de redan valt en surrogatmamma. Det var Alice som redan hade fött två egna barn. Hon ville inte själv ha fler barn men hon ville gärna hjälpa andra. Mot en summa på ungefär 300 000 kr samt andra utlägg för sjukhusvård blev hon bärare av barnet och födde en pojke. Barnet växer nu upp i Sverige och familjen kommunicerar regelbundet med Alice och skickar foton. De planerar att någon gång i framtiden även låta sonen få veta vem som donerade ägget och söka kontakt med henne.

Singelmamma

Sara var trött på vuxenrelationer men hon längtade enormt mycket efter barn. I Sverige är assisterad befruktning (insemination) tillåtet endast för lesbiska par. Riksdagen diskuterar nu (2012) en ändring så att det ska bli tillåtet även för singelmammor men inget beslut är ännu fattat. I Danmark däremot är det tillåtet och det blev några resor mellan Stockholm och Köpenhamn innan Sara blev gravid. På ett formulär fick hon välja känd eller anonym spermadonator. Hon valde anonym. Hon kunde också välja hur hon ville att fadern skulle se ut och vad han skulle ha för bakgrund. Sara avstod från dessa val eftersom hon inte ville ”designa” sitt barn.

Nu har Sara levt som singelmamma i tre år och har inte en sekund ångrat sitt beslut. Hon tillhör gruppen frivilligt ensamstående mammor som hela tiden växer. Själv tycker hon det är tråkigt att singelmammorna ofta beskrivs som egoistiska och kräsna karriärkvinnor som vill ha allt.

Monika Åström

*In Vitro Fertilisering, det vill säga befruktning av ägget i provrör.

bidra (-drar, -drog, -dragit) hjälpa, ge
konstgjord/t artificiell, onaturlig
befruktning, -en; -ar konception
vid det laget vid den tiden
utlägg, -et; pl.= utgift, betalning
regelbunden/t med jämna mellanrum, periodisk, punktlig
avstå (-står, -stod, -stått) tacka nej, säga nej
egoistisk/t självisk, som bara tänker på sig själv
kräsen/t bortskämd, som inte tar emot vad som helst
karriärkvinna, -n; -or yrkeskvinna som vill klättra uppåt i karriären

Tillbaka till texten

A Ordövning

Välj bland orden och placera dem i luckorna. Böj orden om det behövs!

avlasta bidra (till) främmande fördel gynna konsekvens kortsiktig
kräsen medveten nackdel smyg utlägg utrymme överväga

1 Romantiska kvällar på kvarterskrogen är för ________________. Män som vill rädda äktenskapet ska ägna sig åt barnen.

2 Pappaledigheten ________________ till ett stabilare familjeliv. Många män säger att de mognat under pappaledigheten och att det ________________ dem i yrkeslivet.

3 Pappaledigheten gör att mamman ________________ i arbetet hemma, hon får större handlings ________________ och valfrihet.

4 Visar mannen intresse för familjelivet kan det påverka kvinnor som ________________ skilsmässa.

5 ________________ är många för de pappor som väljer att vara hemma – men det finns också ________________ . Pappaledighet kan få negativa ekonomiska ________________.

6 Flickan får inte träffa sina styvbrorsor men hon gör det ändå – i ________________.

7 Adoption kunde paret tänka sig. Det var de inte ________________ för.

8 Men de var också ________________ om att det kunde bli svårt för dem att få ett barn från utlandet.

9 De betalade alla ________________ som surrogatmamman hade haft för sjukvård.

10 Sara blir ledsen när singelmammor beskrivs som egoistiska och ________________ .

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det.
Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Det blir mer (1) ________________ hemma när båda föräldrarna tar ut föräldraledigheten. Mannen får mer förståelse för vad det innebär att ta ansvar för barn och hushåll. I och med att mamman (2) ________________ får hon större (3) ________________ för egna intressen. Det (4) ________________ till ett stabilare familjeliv, vilket kan påverka kvinnor som (5) ________________ skilsmässa. En annan (6) ________________ med att pappan väljer att vara hemma är att han får god kontakt med sitt nya barn. Många män säger dessutom att de mognat under pappaledigheten och att det (7) ________________ dem i yrkeslivet. Erik och Henrik kände sig inte (8) ________________ för adoption. Men de bestämde sig för att hyra en surrogatmamma. En annan kvinna bidrog med ägg till den (9) ________________ befruktningen. Surrogatmamman får nu (10)________________ foton på sonen för att se hur han utvecklas. Singelmamman Sara (11) ________________ från att välja donator. Hon trivs med att vara singelmamma och tycker inte om att bli kallad egoistisk och (12) ________________.

1	2	3	4	5	6
kortsiktigt	avlastas	fördel	bidrar	bidrar	fördel
jämställt	betonas	sannolikhet	avlastar	gynnar	nackdel
medvetet	präglas	utrymme	överväger	överväger	sannolikhet

7	8	9	10	11	12
avlastar	främmande	regelbundna	regelbundet	bidrog	regelbunden
överväger	medvetna	konstnärliga	medvetet	avstod	kräsen
gynnar	besvikna	konstgjorda	konstgjort	beslutade	medveten

Öva kapitelord 4:3

C Fasta fraser

"Män som vill rädda äktenskapet ska *ägna sig åt* barnen."
"Att *lösa* vårdnads*frågan* på ett sätt som *stämmer överens med* verkligheten verkar vara ett återkommande problem."
Riksdagen diskuterar saken men inget *beslut* är ännu *fattat*.
De *var* inte *främmande för* adoption men de *var medvetna om* att de var ganska chanslösa.

Komplettera de fasta fraserna.

1 När de hade __________ äktenskap sålde de sina bostäder och köpte ett hus tillsammans.

2 Det blev lättare att __________ reda på människor när vi hade fått personnummer.

3 Hon känner sig inte främmande __________ att gifta sig när hon är klar med utbildningen.

4 Att få barn utanför äktenskapet var att __________ brott.

5 Vilken slutsats kan man __________ av den här artikeln?

6 Män som vill ha ett lyckligt äktenskap bör __________ sig __________ barnen.

7 Det är svårt att lösa vårdnadsfrågan på ett sätt som __________ överens med verkligheten.

8 Riksdagen har ännu inte __________ sitt beslut.

9 Företag har etablerat sig i branschen och __________ alla juridiska problem.

10 Han __________ medveten __________ att utbildningen kommer att bli lång och jobbig.

Öva mer på fasta fraser
Öva kapitelord, hela kapitlet
Diktamen

Fundera och diskutera

1 Gå tillbaka till faktarutan om pappaledighet. Gå igenom för- och nackdelar. Vad innebär de olika punkterna?

2 Gå tillbaka till Flicka i separerad styvfamilj berättar. Lägg märke till alla nya ord som skapas i styvfamiljerna: plastpappa, biomamma, styvdotter, låtsaspappa, bonuskotte, biobrorsa, umgängesfamilj, halvsyster osv. Vad betyder egentligen de nya familjeorden?

3 Fundera över flickans situation. Vad gick fel? Försök att hitta en bättre lösning!

4 Det sägs att "blod är tjockare än vatten". Vad betyder det? Hur har det drabbat flickan?

5 De nya, homosexuella familjerna har alltså fått plats i lagen. Men är samhället moget för dem? Hur tror du att det kommer att gå för Eriks och Henriks son? Finns det fortfarande fördomar?

6 Välbeställd medelklass kan köpa sig ett barn genom att betala en surrogatmamma i t.ex. Indien. För en fattig kvinna är pengarna en stor förmögenhet och kan ändra livet för hela hennes familj. Är det enbart positivt att betala en surrogatmamma? Betyder det att båda sidor hjälper varandra och att alla blir nöjda? Eller är det de rika som utnyttjar de fattiga? Vad tycker du?

7 Vid konstgjord befruktning har man möjlighet att se bilder på ägg - och spermadonatorer. Man kan alltså i stor utsträckning välja sitt barns utseende. "Jag vill inte designa mitt barn", säger Sara. Hur skulle du göra? Motivera!

8 Olika länder har olika regler för donationer av ägg eller sperma. I Sverige måste alla spermadonatorer vara kända medan man i exempelvis Danmark kan välja en anonym donator. Diskutera för – och nackdelar. Vilket val är bäst för barnet?

Skriv

Lämna ett skriftligt svar på två av frågorna ovan.
Välj bland nummer 3, 5, 6, 8, 9

Tala

(se goda råd s. 18 Tala)

1 Tala i 5–10 minuter om möjligheterna att skaffa barn via adoption, insemination, ägg- och spermadonation, surrogatmammor. Kommentera den information du ger genom att uttrycka dina egna åsikter i ämnet.

2 Tala i 5–10 minuter om de problem som kan uppstå i ombildade familjer och ge förslag på hur man kan lösa dem på ett bra sätt.

3 Tala i 5–10 minuter om de familjemönster som finns i ditt land. Vilka olikheter och likheter finns jämfört med de svenska familjemönstren? Kommentera den information du ger genom att uttrycka dina egna åsikter i ämnet.

Hörövning: Om styvfamiljen

A Innan du lyssnar

i folkmun så som folk pratar, familjära uttryck
spricka, spricker misslyckas, gå sönder
relation, -en; -er förhållande, kontakt
grabb, -en; -ar pojke
flyta på (flyter, flöt, flutit) gå vidare
hämtning, -en; -ar att hämta
lämning, -en; -ar att lämna
tillägg, -et; -en något extra
pytt i panna smått skurna bitar av t.ex. potatis och kött, ofta rester
jämgammal lika gammal
återstå, (-står, -stod, -stått) finnas kvar
förvirring, -en; -ar oklarhet, kaos
förundran förvåning, undran
intala, intalar övertyga sig själv
föreställa sig, föreställer tänka sig, drömma om
ta hänsyn till respektera, bry sig om
stöta på, stöter möta, träffa på
smärtsam svår, sorglig
splittra, splittrar dela, skilja åt
uppleva, upplever här: känna, tycka
jädrigt slang: mycket
utbytbar möjlig att byta ut
känslomässigt vad gäller känslor
generalisera se på alla på samma sätt
hantera sköta, behandla
sträcka sig, sträcker räcker, når
bortom förbi, på andra sidan
perspektiv, -et synvinkel, hur man ser på saken
stötta, stöttar stödja, ge sitt stöd åt
framöver senare, den närmaste framtiden
ömsesidighet, -en som kommer från båda sidor

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

1 Hur stor del av alla barn lever i ombildade familjer?
2 Hur var familjesituationen för mannen 1993?
3 Och hur var familjesituationen för kvinnan han träffade?
4 Vad var positivt med giftermålet 1995?
5 Vilka nya ord för familjemedlemmarna använde man?
6 Vid tiden för nya skilsmässan var barnen 11 och 12 år.
Vad hade de upplevt tillsammans under de 9 år som gått?
7 Vad är skillnaden mellan att vara biologisk förälder och styvförälder
a) enligt mannen som berättar?
b) enligt psykologen?
8 Enligt psykologen bör man reflektera över vissa saker när man går in i en relation där det finns barn. Vad bör man tänka på?

Grammatik

A Presens particip

Presens particip slutar på *-ande* eller *-ende*.

verb med infinitiv på -a	**verb med infinitiv på annan vokal än -a**
lägg till -ande	lägg till -ende
Exempel:	Exempel:
likna – liknande	bo – boende
lugna – lugnande	slå – slående

Presens particip kan vara

adjektiv:	hon äter lugnande medicin
adverb:	de är slående lika
substantiv:	ett förhållande, en ensamstående

Presens particip böjs inte; det har alltid samma form!

Fyll i presens particip.

1 förnedra — Skamstraffet var ______________________.

2 komma åter — Det är ett ______________________ problem.

3 bo tillsammans — De är ______________________.

Öva mer på presens particip

B Verb med "sätta"

"En modern människa *utsätts* för många separationer."
"Det bästa vore om Olle slapp få sin familjeform *ifrågasatt*."
"Samboskapet *förutsätter* gemensam bostad."

Fyll i de verbformer som fattas.

Infinitiv	Presens	Preteritum	Supinum	Perfekt particip
sätta	sätter	satte	satt	satt/satta
utsätta	______	______	______	______
fortsätta	______	______	______	______
______	ersätter	______	______	______
______	______	ifrågasatte	______	______
______	______	______	översatt	______
______	______	______	______	tillsatt-a
______	______	______	______	förutsatt

C Infinitiv utan att

1 Efter dessa hjälpverb följer **inget att**:

(böra)	bör	borde	bort	Jag **borde gå** och lägga mig nu.
få	får	fick	fått	När **fick** du **veta** det här?
kunna	kan	kunde	kunnat	Du **borde kunna ringa** på rasten.
låta	låter	lät	låtit	Mamma **lät** oss **stanna** uppe länge.
	lär			Jag har aldrig varit där men det **lär vara** ett trevligt st
	måste	måste	(måst)	Du **måste komma** hem nu!
(skola)	ska	skulle	(skolat)	Jag **skulle ringa** men glömde det.
vilja	vill	ville	velat	Hon har länge **velat lära** sig spanska.

2 Efter dessa verb följer heller **inget att**:

behöva	Jag **behöver** inte **handla** i dag.
bruka	Han **brukar lägga** sig tidigt.
råka	Oj, jag **råkade tappa** glaset.
tänka (då det används för att uttrycka framtid)	Vi **tänker gå** på bio i kväll.
verka	Det **verkar bli** bättre väder.
börja	Han har **börjat studera** nu.
sluta	Det har **slutat regna** nu.
försöka	Han **försöker starta** bilen.
hinna	Jag **hinner** inte **stanna** nu.
våga	Jag **vågar** inte **resa** ensam.
orka	**Orkar** du **lyfta** bordet?
slippa	Skönt, vi **slipper städa** i dag!
låtsas	Han **låtsades vara** sjuk.

Några vanliga verb, t.ex. *börja*, *sluta*, *orka*, *slippa* följs ibland av att.

3 Rätt eller fel? I de felaktiga meningarna ska du ta bort eller sätta dit ett **att**.

1 Vi tänker att flytta i sommar.
2 Vi föredrar att vara i Sverige på sommaren.
3 Gillar du att börja tidigt på morgonen?
4 Han tänker sluta kursen.
5 Jag råkade att missa tåget.
6 Jag brukar att dricka kaffe klockan tio.
7 Du behöver inte att komma så tidigt.
8 Jag behöver verkligen städa hemma.
9 Han brukar vilja ta med sig hunden.
10 Det verkar att bli stora förändringar på jobbet.

D Partikelverb

Välj bland följande partiklar och para ihop dem med rätt verb nedan.
Några partiklar ska användas flera gånger. Alla partiklar ska inte användas.

till överens undan upp ihop in ut isär om fast loss av på fram över

1 Hon bröt __________ från sin man och skilde sig för fem år sedan.

2 En skild man försöker ofta gifta __________ sig.

3 Unga sambor bryter ofta __________ och separerar.

4 Inte många män i fängelset hade vuxit __________ med sin far.

5 Nya namn på familjemedlemmar dyker __________.

6 Förr i tiden höll man __________ kärlek och äktenskap.

7 Nu ser man igen att föräldraskapet kopplas __________ från kärleksrelationen.

8 Det är bara vårdnadshavaren som får sätta __________ och ta __________ pengar från barnets konto.

9 Att vara pappaledig är ett sätt att hålla __________ familjen.

10 Människor i vår tid skolas tidigt __________ i många olika relationer.

11 Barn ljuger ibland för att slippa __________.

Öva mer på partikelverb

E Satsadverbial

Välj bland följande satsadverbial och placera dem i meningarna. Alla ord ska användas.

därmed egentligen förmodligen hittills i alla fall i stället
numera nämligen tvärtom tyvärr åtminstone

1 Kärnfamiljen är inte gammal. För ca 50 år sedan kunde ________________ både tjänare och släktingar ingå i familjen.

2 För att ett par ska betraktas som sambor och ________________ lyda under sambolagen måste de leva under äktenskapsliknande förhållanden.

3 Det finns en ny lag som ger homosexuella rättighet att adoptera barn men ________________ har inte så många gjort det.

4 Jag är inte så säker men Sverige har ________________ Europas högsta skilsmässofrekvens.

5 ________________ förlorar många barn kontakten med sin far efter skilsmässan.

6 Tidigare var det oftast männen som tog initiativ till skilsmässa. Nu är det ________________ så att kvinnan tar första steget.

7 ________________ delar papporna i stor utsträckning på ansvaret för hem och barn.

8 Det var förnedrande för modern att göra avbön inför församlingen. 1741 ändrades lagen och hon gjorde ________________ enskild avbön hos prästen.

9 Hon var ________________ inte kär i den man som hon blivit oplanerat gravid med men hon trodde att han ________________ kan bli en bra pappa.

10 Det blir svårt för halvsyskonen att hålla ihop när vi skiljer oss. Jag önskar att de ________________ var syskon på riktigt.

Öva mer på satsadverbial

F Ordfamiljer

Komplettera med substantiv och adjektiv så att du får en hel ordfamilj.

substantiv	verb	adjektiv/particip
____________	skiljas	____________
____________	fresta	____________
____________	skämmas	____________
____________	skapa	____________
____________	odla	____________
____________	ärva	____________
____________	lösa	____________

Öva mer på ordfamiljer
Prepositioner

KOMMUNIKATION
5

Ny syn på tid och rum

– Prova det gamla tricket med att vara tyst medan den som är i andra luren pratar på, säger Jan Garnert. Det tar bara en kort stund innan den andra ropar "hallå!" och undrar vad som är fel.

Den där självklarheten, att man ska bekräfta att man är med i samtalet med hummanden och andra korta instämmanden, är något som utvecklats under de 125 år som telefonen har funnits. Visserligen kan man tänka sig att folk som var i olika rum när de pratade, eller skymdes av någonting, gjorde likadant innan telefonen fanns. Men nu ingår hummandena i det stora allmänna, omedvetna kunnande som vi skaffat oss på området telefonumgänge.

Jan Garnert är etnolog och mitt uppe i ett forskningsprojekt om hur telefonen har påverkat våra liv. Med pengar från Riksbankens jubileumsfond och tjänsterum där sig bör, på Telemuseet vid Gärdet, Stockholm.

Strindbergs roman Röda rummet kom 1879. Om man har lust, och det har Jan Garnert, kan man läsa romanen som en etnografisk beskrivning av en tid när människor bara kunde samtala ansikte mot ansikte. I boken möts de, pratar och skiljs åt. Samtalen måste avslutas innan människorna går åt varsitt håll. En möjlighet att fortsätta i annan form fanns förstås, inom Stockholm till exempel gick fem postturer om dagen. Man kunde också skicka bud. Men i det stora hela träffades man och pratade tills det var klart.

– Jämför det med hur vi stämde träff för den här intervjun, säger Jan Garnert. Efter några telefonsamtal var vi överens om tid och plats. Nu sitter vi här och pratar, men behöver inte bli färdiga. Vi kan fortsätta på telefon. Eller e-post.

– Dessutom har vi mobiler båda två. Om jag hade blivit försenad, hade jag ringt från bussen och förklarat mig. Det är ett nytt och socialt tämligen accepterat beteende, du hade antagligen inte blivit sur.

Men åter till Strindberg, nu hans Svarta fanor från 1907. Telefonen hade funnits i flera decennier, och Strindberg använder den dramaturgiskt. Författaren Zachris ringer Hanna Paj, väninna till hans hustru Jenny som flytt hem till henne. Genom det korta telefonsamtalet kan Zachris luska ut att Hanna har tröttnat på Jenny och att Jenny är ångerköpt. Nya grepp i romanerna och nya i själva livet. Handlingen kan i båda fallen ändra riktning på grund av en inbrytning någon annanstans ifrån.

– Den där förändringen av synen på tid och rum är jag intresserad av, säger han.

Telefonen gav helt nya möjligheter att hålla liv i kontakter trots geografiskt avstånd. Förr, när en son flyttade 20 mil bort för att arbeta, kanske det dröjde år innan hans mamma fick se honom och höra hans

bekräfta, bekräftar visa, bevisa, intyga
hummande, -t; -n säga "hum, hum"
instämmande, -t; -n medhåll, stöd
umgänge, -t; -n vänner och bekanta
etnolog, -en; -er person som studerar olika kulturer
påverka, påverkar bearbeta, inverka på, sätta sina spår på
där sig bör på en passande plats
etnografisk som studerar och jämför olika kulturer
tämligen ganska, relativt
beteende, -t; -n uppträdande, handlingssätt, attityd
dramaturgiskt som en del av dramat
luska ut, luskar ta reda på, lista ut, spionera
ångerköpt ångra sig
grepp, -et, pl. = metod, teknik
inbrytning, -en; -ar då man kommer emellan, tränger sig in
avstånd, -et; pl. = längd, distans

röst igen. I dag kan en förälder fortsätta att vara sambandscentral, trots att barnen spritt sig över landet – eller jordklotet!

De första telefonlinjerna kom i Sverige 1877, bara ett år efter att Bell hade sökt patent på sin första modell. Sedan dess har Sverige varit med i svängarna, Stockholm var länge den telefontätaste staden. Varför? Det vet ingen säkert men gissningarna finns; vi lever i ett avlångt land med behov av kommunikation, ett flertal telefonbolag konkurrerade, drev på utvecklingen, byggde telefonnät och höll taxorna nere.

Bell-apparaterna var enkla metallgrejor som användes omväxlande som mikrofon och hörtelefon. De kopplades ihop i fasta förbindelser, alltså en tråd från en telefon till en annan, maximalt 50 kilometer ifrån varandra. Man hörde uselt i dem. De fasta uppkopplingarna försvann snart och ersattes av mängder av små privatägda telefonnät, som redan 1888 köptes upp av Kungliga Televerket. 1889 var den första etappen av rikstelefonnätet klart, Stockholm-Göteborg. 20 000 telefonapparater fanns i landet och televerket gav ut sin första katalog på 32 sidor.

Hur farlig var den nya tekniken i folks ögon? Allt okänt skrämmer ju. Redan telegrafin stötte på motstånd. Den skulle bara användas till brännvinsaffärer, trodde man. När telefonerna kom predikade en del präster emot dem, de var djävulens påfund. Telefontrådarna var farligt utsatta, de kunde leda hem blixtar under åskväder, men också lurarna krävde försiktighet. De kunde sprida smitta, sades det.

Trots det vann telefonerandet mark. På landsbygden skaffade handlaren och godsägaren telefon. Det privata samtalet blev offentligt i butikslokalerna, det gällde att vakta sin tunga. Men en del var listiga:

"Säger jag B så menar jag brännvin, K betyder konjak. Jag vill ha två liter B och en liter K," telefonerade en törstig gubbe i en alldeles sann historia från 30-talet.

En annan historia handlar mer om telefonväxlarna som skvallercentraler:

Två biodlare talas vid i telefonen. Den ene får besked om när (bi)-drottningen ska anlända till hans by med tåg. När mannen kommer för att hämta sin beställda insekt är perrongen full av folk som kommit för att titta på kungligheten.

1923 blev den första växeln automatisk, i Norra Vasa, Stockholm. En del hade invändningar mot automatiseringen, det skulle bli så opersonligt att telefonera i framtiden. 1972 togs den sista manuella växeln ur bruk i Adolfström, Lappland. Automatiseringen innebar att man kunde ringa vilken tid på dygnet som helst, inte bara när telefonisten var i tjänst. Och samtalen blev privatare, nu när ingen lyssnade längre.

På 50-talet skaffade sig arbetarklassen egna telefoner. Många hade tidigare ansett att det var en onödig lyx med egen apparat. Ungefär samtidigt började de första mobila telefonerna att användas. 1957 fanns 26 stycken i landet. Samma år utrustades jourläkare i Stockholm med

sprida sig (sprider, spred, spritt/spridit) bre ut sig, cirkulera
driva på (driver, drev, drivit) föra framåt, sätta press på
usel mycket dålig
ersätta (-sätter, -satte, -satt) byta ut, efterträda
stöta på (stöter, stötte, stött) möta, finna, upptäcka
påfund, -et; pl. = påhitt, idé
utsatt (perfekt particip av sätta ut) placerad
vinna mark (vinner, vann, vunnit) gå framåt, öka, göra framsteg
vakta sin tunga, vaktar att inte säga något olämpligt
biodlare, -n; pl. = en person som har bin för att producera honung
(bi)-drottning, -en; -ar hona i bisamhället
anlända, anländer komma fram
invändning, -en; -ar reservation, protest
ta ur bruk (tar, tog, tagit) sluta använda
manuell som sköts för hand
anse (-ser, -såg, -sett) tycka, ha en åsikt
onödig inte nödvändig, något man inte behöver
utrusta, utrustar förse med

nymodigheten. Polisen körde sedan 30-talet radiobilar, som var något annat.

Men allra först med mobil telefon var L M Ericssons VD Axel Boström. 1901 hade han med sig en specialbyggd promenadkäpp när han for ut på landet med sin bil, som inte var helt tillförlitlig. När han blev stående vid vägkanten någonstans, skruvade han av knoppen på sin käpp, hängde upp den i en telefontråd och kopplade in sin medhavda telefon. Så fick han kontakt med en telefonist.

Nu när mobilerna är här, diskuterar vi om det är bra eller dåligt att alltid vara nåbar. Och retar oss på att folk pratar i mobilen vid fel tillfällen.

– Normer för vad som är acceptabelt är under framväxt, säger Jan Garnert.

Precis som förr. I gamla böcker om vett och etikett efterlyser författarna ”telefonfantasi”, att man ska föreställa sig att den man ringer kanske sitter och äter, vill lyssna på radions nyheter eller nattar bebisen. Fast man inte ser det...

Mobilen förändrar återigen vår syn på tillvaron. Vi ringer inte längre till en plats, utan till en person.

– En riktigare syn, säger Jan Garnert, det är ju trots allt människor som pratar i telefoner. Men kanske mötena förflackas genom mobilerna, fortsätter han. På Röda rummets tid krävdes en större närvaro i samtalen, de tog ju slut på ett annat sätt än nu.

Om mobilerna också befrämjar obeslutsamhet vill han inte spekulera i. Men man undrar. Både över tonåringarnas hejdlösa ringande mellan gängen innan de går till beslut om var de ska tillbringa kvällen. Och över alla mobilsamtal från mataffärerna.

Eller så är det som vanligt, att intet är nytt under solen. Jan Garnert funderar på att jämföra de moderna meddelandena, SMS-texterna, med gamla tiders korta brevmeddelanden.

Kanske fyller de samma funktion, utväxlandet av små svansviftningar: ”Här är jag, glöm mig inte...”

Anita Björkqvist

nymodighet, -en; -er något nytt, modernt
tillförlitlig pålitlig, säker
medhavd som man har med sig
nåbar möjlig att nå, möjlig att få tag i
tillfälle, -t; -n stund, tid
norm, -en; -er regel, mönster, modell
vett och etikett regler för hur man umgås med andra
föreställa sig, föreställer se i fantasin
natta, nattar lägga barnet för natten (läsa saga o s v)
tillvaro, -n sätt att leva, liv
förflackas få sämre innehåll, bli enklare
befrämja, befrämjar gynna, underlätta, arbeta för
spekulera i, spekulerar försöka räkna ut, fantisera kring
hejdlös som inte går att stoppa, överdriven
gäng, -et; pl. = en grupp kompisar, vänkrets
tillbringa, tillbringar vara, vistas
fylla en funktion, fyller spela en roll, användas som
svansviftning, -en; -ar här: glad hälsning

Förstod du?

Ny syn på tid och rum

1. På 1800-talet var samtal ansikte mot ansikte viktigt. På vilka andra sätt kunde man meddela sig i Stockholm innan telefonerna kom?
2. Varför tror man att Stockholm blev en så telefontät stad?
3. Hur togs telefonerna emot den första tiden?
4. Det gällde att vakta sin tunga när man ringde från butik eller via telefonväxel. Varför?
5. Vad betyder ”skvallercentral”?

Hej, var är du?

Den frågan är säkert den vanligaste hälsningsfrasen från den som ringer till en väns eller familjemedlems mobiltelefon. I början av 1990-talet kom de första mobila telefonerna som var tunga bananliknande jättetelefoner. Numera är mobilen en liten dator och det mobila surfandet på nätet ökar kraftigt. I början av 2012 fanns 3,3 miljoner smarta telefoner i bruk i Sverige. 2013 beräknas nio av tio svenskar ha en smartphone. Och de används till "allt". I den bär vi med oss t.ex. adressbok, ordbok och kalender. Vi använder Facebook och Twitter, bloggar, läser tidningen, gör bankärenden, lyssnar på musik, mejlar m m. Det är med mobilen vi kommunicerar med människor och det finns "appar" (applikationer) för allt. Att ständigt vara nåbar och tillgänglig tillhör det vanliga.

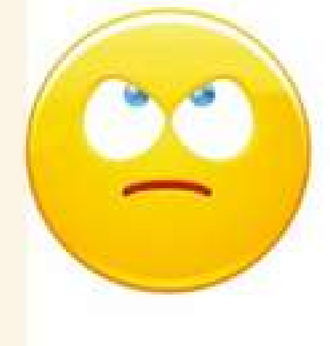
Eftersom vi alltid kan nå varandra har vi på sätt och vis kommit närmare varandra. Föräldrar som är upptagna av arbete eller annat känner sig tryggare då de försett sina barn med en mobil. "Ring bara om du vill något!"

Mobilen är guld värd om vi får motorstopp på en enslig landsväg, om vi inte hittar mötesplatsen där en vän väntar eller om vi är hembjudna till någon, står utanför porten och upptäcker att de har bytt portkod.

Men visst talar vi ofta om medaljens baksida också. Detta att alltid vara nåbar är krävande och vi har fått vänja oss vid att samtal pågår snart sagt överallt. Ofrivilligt hör vi den ena parten och kan inte undgå att försöka gissa vad den andra parten säger. Den som talar i mobil i andras närhet kan kännas påträngande, som om samtalet inkräktar på någon annans privata område.

Monika Åström

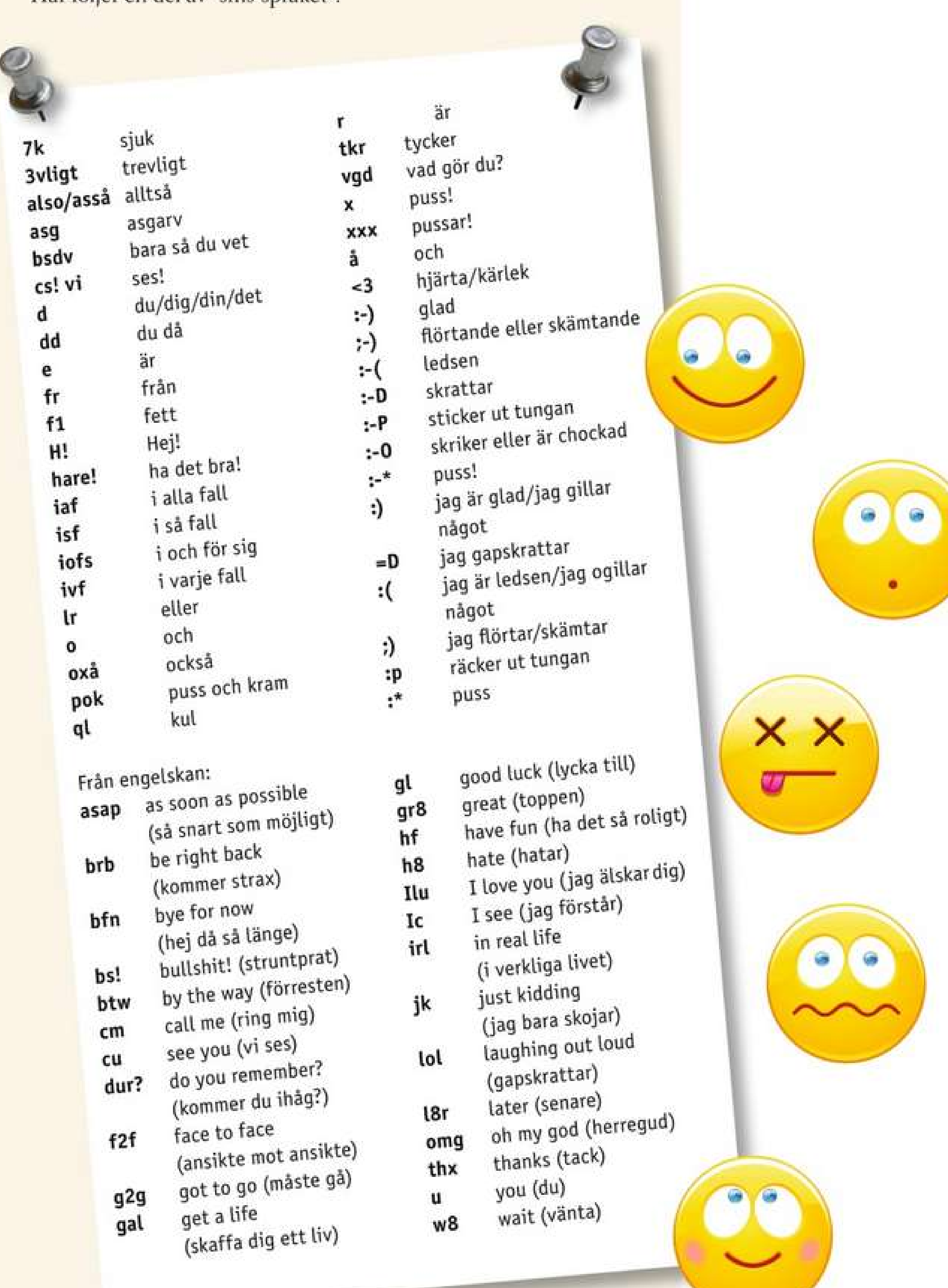
smartphone, -en; -er modern typ av pekskärmsmobil, exempelvis Iphone.
nåbar/t möjlig att nå, tillgänglig
tillgänglig/t lätt att nå, till hands
på sätt och vis i viss utsträckning, delvis
förse (-ser, -såg, -sett) utrusta skaffa
enslig/t isolerad, folktom, avsides
krävande jobbigt, ansträngande, påfrestande
ofrivillig/t mot sin vilja, påtvingad
undgå (-går, -gick, -gått) klara sig från, slippa undan
påträngande besvärande, närgången, hänsynslös
inkräkta, inkräktar tränga sig in, störa

I sms och chattar används symboler och förkortningar. Här följer en del av ”sms-språket”:

7k	sjuk
3vligt	trevligt
also/asså	alltså
asg	asgarv
bsdv	bara så du vet
cs! vi	ses!
d	du/dig/din/det
dd	du då
e	är
fr	från
f1	fett
H!	Hej!
hare!	ha det bra!
iaf	i alla fall
isf	i så fall
iofs	i och för sig
ivf	i varje fall
lr	eller
o	och
oxå	också
pok	puss och kram
ql	kul
r	är
tkr	tycker
vgd	vad gör du?
x	puss!
xxx	pussar!
å	och
<3	hjärta/kärlek
:-)	glad
;-)	flörtande eller skämtande
:-(	ledsen
:-D	skrattar
:-P	sticker ut tungan
:-O	skriker eller är chockad
:-*	puss!
:)	jag är glad/jag gillar något
=D	jag gapskrattar
:(	jag är ledsen/jag ogillar något
;)	jag flörtar/skämtar
:p	räcker ut tungan
:*	puss

Från engelskan:

asap	as soon as possible (så snart som möjligt)
brb	be right back (kommer strax)
bfn	bye for now (hej då så länge)
bs!	bullshit! (struntprat)
btw	by the way (förresten)
cm	call me (ring mig)
cu	see you (vi ses)
dur?	do you remember? (kommer du ihåg?)
f2f	face to face (ansikte mot ansikte)
g2g	got to go (måste gå)
gal	get a life (skaffa dig ett liv)
gl	good luck (lycka till)
gr8	great (toppen)
hf	have fun (ha det så roligt)
h8	hate (hatar)
Ilu	I love you (jag älskar dig)
Ic	I see (jag förstår)
irl	in real life (i verkliga livet)
jk	just kidding (jag bara skojar)
lol	laughing out loud (gapskrattar)
l8r	later (senare)
omg	oh my god (herregud)
thx	thanks (tack)
u	you (du)
w8	wait (vänta)

Tillbaka till texten

A Ordövning

anlända befrämja bekräfta beteende enslig ersätta föreställa sig invändning inkräkta påverka tillbringa tillfälle tillförlitlig tillgänglig tillvaro undgå utrustad

1 Telefonen har på många sätt ________ våra liv.

2 Nu använder vi mobiler och har fått ett helt nytt ________.

3 Ett telefonsamtal kräver att man är med och lyssnar och att man ________ detta med hummanden och andra instämmande ljud.

4 En ________ mot automatiseringen var att det skulle kännas opersonligt att telefonera.

5 Jourläkarna i Stockholm var de första som blev ________ med mobila telefoner.

6 Eftersom bilen inte var helt ________ såg han till att ha en telefon med sig när han var ute och körde.

7 Man bör försöka välja rätt ________ för sina mobilsamtal.

8 Eftersom man inte ser den man pratar med i telefonen är det bra om man har fantasi och kan ________ att personen kanske håller på med något viktigt.

9 Med mobiler kan en grupp människor ringa många samtal till varandra innan de äntligen fattar ett beslu om var de ska ________ kvällen.

10 Kanske kan man därför säga att mobilerna________ obeslutsamhet.

11 Vi ringer inte längre till en plats utan till en person, vilket ger oss en ny syn på ________.

12 Drottningen skulle ________ till byn med tåg.

13 De första telefonapparaterna var opraktiska och ________ snart med modernare modeller.

14 Med de nya mobiltelefonerna är vi ständigt ________.

15 Ofta kan vi inte ________ att lyssna på andras telefonsamtal fast vi egentligen inte vill.

16 Om någon talar i mobilen nära mig känns det som om den personen ________ på mitt område.

17 Om du får motorstopp på en ________ väg är det bra att ha en mobil till hands.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

För över hundra år sedan måste alla samtal ske ansikte mot ansikte och de skulle helst avslutas med ett beslut. Med telefonens (1) ________________ fick vi ett helt nytt sätt att umgås. Vi kunde då tänka på saken eller ringa upp igen och ändra ett beslut. Liksom alla andra nymodigheter (2) ________________ även telefonen motstånd. Vissa präster menade till och med att det var djävulens (3) ________________. Människor var rädda för att telefontrådarna var (4) ________________ så att de skulle kunna leda hem blixtar under åskväder. Man trodde också att lurarna skulle kunna sprida smitta.

De första manuella telefonväxlarna var personliga, på gott och ont. Det kunde faktiskt hända att de var riktiga skvallercentraler. Dessa växlar togs så småningom ur (5) ________________ men det (6) ________________ åtskilliga årtionden innan det var dags för de mobila telefonerna. Och nu när mobilerna är här upplever många att det har blivit ett (7) ________________ ringande, speciellt bland ungdomar. Med en mobiltelefon är man ständigt (8) ________________. Många föräldrar tycker att det är tryggt att (9) ________________ sina barn med egna mobiler. Man kan ibland inte (10) ________________ att lyssna på andras samtal. Den som talar i mobil i andras närhet kan rent av upplevas som om han/hon (11) ________________ på någon annans privata område. Ibland kan det kännas (12) ________________ att alltid vara nåbar. Många upplevelser där mobiltelefoner är inblandade visar att de kan vara guld (13) ________________ men också att medaljen ibland har en (14) ________________.

1	2	3	4	5	6	7
tillfälle	mötte	umgänge	ersatta	bruk	varade	svarslöst
ankomst	tog	påfund	tillförlitliga	användning	dröjde	laglöst
tillvaro	fattade	beteende	utsatta	sammanhang	hände	hejdlöst
8	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**
rörbar	förse	undgå	infaller	ensligt	behövliga	relation
hörbar	utsätta	pågå	innehåller	krävande	krävande	baksida
nåbar	pågå	utsätta	inkräktar	svarslöst	värda	tillvaro

Öva kapitelord 5:1

C Uttryck

"ta ur bruk" (sluta använda)
"vett och etikett" (regler för umgänge och uppförande, t.ex. att inte stoppa kniven i munnen då man äter.)
"intet är nytt under solen" (vi har sett allting förut)
"den som lever får se"
"vara guld värd" (vara enormt värdefull)

Använd ovanstående uttryck i följande meningar.

1 De gamla TV – sändarna har snart ________________.

2 Innan han skulle gå på den fina middagen läste han noga i boken om ________________.

3 Tror du att människor kommer att besöka Mars snart? Jag vet inte, ________________.

4 Mobilen kan vara ________________ om man får motorstopp på en enslig skogsväg.

5 "________________," sa gamle morfar som varit med om det mesta.

D Partikeln "på"

Som verbpartikel har *på* ibland betydelsen av *fortsätta*.

Exempel:
"Prova det gamla tricket att vara tyst medan den som är i andra luren pratar på."
(fortsätter prata)

Jämför:
"Han var flitig och arbetade på hela dagen". (på = partikel)
"Han arbetar på fabrik." (på = preposition)

Är "på" i följande meningar preposition eller partikel? Ringa in prepositioner och stryk under partiklar.

1 Trots att mamma sa att grannarna nog blev störda av pianot spelade hon på hela kvällen.
2 Hon satt länge och spelade på pianot.
3 Du får inte trampa på vår nya fina matta med dina smutsiga skor.
4 Vi ropade efter den lille killen men han bara trampade på mot sjön.
5 Vi försökte få chauffören att stanna för en liten rast men han bara körde på.

E Metaforer

”vara med i svängarna” (skaffat sig det moderna, förstå vad som händer)
”vinna mark” (nå framgång, utvidgas, öka)
”vakta sin tunga” (inte säga något olämpligt)
”medaljens baksida” (det finns inte bara fördelar med mobilerna, det finns nackdelar också = baksidan)
Andra metaforer med bra och dåliga sidor: avigsida, ny sida, rätsida, fel sida, svag sida

Fyll i rätt metafor i meningarna.

1 Eva följer senaste modet och vill alltid ____________________.

2 Det är ett känsligt ämne. Bäst att ____________________.

3 Det nya partiet ____________________ i senaste valet.

4 En av ____________________ med att bo i den här förorten är att det är så långt till centrum.

5 I går kväll visade du verkligen upp en helt ____________________ när du diskade efter festen.

6 Vi försöker ständigt få en ____________________ på våra barnvaktsproblem.

7 Du måste ha vaknat på ____________________ i morse, så sur och trött som du verkar vara.

8 En av mina ____________________ är att jag har svårt att säga nej.

F tät – gles, tätna – glesna

"Stockholm var länge den telefontätaste staden." (Den stad som hade flest telefoner.)
"Barn bör inte vistas i trafiktät miljö." (I miljö med mycket trafik.)
"Området kring Stureplan är mycket krogtätt." (Där finns ovanligt många krogar.)

"Med i snitt 233 vänner toppar malaysierna listan på de mest sociala facebookanvändarna i världen. De följs **tätt** av brasilianare med 231 vänner."

Sammansättning av substantiv+tät bildar adjektiv.

Motsatsen till *tät* är *gles*.
Exempel:
tätort – glesbygd
tätbefolkad – glesbefolkad

Verben *tätna* och *glesna*:
tätna= bli fler, bli mer, bli tätare
glesna= bli färre, bli glesare

Fyll i rätt ord!

1 Folk flyttar från landet till stan. I vår lilla by har befolkningen ________________ betydligt de sista åren. Ja, man kan verkligen säga att vi bor i ________________.

2 Han har problem med sina tänder och går på ________________ besök hos tandläkaren.

3 Det blev svårare och svårare att köra eftersom mörkret och dimman ________________.

4 Han har ________________ kontakt med sin far. De ringer till varandra varje dag och besöker varandra ofta.

5 Matchen i går var inte så spännande. Dessutom regnade det så publiken var ganska ________________.

6 Min man har köpt ett medel som ska hjälpa mot ________________ hårväxt. Han är rädd att bli flintis.

Fundera och diskutera!

A Ny syn på tid och rum

1 I artikeln talas om Strindbergs roman Röda rummet (1879). Det var en tid då människorna bara kunde tala "ansikte mot ansikte". Jämför den tiden med den tid vi lever i just nu. Hur skulle era samtal se ut om ni levde på den tiden då Röda rummet skrevs?

2 "Vi ringer inte längre till en plats utan till en person." Vad innebär det och vilka följder kan det få?

3 Författaren menar att vi har fått svårare att fatta beslut sedan mobilerna kom. "Det hejdlösa ringandet mellan gången innan vi fattar beslut." Stämmer det?

B Hej, var är du?

1 Är du alltid nåbar? Lyssnar du ständigt av alla meddelanden och läser alla SMS? Eller stänger du av ibland?

2 När är mobilen guld värd i ditt liv? Och har medaljen någon baksida? Skulle du önska en paus från att ständigt vara nåbar ibland?

C Respons i telefon

"Den där självklarheten, att man ska bekräfta att man är med i samtalet med hummanden och andra korta instämmanden, är något som utvecklats under de 125 år som telefonen har funnits."
"Hummanden" och andra korta "instämmanden" är vad man brukar kalla "respons", ett tecken på att du finns i andra luren, att du är med i samtalet.

Exempel: hallå! - jaså! - jaså? - aha! – aha? - äsch! - nähä? - nähä?! - nähä, - oh ja, - oooh ja!! - javisst, - ja, - just det, - precis, - exakt, - jaha, - jaha? – jaha! – jo, - jooo! – jo-jo, - nä-nä, nä-nä! - det stämmer, - sant, - hm, - hm hm, - hm hm hm, - oj då, - okej, - då säger vi det – vi hörs

Hur kan dessa små nödvändiga ord i telefonsamtalet låta på ditt språk?

Modernt familjeliv i skärmens sken.

Riskerar Twitter, Facebook och mejl att ta över familjelivet? Det tycker många i en brittisk studie. Hur ser det ut i Sverige – innebär den moderna teknologin att föräldrar får allt mindre tid till barnen, eller är det tvärtom?

Strax före Lindö tunnel på Lovön väster om Stockholm går tre älgar alldeles invid vägen. En liten flicka på bussen ropar högt: "Mamma, titta! Vad är det där för djur?" Mamman talar i sin mobiltelefon och reagerar inte. "Mamma, kolla på djuren", ropar flickan på nytt. "Vad är det för något?" Ingen reaktion från mamman. Ett par minuter senare avslutar hon samtalet och frågar vad dottern ville. Men då är det redan för sent.

Föräldrar som pratar i mobilen medan de drar sina barn i barnvagnen, svarar på mejl samtidigt som de äter middag med familjen och uppdaterar statusen på Facebook medan de hjälper till med läxorna – är det en sann bild av dagens moderna mammor och pappor?

Statistiska centralbyrån undersöker med jämna mellanrum hur den vuxna befolkningen använder sin tid. Den senaste rapporten från augusti i fjol (2010) visar att under de senaste tio åren har tiden för social samvaro, med vänner och familjen, minskat för både kvinnor och män.

Den så kallade "fria" tiden, i dag är den i snitt sex timmar per dag, domineras fortfarande av tevetittande. Precis som år 2000. Tittandet har till och med ökat något för båda könen och ligger nu på två timmar för kvinnor och cirka 20 minuter mer för män. Samtidigt har internetanvändningen ökat markant.

Anna Sophia Bonde arbetar som präst i utkanten av Lund och har tre barn i förskoleåldern. Hon har funderat över hur den nya teknologin påverkar oss och vilka effekter den har på familjelivet.

– Det finns en benägenhet att dras in i något som det är lätt att förlora kontrollen över. Om jag svarar i mobilen när jag är med mina barn märker jag att kontakten med dem lätt blir störd. Jag tror att barnen upplever att de blir mindre viktiga än telefonsamtalet eller mejlet som jag "måste" skicka omedelbart.

Anna Sophia säger att hon själv prioriterar umgänget med de tre sönerna framför att hela tiden vara uppkopplad. Därför är hon inte med på Facebook och inte aktiv på nätet under helgerna, hon är också restriktiv med att svara i mobilen när barnen är med.

skärm, -en; -ar monitor, display
tvärtom motsatt, det motsatta, motsatsen
invid nära, bredvid
med jämna mellanrum återkommande
i fjol förra året
i snitt i genomsnitt
kön, et; en sex
markant påtagligt, tydligt
utkant, -en; -er ytterområde, inte centrum
påverka, påverkar influera, sätta sina spår
effekt, -en; -er verkan, följd
benägenhet, -en; -er tendens, svaghet
omedelbart direkt, genast
umgänge, t; -n gemenskap, samvaro
restriktiv/t sparsam, återhållsam

– I dag har många föräldrar inte tid att äta middag med familjen i lugn och ro. De slår sig ned vid datorn direkt när de kommer hem, sätter på tv:n medan de äter och måste omedelbart svara när mobilen ringer mitt under maten eller när de får ett sms. Jag märker hur lätt det är att själv dras med och tycker inte det känns sunt.

– Jag tror att barn påverkas negativt när mamma och pappa befinner sig någon annanstans, när hemfriden blir störd. Barn behöver närvarande föräldrar – inte bara fysiskt utan också andligt och psykiskt.

Att man svarar på ett enstaka mejl eller ett enstaka sms kanske inte har så stor betydelse. Men den sammantagna mängden elektroniska kontakter och den tid som går åt för att upprätta dem blir snart ganska omfattande, fortsätter Anna Sophia Bonde.

– Jag tycker att det är viktigt att vi föräldrar reflekterar över vårt beteende och hur det påverkar barnen.

dras med (dras, drogs, dragits) göra som andra, följa efter
sund/t förnuftig, klok, riktig
enstaka något enda
upprätta, upprättar skapa, starta
omfattande stor, betydande
reflektera, reflekterar tänka igenom, tänka efter

För två år sedan skrev föräldracoachen Åse Teiner boken ”Föräldrarnas tvärtemotbok” (Norstedts) tillsammans med kollegan Anna Glas. De menar att föräldrar är kompetenta och vill sina barns bästa – men att de alltför sällan får en ”klapp på axeln” för det.

– Hur vi vuxna använder våra ”skärmar”, datorer, mobiler, e-paddor med mera, är viktigt att diskutera. Men vi får inte ge föräldrar dåligt samvete, det har de redan tillräckligt av. Det är så lätt att döma en mamma eller pappa som pratar i mobilen på väg hem från dagis med sitt lilla barn, tycka att det är nonchalant. Men vi vet ofta inget om bakgrunden till samtalet, säger Åse Teiner.

Hon konstaterar att dagens föräldrar jäktar för att möta sina barn på dagis eller skolan efter en stressig dag på jobbet. Väl hemma gäller det att snabbt få fram kvällsmaten på bordet. Och sedan ...

– Då känner många föräldrar ett starkt behov att få ägna sig åt det som de själva behöver, av att få koppla av. För allt fler småbarnsföräldrar har Facebook blivit ett sätt att ha ett rikt socialt liv när det är omöjligt att gå hemifrån. Och via mobilen är det lätt att skicka och svara på mejl eller skicka sms.

Åse Teiner menar dock att om föräldrarna konstant är uppkopplade kan det få konsekvenser för kommunikationen mellan dem och barnen. Hon har själv fem barn och talar om en ökad familjetystnad; det blir väldigt tyst där hemma när alla sitter bakom sina skärmar.

– Vuxna i en familj ska ju stötta och finnas till för sina barn. För mig är det viktigt att försöka läsa av mina barn, se hur de mår, svara på deras frågor och så vidare. Det är lättare när de är små eftersom små barn är tydligare med att uttrycka sina behov. Men om det finns en skärm mellan barnet och mamman eller pappan kan det försvåra en bra kontakt.

Den moderna tekniken för kommunikation är här för att stanna. Åsa Teiner menar att det därför gäller att tänka igenom hur ofta, och när, man till exempel talar i mobilen eller uppdaterar sin status på Facebook.

– Det finns inga enkla råd och inga enkla svar. För mig är det viktigt att fundera över mina och mina barns behov. Ibland är det helt okej att tala i mobilen när de är närvarande, ibland inte. Under en viss period i ett visst barns liv är det ingen fara om föräldern sitter bakom en skärm, i en annan livsfas kan det påverka barnet negativt. Det viktiga är dock att inte ge föräldrar mer dåligt samvete.

Thomas Lerner
DN 25/1 2012

”klapp på axeln” beröm, uppmuntran
e-padda,-n; -or surfplatta, I-pad
tillräcklig/t nog
nonchalant utan hänsyn, ansvarslös, likgiltig
jäkta, jäktar stressa, skynda sig
koppla av, kopplar slappna av, relaxa
konstant hela tiden
konsekvens, -en; -er följd
stötta, stöttar hjälpa, ge stöd
finnas till (finns, fanns, funnits) vara där
läsa av, läser tolka, förstå
uttrycka, uttrycker visa, formulera
fas, -en; -er period

Så umgås vi på nätet

Medierådet publicerade 2010 en rapport om ungas medievanor. Undersökningen omfattar unga mellan 12 och 16 år. Frågan som ställdes var: Vad gör du efter skolan?

Den allra vanligaste aktiviteten var att använda internet. Att vara ute på nätet är nu vanligare än att umgås med kompisar i verkliga livet. Undersökningen visar också att andelen unga som läser böcker och tidningar har halverats jämfört med tidigare undersökningar. Även tv-tittandet har minskat.

Det finns tydliga skillnader mellan vad pojkar och flickor väljer att göra på nätet, enligt Medierådets rapport. Flickor umgås helst med sina vänner på sociala sajter, t.ex. Facebook. Pojkar tittar mer på klipp, spelar spel och laddar ner material. Flickor ägnar sig mer åt att chatta, blogga och mejla. "I flickornas internetanvändning går det att urskilja en tydlig social dimension - där kommunikationen i sig är huvudändamålet" skriver Medierådet. Jämfört med tidigare mätningar har dock skillnaden mellan vad pojkar och flickor gör på nätet minskat.

Enligt en undersökning utförd av Leif Denti, Isak Barbopoulos och Ida Nilsson (Facebook sprider olycka, DN, 5/3 2012) använder 4,5 miljoner svenskar Facebook varav 3,1 miljoner loggar in minst en gång per dag. Många loggar in flera gånger per dag . I genomsnitt ägnar svenska kvinnor 81 minuter och svenska män 64 minuter per dag åt Facebook.

Monika Åström

andel, -en; ar del av det hela
halvera, halverar minska med 50 %, bara hälften kvar
dimension, -en; -er betydelse
ändamål, et; -en syfte, avsikt
i snitt i genomsnitt, i medelvärde
tätt nära, alldeles intill
medelvärde, -et; -n genomsnitt, snitt, median

Mest och minst sociala på nätet

Med i snitt 233 vänner toppar malaysierna listan på de mest sociala facebookanvändarna i världen. De följs tätt av brasilianare med 231 vänner. Av skandinaverna ligger norrmännen högst med 216 vänner, och svenskarna lägst – 106. Danskarna har 156 och finländare 138 vänner.

Minst sociala på Facebook är japanerna med 29 vänner, medelvärdet i Tanzania är 38 medan det i Sydkorea är 50. Kineser har 68 vänner, trots att de sociala medierna utnyttjas intensivt i Kina. Det visar en undersökning från företaget TNS Digital Life, som studerar beteenden hos datoruppkopplade världen över.

Hur många vänner på Facebook är för många?

Vår hjärna begränsar den sociala förmågan och sätter gränsen vid det magiska talet 150. Fler än i snitt 150 vänner kan du inte hålla kontakt med, inte ens på Facebook, hävdar Robin Dunbar, evolutionspsykolog i Oxford.

Nu har jag 172 vänner på Facebook. Jag kan hålla kontakt med mina gamla kompisar långt borta, likaväl som med dem på nära håll. Vi kan dela vardagshändelser, se på varandras foton och små filmsnuttar, vi kan till och med lyssna på varandra. Nya vänner ansluter, och ju fler desto roligare, eller hur?

– Inte så roligt, hävdar Robin Dunbar. Det finns en gräns för hur många av dina Facebookvänner som du verkligen känner som individer och som också känner dig. I grunden handlar det om vilka som du har någon sorts relation till, gemensamma upplevelser med, i det förflutna. I genomsnitt har folk 150 sådana vänner.

Självklart känner vi fler. Alla dem som vi faktiskt känner igen, minns vad de heter och blir glada av att träffa kan vara uppåt 1500. Men den mer genuina vänskapen omfattar bara en tiondel av den siffran. Det är dem vi litar på, har en ömsesidig relation till och olika förpliktelser gentemot.

– Tänk på vilka du skulle låna ut en tusenlapp till om de frågade, eller vilka som ställer upp om du själv är i knipa, säger Robin Dunbar. I själva verket varierar relationerna också inom denna cirkel på 150 personer. Den kan ses mer som en lök med några få nära vänner i den innersta kretsen och ytterligare ett tiotal runt om. Så växer cirklarna allt längre bort från den intima mitten för att nå gränsen vid 150, där den nära relationen suddats ut alltmer.

Släktingar har en alldeles särskild plats i vänkretsen, säger Dunbar. De prioriteras i princip oavsett om de är nära kusiner eller avlägsna bryllingar. Även om vi aldrig har träffats förut är vi mer generösa mot dem och litar mer på dem. Detta verkar vara oberoende av kultur; studier både i det katolska Belgien och i det i stort sett protestantiska Storbritannien visar att folk i väst, liksom i andra delar av världen, har ett särskilt förhållande till sina blodsfränder.

Ju fler släktingar desto färre vänner. I genomsnitt ingår tolv vänner i den närmaste kretsen. Fler har vi inte tid med, är den enkla förklaringen. Vänskap kräver uppmärksamhet – intima relationer tar tid. Så trots datorernas framfart har vår sociala värld förblivit rätt liten. Och den förmår inte rymma fler djupare och meningsfulla relationer än så, enligt Robin Dunbar. Vi har fortfarande en stenåldershjärna som på kort tid har tagit sig in i modern tid.

likaväl som lika bra som
snutt, -en; -ar liten bit
ansluta (-sluter, -slöt, -slutit) gå med i, bli medlem
det förflutna den tid som varit
genuin/t verklig, äkta
omfatta, omfattar bestå av, innehålla
ömsesidig/t från båda sidor, gemensam
förpliktelse, -n; er ansvar, band
gentemot mot
vara i knipa ha problem
i själva verket egentligen, faktiskt
innersta som ligger längst in
krets, -en; -ar cirkel, ring
sudda ut radera, försvinna
särskild/t speciell, extra
prioritera, prioriterar låta gå före, favorisera
oavsett utan hänsyn till, oberoende av
avlägsen (-lägset) på långt håll
brylling, -en; -ar "tredje - fjärde kusin"
blodsfrände, -n; er gammalt ord för släkting
framfart, -en; -er det som går mycket snabbt framåt
förbli (-blir, -blev, -blivit) fortsätter vara
förmå, förmår kunna, orka, klara av
stenålder, -n historisk tid, ca 13 000 år sedan

Men varför är just 150 det magiska talet? Utgångspunkten för Dunbars resonemang är att det är vårt sociala liv som har drivit på hjärnans utveckling. Störst hjärna har primater som markattor, babianer, schimpanser och människor.

Av en slump upptäckte Dunbar att storleken på den del av hjärnan som sköter komplext tänkande och förnuft, det vill säga storhjärnans bark, eller neocortex, var större hos de arter som levde i större grupper och följaktligen hade mer komplext socialt umgänge. Hos de flesta primater stämde detta enligt ett enkelt förhållande: den förväntade största storleken på gruppen beskrivs som kvoten mellan storleken på artens hjärnbark och hela hjärnan.

Av alla primater umgås människan i störst grupper, vilket alltså följer av hennes ovanligt stora hjärnbark. Kvoten är 147,8, alltså omkring 150. Schimpansen som lever i flockar på i genomsnitt 50 individer har motsvarande mindre volym på sin hjärnbark.

Det är människans levnadsvillkor, ekologin, som har drivit fram denna utveckling. När *Homo sapiens* inrättade sig på savannen för knappt 100 000 år sedan blev livet tuffare och fordrade mer samarbete mellan individerna. Då växte människogruppen till 150. Då fanns

utgångspunkt, -en; -er startpunkt, grund, början
resonemang, -et; pl.= tankegång, argumentation, diskussion
driva på (driver, drev, drivit) skynda på, orsaka
primat, -en; -er människor och apor
markatta, -n; -or en sorts apa
komplex/t som består av många delar, utvecklat
förnuft, -et; pl.= förstånd, klokhet, tankeförmåga
bark, -en del av hjärnan
följaktligen därför, alltså, som konsekvens
umgänge, -t; -n vänner, vänkrets, bekanta
stämma, stämmer vara rätt, vara korrekt
kvot, -en; -er skillnad, andel, resultatet vid division
inrätta sig, inrättar ordna det för sig, anpassa sig
fordra, fordrar kräva

tillräckligt många som kunde försvara och försörja hela gruppen, klara av jakten på rovdjur och ta hand om barnen.

Att leva i en stor grupp kräver avancerad hjärnförmåga, resonerar Robin Dunbar. Man måste inte bara hålla reda på alla i gruppen utan även på deras relationer sinsemellan. Det blir mycket att hålla i minnet, och under 3–4 miljoner år anpassade sig och växte människans hjärna i takt med att kraven på social intelligens ökade.

Människan ska kunna läsa av vad andra är ute efter, och dessa ska i sin tur kunna läsa av hennes avsikter. Idén kommer från filosofin, men har numera utvecklats även av psykologer, kognitionsvetare och andra, och benämns med olika termer: internationalitet, *theory of mind* eller intersubjektivitet. Det innebär att för att ha koll på de sociala relationerna i gruppen, genomskåda intrigerna, bedra och luras - men även samarbeta och hålla sams – måste människor kunna tolka varandras avsikter.

~

Katarina Graffman är antropolog och specialiserad på internet och ungdomar, och hon håller med Robin Dunbar om gränstalet 150.

– Dagens enorma "bysamhällen" är i stort sett rätt anonyma; vi kan inte heller engagera oss och ha personliga relationer till hur många som helst. Och i byarna förr i tiden bodde inte många fler än 150, så det låter väl som en rimlig gräns. Och med internet och Facebook är vi tillbaka i den gamla byn, fast den är virtuell och inte finns i den fysiska världen.

Även om dagens ungdomar kan ha flera hundra vänner på sin Facebooksida visar Katarina Graffmans studier att det bara är vissa kompisar som uppfattas som viktiga i ens liv. Men fortfarande är det mamma och pappa som ungdomarna litar på mest; den vuxna generationen fortsätter att spela en stor roll för att filtrera och tolka omvärlden.

– Så har det alltid varit, men det skulle ungdomarna aldrig erkänna själva.

Facebooks datatrafik talar sitt eget tydliga språk. Inte ens med de över 500 miljoner människor som i dag är anslutna verkar de individuella nätverken ha sträckts utanför snittet på 130 vänner, enligt statistiken.

Facebooks egen sociolog, Cameron Marlow, uppger att de som verkligen håller kontakt är överraskande få: i snitt gäller det sju vänner för män och tio för kvinnor. De ömsesidiga kontakterna är lite fler bland dem som har stora vängrupper, på 500 och fler. Där kommenterar männen regelbundet 17 av sina vänners inlägg och kvinnorna 26.

Vad de stora grupperna däremot erbjuder är bra informationskanaler, bredare än i det vanliga livet, säger Robin Dunbar. Folk har svaga band till de flesta av sina Facebookvänner, men samtidigt litar de mer på information som kommer inifrån nätverket.

Joanna Rose, Forskning och framsteg nr 8, 2010

rovdjur, -et; pl.= predator, djur som äter andra djur
sinsemellan mellan sig, inbördes, ömsesidigt
anpassa sig, anpassar inrätta sig, vänja sig
i takt med samtidigt som, med samma fart som
läsa av, läser tolka, förstå
avsikt, -en; -er mening, vilja, syfte
kognitionsvetare, -n; pl.= psykolog med speciell inriktning
benämna, benämner kalla för
innebära, innebär betyda, medföra
ha koll på veta, känna till
genomskåda, genomskådar förstå, avslöja, demaskera
intrig, -en; -er planerad handling, händelse
bedra, bedrar lura, svika
luras bedra, dra vid näsan
hålla sams vara överens, vara vänner
avsikt, -en; -er syfte, plan
rimlig/t passande, lagom, vettig
filtrera, filtrerar skilja mellan viktigt och mindre viktigt, rena
ansluten/t med i, kopplad till
sträcka, sträcker här: omfatta, räcka
snitt, -et; pl.= genomsnitt, medeltal
uppge (-ger, -gav,-gett) meddela, berätta, tala om
inlägg, -et; -en här: det man skriver på Facebook

Förstod du?

1 Hur många vänner har vi möjlighet att känna igen och komma ihåg namnet på?
2 Hur många av dessa vänner känner vi på ett djupare plan?
3 Vilken plats bland vännerna får våra släktingar?
4 Vad är typiskt för de primater som mest har utvecklat storhjärnans bark.
5 Och vilken av alla primater har den största hjärnbarken?
6 Varför är det så viktigt för människor att kunna tolka varandras avsikter?
7 Även om vi har 500 eller fler vänner på Facebook är det få som vi har ömsesidig kontakt med och som vi regelbundet kommenterar statusen på. Hur många sådana vänner har män i genomsnitt? Hur många sådana vänner har kvinnor?

Tillbaka till texten

A Ordövning

andel ansluta avsikt bedra fordra markant oavsett omedelbart omfattande rimlig/t särskild/t tillräckligt uttrycka ändamål ömsesidig

1 Små barn har lättare att ________________ sina behov.

2 En färsk undersökning visar att ________________ unga som läser böcker och tidningar har halverats jämfört med tidigare undersökningar.

3 Riktiga vänner litar vi på och har en ________________ relation till.

4 För att människor ska kunna ha koll på de sociala relationerna i gruppen, genomskåda intrigerna, ________________ och luras - men även samarbeta och hålla sams - måste människor kunna tolka varandras ________________.

5 Det låter som en ________________ gräns att 150 vänner på Facebook är vad man klarar av.

6 Användningen av smarta telefoner har ökat ________________.

7 Släktingar har en alldeles ________________ plats i vänkretsen. De prioriteras ________________ om de är nära kusiner eller avlägsna bryllingar.

8 Kul när nya vänner ________________ till Facebook.

9 Det kunde inte vänta. Hon svarade på mejlet ________________.

10 Den sammantagna mängden elektroniska kontakter blir snart ganska ________________.

11 Föräldrar har redan ________________ av dåligt samvete.

12 När flickor använder internet är det kommunikationen som är ________________.

13 För 100 000 år sedan då människorna inrättade sig på savannen blev grupperna större och ________________ mer samarbete.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Den senaste rapporten från (1) ________________ visar att social samvaro minskar för både kvinnor och män. Anna bor i Lunds (2) ________________. Hon har tre barn och funderar över vilka effekter den nya teknologin har på familjelivet. Hon vill inte hela tiden vara uppkopplad. Hon vet att många föräldrar (3) ________________ sig ned vid datorn direkt när de kommer hem. Visst är det ok att svara på (4) ________________ mejl eller sms men oftast blir det mycket mer än så.

Åse tycker att man inte ska ge föräldrar dåligt samvete. De (5) ________________ för att hämta sina barn på dagis och när de väl är hemma har de ett behov att få ägna sig (6) ________________ det som de själva behöver, nämligen att koppla (7) ________________.

Människans hjärna har växt i (8) ________________ med att kraven på social intelligens har ökat. Att leva i stor grupp kräver avancerad hjärnförmåga. Man måste ha koll på de sociala relationerna i gruppen, kunna (9)________________ och luras men även samarbeta och (10) ________________ sams.

Facebooks egen sociolog, Cameron Marlow, (11) ________________ att de som verkligen har ömsesidig kontakt med sina vänner är överraskande få.

1	2	3	4	5	6	7	8
i snitt	utkant	kommer	ensliga	luras	åt	ned	tid
i fjol	markant	ser	enstaka	umgås	med	upp	tur
i knipa	mellanrum	slår	ensamma	jäktar	till	av	takt

9	10	11
bedra	ta	uppger
förbli	få	förblir
uppge	hålla	bedrar

Öva kapitelord 5:2

C Liknelse

Läs om liknelser och metaforer på s. 10.

I texten *Hur många vänner på Facebook är för många?* finns en liknelse:

”I själva verket varierar relationerna också inom denna cirkel på 150 personer. Den kan ses mer som en lök med några få nära vänner i den innersta kretsen och ytterligare ett tiotal runt om. Så växer cirklarna allt längre bort från den intima mitten för att nå gränsen vid 150, där den nära relationen suddats ut alltmer.”

Innebär liknelsen att du bättre förstår vad författaren menar?

Ordbildning

Suffixet -bar

Suffixet *-bar* har betydelsen"möjlig att göra"
Verb + bar = adjektiv
Nå + bar = möjlig att nå

Ge exempel på något som är

flyttbar/t ______________________

hörbar/t ______________________

höj – och sänkbar/t ______________________

möblerbar/t ______________________

utbytbar/t ______________________

användbar/t ______________________

Fundera och diskutera

1 Är du alltid nåbar eller stänger du av mobilen ibland?
2 Har du upplevt tillfällen då mobilen var guld värd?
3 I artikeln *Modernt familjeliv i skärmens* sken talas om "ökad familjetystnad". Är det är tystare hemma nu då alla familjemedlemmar sitter framför en egen tv – eller dataskärm?
4 Hur använder du Facebook och andra sociala medier?

Skriv

Så här skriver en anonym bloggare:

"Många gånger mår jag dåligt av att logga in på Facebook. Jag vet inte varför jag fortsätter att logga in, men det är många av mina vänner som hör av sig till varandra på det sättet och ibland har det ju lett till att man träffas lite oftare. Jag loggar in ganska sällan, kanske någon gång i veckan. Jag känner mig mer ensam när jag har läst allas inlägg. Det känns som om folk skriver där för att få uppmärksamhet. De skriver om allt från problem och konflikter till vilka kläder de köper och vilka partyn de går på. De skapar en bild utåt som egentligen inte är sann och den bilden delger de människor som de egentligen inte känner."

Svara bloggaren! Har du samma uppfattning? Hur använder du Facebook och andra sociala medier? Känner du tvång eller frihet?

När Sverige gick över till högertrafik

Den 3 september 1967, klockan fem på morgonen, var ett historiskt ögonblick. Det var det ögonblick då alla fordon stannade upp i några minuter för att sedan sakta styra över från vänster till höger sida. Dagen H var äntligen inne och Sverige blev inlemmat i ett enhetligt europeiskt trafiksystem.

När bilar så sakta började rulla på vägarna i början av 1900-talet var det dags att fatta beslut om vad som skulle gälla i trafiken. Vi hade då sedan länge hållit till vänster vid möte utan att det direkt var reglerat. Men 1916 slog riksdagen fast att vänstertrafik skulle råda och det skrevs lagar och förordningar om detta.

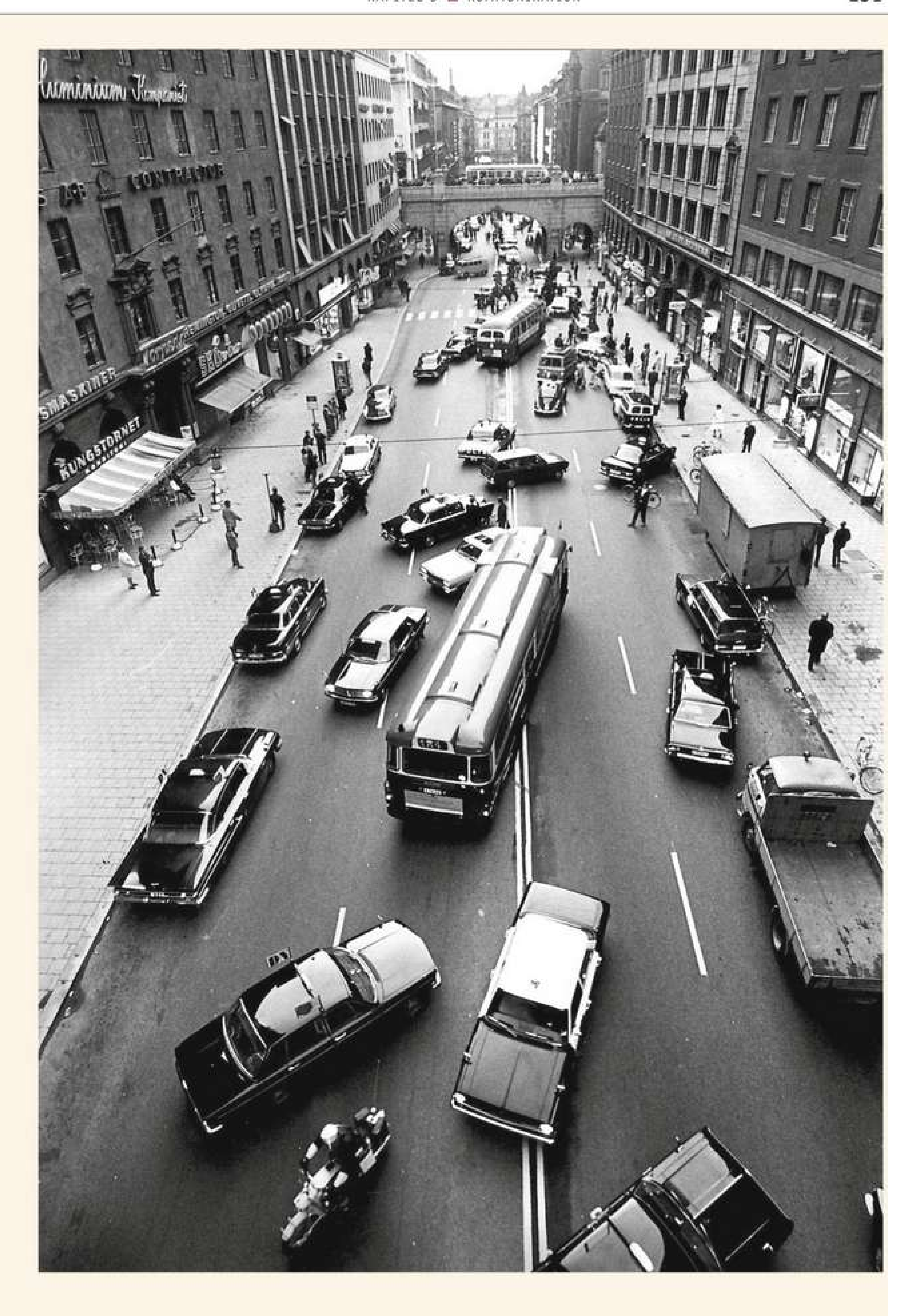
Samtidigt höll våra grannländer och de flesta andra europeiska länder till höger. Det var naturligtvis ingen idealisk situation, i all synnerhet som bilismen ökade och det hände att man bilade över gränserna. Som en följd av detta höjdes redan på 40-talet starka röster som hävdade att vi liksom omgivande länder borde gå över till högertrafik. Man menade att det var en stor olägenhet för det internationella trafiksäkerhetssystemet att Sverige hade sin egen trafikriktning.

1955, alltså bara tolv år före övergången, hade Sverige en folkomröstning där människor fick rösta ja eller nej till högertrafik. Utgången av valet skulle tjäna som underlag för regeringens beslut. Det blev en förkrossande seger för nej-sidan. Av dem som gick och röstade den söndagen röstade 82% nej. Det var också anmärkningsvärt att bara 53% av alla röstberättigade deltog i folkomröstningen.

Högertrafikanhängarna led alltså ett svidande nederlag och i backspegeln kunde de konstatera att de gjort en väldigt dålig kampanj. Den hade i hög grad skötts av motororganisationerna, vilket gjorde att den framstod som enbart en angelägenhet för bilisterna. För vänstersidan blev det då lätt att vädja till icke bilburna personer och till ”mor i busken”. Man målade upp ett skräckscenario över förväntade blodbad och detta påverkade väljarna. Den förmodade höga kostnaden för omläggningen var även den ett argument för nej-sidan.

Men en internationellt viktig fråga som övergång till högertrafik eller inte kunde inte avfärdas med folkomröstningen. En inre kärna bestående av ett tiotal personer satte sig genast ned och analyserade hela omröstningen. Ihärdigt bearbetade man opinionen. Träget arbetade man med att skaffa fram resurser till forskning och statistisk uppföljning av olycksfallsutvecklingen. Många internationella och internordiska organ gjorde också uttalanden om det betydelsefulla i att Sverige gick över och körde på samma sida som närliggande länder. I riksdagen pågick en intensiv lobbyverksamhet och riksdagsledamöterna interpellerade och motionerade för högertrafik.

inlemmad förenad med, integrerad
enhetlig likartad, sammanhängande
råda, råder gälla, finnas, vara i bruk
olägenhet, -en; -er besvär, nackdel, belastning
utgång, -en; -ar resultat
underlag, -et; pl.= grund, utgångspunkt
förkrossande enorm, väldig
berättigad som har rätt att få (rösta)
anhängare, -n; pl. = sympatisör, allierad
lida (lider, led, lidit) utstå, drabbas av
svidande kännbar
nederlag, -et; pl.= förlust, motgång
framstå (-står, -stod, -stått) framträda som, visa sig som
angelägenhet, -en; -er betydelse, intresse, affär
vädja till, vädjar försöka påverka
bilburen person som använder bil
skräckscenario, -t; -er avskräckande bild, rysare
påverka, påverkar inverka på, sätta sin spår på
förmodade trolig, så som man antar att det ska bli
avfärda, avfärdar avvisa, bortvisa, visa ifrån sig
ihärdigt flitigt, träget, utan att tröttna
opinion, -en; -er folkets mening, allmän åsikt
träget flitigt, ihärdigt, utan att tröttna
uppföljning, -en; -ar efterbehandling, kontroll
uttalande, -t; -n kommentar, yttrande
lobbyverksamhet, -en; -er ”korridorpolitik”, påtryckningar
ledamot, en; –möter medlem, representant
interpellera, interpellerar en riksdagsledamot ställer en fråga till ett statsråd i riksdagen
motionera, motionerar en riksdagsledamot lägger förslag till riksdagen

KUNGSTORNET

Det var ju också en fråga som skulle göra det möjligt att nollställa trafiken och bygga upp en helt ny trafiksäkerhet.

Det skulle visa sig att all möda inte var förgäves. Knappt åtta år efter folkomröstningen, i januari 1963, lämnade regeringen en proposition om övergång till högertrafik till riksdagen och framåt våren var beslutet fattat. Det var de övertygades sakliga och välplanerade arbete som banade väg för högertrafiken. Denna gång var det sakliga grunder och argument som förändrade folkopinionen.

Före övergången flödade information och goda råd från radio och TV. Det var en ovanligt stor satsning under månaderna innan den stundande trafikomläggningen.

Det var naturligtvis ett ödesmättat ögonblick och oändliga skaror av utländska journalister flockades i Stockholm.

Det hände inga stora olyckor i samband med övergången och det sågs som en stor organisatorisk seger. Några enstaka småolyckor med lindriga personskador kunde man lätt bortse från. Hela omläggningen gick väldigt smidigt och det hade man all anledning att vara glad för. Det var ju trots allt ett radikalt ingrepp i människors vana.

Monika Åström

möda, -n; -or hårt arbete, ansträngning
förgäves utan resultat, onödigt
proposition, -en; -er regeringen lägger förslag till riksdagen
övertygad säker, inte tvivla
bana väg (för), banar hjälpa fram, underlätta
flöda, flödar finnas mycket av, strömma
satsning, -en; -ar ansträngning, insats, åtgärd
stundande kommande, som snart inträffar
ödesmättad avgörande, kritisk
skara, -n; -or grupp, flock
flockas samlas i stora grupper
bortse från (-ser, -såg, -sett) glömma, stryka ett streck över
ingrepp, -et; pl.= inblandning, ingripande

Förstod du?

Ta ställning till följande påståenden genom att markera om de är rätt eller fel.

		RÄTT	FEL
1	1916 infördes lagen om vänstertrafik trots att de första bilisterna hade hållit till höger.	☐	☐
2	Före 3 september 1967 hade alla omgivande länder en annan trafikriktning än Sverige.	☐	☐
3	Det fanns dock inga problem med att det var annorlunda i Sverige.	☐	☐
4	Folkomröstningen 1955 skulle direkt avgöra om Sverige skulle byta trafikriktning eller inte. Folkets röst skulle direkt bli lag.	☐	☐
5	Folkomröstningen 1955 skulle vara vägledande för regeringens beslut.	☐	☐
6	Nästan hälften av befolkningen var "soffliggare" i folkomröstningen 1955 och röstade inte.	☐	☐
7	Av de människor som röstade var 18 % för en övergång till högertrafik.	☐	☐
8	Troligen var en av anledningarna till att så många röstade nej att de fruktade att det skulle hända många hemska olyckor.	☐	☐
9	Nej-röstarna tyckte att landet hade råd med en omläggning.	☐	☐
10	Efter folkomröstningen var alla nöjda med resultatet och accepterade att Sverige i fortsättningen skulle ha vänstertrafik.	☐	☐
11	I backspegeln försökte en mindre grupp människor förstå vad som hade gått fel i omröstningskampanjen.	☐	☐
12	Mellan åren 1955 och 1963 arbetade gruppen energiskt med att vinna människor till sin sida.	☐	☐
13	Gruppen fick inget stöd från andra länder.	☐	☐
14	Regeringen lämnade sitt förslag om övergång till högertrafik till riksdagen och sedan tog det ett år innan beslut fattades.	☐	☐
15	Inför övergången var informationen från media mycket riklig.	☐	☐
16	Utländska journalister kunde rapportera hem till sina tidningar om flera olyckor med många bilar inblandade den 3 september 1967.	☐	☐

Tillbaka till texten

A Ordövning

angelägenhet anhängare avfärda bana väg bortse från enhetlig hävda ihärdig/t ingrepp möda nederlag påverka stundande underlag uttalande vädja ödesmättad

1 Röstresultatet skulle tjäna som ____________ för regeringens beslut.

2 Resultatet av omröstningen visade att de som ville ha högertrafik hade lidit ett stort ____________.

3 Men många tyckte att en så viktig fråga inte bara kunde ____________ med folkomröstningens resultat.

4 Starka röster hade länge ____________ att det bästa skulle vara högertrafik.

5 Hela frågan om högertrafik eller inte kom att framstå som en ____________ bara för bilister.

6 Det var lättare för vänstersidan att ____________ till människor som inte körde bil. Och de var ganska många på den tiden.

7 ____________ av högertrafik förlorade stort i folkomröstningen.

8 Mycket snart började man ____________ bearbeta opinionen och ganska snart fick man se att all ____________ inte var förgäves.

9 Gruppen arbetade träget och ville ____________ för högertrafiken.

10 Inför den ____________ trafikomläggningen fanns många utländska journalister i Stockholm.

11 Man visste inte vad som skulle hända vid bytet av sida och ögonblicket kändes ____________.

12 Endast några lindriga olyckor hände och dem kunde man lätt ____________

13 Att tvinga människor att byta körsida är trots allt ett stort ____________ i deras vana.

14 Många utländska organ gjorde också ____________ om att det var viktigt att Sverige gick över till högertrafik.

15 Nej-sidan ____________ väljarna genom att påstå att det skulle bli blodbad på vägarna.

16 Ja-sidan ville att Sverige skulle ingå i ett ____________ europeiskt trafiksystem.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

Den 3 september 1967 var den dag då Sverige gick över till högertrafik och vi fick ett mer (1) ________________ trafiksystem i Norden. Redan 1955 hade vi haft en folkomröstning som skulle tjäna som (2) ________________ för regeringens beslut. Men det gick inte så bra för (3) ________________ till högertrafik den gången. De led ett svidande (4) ________________, antagligen för att frågan framstod som en (5) ________________ bara för bilister. Nej-sidan talade dessutom ofta om ett stundande blodbad och det skrämde och (6) ________________ väljarna så att så många röstade nej.

Även om nej-sidan vann tyckte många att en sådan viktig fråga inte kunde (7) ________________ med en folkomröstning. En grupp började därför genast ta fram forskning och statistik och arbeta med (8) ________________ av olycksstatistiken. Man arbetade (9) ________________ med frågan och det gav resultat. Gruppens arbete (10) ________________ väg för högertrafiken.

Övergången var naturligtvis ett (11) ________________ ögonblick. Därför hade många utländska journalister samlats i Stockholm för att bevaka händelsen. Inga större olyckor inträffade dock. De små olyckor som rapporterades kunde man lätt (12) ________________ från.

1	2	3	4	5	6
ihärdigt	underlag	bilburna	uttalande	nederlag	tillverkade
enhetligt	uttalande	anhängarna	ingrepp	ingrepp	inverkade
ödesmättat	uppföljning	angelägenheterna	nederlag	angelägenhet	påverkade

7	8	9	10	11	12
avfärdas	uppföljning	enhetligt	tog	ödesmättat	inse
påverkas	underlag	ihärdigt	gick	ihärdigt	utse
övertygas	uttalanden	förgäves	banade	enhetligt	bortse

Öva kapitelord 5:3

C Några speciella ord

motion: en enskild riksdagsman lägger förslag till riksdagen
proposition: regeringen lägger förslag till riksdagen
interpellera: en riksdagsledamot ställer en fråga till ett statsråd i riksdagen
röstberättigad: person som har rätt att rösta
lobbyverksamhet: "korridorpolitik", påtryckningar

D Uttryck med "dags"

"När bilar så sakta började rulla på vägarna i början av 1900-talet *var det dags* att fatta beslut om vad som skulle gälla i trafiken." (det är rätt tid, det är tid för)

Hur vill du förklara följande uttryck med dags?
Välj något av följande: – rätt tid att, – när, – vid den här tiden.

1 Hur dags börjar filmen? ____________________

2 Så dags på dagen vill jag gärna sova en stund. ____________________

3 Tänk, så här dags i morgon är vi i Italien! ____________________

4 Nu är det dags att byta däck på bilen igen. ____________________

5 Jaså, är det dags att komma nu? Vi åt för en timme sedan. ____________________

E Fraser med "lida" och "fatta"

"När bilar så sakta började rulla på vägarna i början av 1900-talet var det dags att *fatta beslut* om vad som skulle gälla i trafiken."
fatta beslut = besluta, slå fast, bestämma

"Högertrafikanhängarna *led* alltså ett svidande *nederlag*."
lida nederlag = förlora, få ett nederlag

Andra fasta kombinationer med lida och fatta:
lida brist på
lida nöd
fatta sig kort
fatta misstankar mot

Fyll i rätt fras i meningarna:

1 Eftersom vi tydligen ________________ tid tänker jag ________________.

2 Läraren ________________ eleven, som lämnade klassrummet flera gånger under provet.

3 Efter katastrofen stod det klart att hela befolkningen ________________.

Fundera och diskutera

1 Varför tror du att nej-sidan vann så överlägset i folkomröstningen 1955?
2 Tänk dig att du ska delta i folkomröstningen 1955. Förflytta dig i fantasin till den tiden. Vilka argument finns för en övergång och vilka finns mot?

Skriv

Tiden innan omröstningen var tidningarna fulla av insändare som tog ställning i frågan. Du väljer nu att tillhöra Högertrafikfolket *eller* Vänstertrafikkommittén och skriver en insändare där du tydligt tar ställning för eller mot. Tänk på att en insändare inte ska vara så lång men den ska väcka intresse och helst kunna övertyga någon annan. Exempel på insändare har du på s. 250–251. Läs också på s. 16 om argumentation och insändare.

Mobilen gör dig till en usel bilförare

Ny forskning i USA visar att reaktionstiden blir betydligt sämre när du ringer vid ratten. Du blir så okoncentrerad att du missar rödljuset.

– Det är ingen diskussion om att det stämmer. Via simulator har man kunnat visa att telefonprat kräver en helt annan koncentration än andra aktiviteter, säger Hans Norbäck, chef för NTF, Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, till Aftonbladet.

Att bilkörning och mobiltelefoner är en dålig kombination har antytts tidigare.

Studien som gjorts på universitetet i Utah visar dock klart och tydligt att antingen man använder handsfree eller håller i luren så är det lika förödande för koncentrationsförmågan. Studien har också kartlagt hur andra moment än telefoni påverkar säkerheten.

– Den här studien visar orsaker till att bilförare distraheras och kör sämre. Den understryker också vikten av att upprepa att föraren har det primära ansvaret för att framföra sitt fordon säkert, säger Alan C. Mc Millan, ordförande i Nationella säkerhetsrådet, som i dag publicerar rapporten.

I studien deltog 64 personer som fick utföra olika moment samtidigt som de körde bil. Några av momenten som kunde antas vara distraherande var att byta radiokanal, lyssna på bilradion, lyssna på ljudböcker, prata i en vanlig mobiltelefon och prata i en handsfree telefon. Medan testgruppen gjorde dessa saker mättes deras reaktionstider när de bromsade in eller måste stanna för rött ljus.

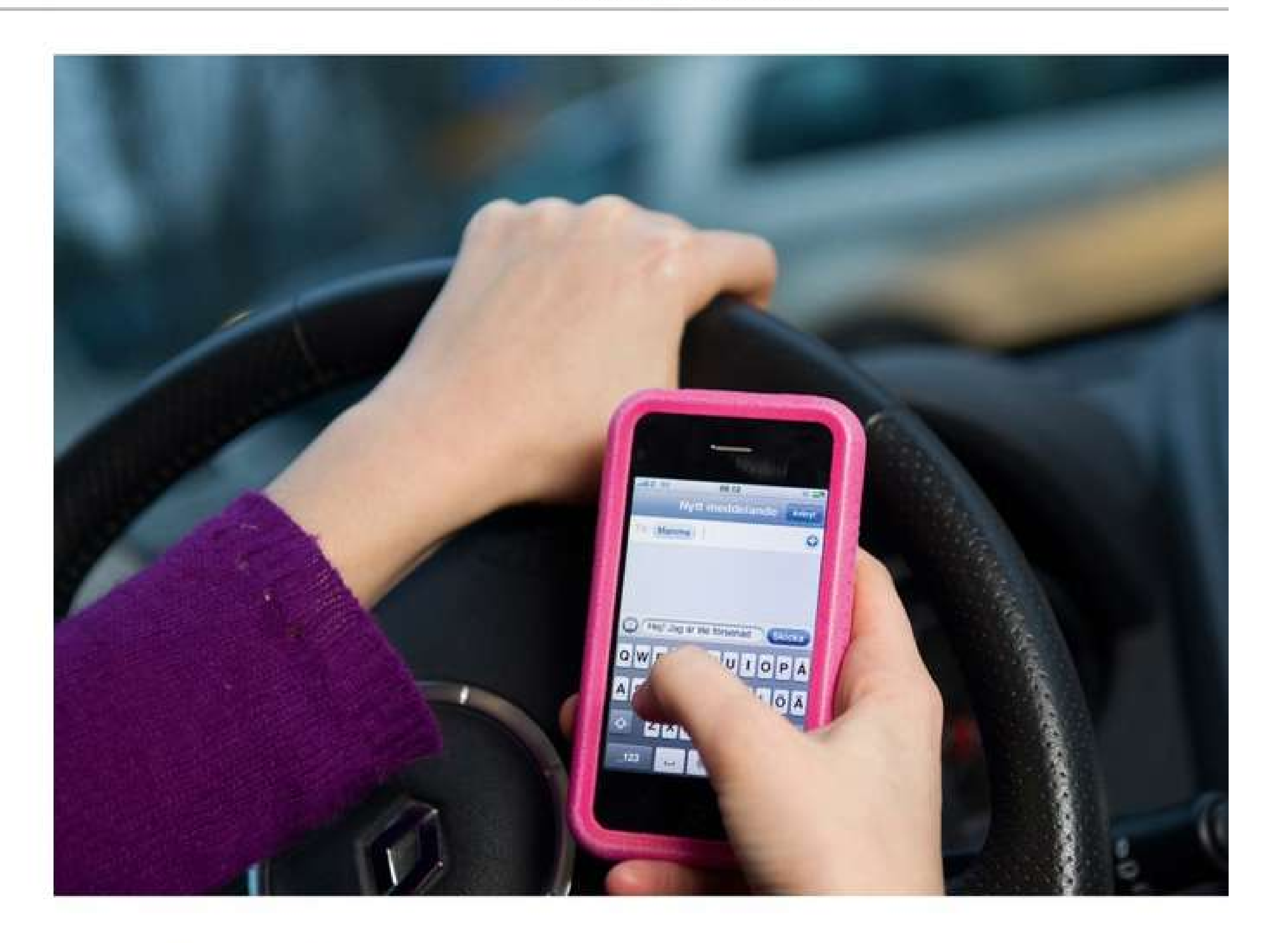
Resultaten av studien visar tydligt att de personer som talade i telefonen, handsfree eller vanlig, hade dramatiskt sämre reaktionstider än de som lyssnade på en bok eller radion, uppger CNN.

De som pratade i mobiltelefon bromsade antingen alldeles för sent innan ett rödljus eller missade rödljuset helt och hållet. Forskarna såg däremot nästan ingen skillnad mellan de som pratade handsfree och de som höll i telefonen.

Resultatet är inte förvånande alls. Mycket beroende på att den som sitter i andra änden inte har någon koll på var du är i trafiken, att en cyklist vinglar eller att något annat händer, säger Hans Norbäck.

Annika Sohlander

simulator, -n; -er apparat som härmar en verklig situation
antyda (-tyder, -tydde, -tytt) visa på, vittna om
förödande förstörande, katastrofal
kartlägga (-lägger, -lade, -lagt) beskriva, utforska
distrahera, distraherar störa, splittra
understryka (-stryker, -strök, -strukit) betona, markera, poängtera
primär första, avgörande
dramatiskt väldigt mycket
uppge (-ger, -gav, -givit) meddela, tala om

Förstod du?

Mobilen gör dig till en usel bilförare

Ta ställning till följande påståenden genom att markera om de är rätt eller fel.

	RÄTT	FEL
1 Handsfree påverkar inte koncentrationsförmågan i samma utsträckning som en mobil som du måste hålla med ena handen.	☐	☐
2 Att lyssna på radio eller kassettböcker är lika förödande för koncentrationsförmågan som att tala i telefon.	☐	☐
3 Den som talar med föraren i telefon medverkar också till att risken höjs.	☐	☐

Hur kör du egentligen människa?

Det är inte jag som kör illa. Nej, det är de andra som gör fel i trafiken. Åtminstone är det så vi bilister tenderar att se på våra medtrafikanter.

En allmän uppfattning bland bilister är att det är andra som bryter mot lagen medan vi själva håller oss till reglerna.

– Det är de andra som kör för fort. De allra flesta tror till exempel att de kör långsammare än genomsnittsbilisten, säger Lars Åberg, som är professor i trafikpsykologi vid Uppsala universitet och har forskat i trafikanters beteenden och attityder.

Bland annat har man frågat bilister på en 50-sträcka om hur fort de körde och hur fort andra körde. Om sig själva trodde de att de höll hastighetsgränsen i genomsnitt medan de skattade att medtrafikanterna körde runt 60 kilometer i timmen.

På samma sätt tror man att trafikrytmen är snabbare än vi själva och över fartbegränsningen.

UNT: Men är den inte det?

– Nej, säger Lars Åberg. Vi upplever att de flesta andra kör fortare trots att vi hela tiden kan jämföra vår egen fart med de andras.

Andra kör mot rött

– Människor uppfattar också att de blir omkörda fler gånger än de själva gör omkörningar.

Vad det beror på vet inte Lars Åberg. Men hans kvalificerade gissning är att det är en generell uppfattning som vi människor har.

– Vi tror att andra bryter mer mot lagar och regler än vad vi själva gör. Andra kör mot rött mer ofta och snattar mer. Även de som kör allra fortast tror att andra kör ännu fortare, säger Lars Åberg.

Det finns också en tendens att vi har en mental modell i huvudet som styr vilka slutsatser vi drar och vilka tolkningar vi gör av det som händer. Vi fyller alltså i utifrån vår redan färdiga uppfattning.

Hastigheten är en ständigt het åsiktspotatis. Men skillnaderna i synsätt är små mellan könen. Däremot skiljer sig uppfattningen mellan unga och äldre förare. Unga tycker det är mera okej att bryta mot fartreglerna.

I hastighetsmätningar kör ungefär hälften av bilisterna för fort.

– Att alltid hålla hastighetsbegränsningen är inte lätt av flera orsaker, säger Lars Åberg.

tendera, tenderar tyda på, luta åt, ha en tendens att
uppfattning, -en; -ar åsikt, inställning, tanke
genomsnitt, -et; pl.= medeltal
beteende, -t; -n uppförande, handlande, reaktion
attityd, -en; -er synsätt, inställning, reaktion
skatta, skattar uppskatta, bedöma
uppleva, upplever (här:) tycka, anse, uppfatta
uppfatta, uppfattar känna, uppleva, tolka
kvalificerad gissning ganska självklart, inte så mycket gissning
generell/t allmän, övergripande
snatta, snattar stjäla något litet i en affär
tendens, -en; -er inriktning, utveckling, benägenhet
ständig/t alltid, konstant, återkommande
synsätt, -et; pl.= sätt att se, inställning, attityd

Bälteslagen lättare

Dels kan det vara svårt att alltid veta vad den aktuella hastigheten är. Dels är det en regel som innebär att föraren måste fatta nya beslut hela tiden för att följa den. Annat är det med bälteslagen. Den kräver ofta ett beslut: att ta på bältet eller ej.

Många bilister tycker inte att det är fel att köra för fort. Inget allvarligt fel i alla fall.

– Att bryta mot hastighetsregeln vid 70 eller 90 kilometer i timmen anses inte så farligt. Däremot tycker folk inte att det är acceptabelt att bryta mot 30-kilometersgränser, säger Lars Åberg.

Det kan bero på, menar han, att den förhöjda olycksrisken i och med hastighetsökningen inte upplevs på landsväg medan den är lätt att föreställa sig när man kör förbi en skola.

Nykterhet viktigt

Om fartgränser är något som många gärna tänjer på är det tvärtom med lagen om rattonykterhet. Den ställer de flesta bilister upp på både i teorin och praktiken.

– Det är en väldigt liten grupp människor som inte gör det. Bland medelålders och äldre förare är det över 99 procent som aldrig kan tänka sig att köra bil onyktra, säger Lars Åberg.

Han tycker att det är märkligt att människor inte tar hastighetsbegränsningen på samma allvar. Högre hastighet ger dramatiska konsekvenser.

– Den som blir påkörd av en bil i 30 kilometer i timmen har 90 procents chans att överleva.

– I 50 kilometer i timmen är chansen endast 30 procent.

– I 70 kilometer i timmen är det ganska säkert att den påkörda dör.

Att attityder i trafiken kan variera mellan orter, kan Lars Åberg mycket väl tänka sig. Men det är inget han studerat.

En sak kan han dock konstatera. Att Uppsalabor inte följer högerregeln. Det gör bilister i Borlänge betydligt bättre.

Lotta Frithiof

föreställa sig, föreställer tänka sig, sätta sig in i, förstå
tänja, tänjer dra ut, göra större (här:) gå över hastighetsgränsen
ställa upp (på) deltaga i, följa, vara lojal
dramatisk/t (här:)våldsam, allvarlig
konsekvens, -en; -er följd
ort, -en ; -er plats, samhälle
betydligt mycket, avsevärt

Förstod du?

1 Hur uppfattar genomsnittsbilisten sig själv i förhållande till andra då det gäller hastigheten?
2 Och hur uppfattar han sig själv i förhållande till andra då det gäller omkörning?
3 Skiljer sig män och kvinnor mycket åt då det gäller synen på att hålla rätt hastighet?
4 Skiljer sig unga och gamla åt i denna fråga?
5 Varför bryter bilister oftare mot hastighetsregeln vid 70 och 90 kilometer i timmen än vid 30?
6 Hur följer genomsnittsbilisten lagen om nykterhet vid bilkörning?

Fundera och diskutera

1 Enligt forskningsresultat från universitetet i Utah blir man en usel bilförare om man kör och talar i mobilen samtidigt. Håller du med? Har du egen erfarenhet av saken? Vad bör vi göra?

2 Attityder till trafiklagarna
Enligt Lars Åbergs forskning slarvar bilister ofta med fartgränser men är noga med bälteslagen och lagen om rattonykterhet. Har du erfarenheter av detta? Varför skiljer sig attityderna till de olika trafiklagarna?

3 Nedan följer några egenskaper som bilförare kan ha mer eller mindre av samt några beteenden som en bilförare kan uppvisa i trafiken. Diskutera vilka av dessa som är nödvändiga för en god bilförare och vilka som är direkt olämpliga. Markera goda egenskaper och beteenden med + och de dåliga med –. Motivera dina val.

____ känna behov av att hävda sig själv
____ vara väldigt noga med att hålla fartgränser
____ få en kick av höga hastigheter
____ tycka om att ta risker
____ ha förmåga att känna empati med andra
____ alltid släppa in medbilister som vill byta fil
____ undvika att köra när det är dåligt väder
____ ha förmåga att koncentrera sig
____ känna sig uttråkad p.g.a. att man kör samma sträcka varje dag
____ lyssna på en uttalskurs i främmande språk
____ tänka på grälet man hade med sambon på morgonen
____ ha mycket fantasi
____ ha lätt för att plötsligt känna ilska över hur andra beter sig
____ vara tuff
____ vara blyg och försynt
____ avverka alla viktiga telefonsamtal i bilen
____ äta frukost i bilen
____ ha fyllt 80 år

egenskap, -en; -er anlag, karaktärsdrag, förmåga
hävda sig själv, hävdar försvara sin plats, vinna
kick, -en; -ar nöje, stimulans, lyckokänsla
empati, -n inlevelseförmåga, medkänsla
undvika (-viker, -vek, -vikit) låta bli, avhålla sig från
förmåga, -n; -or läggning, kunnande, kapacitet
uttråkad ointresserad, blasé
försynt hänsynsfull, tillbakadragen
avverka, avverkar klara av, hinna m m

Tillbaka till texten

A Ordövning

attityd avverka betydlig/t egenskap föreställa sig förmåga försynt förödande genomsnitt
ställa upp ständig/t synsätt tänja understryka undvika uppfattning uppge uppleva

1 En allmän __________ bland bilister är att det är andra som bryter mot lagen medan de själva håller sig till reglerna.

2 Många bilförare passar på att __________ alla viktiga telefonsamtal i bilen.

3 Man kan konstatera att bilister i Borlänge följer högerregeln __________ bättre än bilister i Uppsala.

4 Bilister tror i regel att de kör långsammare än vad en bilist gör i __________.

5 Många __________ att de flesta andra kör fortare.

6 __________ att koncentrera sig är viktig för säker bilkörning.

7 Hastigheten är __________ en het potatis.

8 __________ är ganska likartat mellan könen. Mellan unga och gamla är åsiktsskillnaden störr

9 Att det kan hända en olycka om man kör för fort är lätt att __________ när man kör förbi en skola.

10 De flesta bilister __________ på lagen om rattonykterhet.

11 Det finns vissa __________ som är viktiga för att bli en bra bilförare.

12 Man bör __________ att köra när det är dåligt väder.

13 Det är inte bra att vara för tuff i trafiken men det är nog heller inte bra att vara för __________

14 Många __________ dagligen på hastighetsgränserna.

15 Professorn forskar i trafikanternas beteenden och __________.

16 Studien om mobiltelefoni och bilkörning __________ vikten av att upprepa att det faktiskt är föraren som har det tunga ansvaret för att bilen körs säkert.

17 CNN __________ att universitetstudier visar att antingen man använder handsfree eller hålle i luren är det lika __________ för koncentrationsförmågan.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

En allmän (1) ________________ bland bilister är att det är alla andra som (2) ________________ mot lagen. Själva tror de att de håller sig till reglerna. De (3) ________________ exempelvis att alla andra kör fortare än de själva gör. Forskare har också (4) ________________ slutsatsen att det är en (5) ________________ uppfattning hos oss människor att alla runt omkring oss bryter mycket mer mot regler. En annan sak som forskarna kommit fram till är att (6) ________________ på att hålla hastighetsbegränsningarna inte skiljer sig mycket åt mellan könen. Där visar män och kvinnor samma attityd. Vad gäller hastigheten är bilister alltså benägna att (7) ________________ på gränserna men vad gäller synen på rattonykterhet ställer de helt och hållet (8) ________________ på lagen. För att bli en bra bilförare bör man ha vissa egenskaper. Att känna (9) ________________ med sina medtrafikanter är viktigt och likaså att ha (10) ________________ att koncentrera sig. Däremot är behovet att (11) ________________ sig själv en mindre god egenskap när det gäller bilkörning. Risker i bilkörningen uppstår om man känner sig (12) ________________ eftersom man kör samma sträcka dagligen. Det är också riskfyllt att (13) ________________ alla telefonsamtal i bilen. Om det är en positiv eller negativ egenskap att vara (14) ________________, ja, det kan man diskutera. Att bilkörning och mobiltelefoner är en dålig kombination har (15) ________________ tidigare. Nu visar en ny forskning från USA att du blir betydligt sämre bilförare om du ringer vid ratten. Att ringa är rent av (16) ________________ för koncentrationsförmågan.

1	2	3	4	5	6	7
empati	tänjer	undviker	dragit	generell	konsekvensen	bryta
förmåga	bryter	upplever	tagit	försynt	empatin	hävda
uppfattning	ställer upp	tenderar	gjort	kvalificerad	synsättet	tänja
8	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**
upp	antipati	beteende	hävda	kvalificerad	uppleva	betydlig
till	empati	upplevelse	avverka	uttittat	avverka	försynt
ut	telepati	förmåga	föreställa	uttråkad	föreställa	onykter
15	**16**					
antytts	behövligt					
undgåtts	ofrivilligt					
ersatts	förödande					

Öva kapitelord 5:4

C Fasta fraser

Vilka verb saknas i följande fasta fraser? Välj något av följande: bryta, slå, dra, fatta, göra, ta

1 ”Det är en regel som innebär att föraren måste ________________ nya *beslut* hela tiden för att följa den.”

2 ”Unga tycker det är mera okej att ________________ mot *fartreglerna*.”

3 ”Det är andra som ________________ mot lagen.”

4 ”Vi har en modell i huvudet som styr vilka *slutsatser* vi ________________ och vilka tolkningar vi gör av det som händer.”

Öva mer på fasta fraser kap 5

D Ordpar

Läs om ordpar på s. 137 i kapitlet *Typiskt svenskt*.
Sök i artikeln *Mobilen gör dig till en usel bilförare* efter ordpar.

1 Du hittar ett exempel på ordpar där orden börjar på samma bokstav. Vilket?

2 Det finns ett exempel på ordpar där orden betyder nästan samma sak. Vilket?

Ordbildning

Grekiska prefix och suffix

"En bra bilförare bör ha förmåga att känna *empati* med andra."

-pati kommer från det grekiska ordet patos och det betyder känsla.

Empati betyder känna med, att kunna leva sig in i hur andra känner, att ha inlevelseförmåga.
anti- = mot
tele- = fjärran
sym- = sam, samman

Vad betyder orden: *sympati, antipati, telepati, empati*? ______________________

____

Fyll i meningarna nedan med ett av orden ovan som passar.

1 När klassen träffades efter fem år kände hon fortfarande stark ______________ mot de klasskamrater som mobbat henne.

2 Inför valet försöker alla partier vinna ______________ hos väljarna.

3 De har en så djup kontakt med varandra att det nästan kan beskrivas som ______________.

4 För att lyckas i vissa yrken måste du ha förståelse och ______________ med andra människor.

Osäkrade vapen på våra vägar

Jag är säkert inte den enda som stönar uppgivet varje gång USA:s vapenlagar dryftas i rutan. När amerikanska män i rödvitrutiga flanellskjortor, keps och en kulört ”Daisy” som ålar sig över biceps står och förklarar att Amerika inte skulle vara ett land av frihet om rätten att bära vapen inskränktes med en ynka millimeter.

Ofta hänvisas till konstitutionen. Mindre ofta till att det faktiskt är vanligare att kulan från en byrålådspistol hos en vanlig amerikansk familj av misstag avfyras mot en familjemedlem än mot en inbrottstjuv. Att ens försöka förneka att de liberala vapenlagarna kostar oskyldiga människoliv ter sig tämligen lönlöst.

Men, tänker jag, kanske finns samma blinda fläckar här. Samma resonemang om att en viss typ av ”frihet” inte är förhandlingsbar, hur många liv eller hur mycket ofrihet detta frihetsuttag än kostar i andra ändan.

Jag tänker på rätten att köra bil. Och på svårigheten för de rättsvårdande myndigheterna att såväl i teori som praktik hindra någon som bevisligen har alkoholproblem att fortsätta att ge sig ut på vägarna med sin kalasjnikov.

För min del får gärna vuxna köra tung motorcykel med blott bikini och hårlockar som svallar i vinden. Jag gillar inte planerna på att utöka dagens hjälmtvång för motorcyklister och mopedister till att även omfatta cyklister. Och jag ogillar det av det enkla skälet att det egna huvudet rimligtvis måste sortera under det egna ansvaret. Jag har rätt att dränka mina hjärnceller i whisky, att slå dem sönder och samman genom att banka huvudet i väggen.

Jag har faktiskt också rätt – förutsatt att jag inte lider av en så allvarlig psykisk sjukdom att jag kvalificerat mig för inlåsning på en psykiatrisk klinik – att krossa mitt huvud mot marken. Såvida jag alltså inte först suttit på ett tvåhjuligt fordon.

Men i en bil och med rusdrycker skvimpandes innanför pannbenet, är det inte längre mitt huvud det handlar om. Bilen är ett potentiellt mordvapen. Och så länge vi i Sverige vägrar se bilen så, finns faktiskt ingen anledning att utifrån moraliskt upphöjd position fnysa åt vapenvurmarna i väst med deras Smith & Wesson på nattduksborden.

Rattfylleriet kostar oskyldiga människoliv. Men längre straff är ingen lösning eftersom merparten av gärningsmännen har alkoholproblem. För en normalkonsument är det svårt att klara av att öppna en bildörr, få nyckeln i låset och starta bilen vid en promillehalt över

uppgiven/t förtvivlad, kraftlös, resignerad
dryfta, dryftar diskutera, tala
inskränka, inskränker begräns minska, reducera
ynka enda, obetydlig, enstaka
hänvisa (till), hänvisar peka p skicka vidare till
avfyra, avfyrar skjuta, avlossa
förneka, förnekar neka till, int erkänna
te sig (ter, tedde, tett) tyckas, verka, förefalla
lönlös/t hopplös, meningslös, förgäves
bevisligen klart, uppenbart
hjälmtvång, -et; pl.= lag om at man måste bära hjälm när mar cyklar
omfatta, omfattar gälla, avse, inberäkna
rimligtvis med rätta
förutsatt att om, såvida
kvalificera sig, kvalificerar uppfylla kraven, vara lämplig
såvida om, ifall, förutsatt att
rusdryck, -en; -er dryck som innehåller alkohol
potentiell möjlig, tänkbar, late
fnysa åt (fnyser, fnös, fnyst) se ned på, vara nedlåtande m
vurmare, -n; pl.= någon som vu för (är tokig i, svärmar för) va
merparten majoriteten, de fles
gärningsman, -nen; männen brottsling, den skyldige

gränsen för rattfylleri på 1,0 promille. Gränsen för rattonykterhet är satt till 0,2 promille. Eftersom man förbränner alkohol med 0,15 promille i timmen indikerar även denna lägre promillehalt – om den påträffas ”dagen efter” – en onormalt hög alkoholkonsumtion.

Missbruk botas inte med fängelse. Antabus, eller annan behandling, kan inte utdömas om inte rattfylleristen själv går med på det. Körkort kan dras in. Men inte mer än 36 månader. Sedan kan man undra i vilken mån en längre spärrtid verkligen skulle göra någon skillnad, då många inte ens hade körkort första gången de riskerade att bli av med det.

Det är i hög grad samma personer som döms gång på gång och som varje gång sitter av ett några månader långt straff. Sedan är de ute på vägarna igen. Vägverkets Hans Laurell berättar om en man som blivit dömd 76 gånger. Av Hans Laurell får jag veta att återfallsfrekvensen är 40 procent under en fyra år lång uppföljningstid. Och då talar vi om 40 procent som åker fast. Inte om hur många som kör och ”klarar sig”.

Man borde i högre grad kunna beslagta bilarna. I dag är möjligheterna begränsade om bilen är skriven på någon annan än föraren. Men vid sidan av det är det bara alkolås som fungerar om bilarna ska kunna fortsätta rulla.

Viktigast är nyttotrafiken. Det är orimligt att jag som kund inte vet om min buss- eller taxichaufför är berusad, något som ju faktiskt har hänt och lär hända igen. De lastbilschaufförer som fraktar farligt gods genom centrala delar av stora städer (vilket i sig är alldeles vansinnigt) bör förstås – om möjligt – vara nyktrare än andra. Ska man använda någon vapenmetafor i det här sammanhanget ligger kanske en scudmissil närmast till hands. Det handlar om ett vapen, tillräckligt potent för att slå ut hela stadsdelar.

Men på sikt måste kampen mot rattfylleri handla om att inrätta alkolås i varje ny bil. Någon annan väg finns inte. Jag sväljer gärna den ofrihet det innebär för mig att blåsa innan jag kan köra. Men bespara mig det statliga överansvar som ryms i det hårtillplattande förslaget om hjälmtvång.

Hanne Kjöller

rattfylleri, -et fylleri (berusning) vid ratten (bilkörning)
rattonykterhet, -en onykterhet, berusning vid bilkörning
förbränna, förbränner omsätta i kroppen
indikera, indikerar visa, tyda på
antabus medel/medicin mot alkoholbegär
mån grad, omfattning, utsträckning
spärrtid, -en; -er tiden då körkortet är indraget, inte gäller
sitta av (sitter, satt, suttit) avtjäna fängelsestraff, sitta i fängelse
återfallsfrekvens, -en; -er mängden av återfall (upprepning) av t.ex. rattfylleri
uppföljningstid, -en; -er tid för efterbehandling, kontroll
åka fast, åker bli upptäckt, bli tagen av polisen
beslagta (-tar, -tog, -tagit) ta i förvaring, konfiskera, ta i beslag
nyttotrafik, -en transporter som bussar, taxi, varutransporter m m
orimligt oacceptabelt, otroligt
potent kraftigt verkande, laddad
slå ut knocka, besegra
på sikt i ett längre perspektiv, för framtiden
inrätta, inrättar installera, sätta in
hårtillplattande något (t.ex. hjälmen) som gör håret platt
hjälmtvång, -et; pl.= lag om att man måste ha hjälm när man cyklar

Förstod du?

1 En ”Daisy” betyder här en tatuerad bild av en kvinna. En vanlig amerikansk man beskrivs. Var har han sin ”Daisy”?
2 Varför anser samme amerikanske man att man inte alls får ändra på hans rätt att bära vapen?
3 Vem träffas oftast av det vapen som förvaras i hemmet?
4 Rätten att bära vapen innebär frihet. Det sägs också att ”den friheten är inte förhandlingsbar”. Vad betyder det? Uttryck samma sak på ett annat sätt.
5 I Amerika innebär rätten att bära vapen att många människor dödas. Artikelförfattaren menar att samma sak förekommer i Sverige men av en annan orsak. Vad är orsaken här?
6 ”... att ge sig ut på vägarna med sin kalasjnikov” är en metafor. Vad syftar den på?
7 Författaren gillar inte att någon ska bestämma att hon ska ha cykelhjälm på sig. Varför?
8 Hon räknar upp hur hon skulle kunna skada sig själv om hon bara inte sitter på en cykel. Vilka exempel ger hon?
9 Det är annorlunda så snart man sätter sig i en bil. Varför?
10 Vad menar hon med ”med rusdrycker skvimpandes innanför pannbenet”?
11 I Sverige har vi ingen rätt att se ned på amerikaner med vapen bredvid sängen. Varför?
12 Vad är skillnaden mellan rattonykterhet och rattfylleri?
13 Författaren ogillar längre fängelsestraff, antabus, indraget körkort. Varför?
14 Vad föreslår hon i stället? Vad skulle fungera?
15 Ge exempel på vad man menar med nyttotrafik?
16 När det gäller lastbilschaufförer som fraktar farligt gods räcker inte längre kalasjnikovmetaforen. Vad tar författaren till i stället?
17 Vad gillar författaren själv tanken på att behöva blåsa i ett alkolås innan hon får köra?

Läsarna har ordet

"Läsarna har ordet" är avdelningen för insändare i en Uppsalatidning. Med jämna mellanrum återkommer klagomål på cyklisternas uppförande i Uppsala. Det är busschaufförer och bilister som klagar men cyklisterna brukar inte vara sena att försvara sig. I dessa spalter har uttryck som "cykelhuligan" myntats.

Cykelhuliganerna tar över staden
Mer än en gång har jag varit med om att en cyklist, som kommit från en sidogata, kört rätt in i bussen. Jag har varit inblandad i en hel del incidenter då vingelpellarna ger sig ut och cyklar på blankis och halka.

Det som hände mig häromkvällen tog i alla fall priset. På väg mot Flogsta svängde jag som vanligt in på S:t Johannesgatan och förutsatte att flocken cyklister hade observerat att en stor grön buss under ett ögonblick skulle spärra hela högra körbanan. En bit in på gatan stannade jag vid en hållplats för att släppa av passagerare. Medan jag fortfarande stod stilla med bussen passerade en av huliganerna på bussens utsida och slog med all kraft till den yttre backspegeln med handen, varpå han hade mage att "visa finger", skrika något ohörbart och sedan fortsätta i hög fart mitt i gatan.

Antalet cyklister har ökat och med dem laglösheten. Det är dags för polisen att visa hårdhandskarna. Enstaka stickprov förslår inte långt.

Bussförare i femton år

Svar från en cykelhuligan
Jag har märkt att uttrycket "cykelhuligan", som myntades i dessa spalter för en tid sedan, dyker upp titt och tätt. Så nu börjar jag undra: Cykelhuliganer, finns dom?

Det händer att jag parkerar cykeln strax utanför dörren till affären när jag ska handla och det är långt till närmaste cykelställ, som dessutom redan är överfullt. Och visst cyklar jag mot rött ljus när det inte finns en bil inom synhåll. Och visst tar jag ibland genvägar som inte är avsedda för cyklister. Så det är kanske mig alla insändare handlar om?

Men är jag enbart lat, nonchalant och respektlös? Hur är det egentligen med stadens trafikplanerare? Hur har de tänkt sig att vi ska rymmas allihop? Det är trångt i centrum och ofta finns inte plats för just min hoj i cykelställen. Ibland slutar en cykelväg plötsligt vid en korsning eller väg och fortsätter sedan en bit bort på andra sidan. Det är omöjligt att förstå hur det är tänkt att man ska ta sig över. Det är klart att man tar sig fram efter eget huvud då.

Inne i city är man helt oskyddad och här gäller djungelns lag om man ska ta sig fram helskinnad. Och alla ni som klagar, har ni förresten tänkt på hur det skulle se ut om alla tog bilen istället?

En cykelhuligan

spalt, -en; -er kolumn i tidning, tidningssida
huligan, -en; -er bråkmakare, ligist, buse
mynta, myntar hitta på, skapa nya uttryck
incident, -en; -er mindre olyckshändelse
blankis, -en; -ar is som är blank, hal
häromkvällen för några kvällar sedan
förutsätta (-sätter, -satte, -satt) räkna med, anta, utgå från
flock, -en; -ar grupp
spärra, spärrar blockera, stoppa
enstaka någon enda, tillfällig, sporadisk
stickprov, -et; pl. = slumpmässigt urval, statistiskt urval
förslå (-slår, -slog, -slagit) räcka till, vara nog
titt och tätt ofta
genväg, -en; -ar en kortare, närmare väg
avsedd (för) gjord för, tänkt för
hoj, -en; -ar cykel
helskinnad oskadd, oskadad, välbehållen

Cyklisterna är Uppsalas största trafikproblem

Jag är en av stadens taxichaufförer som gärna skulle vilja anknyta till bussförarens insändare häromdagen. Ofta har jag haft anledning att undra om cyklisterna i Uppsala tror att vi bilister är en sorts supermänniskor som klarar av 2 dm stoppsträcka oavsett väder och väglag och att vi är utrustade med en röntgensyn runt om hela bilen?

Och vet de överhuvudtaget om att trafikreglerna gäller även för dem? De framför ju trots allt ett fordon. Det verkar som om trafikljusen bara är till för bilister. Rent ut sagt tycks de flesta cyklister helt och hållet sakna omdöme. De chansar, svänger utan att ge tecken, cyklar mot rött och mot enkelriktat. Nästan varje dag händer det att jag måste tvärbromsa för att undgå kollision.

Trottoarerna betraktas tydligen som någon sorts racerbana där det gäller att köra bort så många fotgängare som möjligt oavsett ålder och eventuellt handikapp. Kanske tror de att de är något slags fotgängare på två hjul? De verkar totalt förakta allt trafikvett och tycks inte inse att bilar är hårda och människor är mjuka – så det kan bara sluta på ett sätt om olyckan är framme.

De verkliga syndarna är, enligt min uppfattning, studenterna. När de lämnar hemorten, lämnar de tydligen sitt ansvar hemma också. I Uppsala är man anonym och på de anonyma gatorna kan man bete sig lite hur som helst.

Som yrkesbilist upplever jag och många av mina kolleger att det största trafikproblemet i stan är våra "kära" cyklister. Att möta en mörkklädd cyklist utan lyse en regndisig mörk kväll kan vara en mycket otäck upplevelse.

Taxichaufför som sett det mesta

Det största problemet är inte cyklisterna

Jag är student i Uppsala och färdas gärna med cykel på stadens gator. Jag läste nyligen en insändare skriven av signaturen "taxichaufför" som fick mig att reagera. Jag tycker att han är orättvis och att han utmålar oss cyklister som ett överdrivet stort trafikproblem. Därför vill jag nu belysa frågan från ett annat håll. Det är samspelet mellan trafikanterna som utgör problemet. Eller rättare sagt bristen på samspel. Där har vi boven i dramat.

Jag har flera gånger varit nära att bli påkörd av bilister som ignorerat mig totalt och kört om och svängt höger precis framför mig. Inte alltför sällan har det faktiskt varit taxichaufförer som bara gasat hotfullt och kört rakt emot mig och räknat med att jag ska flytta mig även då jag haft företräde. Taxichaufförer är väl inte kända för att följa alla trafikregler precis. Det saknas med andra ord en hel del trafikvett hos bilister också.

Man måste visa hänsyn och respektera varandra för att kunna samsas på gator och vägar i staden! Samspelet mellan bilister och cyklister måste bli bättre!

Anna, psykologistuderande

oavsett bortsett från, oberoende av
väglag, -et förhållandet på vägen, t.ex. is, snö, torr mark
utrustad (med) försedd med
överhuvudtaget här: alls
omdöme, -t; -n förstånd, vett, uppfattning
enkelriktad väg som bara får användas i en riktning
tvärbromsa, bromsar tvärstanna, bromsa plötsligt
undgå (-går, -gick, -gått) klara sig från, slippa undan
betrakta, betraktar uppfatta, se på
fotgängare, -n; pl.= gående, person som går
eventuell/t möjlig
förakta, föraktar se ned på, ta avstånd från
vett, -et förstånd, omdöme, klokhet
inse (-ser, -såg, -sett) förstå, få klart för sig
uppleva, upplever här: mena, anse
disig dimmig, oklar
upplevelse, -n; -r händelse, något man upplever
belysa, belyser förklara, komplettera
utgöra (-gör, -gjorde, -gjort) vara, bilda
brist, -en, -er saknad, underskott, något fattas
boven i dramat felet, den / det som orsakar felet
ignorera, ignorerar inte bry sig om, behandla som luft
företräde, -t; -n rätt att köra först, förkörsrätt
samsas enas, komma överens, vara goda vänner

Tillbaka till texten

A Ordövning

avsedd belysa betrakta bevisligen enstaka förneka förslå förutsatt att förutsätta hänvisa (till) ignorera inskränka lönlös/t oavsett omdöme omfatta uppföljning uppgiven utgöra utrustad

1 Det är svårt att ändra lagen och ________________ rätten att bära vapen i Amerika.

2 Det är ingen idé att ________________ att vapenlagarna kostar oskyldiga människors liv. Det är med andra ord ________________.

3 Jag känner mig ________________ när man diskuterar USA:s syn på vapenlagar.

4 Jag har rätt att sätta mitt eget liv i fara ________________ ________________ ingen annan kommer till skada.

5 För att försvara rätten att bära vapen ________________ ofta till konstitutionen.

6 Det är svårt att hindra en person att köra bil trots att han ________________ har alkoholproblem.

7 Lagen om hjälm gäller för motorcyklister och mopedister men den ________________ ännu inte cyklister.

8 Under fyra år har man gjort en ________________ av de som åkt fast för rattfylleri.

9 Bussföraren ________________ att cyklisten hade observerat hans buss.

10 Polisen gör ________________ stickprov men det räcker inte.

11 Bara stickprov ________________ inte långt.

12 Trottoarerna är inte ________________ för cyklister.

13 Stadsbussarna måste ta sig fram ________________ väder och väglag.

14 Chaufförerna är inte ________________ med röntgensyn runt hela bilen.

15 Är det så att trottoarerna ________________ som en slags racerbana?

16 Jag håller inte med signaturen "taxichaufför" och vill därför ________________ problemet från ett annat håll.

17 Det är bristen på samspel som ________________ problemet.

18 Om du cyklar mot rött ljus kan jag inte lita på ditt ________________.

19 Jag har varit nära att bli påkörd av bilister som ________________ mig totalt.

B Lucktext

Försök först lista ut vilket ord som saknas i luckan och skriv in det. Om det är för svårt, får du hjälp med tre alternativ i rutan efter texten.

I USA vill man inte (1) ________________ rätten att ha ett vapen hemma i t.ex. byrålådan. Men ingen kan (2) ________________ att den rätten kostar oskyldiga människor livet. I Sverige har vi samma problem med de människor som får behålla sina körkort trots att de gång på gång begår brott p g a rattonykterhet eller rattfylleri. Vi hindrar inte människor att köra bil fastän de (3) ________________ har alkoholproblem. Och om dessa människor (4) ________________ fast, sitter de (5) ________________ några månader i fängelse och sedan är de ute igen. Många hävdar att alkolås krävs för att komma till rätta med problemet. I Uppsala klagar många chaufförer (6) ________________ cyklisterna. De kallas huliganer och beskrivs av chaufförerna som om de helt saknar (7) ________________. Bussförare och taxichaufförer berättar gärna om hur de tvingats tvärbromsa för att (8) ________________ kollision. De uppfattar också att cyklisterna (9) ________________ trottoarerna som en slags racerbana trots att de är (10) ________________ för fotgängare. Chaufförerna påstår vidare att cyklisterna saknar (11) ________________ i trafiken och att det kan vara en mycket otäck (12) ________________ att möta en mörkt klädd cyklist utan reflexer en mörk höstkväll. Cyklisterna försvarar sig förståss och menar att trafikplanerarna (13) ________________ dem. En cyklande student skriver också att det helt enkelt är bristen (14) ________________ samspel som (15) ________________ det största problemet.

1	2	3	4	5	6	7	8
inskränka	förutsätta	bevisligen	blir	ut	på	företräde	undgå
omfatta	förakta	rimligtvis	åker	på	till	upplevelse	utgöra
undgå	förneka	eventuellt	kommer	av	hos	omdöme	uppleva

9	10	11	12	13	14	15
föraktar	avsedda	hoj	förutsättning	ignorerar	av	utgör
ignorerar	spärrade	vett	upplevelse	undgår	på	belyser
betraktar	föraktade	mån	omdöme	förutsätter	till	samsas

Öva kapitelord 5:5

C Uttryck

"Med jämna mellanrum återkommer klagomål på cyklisternas uppförande i Uppsala."
(då och då, ofta)
"...varpå han *hade mage* att visa finger" (han var fräck nog att "visa finger")
"Och visst cyklar jag mot rött ljus när det inte finns en bil *inom synhåll.*" (så långt man kan se)
"Det är klart att man tar sig fram *efter eget huvud* då." (så som man själv finner bäst)
"Rent ut sagt tycks de flesta cyklister helt och hållet sakna omdöme." (uppriktigt/ärligt sagt)
"Det saknas *med andra ord* en hel del trafikvett hos bilister också." (alltså, sammanfattningsvis)

Andra uttryck där kroppsdelar ingår:
på en höft = utan tanke eller beräkning bakom, improvisera
få blodad tand = bli mer intresserad, vilja göra/ha mera
ha tumme med någon = ligga bra till hos någon, ha någons förtroende
rycka på axlarna = vara likgiltig, inte bry sig
ha skinn på näsan = ha stark vilja, vara tuff
på rak arm = direkt, utan tillfälle till att tänka efter

Fyll i rätt uttryck:

1 Det är minsann inget att ________________ åt! Jag tycker att du ska ta saken på större allvar!

2 Kan du ge mig receptet på den här goda kakan? – Nej, jag har inget.

Jag gjorde den ________________.

3 Jag kan inte svara på din fråga ________________. Men jag ska ta reda på det till i morgon.

4 Min pappa hade stort motstånd mot Internet i början. Men nu har han fått ________________ och sitter längre och längre stunder framför datorn.

5 Det är bäst att du frågar chefen. Du verkar ha ________________ med henne.

6 Hon är ny i politiken men det märks att hon har ________________. Hon vet vad hon vill.

D Ordpar

sönder och samman
"Jag har rätt att slå mina hjärnceller sönder och samman genom att banka huvudet i väggen."

titt och tätt
"Ordet dyker upp titt och tätt." (ofta)

helt och hållet
"Rent ut sagt tycks de flesta cyklister helt och hållet sakna omdöme."

Öva ordpar

E Metaforer

"Jag sväljer gärna den ofrihet det innebär för mig att blåsa innan jag ska köra."
(Jag finner mig gärna i den ofrihet… Jag accepterar det under tyst protest.)

"Du tror väl inte att vi sväljer alla dina konstiga förklaringar?"

"Det som hände mig häromkvällen tog i alla fall priset."
(var värre än något annat, var bättre än något annat)

"Här gäller djungelns lag."

"Det är dags för polisen att visa hårdhandskarna." (att ta i hårdare, att visa sin kraft)

"Där har vi boven i dramat." (felet, orsaken)

Svälja är alltså ett verb som används både bokstavligt och som metafor.
I följande exempel används verben metaforiskt. Gör en mening där du använder samma verb bokstavligt.

Exempel: Det strålade om det förälskade paret. Solen strålade hela dagen.

1 Alla fördomar sopades bort när vi besökte landet. ____________________

____

2 Jag hade tänkt säga nej men jag smälte inför hennes leende. ____________________

____

3 Sitt inte hemma och vissna! Följ med oss ut på fredag! ____________________

____

4 Det märks att det gnisslar en del mellan Per och Anna. ____________________

____

5 Jag kände hur ilskan flammade inom mig. ____________________

____

Öva uttryck och metaforer 1
Öva uttryck och metaforer 2

Ordbildning

A Sammansättningar med tvär-

Sammansättningar med *tvär-* får betydelsen av att någonting sker väldigt hastigt eller plötsligt. "Nästan varje dag händer det att jag måste tvärbromsa." (bromsa mycket hårt)

Bilda ord på samma sätt:

1 att plötsligt stanna ____________________

2 att plötsligt dö ____________________

3 att plötsligt tystna ____________________

4 en person som plötsligt vaknar är ____________________

5 en person som plötsligt blir arg är ____________________

B Sammansättningar

Följande ord från texterna du nyss läst är sammansättningar som består av två eller tre stammar. Hur många stammar har ordet? Förklara ordet som exemplen visar.

1 flanellskjorta ____________________

2 hjälmtvång ____________________

3 blankis ____________________

4 byrålådspistol ____________________

5 frihetsuttag ____________________

6 vapenvurmare ____________________

7 rattonykterhet ____________________

8 återfallsfrekvens ____________________

9 beslagta ____________________

10 nyttotrafik ____________________

11 hårtillplattande ____________________

12 trafikplanerare ____________________

13 trafikproblem ____________________

14 trafikregler ______

15 hotfullt ______

16 mörkklädd ______

17 helskinnad ______

18 psykologistuderande ______

C Sammansättning med egennamn

"Ofta händer det saker med vingelpellarna som ger sig ut på blankis."

Sammansättning med ett förnamn är inte helt ovanligt i svenskan. Förnamnet anger då endast om det är flicka eller pojke, man eller kvinna som avses. "Vingelpelle" betyder här en manlig cyklist som vinglar i trafiken.

Vad kan följande ord betyda?

1 grinolle ______

2 räknenisse ______

3 lapplisa ______

4 tokfia ______

5 snuskpelle ______

6 trendnisse ______

7 tråkmåns ______

(En bajamaja är inte en person utan en ambulerande toalett som sätts ut där man väntar mycket folk.)

Öva mer på suffix
Öva mer på prefix
Öva kapitelord, hela kapitlet
Diktamen

Fundera och diskutera

Texten *Osäkrade vapen på våra vägar* är en debattartikel, där målet är att påverka och förändra, att framföra en bestämd åsikt (en tes).

1. Vilken bestämd åsikt (tes) vill författaren till ”Osäkrade vapen på våra vägar” framföra?
2. Vilken parallell drar hon?
3. Hon använder vad hon själv kallar ”vapenmetaforer” (kalasjnikov, scudmissil). Vilken effekt har dessa metaforer på läsaren?
4. Hon är starkt emot en lag om obligatorisk cykelhjälm. Vad du tycker du om den saken?
5. Vad tycker du om idén att sätta alkolås i varje ny bil?

Skriv

I följande skrivuppgifter måste du ta ställning. Du behöver då använda ord som visar var du står i debatten. Exempel på sådana ser du i *Ord för att signalera attityd* (s. 19) Se också under *Argumentation* (s. 16) instruktioner för debattartikel och insändare.

A Bilen som potentiellt mordvapen

Nu är det din tur att skriva om rattonykterhet och hänsynslösa bilförare. Tänk dig att du skriver till Dagens Nyheter med anledning av Hanne Kjöllers artikel. Din åsikt (tes) är liksom hennes att vi måste göra något mot rattonykterheten. Utgå från de punkter hon tar upp. Du håller med henne, helt eller delvis.
Rubrik: Bilen som potentiellt mordvapen

B Insändare

Blanda dig i ”ordkriget” mellan bilister och cyklister på insändarsidan och skriv ditt inlägg. Som du ser av exemplen är den som skriver insändare ofta ganska upprörd och vill försöka *påverka* andra för den sak han/hon tror är den rätta.

Tala

1 Vad är en bra bilförare? Kommentera egenskaperna på s. 242
Låt dina egna åsikter märkas.
2 Är böterna rimliga? Bryter man mot trafikreglerna får man böter. På Polisens hemsida kan man se vad det kostar att t.ex. cykla utan belysning eller köra bil för fort. Är dessa böter för höga eller för låga? Gå in på polisens hemsida och leta upp sidan med aktuella bötesbelopp. Använd om möjligt tekniska hjälpmedel som powerpoint eller smartboard för att göra det lättare för åhörarna att följa med.
3 Beskriv hur du använder din mobil, sms, e-post, Facebook, Twitter och bloggar. Är du alltid nåbar eller stänger du av och loggar ut ibland? Tycker du att tiden du lägger ned är rimlig? Upplever du stress över att hinna med?

Hörövning: Observationer på tunnelbanan

A Innan du lyssnar

inleda (-leder, -ledde, -lett) starta, börja
medtrafikant, -en; -er medpassagerare, som reser i t.ex. samma vagn
slumra till, slumrar somna en kort stund
stirra, stirrar titta intensivt och tomt framför sig
ge vid handen (ger, gav, givit) leda till en slutsats, ge ett resultat
blunda, blundar stänga ögonen
slippa, slipper inte vara tvungen, inte behöva
generad blyg, besvärad
förbannad arg
inställd kommer inte att äga rum, går inte
gulligt sött, rart
högtalare, -en; -na informationsradio i t.ex. tunnelbanan
trängsel, -n när det är trångt, människor trängs
synnerligen ovanligt, ytterst
armbåge, -n; -ar armleden, där armen böjs
olämplig opassande, mindre bra
furiös jättearg, ilsken
flina, flinar le, skratta
synbarligen till synes, såvitt man kunde se
allt som står i någons makt (står, stod, stått) allt man kan göra
kämpa ned, kämpar jobba med att få ned
mungipa, -n; -or läpparnas slut, munnens två slut
vänligare stämd snällare
dänga, dänger slå, slänga
frenetiskt intensivt, rasande
säte, -t; -n sittplats i bil, buss, tåg, tunnelbana
slå sig ner (slår, slog, slagit) sätta sig
morgonrusning, -en; -ar tiden på morgonen då alla är på väg till jobbet
gensvar, -et; pl.= bemötande, respons, svar
göra sällskap (gör, gjorde, gjort) följas åt, gå tillsammans
slita sig (sliter, slet, slitit) göra sig fri, komma loss
blick, -en; -ar ögon
förfärligt väldigt, hemskt
dra till sig (drar, drog, dragit) absorbera, locka
glutta, gluttar titta i smyg, titta snabbt
tjuvläsa, läser läsa i smyg, läsa andras brev osv.
väcka intresse, väcker bli intresserad
tvång, -et; pl.= krav, något man är tvungen att göra
luska ut, luskar försöka ta reda på, lista ut
förargligt retfullt, tråkigt
smyga ner (smyger, smög, smugit) lägga ned så att ingen ser
nesligt elakt

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

1 Vad forskar Susanne Rodiner om på morgonen på väg till jobbet?
2 Vad gör de allra flesta i tunnelbanevagnen på morgonen?
3 En lycklig och glad man befinner sig plötsligt i vagnen. Hur känner sig människor som ser honom?
4 Varför blev den kortväxta damen så irriterad?
5 Hur slutade det lilla "dramat"?
6 Vilka känslor väcker ett förälskat par i vagnen på morgonen?
7 Vad gör Susanne då hon sitter bredvid någon som läser en bok?
8 Och hur gör de människor som läser en bok? De "elaka"? Och de "förstående"?

Grammatik

A Relativa bisatser

Bisatser som börjar med relativa bisatsord (pronomen eller adverb) kallas *relativa bisatser*. De relativa bisatsorden syftar tillbaka på ordet eller hela satsen som står före bisatsen.

Relativa ord
som (ibland *vilken, vilket, vilka* i stället för *som* i mer formell text) syftar tillbaka på ordet (eller satsdelen) som står precis före bisatsen:
”Häromdagen läste jag en insändare *som* fick mig att reagera.”

där utrycker befintlighet:
”1955 hade Sverige en folkomröstning, *där* människor fick rösta ja eller nej.”

dit uttrycker riktning. Verbet som följer efter *dit* är ett rörelseverb:
”Telemuseet, *dit* du kan gå för att titta på gamla telefoner, ligger på Gärdet i Stockholm.”

som + preposition kan man använda i stället för *där* och *dit:*
”Telemuseet, *som* du kan gå *till* för att titta på gamla telefoner, ligger på Gärdet.”
”Vi hade en folkomröstning, *som* människor fick säga sin mening i.”

då syftar tillbaka på en tid:
”Jag minns 1950-talet, *då* vi fortfarande höll till vänster i trafiken.”

vilket/något som syftar tillbaka på innehållet i hela satsen som står före bisatsen:
”Det finns de som fraktar farligt gods genom stora städer, *vilket* är alldeles vansinnigt.”
”Kampanjen sköttes enbart av motororganisationerna, *vilket* fick många människor att känna sig utanför.”
”Det är orimligt att jag som kund inte vet om min buss- eller taxichaufför är berusad, *något som* ju faktiskt har hänt och lär hända igen.”

vars är genitivform och syftar tillbaka på ägaren. Det som ägs kommer efter vars. (I pluralis förekommer ibland *vilkas*.)
”Jag skickade SMS till alla mina vänner, *vars* telefonnummer jag hade inprogrammerade i min mobil.”

Andra relativa ord: *varpå* (och sedan), *varefter* (och sedan) *varför* (och därför) *varav* (en del av det hela):
”En av cyklisterna slog till den yttre backspegeln, *varpå* han hade mage att ”visa finger”.
”Jag har tröttnat på alla klagomål på cyklister, *varför* jag nu skulle vilja ge er min syn på saken.”
”Det finns många cyklister i Uppsala *varav* några enstaka struntar i trafikreglerna.”

Fyll i relativa ord:

1 Vi ringer inte längre till en plats utan till en person, ____________________ ger oss en helt ny syn på tillvaron.

2 Mobilen kan vara guld värd då du inte hittar platsen ____________________ din vän väntar.

3 Pojken, ____________________ betalkort var slut, lånade mobilen av sin kompis.

4 Dagen H, ____________________ alla skulle köra på höger sida, kändes väldigt ödesmättad.

5 Vår familj har ingen bil ____________________ innebär att det kommer att bli svårt för mig att övningsköra.

Öva mer på relativa bisatser 1
Relativa bisatser 2
Relativa bisatser 3

B Frågeordsbisatser (interrogativa bisatser)

Frågeord blir bisatsord

(*Hur* använder ungdomar sina mobiler?)
Hon studerar *hur* ungdomar använder sina mobiler.

(*Var* är du i trafiken?)
Den du talar i mobilen med när du kör vet inte *var* du är i trafiken.

(*Vad* tänker du på när du kör?)
Vad du tänker på när du kör har betydelse för koncentrationen.

(*Varifrån* kom den där cyklisten.)
Ibland vet man inte *varifrån* cyklisterna kommer.

(*Vart* ska den där gamla lastbilen köra?)
Man kan verkligen undra *vart* den där gamla lastbilen ska köra.

(*Varför* kör så många alldeles för fort?)
Forskarna försöker få reda få *varför* så många kör alldeles för fort.

Obs!
Tala nu om hur familjen mår. Boken handlar om hur man kan leva utan kött.
(Om är inte bisatsord här. Det är bara preposition. Preposition och bisatsord möts.)

Obs!
Hur mycket, hur många, vilken vilket vilka, tar med efterföljande ord in på bisatsordets plats.

Hur många barn har du?	Jag undrar	*hur många barn*	du	har.	
		bisatsord	subjekt	verb	
Vilka grannar har balkong?	Vet du	*vilka grannar*	som	har	balkong?
		bisatsord	subjekt	verb	

Om subjekt saknas i bisatsen måste man sätta dit *som*:

(*Vem* ringer?)
Jag undrar *vem som* ringer.

(*Hur mycket tid* behöver jag för att köra till Göteborg?)
Kan du säga *hur mycket tid* jag behöver för att köra till Göteborg?

(*Hur många bilister* håller verkligen hastighetsbegränsningen.)
Jag undrar *hur många bilister som* verkligen håller hastighetsbegränsningen.

(*Vilka elever här i klassen* tycker att vi borde införa alkolås?)
Jag skulle vilja veta *vilka elever här i klassen som* tycker att vi borde införa alkolås.

Förvandla den direkta frågan till en frågebisats.

1 Varför ringer du aldrig? ____________________

Hon undrar ____________________

2 Hur många SMS skickar han varje dag? ____________________

Jag skulle vilja veta ____________________

3 Hur mycket bensin gick åt på resan? ____________________

Jag undrar ____________________

4 Vilken väg är snabbast till Göteborg? ____________________

Kan du säga mig ____________________

5 Hur fort får man köra här? ____________________

Jag vet inte ____________________

C Skillnaden mellan relativa bisatser och frågeordsbisatser

Relativa bisatser (syftar tillbaka)	Frågeordsbisatser
Hon åker ofta till Norrland (⟵) *där* hon har sin släkt.	Jag undrar (?) *var* i Norrland hon har sin släkt.
Jag fick ett kort från Oslo (⟵) *dit* hon just har flyttat.	Är det någon som vet (?) *vart* hon har flyttat?
Flickan, (⟵) *vars* hund sprungit bort, var mycket orolig.	Känner du till (?) *vems* hund det är som har sprungit bort?
Norrland, (⟵) *varifrån* Anna kommer, upptar en stor del av Sveriges yta.	Vi har alltid undrat (?) *varifrån* Anna kommer.

Fyll i relativt (⟵) eller frågande (?) bisatsord.

1 Nu ska jag ringa min granne ____________ katt tycks ha flyttat in i min lägenhet.

2 Är det ingen som vet ____________ katt som tycks ha flyttat in i min lägenhet?

3 Jag känner till en fiskrik sjö ____________ jag ofta cyklar för att meta.

4 Jag undrar ____________ man får mest fisk.

Öva mer på frågordsbisatser 1
Frågeordsbisatser 2
Frågeordsbisatser 3

D Ordfamiljer

SUBSTANTIV	VERB	ADJEKTIV/PARTICIP
ersättning	___	___
skryt	___	___
___	uppleva	___
___	smitta	___
___	___	uppfattad
___	___	betraktad
___	___	föraktad

Öva mer på ordfamiljer

E Partikelverb

Skriv in någon av följande partiklar i luckan:

av fast ihop på runt upp ut

1 Testa vad som händer om du är tyst medan den som är i andra luren pratar ___.
2 Genom det korta telefonsamtalet kan Zachris luska ___ att Hanna har tröttnat på Jenny.
3 I början var det ett flertal telefonbolag som konkurrerade, drev ___ utvecklingen, byggde telefonnät och höll taxorna nere.
4 De första telefonerna hade enkla metallgrejor som kopplades ___ i fasta förbindelser.
5 Allt okänt skrämmer ju. Redan telegrafin stötte ___ motstånd.
6 Televerket gav ___ sin första katalog 1889.
7 Ungdomar låter mobilen gå ___ så att alla får prata med den som är i luren.
8 De flesta bilister ställer ___ på lagen om rattonykterhet.
9 Innan bilarna körde över till höger sida stannade de ___ några minuter.
10 De som ville behålla vänstertrafiken målade ___ ett skräckscenario av olyckor som skulle hända om vi bytte sida.
11 Men de som ville ha högertrafik menade att det skulle gå att bygga ___ en helt ny trafiksäkerhet
12 Om man åker ___ för grovt rattfylleri kan man få sitta ___ en tid i fängelse.
13 Bussen stannade för att släppa ___ passagerare.
14 Många föräldrar känner ett starkt behov av att få ägna sig åt sig själva, att få koppla ___ .

F Partikelverb och prepositioner för bilkörning

Skriv in något av följande ord i luckan:

av i in mot om på till upp

1 Kanske borde han ge ________________ när han kört ________________ fyra gånger.
2 En nervös förare kan inte läsa ________________ trafiken och se vad som händer.
3 I stadstrafik bör vi vara lite tuffare, ta ________________ och visa vad vi vill.
4 En försiktig person gasar inte gärna ________________ mellan rödljusen.
5 Han bromsade ________________ häftigt när han såg barnen på gatan.
6 Du måste lägga ________________ en högre växel.
7 Om du begår vissa brott mot trafikreglerna kan ditt körkort dras ________________.
8 Vänta med att köra ________________ tills du har fri sikt.
9 Du får böta om du kör ________________ rött ljus.
10 Sväng ________________ vänster vid bensinmacken.
11 Du måste sakta ________________ vid övergångsstället.
12 Håll ________________ höger när du svänger!

Öva partikelverb
Prepositioner

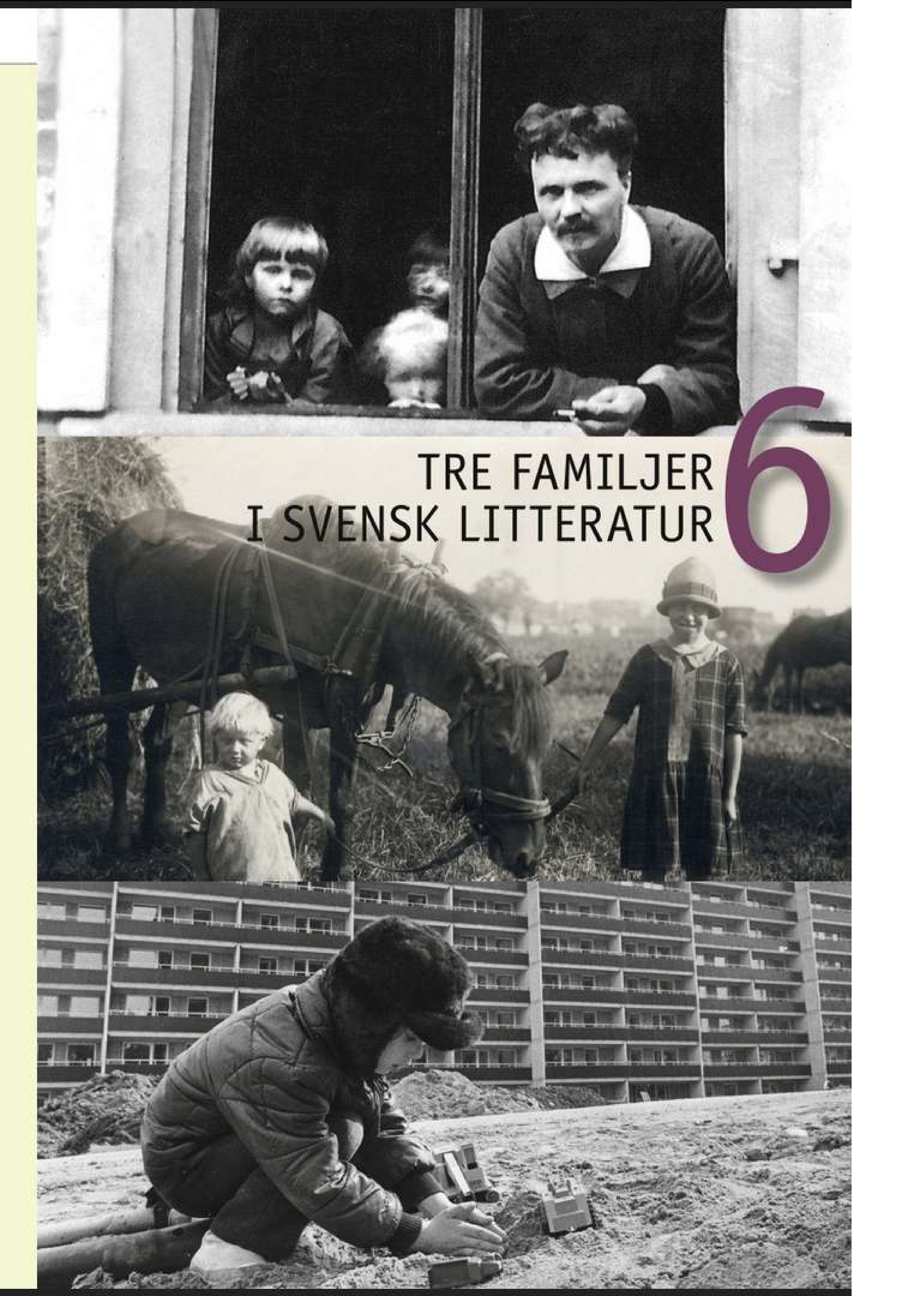
G Satsadverbial

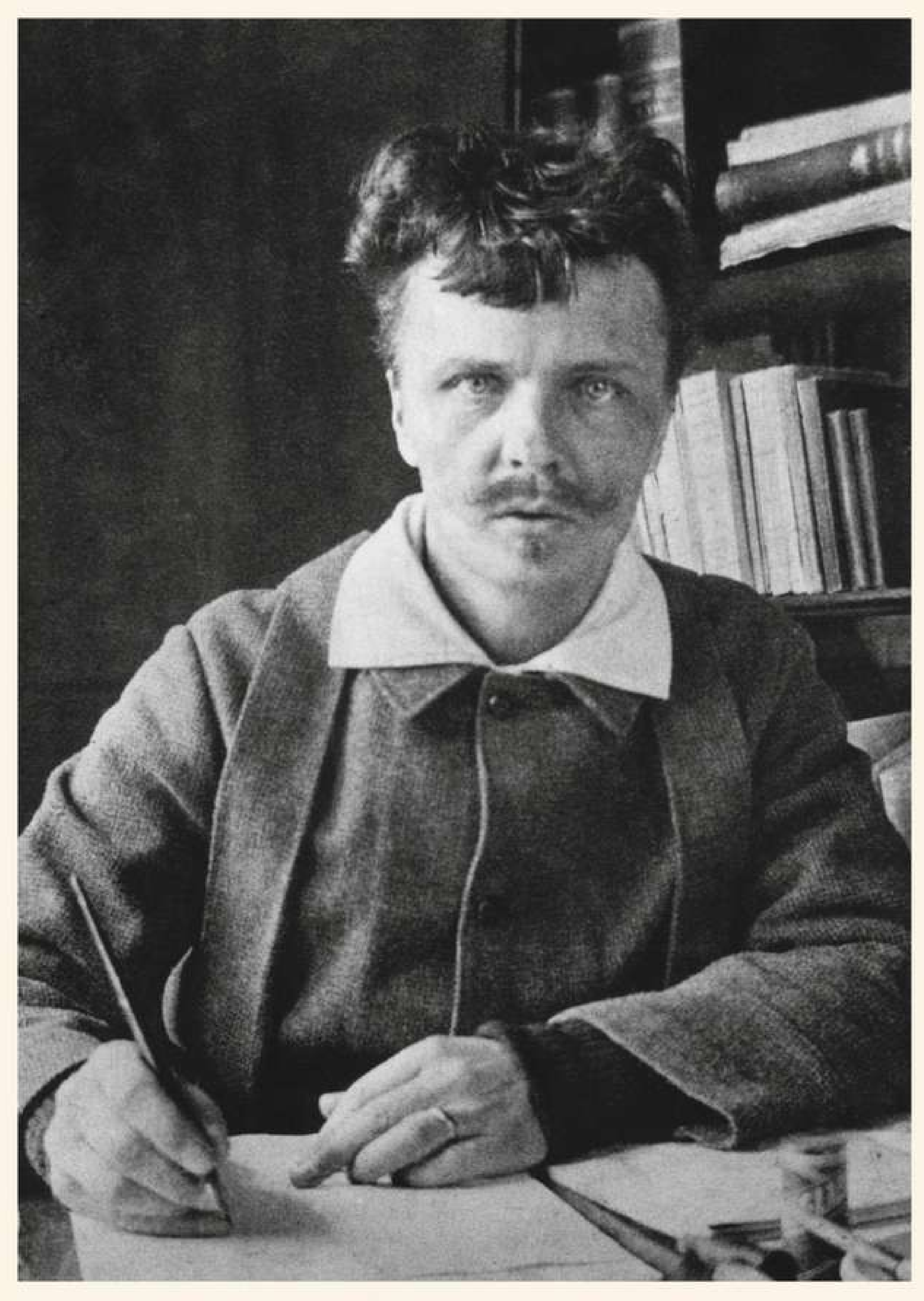
Skriv in något av följande ord i luckan:

bara följaktligen snart sagt självklart ständigt tidigare tydligen

1 Det var en tid när människor ________________ kunde tala ansikte mot ansikte.
2 På 50-talet skaffade många telefon, även de som ________________ tyckt att det var en lyx.
3 Att ________________ vara nåbar och ha ringsignaler kring sig kan vara krävande.
4 Mobilsamtal pågår ________________ överallt.
5 När studenterna lämnar hemorten lämnar de ________________ sitt ansvar hemma också.
6 Hjärnan var större hos de apor som levde i större grupper och ________________ hade mer komplext umgänge.
7 Forskaren menar att vi inte kan ha mer än 150 vänner på Facebook som vi verkligen känner. Men vi känner ________________ fler. Antalet vi minns namnet på och hälsar på på gatan kan vara uppåt 1500.

Öva Satsadverbial

TRE FAMILJER
I SVENSK LITTERATUR
6

August Strindberg, (1849–1912), är en av Sveriges mest betydelsefulla författare. Han har skrivit många romaner, noveller och teaterpjäser som har blivit klassiker inom svensk litteratur.

Rädd och hungrig

I tre rum bodde fadern med sju barn och hustru samt två pigor. Möblerna bestod mest av vaggor och sängar. Barn låg på strykbräden och stolar. Barn i vaggor och i sängar. Fadern hade inget rum för sig, men han var alltid hemma. Mottog aldrig en bjudning av sina många affärsvänner, därför att han inte kunde bjuda igen. Gick aldrig på restaurang och aldrig på teatern. Han hade ett sår, som han ville dölja och läka. Hans nöje var ett piano. Ena systerdottern kom in varannan kväll och då spelades à-quatre-mains Haydns symfonier. Aldrig annat. Men längre fram Mozarts också. Aldrig något modernt. Han hade ett annat nöje också senare, när villkoren tillät. Han odlade blommor i fönstren. Men endast pelargonier. Varför pelargonier? Johan tyckte sig sedan, när han blev äldre och modern död, alltid se sin mor jämte en pelargonia eller båda tillsammans. Modern var blek, hon födde tolv barn, och blev lungsjuk. Hennes ansikte liknade väl pelargonians genomskinligt vita blad med dess blodstrimmor, som mörknade in i botten, där det bildade en nästan svart pupill, svart som moderns.

Fadern syntes endast vid måltiderna. Trist, trött, sträng, allvarlig, men inte hård. Han föreföll strängare, eftersom han vid hemkomsten alltid skulle på fri hand avgöra en mängd ordningsmål, som han inte kunde döma i. Och dessutom användes hans namn alltid att skrämma barnen med. »Pappa skulle få veta det» var lika med stryk. Det var just ingen tacksam roll han fått. Mot modern var han alltid blid. Han kysste henne alltid efter måltiden och tackade henne för mat. Därigenom vandes barnen orättvist att betrakta henne som alla goda gåvors givare och fadern såsom allt onts.

Man fruktade fadern. När ropet: pappa kommer! hördes, sprang alla barnen och gömde sig, eller ut i barnkammaren för att kamma och tvätta sig. Vid bordet rådde dödstystnad bland barnen och fadern talade mycket lite.

Modern hade ett nervöst temperament. Flammade upp, men blev snart lugn. Hon var jämförelsevis nöjd med sitt liv, för hon hade stigit på den sociala skalan och förbättrat sin, sin mors och sin brors ställning. Hon drack kaffe på sängen om morgnarna; hade till hjälp ammor, två pigor och mormor. Troligen överansträngde hon sig inte.

Men för barnen var hon alltid full av omsorg. Hon klippte naglar, band om skadade fingrar, tröstade och lugnade alltid, när fadern straffat, fastän hon var allmän åklagare. Barnet tyckte att hon var tarvlig, när hon »skvallrade» för pappa, och någon respekt vann hon just inte. Hon kunde vara orättvis, häftig, straffa i onödan, på lös angivelse av en tjänare, men barnet fick maten av henne, trösten av henne, och därför blev hon kär, medan fadern alltid förblev en främmande, snarare en fiende än en vän.

piga, -or; na tjänsteflicka
à quatre mains fyrhändigt
tillåta (-låter, -lät, -låtit) här: ge möjlighet till
jämte bredvid
genomskinlig/t transparent, som man ser genom
strimma, -n; -or linje, streck
förefalla (-faller, -föll, -fallit) verka, tyckas, se ut att vara
stryk, -et aga, slag
blid mild, vänlig
vänja (vänjer, vande, vant) bli van, finna sig i
frukta, fruktar vara rädd för
en kammare, -n; pl.= (gammalt) rum
råda (råder, rådde, rått) gälla, finnas
flamma upp (flammar) bli upprörd eller arg
jämförelsevis relativt, om man jämför med andra
amma, -n; -or kvinna som ger bröstmjölk åt andras barn
överanstränga sig (överanstränger) arbeta för mycket, stressa
omsorg, -en; -er omtanke, vård
åklagare, -n; pl.= person som tar brottet till domstol
tarvlig/t elak, nedrig
i onödan utan orsak
lös utan grund, osäker
angivelse, -n; -r anmälan om brott

Detta är faderns otacksamma ställning i familjen. Allas försörjare, allas fiende. Kom han hem trött, hungrig, dyster och fann golvet nyskurat, maten illa lagad, och vågade en anmärkning, fick han ett litet kort svar. Han var som på nåd i sitt eget hus, och barnen gömde sig för honom.

Fadern var mindre nöjd med sitt liv, för han hade stigit ner, försämrat sin ställning, försakat. Och när han såg dem han skänkt liv och mat vara missnöjda, blev han inte glad.

Men familjen själv är inte någon fullkomlig institution. Uppfostran hann ingen med, och den tog skolan hand om, där pigorna slutat. Familjen var egentligen ett matinstitut och en tvättnings- och strykningsanstalt, men en oekonomisk sådan. Aldrig annat än matlagning, torgköp och spring i mataffärer. Tvättning, strykning, stärkning och skurning. Så många krafter i gång för så få personer. Källarmästarn, som gav mat åt ett par hundra, använde knappt mera.

Uppfostran blev snäsor och luggar, »Gud som haver» och vara lydig. Livet tog emot barnet med plikter, bara plikter, inga rättigheter. Allas önskningar skulle fram och barnets undertryckas. Det kunde inte ta i en sak utan att göra något orätt, inte gå någonstans utan att vara i vägen, inte säga ett ord utan att störa. Det vågade till sist inte röra sig. Dess högsta plikt och dess högsta dygd var: att sitta stilla på en stol och vara tyst.

– Du har ingen vilja! Så lät det alltid. Och därmed lades grunden till en viljelös karaktär.

– Vad ska mänskorna säga? hette det senare. Och därmed var Johans själv söndergnagt, så att han aldrig kunde vara sig själv, alltid var beroende av andras svajande opinion, och aldrig trodde sig själv om något, utom i de få ögonblick han kände sin energiska själ arbeta oberoende av hans vilja.

Johan var ytterst känslig. Grät så ofta, att han fick ett särskilt öknamn. Ömtålig för en liten anmärkning, i ständig oro att begå ett fel. Men vaksam på orättvisor, och genom att ställa höga fordringar på sig själv vaktade han noga över brödernas fel. Om dessa blev ostraffade kände han sig djupt kränkt; om de belönades i onödan led hans rättskänsla. Därför ansågs han avundsjuk. Han gick då till modern för att beklaga sig. Fick någon gång rättvisa, men annars en förmaning att inte vara så noga. Men man var ju så noga mot honom, och man sa till honom att vara så noga mot sig själv. Han drog sig tillbaka och blev bitter. Sedan blev han blyg och tillbakadragen. Gömde sig längst bak, när något gott utdelades, och njöt av att vara förbisedd. Han började bli kritisk och fick smak för självplågeri. Han växlade mellan att vara melankolisk och mycket glad. Hans äldsta bror var hysterisk. Kunde, när han förargades under lek, falla ner i kvävningar med konvulsiviska skratt. Denne broder var moderns och den andra brodern var faderns favorit. Favoriter finns i alla familjer. Det är så en gång att det ena barnet vinner mera sympati än det andra; varför kan aldrig förklaras.

dyster/t nedstämd, sorgsen
som på nåd utan att kunna bestämma själv, genom tillstånd av någon annan
försaka, försakar avstå från, vara utan
fullkomlig/t felfri, perfekt
anstalt, -en; -er hem, anläggning, institut
källarmästare, -n; pl.= krögare, restaurangchef
snäsa,-n; snäsor rätta någon argt eller svara argt
lugg, -en; -ar här. drag i håret
"Gud som haver" början på bön för barn
lydig/t snäll, disciplinerad
plikt, -en; -er skyldighet, något man måste göra
undertrycka, undertrycker hindra, krossa, trycka ned
dygd, -en; -er god egenskap, god moral
gnaga, gnager nöta, tugga
svaja, svajar gunga, svänga
öknamn, -et; pl.= elakt och nedsättande namn
ömtålig/t känslig, sårbar
vaksam/t på sin vakt, observant, misstänksam
fordring, -en; -ar krav
kränkt sårad, förolämpad
belöna, belönar tacka för, premiera
lida (lider, led, lidit) drabbas, utstå
bitter/t besviken, hatfull
tillbakadragen blyg, reserverad
njuta (njuter, njöt, njutit) glädja sig åt, känna lust
förbisedd/tt bortglömd, försummad
självplågeri, -t; -er tortyr av sig själv, straff mot sig själv
melankolisk/t sorgsen, nedstämd, dyster
förarga, förargar reta upp, göra någon arg
kvävning, -en; -ar tillstånd då man inte får luft
kovulsivisk/t krampaktig

Johan var ingens favorit. Det kände han och det grämde honom. Men mormodern såg det, och hon tog sig an honom. Han läste abcd för henne och hjälpte henne vagga. Men han var inte nöjd med denna kärlek. Han ville vinna modern. Och han blev inställsam, bar sig klumpigt åt, men genomskådades och kastades tillbaka.

Det var ett hus med hårda straff. Lögn förföljdes skoningslöst och olydnad också. Små barn ljuger ofta av bristande minne.

– Har du gjort det? frågar man dem. Det var nu gjort för två timmar sen och barnet minns inte så länge. Eftersom handlingen ansågs likgiltig av barnen lade de inte märke till den. Därför kan små barn ljuga utan att veta det, och det måste man tänka på.

De kan även ljuga för att slippa undan. De vet att nej friar och ja fäller till stryk.

De kan även ljuga för att vinna en fördel. Det är bland det vaknande förståndets första upptäckter, att ett ja eller nej vid rätt tillfälle kan skaffa en fördel.

Det fulaste är när de skyller på andra. De vet att felet skall straffas, sak samma på vem. Gäller att ta fram syndabocken. Detta är uppfostrarens fel. Detta straff är ren hämnd. Felet ska inte straffas, för det är att begå ett fel till. Den skyldige ska korrigeras eller för sin egen skull läras att inte begå felet.

Denna visshet att felet ska straffas framkallar fruktan hos barnet att bli tagen för den som gjort fel, och Johan kände ständig fruktan att något fel skulle upptäckas.

En middag synar fadern vinbuteljen.

– Vem har druckit ur vinet? frågar han och ser sig runt kring bordet.

Ingen svarar. Men Johan rodnar.

– Jaså, det är du, säger fadern.

Johan, som aldrig rört vinbuteljen, faller i gråt och snyftar:

– Det är inte jag, som druckit ur vinet.

– Jaså, du nekar också!

Också!

– Du ska få sen, när vi stigit opp från bordet.

Tanken på vad som skulle fås sedan man stigit upp från bordet samt att fadern fortsätter att tala om Johans inbundna väsen gör att han fortsätter att gråta.

Man stiger upp från bordet.

– Kom in du, säger fadern och går in i sängkammaren.

Modern följer.

– Be pappa om förlåtelse, säger hon.

– Jag har inte gjort det, skriker han nu.

– Be pappa om förlåtelse, säger modern och luggar honom.

Fadren har tagit fram riset bakifrån spegeln.

– Söta pappa förlåt mig! vrålar den oskyldige.

Men nu är det för sent. Han har bekänt.

gräma, grämer irritera, förarga, reta
ta sig an (tar, tog, tagit) ta hand om, hjälpa
inställsam/t fjäskig, tillgjord, överdrivet vänlig
genomskåda, genomskådar upptäcka, avslöja
skoningslös/t utan pardon, hjärtlös, hård
bristande otillräcklig, som inte räcker
likgiltig/t betydelselös, oviktig
skylla på, skyller ge skulden, anklaga
sak samma det spelar ingen roll
syndabock,-en; -ar offer för mobbning, hackkyckling
den skyldige/skyldiga personen som har begått felet
korrigera, korrigerar rätta, förbättra
syna, synar granska, undersöka
rodna, rodnar bli röd i ansiktet
neka, nekar säga nej
inbunden tystlåten, introvert, reserverad
väsen, -det; pl.= karaktär, sinne, personlighet
lugga, luggar dra någon i håret
ris,-et; pl.= torra kvistar att slå med
vråla, vrålar skrika högt
bekänna, bekänner erkänna

Modern hjälper till vid exekutionen.

Barnet tjuter, av harm, av ilska, av smärta, men mest av vanära, av förödmjukelse.

– Be pappa nu om förlåtelse, säger modern.

Barnet ser på henne, och föraktar henne. Han känner sig ensam, övergiven av den, till vilken han alltid flydde för att få mildhet och tröst, men så sällan rättvisa.

– Söta pappa förlåt, säger han med hårt sammanbitna, ljugande läppar.

Och så smyger han ut i köket till Lovisa, barnpigan, som brukade kamma och tvätta honom, och i hennes förkläde gråter han ut.

– Vad har Johan gjort? frågar hon deltagande.

– Ingenting! svarar han. Jag har inte gjort det.

Mamma kommer ut.

– Vad säger Johan? frågar hon Lovisa.

– Han säger att han inte gjort det.

– Nekar han ändå!

Och nu förs Johan in igen för att torteras till bekännelse av det han aldrig begått.

Och nu bekänner han det han aldrig begått.

Härliga, sedliga institution, heliga familj, oantastliga, gudomliga instiftelse, som skall uppfostra medborgare till sanning och dygd! Du dygdernas påstådda hem, där oskyldiga barn torteras till sin första lögn, där viljekraften smulas sönder av despoti, där självkänslan dödas av trångbodda egoismer. Familj, du är alla sociala lasters hem, alla bekväma kvinnors försörjningsanstalt, familjeförsörjarens ankarsmedja, och barnens helvete!

August Strindberg

Ur *Tjänstekvinnans son* (1886)

exekution,-en;-er verkställande av dom
tjuta, tjuter skrika, vråla
harm, -en vrede, ilska, upprördhet
vanära, -n; förnedring, förödmjukelse, kränkning
förödmjukelse, -n; -er förolämpning, kränkning, skam
förakta, föraktar se ned på, ta avstånd från
mildhet, -en vänlighet, snällhet
smyga (smyger, smög, smugit) gå tyst
neka, nekar säga nej
sedlig/t moralisk, ärbar
helig/t gudomlig, fri från synd
oantastlig/t som inte kan kritiseras, felfri
gudomlig/t helig, gudalik
instiftelse, -n; -er skapelse, stiftelse, akt
påstådd/tt så kallad, enligt vad som sägs
smula sönder, smular krossa, slå i småbitar
despoti, -n;-er godtyckligt förtryck
trångbodd ha det trångt, ha liten plats
egoism, -en; -er självupptagenhet, själviskhet
last, -en; -er dålig vana,
försörjningsanstalt, -en; -er (gammalt) hem för personer som inte kan försörja sig själva
försörjare, n; pl.= den som betalar för mat, hyra, kläder
ankarsmedja, -n; -or här: straffanstalt

Förstod du?

1. Vilka bodde i de tre rummen?
2. Hur var faderns vardagliga liv?
3. Hur var moderns vardagliga liv?
4. Hur var barnens liv?
5. Vilken roll hade fadern i barnens uppfostran?
6. Vilken roll hade modern i barnens uppfostran?
7. Hur var Johan?
8. Johan blir syndabock. Vad anklagas han för? Vad får han för straff?

Ur: Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult

Nu vill jag berätta en kärlekshistoria. Ingen som jag har hittat på utan bara en som jag har hört. Många gånger hört. Den rymmer mer kärlek än någon jag har läst i böcker, och för mig är den rörande och vacker. Men det beror kanske på att den handlar om två människor som råkade bli mina föräldrar.

Över ett helt liv sträckte den sig, den där kärlekshistorien, och den började någon gång 1888, när Samuel August från Sevedstorp, tretton år, i Pelarne sockenstuga, där socknens barn hade sin skolgång, mitt under repetitionsförhöret kom att fästa ögonen på flickan som satt närmast kaminen, hon med pannluggen, som svarade så duktigt på alla frågor. Hanna hette hon, nio år var hon och från Hult. Hanna i Hult, henne fick Samuel August ögonen på. Visst hade han sett henne förut, men inte så som nu.

"Jag såg dig, och från den dagen jag endast dig i världen ser", något sådant kunde inte Samuel August säga, för han var bara en bondpojke i Småland och visste inget om dikter. Men annars var det just så det var.

~

Christopher Polhem som var en klok man har sagt, att det är bra för barn att se sina föräldrar vänslas med varann. Polhem skulle ha gillat Samuel August, så mycket är säkert. En kärleksfullare bonde har aldrig funnits. I varje fall var det nog bland smålandsbönder ovanligt att någon visade sina känslor så som Samuel August gjorde. Vi barn var vana att dagligen se vår far åtminstone någon stund stå och hålla om vår mor och "vänslas" med henne. När en av mina systrar, ungefär två år gammal, råkade få syn på ett vykort där en herre kärleksfullt borrade in ansiktet mot halsen på en ung dam, så sa hon därför igenkännande: "Kiper halsen pappa gör!"

Gunnar, Astrid, Stina och Ingegerd hette Ericssonbarnen i Näs. Det var bra att vara barn där och att vara barn till Samuel August och Hanna. Varför var det bra? Det har jag försökt tänka efter. Jag tror att jag vet det. Två ting hade vi som gjorde vår barndom till det den var – trygghet och frihet. Det var tryggt med de där två som brydde sig så mycket om varann och som hela tiden fanns där, om vi behövde dem, men annars lät oss fritt och lyckligt skala omkring på den fantastiska lekplats vi hade i vår barndoms Näs. Visst fostrades vi i tukt och Herrans förmaning så som tidens sed var, men i vårt lekliv var vi härligt fria och aldrig övervakade. Och vi lekte och lekte och lekte så det var underligt att vi inte lekte ihjäl oss. Vi klättrade som

hitta på, hittar fantisera
rymma, rymmer innehålla
rörande gripande, som berör
sockenstuga, -n; -or (gammalt) kommunalhus
socken, -nen; -nar (gammalt) kommun
fästa ögonen på, fäster titta på
kamin, -en; -er ugn för uppvärmning av rum
lugg, -en; -ar hår som täcker pannan
vänslas smekas, kela
borra in, borrar trycka in
"kiper" (dialekt) röra vid
ting, -et; pl.= sak
skala, skalar (dialekt) springa
fostra, fostrar uppfostra
tukt, -en hård uppfostran
Herrans förmaning Guds ord
sed, -en; -er tradition
övervakad/t kontrollerad
ihjäl till döds

Astrid Lindgren (1907–2002) är känd över hela världen för sina barnböcker om bland andra Pippi Långstrump, Emil i Lönneberga och Karlsson på taket. Hennes böcker har översatts till 95 språk och många av böckerna har filmatiserats. På familjefotot är Astrid den äldsta av flickorna.

apor i träd och buskar och på hustak, vi hoppade från brädstaplar och höskullar, så att det jämrade sig i våra inälvor, vi kröp i våra livsfarliga underjordiska gångar i stora sågspånshögen, vi simmade i ån långt innan vi kunde simma, helt förgätande vår mors påbud att vi inte fick gå ut längre än till naveln". Men överlevde gjorde vi alla fyra.

Vi hade en barndom ovanligt fri från tjat. Att vår mor inte tjatade berodde möjligen på att man för det mesta lydde första gången hon sa till om en sak. Det var hon som fostrade oss, jag kan inte minnas att Samuel August någonsin la sig i det. Att man skulle lyda var självklart, men hon hade inte en massa onödiga och omöjliga krav. Det begärdes exempelvis inte att man ovillkorligen skulle passa måltiderna – kom man för sent, fick man ta sig lite i skafferiet. Utan några förebråelser. Jag kan inte heller minnas att hon någonsin sa ett förebrående ord,

brädstapel, -n; lar hög med brädor
höskulle, -n; -ar hög med hö
jämra sig, jämrar klaga med höga ljud
inälvor inre organ (t ex mage, lever, njure)
sågspån små träbitar som blir över när man sågar
å,-n; -ar mycket liten flod
förgäta, förgäter (gammalt) glömma
påbud,-et; pl.= order, regel
tjat, -et upprepning, gnat
tjata, tjatar upprepa samma sak hela tiden, gnata
lyda (lyder, lydde, lytt) göra som någon annan vill, följa order
lägga sig i (lägger, la, lagt) blanda sig i, försöka påverka
begära, begär kräva
ovillkorligen absolut, nödvändigtvis
skafferi, -t; -er (gammalt) skåp för mat i köket
förebråelse, -n; -er ogillande, tillrättavisning, kritik
förebrående kritisk, ogillande

om vi kom hem med sönderrivna eller nerlortade kläder. Det tror jag att hon tyckte var ett barns rättighet att förskaffa sig i lekens yra. Hon grälade inte över missöden som man inte kunde rå för. För att ta ett exempel, den gången när vår lillasyster kröp upp på köksbordet och råkade välta över sig ett stort fat med paltsmet. Inte ett ord sa Hanna, hon bara tvättade sin blodiga unge, satte rena kläder på henne och gav oss något annat än palt till middag.

Den där friheten vi hade betydde inte att vi var fria jämt. Det var en naturlig sak att vi skulle lära oss arbeta. Vi fick börja i sexårsåldern med att gallra rovor och repa nässlor åt hönsen. I den takt som vi växte till fick vi vara med i arbetslaget under skördearbetet, när så behövdes. När det än behövdes! På min konfirmationsdag tog jag upp råg på förmiddan och fick nattvarden på eftermiddan. Arbetet var inget man kunde smita ifrån, när det passade en. Om exempelvis ens klasskamrater, som var sommarlovslediga stadsbarn, kom och föreslog att man skulle följa med på ett par dagars cykeltur mitt i rovgallringen, så var det bara att säga nej. Det man hade blivit satt att sköta, det måste man sköta. Jag tror att det var en nyttig lärdom som har hjälpt en att senare i livet stå ut med även rätt tråkigt arbete utan att stöna och stånka för mycket. "Bare dra på, bare stann' inte", det var vår mors maningsord om vi försjönk i drömmerier över diskbaljan – vi fick ju hjälpa till inomhus också förstås.

Det där kommer man ihåg hela livet. "Bare dra på, bare stann' inte", hur många gånger har jag inte sagt det till mig själv, när jag har velat ge upp ett olustigt arbete, innan det var färdigt. Och när jag har frestats att ge mig på något alltför våghalsigt, så har jag alltid kunnat varna mig själv:

"Gå inte ut längre än till naveln!"

Astrid Lindgren, 1985

Förstod du?

1. När blev Samuel förälskad i Hanna?
2. Astrid berättar att föräldrarna var ovanliga. På vilket sätt?
3. Hur många barn hade familjen?
4. På vilket sätt var det bra för barnen att växa upp på Näs?
5. Barnen hade ju stor frihet men inte jämt. Vad måste de göra? Ge exempel!
6. Astrid berättar att hon har haft stor glädje av den uppfostran hon fick. På vilket sätt har den hjälpt henne senare i livet?

sönderriven/t perfekt particip av riva sönder
nerlortad/t perf part av lorta ner = smutsa ner
förskaffa sig, förskaffar skaffa sig
yra, -n vild framfart, glädje
missöde, -t; -n liten olyckshändelse
rå för (rår, rådde, rått) vara ansvarig för, vara skyldig till
välta, välter göra så att något ramlar
paltsmet, -en; -er röra av mjöl och grisblod som ska bli palt
jämt alltid, hela tiden
gallra, gallrar rensa bort, sortera ut, välja ut de bästa
rova, -n; -or en sorts rotfrukt
repa, repar här: plocka, riva av, dra av
nässla, -n; -or grön, vild växt med blad som bränns
höns, -et; pl.= höna
skörd, -en; -ar plockning, insamling av det som odlats
konfirmation, -en; -er ceremoni i kyrkan vid första nattvarden
råg,-en sädesslag
nattvard, -en; -er (kristet) bröd och vin är symboler för Jesus kött och blod, kommunion
smita (smiter, smet, smitit) smyga iväg, rymma, försöka slippa
stöna, stönar sucka tungt och ljudligt, stånka
stånka, stånkar flåsa, pusta, ge ifrån sig ljud, stöna
maningsord, -et; pl.= uppmaning
försjunka i (sjunker, sjönk, sjunkit) fördjupa sig i, bli helt upptagen av
olustig/t trist, tråkig
fresta, frestar locka
våghalsig/t djärv, oförsiktig, riskabel

Kristina Lugn (född 1948) poet och dramatiker.

Ganska nära himlen

Ganska nära himlen
i ett hus som är ganska grått
i ett rum med fina tapeter
bor lilla Liselott

Och hennes vidriga mamma
bor faktiskt också där
hon står vid spisen och röker
och undrar vart Liselott är

Men Liselotts snälla pappa
bor i en annan stad
han bor på en sällsam stjärna
och är både rik och glad

Där sitter han hela dagen
i en soffa av pärlemor
och ingen mer än hans dotter
vet var den mannen bor

Där sitter han hela natten
och skickar blå telegram
och ingen mer än Liselott vet
att dom verkligen kommer fram

För Liselotts taskiga mamma
arbetar i en butik
där staplar hon flaskor på burkar
och är varken glad eller rik

Hon säjer att Liselotts pappa
var ett kräk som hette Sven
som flydde till Tierp med Dolly
och aldrig synts till igen

Han har det väl bra med Dolly
och struntar i Liselott
som är liten spinkig och ensam
och lever på bidragsförskott

Så säjer Liselotts mamma
en ledsen och tanklös tant
som inte vet vad Liselott vet
är på riktigt alldeles sant:

vidrig/t otäck, avskyvärd
sällsam ovanlig, fantastisk
pärlemor,-n finns inuti musselskal
telegram, -met; pl.= telegrafiskt meddelande
taskig/t elak, dålig, nedrig
stapla, staplar lägga en ovanpå den andra, lägga på hög
kräk, -et; pl.= otrevlig typ, usling, ”skitstövel”
strunta i, struntar inte bry sig om, inte fråga efter
spinkig/t mager, smal
bidragsförskott, -et; pl.= ersättning från försäkringskassan
tanklös/t som inte tänker så långt

när alla dagisbarn sover
och alla kassörskor gått hem
går en pappa på tå och planterar
små blommor runtomkring dem

han planterar små ljus i köket
där middagsdisken står kvar
tills allt blir vackert och trevligt
tack vare Liselotts far

Men när väckarklockan ringer
och himlen är raggsocksblöt
och morsan sitter i köket
och sväljer sin havregrynsgröt

när kärringen sitter i köket
och gastar: skynda dej nu
du ska äta och pinka och klä dig
för klockan är fem över sju

tar Liselott tyst och stilla
sin färgglada täckjacka på
och utan att klaga det minsta
bestämmer hon sej för att gå

Då kommer en fågel fjärranifrån
Det kommer en sur pensionär
En unge somnar i skogen
En mamma är inte där

Det kommer en hund som är hungrig
den gråter på gator och torg
En mamma sitter på PBU
och saknar ord för sin sorg

Det spelar en psalm i björken och
dagen är mulen och grå
Mitt vackra barn i bävernylon
vad är det du tänker på?

Du springer alltid allena
längs skyltfönstrens tindrande rad
där ingen hör vad du sjunger
och jag vet att du inte är glad

gå på tå (går, gick, gått) smyga, gå tyst
raggsocka,-n; -or tjocka stickade strumpor
blöt/t våt
gröt,-en; -ar kokas ihop av gryn och vatten
kärring, -en; -ar kvinna (nedsättande)
gasta, gastar skrika
pinka, pinkar kissa
täckjacka, -n; -or vinterjacka
klaga, klagar protestera
fjärranifrån från långt borta, från fjärran
PBU psykisk barn- och ungdomsvård
psalm, -en; -er sång som sjungs i kyrkan
björk, -en; -ar träd med vit stam
mulen/et molnig, mörk
bävernylon, -et; pl.= material för vinterkläder
allena ensam
skyltfönster/ -ret; pl.= affärens stora fönster där varorna visas
tindrande glittrande, strålande

Jag väntar i mörkren, jag väntar
i mörkren långt bort ifrån dej
och snart blir jag sjuk av all kärlek
som du inte vill ha av mig

Kom tillbaka till mig, mitt hjärta
ja skynda dig hem till din mor
Vi kunde ha det så trevligt
på det höghusfält där vi bor

Vi kunde skaffa nåt hembakt
att sitta och mumsa på
och jag skulle sticka en kofta
så du slipper att frysa så

Och virka ljuvliga drömmar
av chockrosa yllegarn
och aldrig göra dig ledsen
mitt stackars ensamma barn!

Jag ska lära mig städa och vispa
och göra mej slank och fin
och bli en ordentlig mamma
en hemkär och kramgo' blondin

Jag ska skriva riktigt sympatiska brev
till Någon som passar mej
och förklara min nöd och göra reklam
för både mej och dej.

Sen är det bara att vänta
på alla svaren jag får
så har du en toppenbra pappa
lite längre fram i år!

(ur *Bekantskap önskas med äldre bildad herre*, 1983)

höghusfält,-et; pl.= stor yta med höga hus
mumsa, mumsar äta något gott
sticka, stickar tillverka av garn
kofta,-n; -or en sorts tröja
virka, virkar tillverka av garn
ljuvlig/t underbar
slank smal
hemkär som tycker om att vara hemma
kramgod charmig, mjuk, gullig
nöd, -en olycka, bekymmer

Förstår du?

1. Liselott bor med sin mamma. Var finns hennes pappa och varför har han lämnat familjen?
2. En tidig morgon när Liselott ska gå till dagis tar hon på sig jackan och bestämmer sig för att gå. Vart går hon? Vad händer egentligen?
3. När Liselotts mamma sitter på PBU saknar hon ord för sin sorg och lovar många förändringar. Vad lovar hon?

Tillbaka till texten

Genrer

1 Ordet genre (uttalas *sjanger*) är franska och betyder sort eller slag. När man talar om genrer inom skönlitteraturen menar man alltså olika sorts litteratur. Roman, lyrik, saga, fabel, dramatik och novell är några exempel. Beroende på innehållet kan man dela upp en genre vidare. Detektivroman (deckare), äventyrsroman, kärleksroman, krigsroman, samhällsskildring, historisk roman, självbiografi, science fiction och fantasy är också genrer. Genrer kan blandas i samma roman. Exempelvis kan en kärleksroman också vara en historisk roman eller en science fiction.

Para ihop en genre med rätt beskrivning:

1	drama	A	teaterpjäs med sorgligt innehåll, sorgespel
2	lyrik, poesi, dikt	B	komisk teaterpjäs med mycket situationskomik
3	prosa	C	påhitt, ej verklighet
4	novell	D	kort berättelse
5	roman	E	vardaglig text (ej bunden form)
6	fiktion	F	lång berättelse
7	tragedi	G	skådespel, pjäs
8	komedi	H	rolig teaterpjäs, lustspel
9	fars	I	diktning (bunden form)

OBS Vilken är skillnaden mellan facklitteratur och skönlitteratur?

2 Utdragen ur Tjänstekvinnans son (Rädd och hungrig av August Strindberg) och Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult (av Astrid lindgren) är *självbiografiska barndomsskildringar*.

Ganska nära himlen är en *dikt (poesi, lyrik)* som består av 25 *strofer*. En dikt är ofta uppdelad i mindre delar och en del kallas *strof*.

3 I dikten *Ganska nära himlen* finns rim. *Rim* betyder att slutet av orden *rimmar*. T ex grått – Liselott, där – är, stad – glad i de första tre stroferna. Markera rimmen i resten av stroferna.

Fundera och diskutera

1 **Miljö och tid**

De tre texterna utspelar sig under olika tider. Johan i Strindbergs text växer upp på 1850 – talet, Astrid växer upp på 1910-talet och dikten Ganska nära himlen utspelar sig på 1980-talet. Men mest skiljer sig miljöerna åt.

a) Johan i *Rädd och hungrig* växer upp i Stockholm. Trots att han beskriver hemmiljön så svart levde familjen ändå på en ganska hög nivå om man jämför med riktigt fattiga familjer i mitten på 1800-talet. Vi kan kalla det *borgerlig stadsmiljö*. Sök i texten efter exempel på att det var ett borgerligt hem och inte ett arbetarhem. (Borgerlig betyder här medelklass.)

b) Astrid Lindgren växer upp på landet i en bondefamilj. Ge exempel från texten som stödjer detta.

c) Miljön i *Ganska nära himlen* är lägenhet i förort. Ge exempel från texten som stödjer detta.

2 **Föräldrar**

a) I *Rädd och hungrig* har föräldrarna tydliga roller. Vilken är faderns roll och vilken är moderns?

Mellan raderna kan man känna att författaren Strindberg mest anklagar modern. Hur ser han på henne? Hur ser du på henne?

b) Astrid beskriver hur hennes mor uppfostrar barnen. Beskriv den uppfostran barnen fick.

c) I början av dikten *Ganska nära himlen* är Liselotts mamma en olycklig kvinna som inte orkar med sin dotter. Kristina Lugn beskriver Liselotts känslor för mamman med ord som ”vidrig, taskig, kärring”. Pappan finns bara i Liselotts fantasier. Hur tänker hon sig sin pappa i sina drömmar?

3 **... barnens helvete!**

De sista raderna i *Rädd och hungrig* är några av de mest citerade raderna i svensk litteratur. Strindbergs ord är hårda. Diskutera innehållet i det stycket.

Skriv

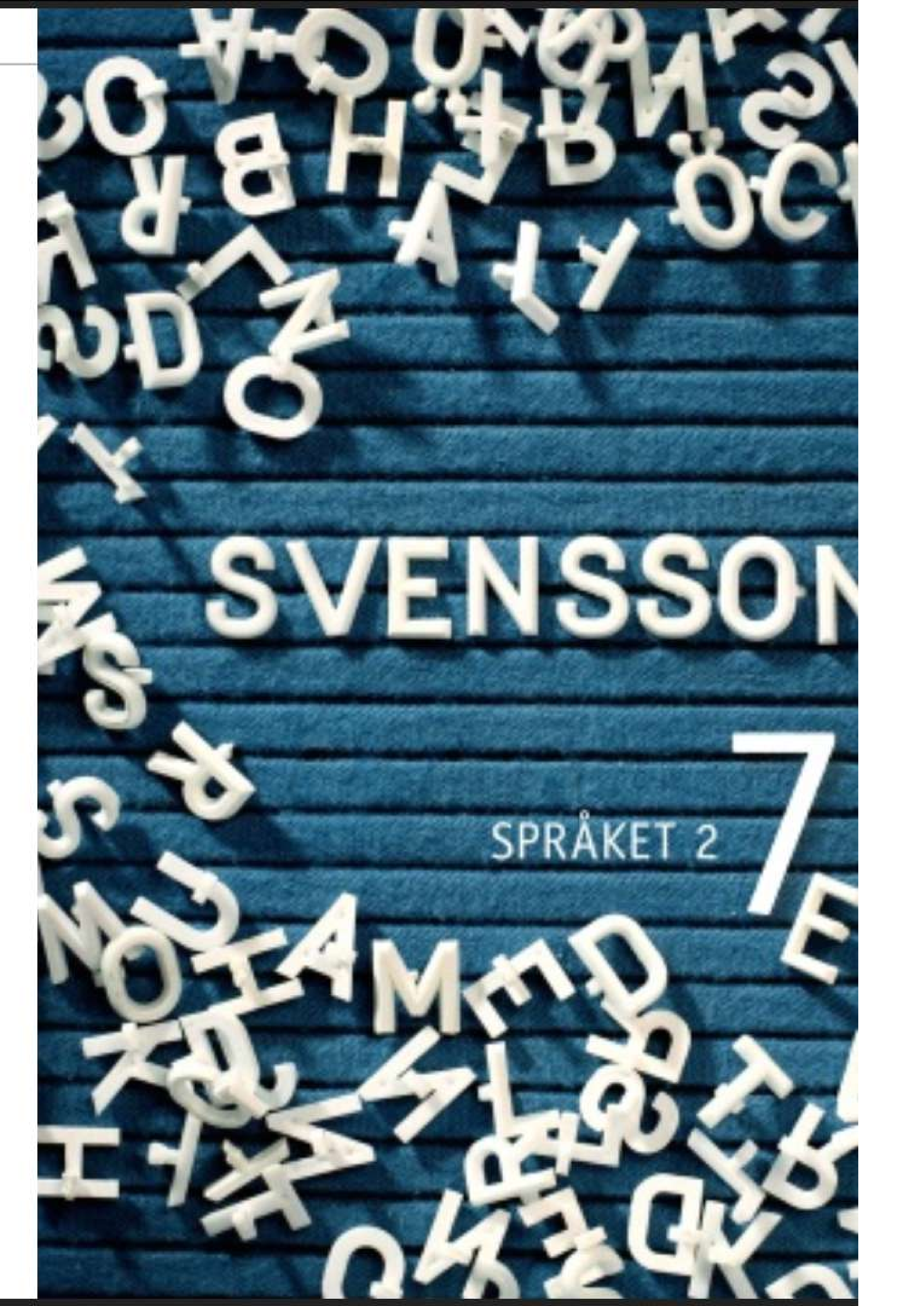
Tänk dig att du är en kurator som ska utreda Liselotts familjeförhållanden i en rapport. Hur skulle den se ut?

Rubrik: *Liselotts familjeförhållanden*

När du läste texterna märkte du säkert en stor skillnad mellan Johans och Astrids uppfostran. Gör en jämförelse.

Använd uttryck för jämförelser:
jämfört med, jämförelsevis, på samma sätt som, till skillnad mot, har mycket gemensamt med, har inte mycket gemensamt med, har en viss likhet med, har inte någon likhet med och ord som uttrycker motsats: *däremot, tvärtom, ändå, trots, trots allt.*

Rubrik: *Två sätt att uppfostra*

SVENSSON
SPRÅKET 2
7

Släktskap och påverkan

Svenskan är ett indoeuropeiskt språk och hör till den nordgermanska grenen. En gång i tiden fanns ett indoeuropeiskt urspråk som talades av ett folk som levde norr om Svarta havet. Man räknar med att det var för ungefär 4 000 år sedan. Folket var ett ryttarfolk som av någon anledning så småningom tvingades bryta upp. Orsaken till uppbrottet är oklar. Kanske var det ont om mat. Olika grupper vandrade åt olika håll och deras språk spreds över ett jättelikt landområde från Indien till Europa. Ett av dessa språk nådde norra Europa för mer än 2 000 år sedan. Forskarna kallar språket urgermanska. I Norden utvecklades urgermanskan under ytterligare 1 000 år och de första vikingarnas tungomål för 1 000 år sedan var urnordiskan.

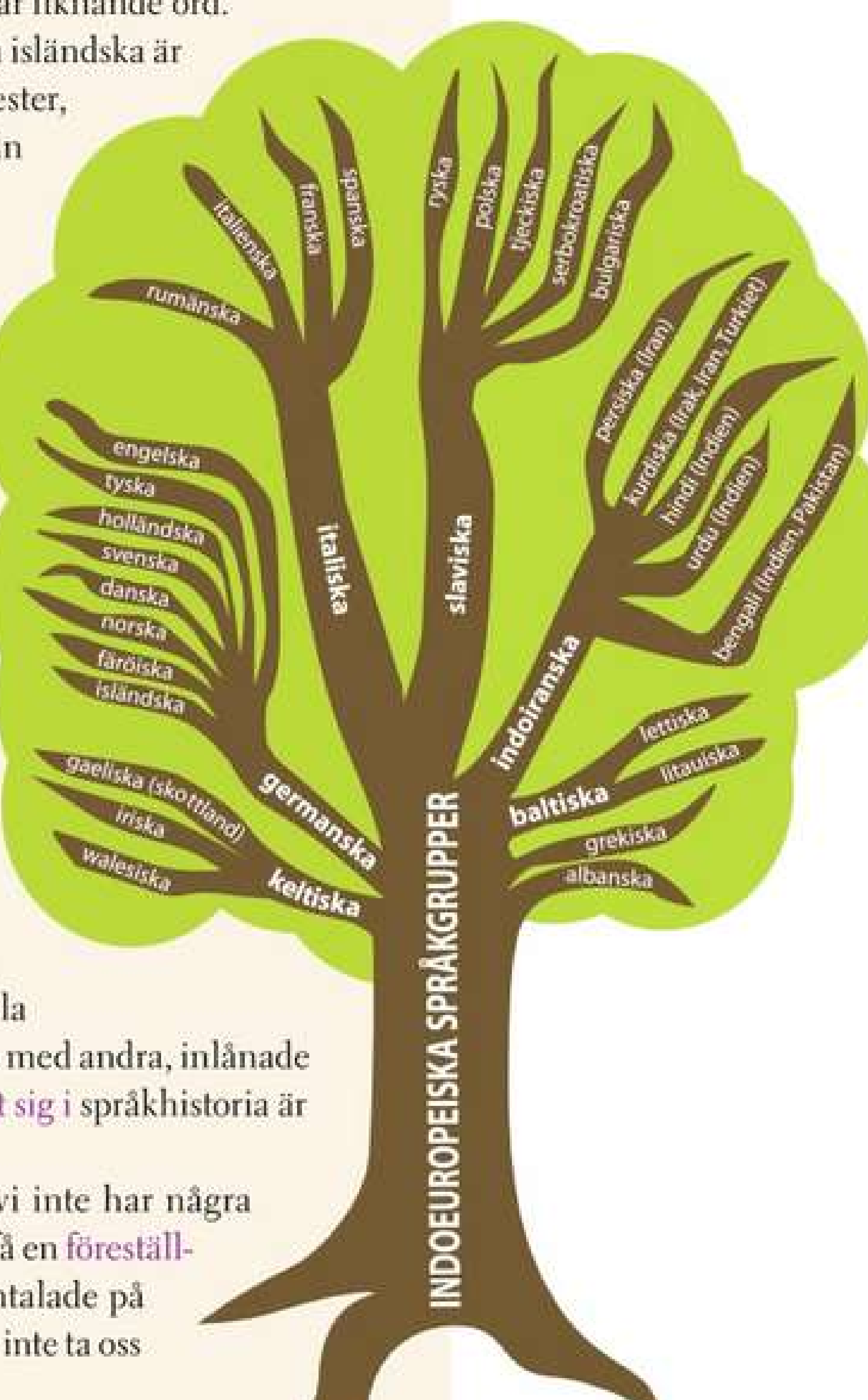
De indoeuropeiska språken har utvecklats olika men de har likartad meningsbyggnad och ord som betecknar släkt och natur påminner om varandra. Ordet mus är detsamma både i sanskrit och latin, och andra indoeuropeiska språk har liknande ord. Ett annat exempel är ordet syster som på isländska är systir, på engelska sister, på tyska schwester, nederländska zuster, ryska sestra, latin soror och sanskrit svasr.

Några av språken i Europa är dock inte indoeuropeiska, nämligen finska, samiska, estniska, ungerska, turkiska och baskiska. Ett stort språk som arabiska tillhör språkfamiljen semitiska språk.

Svenska språket är således mer släkt med det geografiskt avlägsna punjabi än med den närliggande finskan.

Om en svensk av idag och en viking från 1000-talet skulle mötas, skulle de helt säkert inte förstå varandra. Det beror till en del på att ljudsystemet utvecklats och att gamla böjningar försvunnit men framför allt på förändringar i ordförrådet. Många gamla ord har helt enkelt försvunnit och ersatts med andra, inlånade ord. För en människa som inte fördjupat sig i språkhistoria är urnordiskan obegriplig i dag.

Man kan tycka att det är synd att vi inte har några inspelningar från den tiden så att vi kan få en föreställning om hur det lät när människor samtalade på vikingatiden. Men vi behöver egentligen inte ta oss

bryta upp (bryter, bröt, brutit) ge sig av
uppbrott, -et; pl.= flytt, avresa
jättelikt enormt, jättestort
ytterligare ännu, mer
tungomål, -et; pl.= språk, dialekt
likartad liknande, snarlik
således alltså, följaktligen
avlägsen långt borta
närliggande som ligger nära, på kort avstånd
fördjupa sig (i), fördjupar sätta sig in i, specialisera sig på
obegriplig/t omöjlig/t att förstå
föreställning, -en; -ar idé, bild

längre än till dagens Island för att få veta ungefär hur svenskan lät för tusen år sedan. På den tiden skilde sig de nordiska språken svenska, danska, norska och isländska inte så mycket åt. Isländskan har inte färgats av låneord, dvs. ord som lånats in från andra språk. Tvärtom har islänningarna drivit en språkpolitik som går ut på att skydda isländskan från internationell påverkan. Man kan säga att språket lagts i en konservburk och i den takt man behövt nya ord för nya företeelser har man skapat nya isländska ord. Islänningarna kan i dag tämligen obehindrat läsa de gamla sagorna som skrevs för tusen år sedan. I det här fallet är det isländskan som utgör ett undantag. De flesta språk har, liksom svenskan, låtit sig påverkas av andra språk.

De äldsta svenska orden kallar vi för arvord eftersom vi har ärvt dem från våra äldsta förfäder och de har inte lånats in från något annat språk. Arvorden är namn på släktingar (t.ex. son, dotter, fader), naturen (t.ex. berg, sol, måne), djur (t.ex. ko, katt, björn), kroppsdelar (t.ex. ben, fot, hand) och namn på mat (t.ex. mjöl, mjölk, salt).

Numera har svenska språket en flora av låneord. Vi har lånat in ord från andra språk under olika tider men de har försvenskats och uttalas och böjs på svenskt sätt. Den första påverkan på svenskan skedde mellan 1000- och 1200-talet. Det var under den tiden som landet blev kristet och från latin och grekiska kom många kyrkliga ord som apostel, ängel, paradis, biskop, präst, kyrka, mässa, mur, källare men även vetenskapliga som astronomi och bibliotek.

Tyska hantverkare och handelsmän flyttade i stora skaror till de svenska städerna på 1200- och 1300-talet. De kom från norra Tyskland och i städer som Stockholm och Kalmar utgjorde de snart en stor del av befolkningen. I Stockholm talade hälften av invånarna tyska. De tog med sig sitt ordförråd och ord som stad, fogde, rådhus, mynt, betala, pengar, räkna, tull, straff, måste, bli, gå, stå, ju, skomakare, slaktare, skräddare och snickare är exempel på låneord från den tiden. Förstavelser (anhålla, betala, ersätta) och ändelser (bageri, mäktig) har kommit från tyskan.

Det svenska verbet varda trängdes ut och ersattes av det tyska bliva. Att säga han vart arg har ansetts som dialektalt och fult fastän det egentligen är det genuina. Han blev arg är sedan medeltiden det riktiga. Ett annat ord som försvann var det vackra och ursprungliga ordet för fönster: vindauga/vindöga, som betyder öppning i taket. Det ersattes med låneordet fönster (från tyskans Fenster). Vindögat lever dock vidare i danskans *vindue*, norskans vindu och i engelskans window.

En ny våg av tysk inflyttning ägde rum under 1500- och 1600-talen och med den en ny tysk ordström. Den här gången var det för det mesta administratörer och tekniskt kunniga som kom och vi fick ord som offentlig, dunkel, ordentlig, knekt, rådman, verkmästare, gevär, främling, beskylla och skaffa.

gå ut på (går, gick, gått) innebära, ha till syfte
påverkan (en) inflytande, influens
företeelse, -n; -er fenomen, sak, händelse
tämligen ganska, relativt
obehindrat utan hinder, utan svårighet, lätt
utgöra (-gör, -gjorde, -gjort) vara, bilda
undantag, -et; pl.= ovanlighet, specialfall
påverka, påverkar inverka på, influera, färga av sig på
flora, -n; -or en massa, en mängd
försvenska göra svensk
skara, -n; -or grupp människor
trängas ut att inte få plats, hamna i bakgrunden, försvinna
genuin/t ursprunglig, naturlig, äkta
ursprunglig/t först, tidigast, genuin

Under Gustav Vasas tid (1500-talet) infördes den nya lutherska läran och med den kom också kravet på att gudstjänsten i kyrkan skulle framföras på svenska. Mellan 1526 och 1541 lät Gustav Vasa översätta bibeln till svenska språket. Därigenom fick vi ett enhetligt svenskt skriftspråk som började spridas över landet. Kyrkospråket blev ett rättesnöre för hur ord skulle stavas och hur verb skulle böjas.

På 1700-talet gjorde kung Gustav III franskan till hovets språk. Kungens stora intresse för fransk livsstil och kultur spreds och därmed ord som frisyr, toalett, karamell, sås, balkong, applådera, modern, elegant, buljong, roman, parfym, garderob, balett, pjäs, ridå och salong.

Så sakta under 1800-talet och mer explosionsartat under 1900-talet och nu på 2000-talet har en strid ström av engelska och amerikanska ord kommit in i svenskan. Vi säger numera printa ut, mejla, briefa, insider, cash, digga, fejka, stajla, tajma, blackout och team utan att reflektera över om det finns ett svenskt ord som skulle fungera lika bra. Tror ni förresten att snäva blåbyxor skulle sälja lika bra som tajta jeans?

Och allt oftare ser vi konstruktioner som Andersson's livs och Yvonne's salong i stället för det korrekta Anderssons livs och Yvonnes salong.

Monika Åström

rättesnöre, -t; -n norm, något att rätta sig efter
explosionsartad/t som en explosion, oerhört snabbt
reflektera (över), reflekterar fundera, tänka, begrunda

Om svenska efternamn

Den genomsnittlige tysken heter Müller, britten Brown, fransmannen Dupont och polacken Kowalski. I Sverige kallar vi en genomsnittlig person Medelsvensson. Är det vanligaste efternamnet alltså Svensson? Nej, bland de 50 vanligaste efternamnen kommer Svensson först på plats 9. Det finns mer än dubbelt så många Johansson.

De tjugo vanligaste namnen är son-namn och de näst vanligaste är namn som innehåller ord från naturen. Berg, ström, lind, gren, sjö är exempel på sådana.

Före 1600-talet fanns inga släktnamn. Man ärvde alltså inte sitt namn. Om en man hette Anders Johansson och fick en son med namnet Erik och en dotter med namnet Anna så blev barnens namn: Erik Andersson och Anna Andersdotter. Om Erik sedan fick en son med namnet Karl blev hans namn Karl Eriksson. Bland bönderna var det bruket vanligt långt in på 1800-talet.

Ett annat vanligt namnbruk på den tiden var att ta namn efter sitt yrke. Om Per var byns smed blev hans namn Per Smed. Även soldatnamnen började användas kring 1600-talet. Soldatens namn visade ofta en egenskap: Modig, Tapper, Sträng, Munter eller hade militär anknytning: Svärd, Sköld.

Sveriges 50 vanligaste efternamn

1	Andersson	251 621	26	Jakobsson	22 038
2	Johansson	251 495	27	Lundberg	21 847
3	Karlsson	223 151	28	Bergström	21 458
4	Nilsson	171 360	29	Lundgren	21 167
5	Eriksson	148 880	30	Berg	19 775
6	Larsson	134 660	31	Berglund	19 737
7	Olsson	119 771	32	Fredriksson	18 910
8	Persson	116 901	33	Mattsson	18 755
9	Svensson	112 577	34	Sandberg	17 949
10	Gustafsson	77 559	35	Henriksson	17 523
11	Pettersson	70 990	36	Sjöberg	16 574
12	Jonsson	61 776	37	Forsberg	16 515
13	Jansson	53 809	38	Håkansson	16 311
14	Hansson	46 877	39	Lindqvist	16 216
15	Bengtsson	36 617	40	Danielsson	16 027
16	Jönsson	35 862	41	Engström	15 770
17	Petersson	32 892	42	Lind	15 367
18	Carlsson	29 929	43	Lundin	15 318
19	Magnusson	27 743	44	Eklund	15 197
20	Gustavsson	27 514	45	Fransson	14 863
21	Lindberg	27 402	46	Gunnarsson	14 776
22	Olofsson	26 018	47	Samuelsson	14 668
23	Lindström	25 650	48	Johnsson	14 654
24	Lindgren	23 437	49	Holm	14 439
25	Axelsson	23 317	50	Bergman	14 005

SCB 2004

Prästerna som ju var lärda män använde sig av latinet och ”latiniserade” sina namn. Svens son blev på latin Svenonius. Andra exempel är Celsius och Linneus. Men under 1700-talet då påverkan från franskan var stor ändrades Nobelius till det elegantare Nobel och Linnaeus fick bli Linné.

Det var främst borgarklassen som lade sig till med ”naturnamnen”. Lindgren är ett gammalt sådant. Adeln tog ofta namn efter symbolerna på sina vapensköldar, t.ex. Gyllenstierna, Lilliehöök och Hammarskjöld.

1983 antogs en ny namnlag i Sverige som innebär att man mycket lätt kan byta till ett namn som en förälder bär. Om man, när man fyller 18 år, hellre vill ha mammas efternamn än pappas kan man anmäla det till Folkbokföringen. Om man vill ansöka om byte till annat namn gör man det hos Patent- och registreringsverket. Eftersom det är så enkelt gör svenskarna flest namnbyten i världen.

Här följer några exempel på ansökning om namnbyte som har beviljats: En person som hette Svensson bytte till Comeback. En som hette Nilsson bytte till Heartly, Johansson bytte till Leijonsparre, Ahmed till Andlod. Engelska namn är tydligen populära och Strandman har fått byta till Beachman. Ett annat godkänt engelskt namn är Skywolf.

Men det finns också namnansökningar som får avslag. Man får t.ex. inte byta till Bernadotte, Asterix eller Lovejoy. Vissa namn som kan väcka anstöt har heller inte gått igenom. Exempel på sådana är Horsäng och Brunstgnägg. Ibland måste man också se på kombinationen med förnamnet. Det kanske inte alltid är så kul att heta Inga Wenner.

Monika Åström

Världens språk tynar bort

Hälften av världens över sextusen språk kan ha försvunnit innan seklet är slut. Nu har svenska Lisbet Rausing donerat nästan 300 miljoner kronor till forskarna som vill kartlägga utrotningshotade språk innan de tystnar för evigt.

Lantarbetaren Jack Butler tog med sig sitt modersmål i graven när han dog den tionde maj år 1986. Han var den siste som talade jiwarli. Men det finns fortfarande en enda människa på jorden som kan säga några meningar på detta västaustraliska språk. Han heter Peter Austin och är professor i lingvistik vid University of London. Med stark brytning på australisk engelska ger han ett smakprov:

– Jumangku nhanynja thulhynha. Orden betyder ”barnet såg hunden”. Det märkliga med jiwarli är att en mening betyder exakt samma sak även om man kastar om ordens ordning. Alla jiwarliska substantiv har nämligen en ändelse som anger deras roll i meningen. Det är bara att blanda och ge, vilket jiwarlitalare också gjorde. Det ansågs till och med oartigt att upprepa en mening med oförändrad ordföljd om man inte blev förstådd.

– Det var otroligt frustrerande för mig när jag försökte lära mig språket, säger Peter Austin.

När Jack Butler fortfarande levde spelade Peter Austin in deras samtal. Han har också samlat ord i en ordlista, och beskrivit den säregna grammatiken. Så jiwarli är bevarat, även om ingen längre talar språket.

Många andra språk har försvunnit spårlöst. Över hälften av världens alla tungomål talas sammanlagt av bara 0,3 procent av mänskligheten. Flera uråldriga språk tystnar varje månad. Språkforskare

tyna bort, tynar bli svagare och svagare, avta
donera, donerar skänka, ge
kartlägga (-lägger, -lade, -lagt) beskriva, utforska
utrotning, -en; -ar förintning, utplåning, slut
utrotningshotad som riskerar att försvinna
frustrerande förvirrande, något som känns som en motgång
säregen ovanlig, underlig
bevara, bevarar vårda, rädda, konservera, hindra att något går förlorat
spårlöst utan spår, utan att lämna något kvar
tungomål, -et; pl.= språk, dialekt
uråldrig/t väldigt gammal

kämpar för att bevara så många som möjligt innan det är för sent. Nu har svenska Lisbet Rausing bestämt sig för att hjälpa dem. Hon har ur egen ficka gett nästan trehundra miljoner kronor till en stiftelse som ska finansiera forskning om utrotningshotade språk. Belopp i den klassen har forskarna tidigare bara drömt om.

– Varken stiftelser, företag eller regeringar har hittills visat intresse för dessa bortglömda folk och språk. Men det här är något vi måste göra i dag. I morgon kommer det att vara för sent, säger Lisbet Rausing.

Peter Austin kommer att få del av pengarna till att utbilda studenter i konsten att bevara språk som är på väg att falla i glömska. Han har arbetat med tolv australiska språk. I dag finns inget av dem kvar. När de första européerna kom till Australien hade kontinenten över tvåhundrafemtio språk. Sedan dess har över hälften försvunnit, och många fler är hotade.

Jack Butler lärde sig tre olika australiska språk, men var tvungen att tala engelska med sina arbetsgivare på gårdarna där han arbetade. Yrkeslivet gynnar stora språk. Det gör även satellitburen teve och andra internationella medier. På Internet är hälften av all text engelsk. Numera talar över halva mänskligheten något av världens tjugo största språk.

Utvecklingen har sina fördelar. Fler människor än någonsin tidigare förstår varandra. Men språk handlar inte bara om att göra sig förstådd. Risken är stor att människor som förlorar sina förfäders modersmål också tappar kontakten med deras kultur. Och för språkvetenskapen skulle det vara förödande om bara några tiotal av dagens mest populära språk fanns kvar att studera.

– Det skulle vara som om en botaniker bara skulle få studera blommorna i en blomsterhandel, och inte ha tillgång till mångfalden i Amazonas regnskog, säger Peter Austin.

Språk som jiwarli är viktiga för kunskapen om hur mänskliga språk fungerar. De visar att vårt sätt att ändra innebörden i en mening

stiftelse, -n; -r fond, institution
belopp, -et; pl.= summa pengar
gynna, gynnar favorisera, föredra, privilegiera
förödande katastrofal, destruktiv, förstörande
mångfald, -en; -er stort antal, stort utbud
innebörd, -en; -er betydelse, mening, innehåll

med hjälp av ordens ordning inte är någon universell princip. Den mänskliga hjärnans språkförmåga är rikare än så. Jiwarli har även ett ovanligt sätt att hålla reda på antal. Många språk skiljer mellan substantiv i singular och plural – en hund, flera hundar. Jiwarli har fyra former för att skilja mellan en, två, några stycken (som går att räkna) och många (oräkneliga). Sursurunga, tangga och marshallese har fem olika former. Om det finns språk med ännu fler former kanske vi aldrig får veta.

I Europa är ett femtiotal språk hotade, enligt en rapport från Unesco. Ett av de mest utsatta är sydsamiska, som talas inom ett vidsträckt område från Arvidsjaur i norr till Idre i söder, samt inom angränsande delar av Norge.

– Läget är besvärligt, men jag tror inte att det är för sent, säger Mikael Svonni, docent i samiska vid Umeå universitet.

Sammanlagt talas sydsamiska av ungefär femhundra människor i Sverige och Norge. Många är gamla. Men på senare år har allt fler personer under trettio år lärt sig sydsamiska, som har ungefär lika mycket gemensamt med nordsamiska som svenska har med tyska.

Eftersom sydsamiskans område är så utsträckt är det svårt att ordna förskolor där barnen kan utveckla sitt språk. Men i Norge har sydsamer inrättat så kallade språkbad, läger där ungdomar under några sommarveckor umgås med äldre samer och enbart talar sydsamiska.

Metoden användes först i Nya Zeeland. För ungefär trettio år sedan insåg maorierna att deras språk var hotat. Fortfarande talades det av tusentals människor, men de flesta var äldre. De yngre kunde nästan bara engelska.

För att vända utvecklingen bjöd maorier in äldre personer till dagis och förskolor för att barnen skulle få möjlighet att lära sig tala maori. Metoden fungerade. Barnen blev bättre på maori än sina föräldrar. Numera kan maoriska ungdomar studera på sitt eget språk i hundratals skolor i landet, samt vid Waikatouniversitetet. På Hawaii har liknande projekt gett snarlika resultat. Där har numera ungefär tusen människor hawaiianska som modersmål. Så det går att rädda språk från att tystna.

Att ett litet antal människor talar ett språk behöver inte betyda att det sjunger på sista versen. I Brasilien finns ungefär 185 personer som talar karitiâna. Alla bor i en by som vid den senaste folkräkningen hade 191 invånare. Karitiâna är det totalt dominerande språket och talas av bybor i alla åldrar.

Genom historien har naturkatastrofer och epidemier slagit ut enstaka småspråk. Men de flesta har dött genom att människor har upplevt sitt modersmål som underläget de språk som är kopplade till mer ekonomiskt och tekniskt utvecklade samhällen.

Från engelskan suger svenskan upp en strid ström av "briefingar", "approacher" och andra glosor med dålig passform för svenska tungor. Men det betyder inte att svenskan är på fallrepet.

vidsträckt stort, utsträckt, öppet
utsträckt stort, omfattande, långt
inrätta, inrättar starta, grunda, bilda
inse (-ser, -såg, -sett) förstå, begripa, fatta
snarlik/t ganska lika, som påminner om varandra
sjunga på sista versen hålla på att ta slut, hålla på att sluta
enstaka några få, några här och där
underlägsen/t sämre, mindre värd

– Språk försvinner inte genom utspädning med lånord. Det handlar snarare om att man går från ett språk till ett annat, säger Östen Dahl, professor i lingvistik vid Stockholms universitet.

Inom vissa fackområden – inte minst inom naturvetenskapen – är de engelska orden så många att svenskan stundtals haltar. Trots det är Östen Dahl inte speciellt oroad för att det svenska språket ska gå under, åtminstone inte under hans egen livstid.

Vid sällsynta tillfällen föds helt nya språk. Nästan hela befolkningen i västindiska Haiti talar haitiska, ett språk som uppstod i mötet mellan franska och flera olika språk från Västafrika. Så sent som år 1985 erkände landets lilla fransktalande elit haitiska som ett officiellt språk.

Men den övergripande trenden går entydigt mot färre språk.

– Under de senaste trettio åren har antalet hotade språk ökat markant, säger Noriko Aikawa, som leder FN-organet Unescos arbete med att bevara utrotningshotade språk.

Hon uppmanar världens regeringar att erkänna alla barns rätt att få undervisning på sitt eget modersmål. Men inte ens det kan rädda världens språkliga mångfald. Många språk talas bara av ett fåtal åldringar. För att bevara dem skulle hon behöva räddningsstyrkor i form av lingvister redo att rycka ut och dokumentera döende språk i världens alla hörn. Men det saknas pengar. Hennes årsbudget motsvarar bara en procent av beloppet som Lisbet Rausing donerat till sin stiftelse.

– Hon har gjort en fantastiskt viktig och generös insats. Vi skulle också behöva en donation av den storleken, säger Noriko Aikawa.

För Unesco har det hittills varit mycket lättare att skaffa pengar till att bevara monument av olika slag.

– På dem kan man sätta en fin skylt som talar om vem som har skänkt pengarna. Ett språk är tyvärr inte lika synligt, säger hon.

Per Snaprud , DN, 12/4 2002

utspädning, -en; -ar förtunning, uppblandning
stundtals ibland, periodvis
sällsynt ovanlig, enstaka
erkänna, erkänner här: acceptera, säga ja till
övergripande allmän, generell
trend, -en; -er prognos, riktning
entydig/t tydlig, klar
markant kraftig, tydlig, påtaglig
uppmana, uppmanar råda, övertala
fåtal, -et litet antal, lätt räknade
redo beredd, färdig, villig
rycka ut, rycker snabbt ge sig av, snabbt åka iväg
insats, -en; -er bidrag, åtgärd, gärning

Storspråken dominerar

Över hälften av alla människor på jorden talar något av världens tjugo största språk.

Språk	*Miljoner talare*	*Språk*	*Miljoner talare*
Mandarin	874	Koreanska	78
Spanska	358	Wu	77
Engelska	341	Franska	77
Bengali	207	Javanesiska	75
Arabiska	200	Yue (Kantonesiska)	71
Hindi	185	Telugu	69
Portugisiska	176	Vietnamesiska	68
Ryska	167	Marathi	68
Japanska	125	Tamil	66
Tyska	100	Turkiska	61
		Urdu	60

Förstod du?

Släktskap och påverkan

1 Hur uppkom begreppet indoeuropeiska språk?
2 Vilka likheter finns mellan de indoeuropeiska språken?
3 Vilka språk, som talas i Europa, är inte indoeuropeiska?
4 Nämn tre orsaker till att en viking från 1000-talet och en svensk av i dag inte skulle förstå varandra.
5 Hur kommer det sig att man på Island i dag förstår det språk som talades för 1000 år sedan?
6 Vilken är skillnaden mellan arvord och låneord?
7 Det finns fem vågor (gånger) då påverkan av låneord varit stark. När kom vågorna och varifrån kom låneorden?
8 Gustav Vasa bidrog till att vi fick ett enhetligt svenskt skriftspråk. Hur?

Världens språk tynar bort

1 Vad ska donationen på 300 miljoner kronor gå till?
2 Vad är utmärkande för substantiven i jiwarli? Vad betyder det för ordföljden?
3 Jiwarli är kartlagt och bevarat. Hur har det gått och hur går det med många andra små språk?
4 Engelska tar över media och Internet. Vilka är fördelarna med det? Och vilka är nackdelarna?
5 I texten finns en liknelse om en botaniker som får nöja sig med blommorna i en blomsterhandel och inte får tillgång till Amazonas regnskog. Vad har botanikern för likhet med språkforskaren?
6 Jiwarli har också ett ovanligt sätt att hålla reda på antal. Hur?
7 Nämn ett språk i Europa som hotas av utrotning. Var talas det och av hur många?
8 Vad innebär begreppet ”språkbad”?
9 Vilken är den största orsaken till att små språk tynar bort?
10 Hur ser Östen Dahl på svenskans ställning just nu?
11 Noriko Aikawa ser det som omöjligt att rädda alla världens döende språk. Vad saknas?
12 Varför doneras mer pengar till olika monument än till språkforskning?

Tillbaka till texten

A Ordövning

avlägsen bevara fördjupa sig företeelse förödande genuin gynna gå ut på innebörd kartlägga närliggande obegriplig obehindrat påverkan skara sällsynt tyna bort underlägsen utspädning utsträckt

1 Yrkesliv och olika medier __________ stora språk.

2 Det är __________ för språkvetenskapen att så många små språk försvinner.

3 Sydsamiska talas inom ett väldigt __________ område.

4 Människor som lever i ekonomiskt och tekniskt utvecklade samhällen upplever sitt eget lilla språk som __________.

5 __________ med låneord hotar inte språket.

6 FN har som mål att försöka __________ så många små språk som möjligt.

7 Att helt nya språk föds är mycket __________.

8 En menings __________ kan ändras med hjälp av ordens ordning.

9 Språket jiwarli har sakta __________

10 Lisbet Rausing har donerat ett stort belopp till forskare som __________ utrotningshotade s

11 Geografiskt är punjabi ett __________ språk.

12 Finland är ett mer __________ land.

13 Långt ifrån alla har __________ sig i språkhistoria.

14 Det språk som talades för 1 000 år sedan är __________ i dag.

15 Språkpolitiken på Island har __________ att skydda språket från __________ utif

16 Nya __________ har fått nya isländska ord.

17 Islänningarna läser sina gamla sagor tämligen __________.

18 Tyskar flyttade i stora __________ till de stora städerna.

19 Det dialektala är ofta det __________.

Öva kapitelord 7:1

B Döda böjningsformer i levande uttryck

Fram till 1400-talet hade svenska språket många fler böjningsformer för substantiv, adjektiv och pronomen. Böjningsformerna kallas kasus och finns ännu kvar i vissa germanska språk, t.ex. tyskan. De finns även i finskan, turkiskan och i slaviska språk.

I modern svenska finns numera bara *grundform* och *genitiv* (t.ex. flicka**s** cykel, världen**s** befolkning). Tidigare kunde genitiv och andra kasus stå efter prepositioner. Gammalt kasus (ackusativ) lever kvar i uttryck som vi använder i dag, t.ex.:
"Huset står i ljusan låga." (=det brinner häftigt)
"Där satt jag i godan ro." (= i lugn och ro)

Exempel på sammansättningar av två substantiv som har kvar rester av gamla böjningar:
"Drottning Kristina fick sitt sista vilorum i Peterskyrkan i Rom."
"Det har hänt att en cyklist som kommit från en sidogata kört rätt in i bussen."
"När vi pratar om rattnykterhet är nyttotrafiken särskilt viktig."
"De första vikingarnas tungomål var urnordiskan."

Andra exempel på sammansättningar med gamla böjningsmönster:
gatuvåld, barnavård, varuhus, hälsoskäl.
Att prepositionen *till* en gång i tiden stod med genitiv har vi många exempel på i uttryck som lever kvar: *till synes, till bords, till sängs*.

Några vanliga uttryck där prepositionen till följs av gamla böjningsformer:

till buds	till döds	till fjälls	till fots	till freds	till hands	till havs	till lags
till livs	till låns	till mods	till mötes	till pass	till salu	till sjöss	till skogs
till skänks	till spillo	till sängs	till tals	till vardags			

Komplettera meningarna med något av uttrycken ovan:

1 Vi var hungriga och glada över att äntligen få något till ________________.

2 Det är inte min bil. Jag har den bara till ________________.

3 Har du en miniräknare till ________________?

4 Du får använda alla medel som står till ________________.

5 På vintrarna åker de till ________________ för att åka skidor.

6 Är hon mer till ________________ med livet nu sedan hon bytt jobb?

7 Det var en regnig dag och paraplyet kom väl till ________________.

8 Alla pratade i munnen på varandra och det var omöjligt att få komma till ________________.

9 Om du tecknar abonnemang får du mobiltelefonen till ________________.

10 I unga år gick han till ________________ och seglade på de sju haven.

11 Sista huset på gatan är till ________________. Du kanske vill köpa det?

12 Badbåten drev iväg och var snart långt ute till ________________.

13 De här skorna kan jag inte ha på festen. De har jag bara till ________________.

14 Han hade vunnit tävlingen och kände sig mycket väl till ________________.

15 Min vän var osäker på var jag bodde så jag gick honom till ________________.

16 Han var mycket hjälpsam och ville vara alla till ________________.

17 Det utbröt kravaller på fotbollsläktaren och några i publiken trampades till ________________.

18 På sommaren cyklar jag till jobbet men på vintern går jag till ________________.

19 Katten blev skrämd och sprang till ________________.

20 Klockan var mycket och det var dags att gå till ________________.

21 Vi kan inte låta all frukt på träden gå till ________________. Vi måste plocka frukten i morgon.

C Fler uttryck

"*En svensk av i dag* (= en modern svensk) skulle inte förstå vad en viking sa om de skulle mötas."
"Språkstudenterna måste lära sig att bevara språk som är på väg att *falla i glömska*."
(= bli bortglömda)

Andra uttryck
dagens ungdom (den moderna ungdomen)
i dagens läge (just nu, i den situation som är nu)
i dagarna (inom kort, ganska snart)
vara glömsk (ofta ha svårt att komma ihåg saker)
glömma bort (inte komma ihåg något speciellt)

Fyll i rätt uttryck:

1 Mina grannar väntar barn ________________.

2 Det kan inte vara lätt att ha barn ________________.

3 ________________ TV innehåller alldeles för mycket våld.

4 Du får inte ________________ mammas födelsedag i år igen.

5 Han är äldre nu och börjar bli ganska ________________.

D Metaforer

Vilken *bokstavlig* betydelse har följande uttryck? Och vad betyder de som *metaforer*?

1 "Alla jiwarliska substantiv har nämligen en ändelse som anger deras roll i meningen. Det är bara att *blanda och ge*."

2 "Att ett litet antal människor talar ett språk behöver inte betyda att det *sjunger på sista versen*."

3 "Från engelskan *suger* svenskan *upp* en *strid ström* av "briefingar", "approacher" och andra glosor med *dålig passform* för svenska tungor. Men det betyder inte att svenskan är *på fallrepet*." (Fallrep är en trappa till en båt där ledstången utgörs av rep. Från början betydde uttrycket något som görs i sista minuten.)

4 "Språk försvinner inte genom *utspädning* med lånord."

5 "Inom vissa fackområden – inte minst inom naturvetenskapen – är de engelska orden så många att svenskan stundtals *haltar*."

Ordbildning

Prefixet för-

”Låneorden har *försvenskats* och uttalas och böjs på svenskt sätt.”
Prefixet *för* + *adjektiv* + *a* bildar verb.

Exempel:
för + svår + a = försvåra (göra svårare)
för + dyr + a = fördyra (göra dyrare)

Vilka blir verben här?

1 göra falsk ______________
2 göra verklig ______________
3 göra tydlig ______________
4 göra till silver ______________
5 göra till guld ______________
6 göra svensk ______________
7 göra stor ______________
8 göra mindre ______________
9 göra enkel ______________
10 göra bättre ______________

Fundera och diskutera

1 Berätta för de andra i gruppen om dina namn. Vad betyder de? Följer ni någon tradition då det gäller namnbruk?

2 Över halva mänskligheten talar något av världens största språk. Vilka fördelar kan ni se med detta?

3 Om de stora språken tar över sker det till priset av att tusentals små språk dör. Vilka nackdelar ser ni med detta?

4 Jiwarli är ett språk, vars substantiv har ändelser som anger deras roll i meningen (anger t.ex. objekt eller subjekt). Det är bara att blanda och ge; ordens ordning har ingen betydelse. Hur är det i ditt språk? Översätt ”Peters mormor bakade en tårta åt barnen”. Skriv ned orden och förklara för de andra i gruppen hur man anger subjekt och objekt. Görs det med hjälp av ändelser eller som i svenskan med hjälp av ordföljden? Hur skiljer man mellan direkt och indirekt objekt? Hur anges dåtid för verbet bakade? Hur anges genitiv i Peters? Vad heter tårta på språken som finns i gruppen?

Svenska språket i dag

I dag uppskattar man antalet språk i världen till 6000. (3 000 i Asien, 1 900 i Afrika, 900 i Amerika och 275 i Europa). Svenskan är ett förhållandevis litet språk som talas endast av 9 miljoner.

Riskerar svenskan att dö ut? Nej, egentligen inte. Tillräckligt många talar det och det används i officiella sammanhang. Uppgiften att hålla språket levande och fungerande tas på stort allvar. Vi har Svenska språknämnden som ger ut skrivregler och ordböcker. I regeringskansliet sitter språkvårdare som ska se till att myndigheterna inte krånglar till språket för mycket. Svenska akademien ger ut ordlista och grammatik och många stora tidningar har egna språkvårdare.

Det finns dock tendenser i svenskans utveckling som gör att man kan jämföra det med ett hotat minoritetsspråk. Svenskan används inte längre inom vissa funktionsdomäner. Det gäller en del fackspråk, språket inom internationella företag, Internet och andra medier. Men kanske mest märkbar är den språkliga domänförlusten inom det naturvetenskapliga området, där engelskan så gott som tagit över. Svenska språket används inte längre inom den naturvetenskapliga forskningen.

Konsekvensen av språklig domänförlust är att samtal om vissa ämnen inte kan föras på svenska för att det saknas svenska ord. Här ligger en allvarlig fara för språket. En kommitté har därför arbetat fram ett förslag om att doktorsavhandlingar som skrivs på engelska måste ha en sammanfattning på svenska där också översättningar av termer och begrepp ska finnas med.

Monika ÅStröm

uppskatta, uppskattar här: beräkna, mäta
förhållandevis jämförelsevis, relativt, tämligen, ganska
krångla till, krånglar trassla till, komplicera
tendens, -en; -er trend, riktning, tecken
funktionsdomän, -en; -er användningsområde
märkbar tydlig
konsekvens, -en; -er följd, resultat
begrepp, -et; pl.= term, ord, uttryck

Minoritetsspråken

Några mindre språk har enligt en lag från 2009 fått minoritetsspråksstatus i Sverige:

Samiska talas av 15 000–20 000 samer som bor i norra Sverige.

Finska talas av ca 250 000 personer i Sverige. Från 1100-talet till 1809 hörde Finland till Sverige och under 1900-talet har många finsktalande kommit hit.

Meänkieli (tornedalsfinska) talas i Tornedalen av 50 000–60 000 personer.

Romani chib är språket som talas av romer i Europa. I Sverige talas det av 15 000–20 000 personer.

Jiddisch är ett tusen år gammalt språk och är en sammansmältning av tyska, hebreiska och slaviska språk. Det talades av judar i Polen som mördades i andra världskriget. I Sverige talas det av ca 4000 personer.

Dessa fem språk har använts länge i Sverige och de är inte dialekter. Minoritetsspråken kan användas i kontakt med myndigheter och elever har rätt att få undervisning på dessa språk.

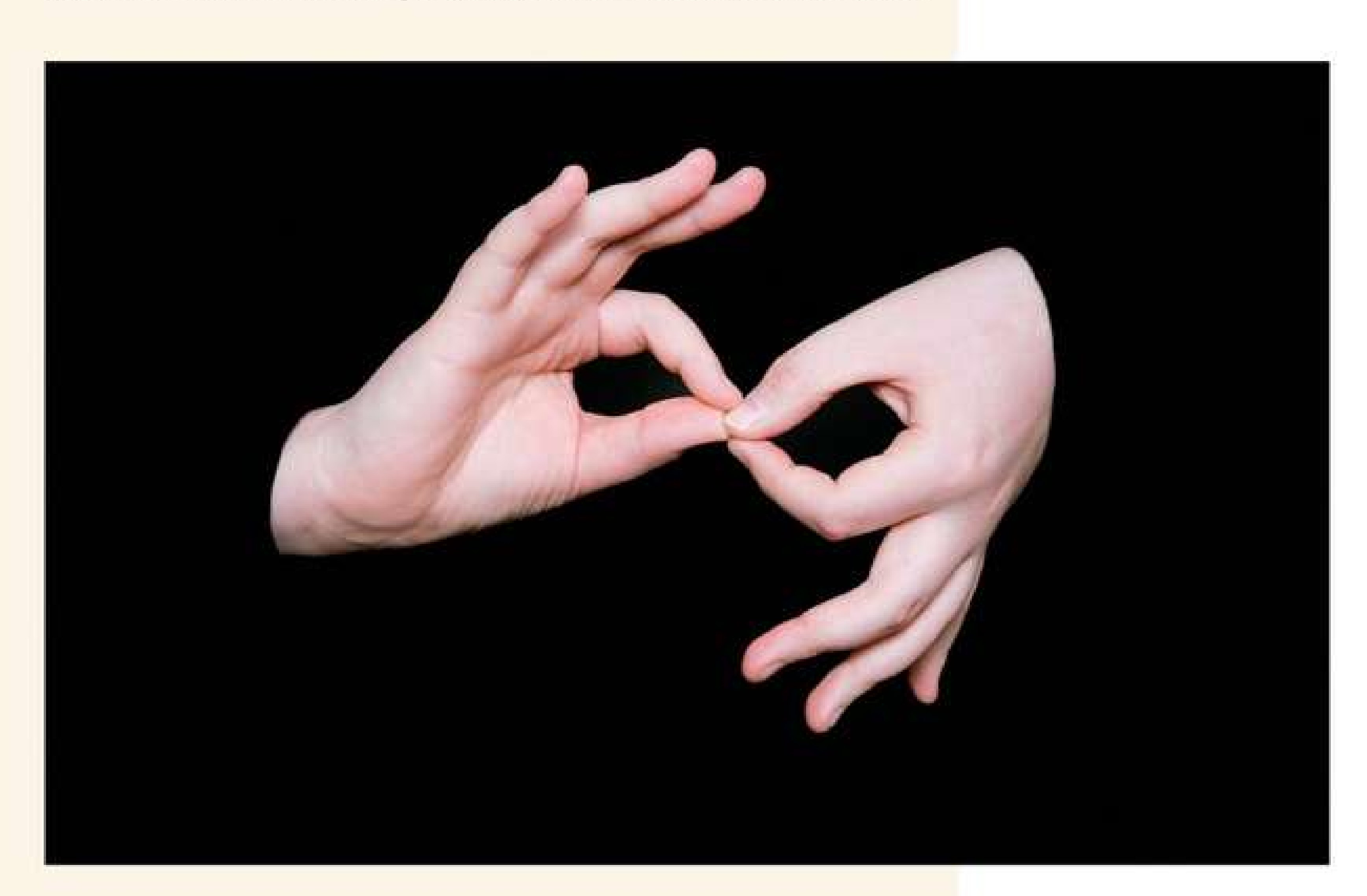
Utöver minoritetsspråken talas 150 olika hemspråk av elever i svenska skolor och 15 % av eleverna i svenska skolan har invandrarbakgrund.

Teckenspråk som förstaspråk för döva

Lagen från 2009 som bestämmer att minoritetsspråken ska bevaras och utvecklas gäller också för teckenspråket. Den som har behov av att lära sig teckenspråk för egen del eller för att kunna kommunicera med en anhörig ska få göra det.

Teckenspråket är inte internationellt. Det finns närmare tusen olika teckenspråk i världen. Många tror att teckenspråket ser likadant ut i hela världen och att alla döva kan förstå varandra men så är det inte. Hos döva personer är ögonkontakt, gester och kroppsspråk mer utvecklat och det hjälper säkert till då det gäller att göra sig förstådd över nationsgränserna.

I de nordiska länderna är skolsituationen för döva barn bra idag då alla döva barn får lära sig teckenspråk som förstaspråk och får all

undervisning på det språket. I övriga världen är situationen sämre; 80–90 procent av alla döva barn får ingen utbildning alls och endast 1 procent får utbildning på teckenspråk. De flesta av världens döva barn bor i u-länder vilket innebär att de i stort sett inte får någon utbildning alls.*

I likhet med Sverige har hittills 44 länder, varav 21 i Europa, teckenspråket med i sin lagstiftning.

* Källa: Sveriges dövas riksförbund

Glädjen med andra språk

Det arbete som ger mig mitt dagliga bröd handlar om latinska texter från medeltiden. Jag tolkar dem och kommenterar dem, mest på franska, ibland också på engelska. All min facklitteratur är skriven på andra språk än svenska. Jag har tät kontakt med kolleger på olika håll i världen och reser ganska mycket. Då måste jag tala åtminstone engelska, franska och tyska, men ibland också lite italienska och spanska. Under åren har jag fått vänner på olika håll i världen, och jag har internationella engagemang utanför själva jobbet. Jag vårdar med glädje mina kontakter med de olika språkens hjälp.

Det här programmet ska emellertid varken handla om latin eller redovisa några vetenskapliga undersökningar om språk. I stället vill jag tala om mina egna erfarenheter: hur man klarar sig på andra språk än sitt eget. Vad är det som gör det svårt att förstå och att bli förstådd? Vad är det som gör att det går bra att förstå varandra?

Själv har jag egentligen ganska svårt för språk. Jag glömmer ord när jag behöver dem som bäst, och mitt uttal låter alltid väldigt svenskt. Men kommunicera måste jag ju, och det gör jag, ganska bra faktiskt. Hur går det här till?

Det minst svåra är att läsa. Det är egentligen mest en fråga om tid och om att vilja. Är man verkligen motiverad, ja då går det, med hjälp av lexikon. Och då lär man sig. Min första stora förälskelse inträffade när jag var 16 år. Han var från Liège och skrev långa poetiska brev. Vad jag arbetade med de där franska breven! Senare, när jag läste latin, var våra latinlexika och kommentarer engelska. Det kunde t.ex. innebära att en dikt, som innehöll namn på konstiga latinska fiskar, översattes till engelska. Sedan måste man hitta de engelska orden på svenska, och till sist hamnade man på papegojfisk, havsglada och liknande. Det blev i alla fall en ganska bra grund för den fortsatta engelskan.

Att tala är värre. Här räcker det inte med tid och energi, det krävs också mod. Det sitter så djupt att man vill göra ett gott intryck. När

tät intensiv, upprepad
engagemang, -et; pl.= uppdrag, kontakt
vårda, vårdar sköta, ta hand om
emellertid dock, i alla fall, (men...)
inträffa, inträffar hända, äga rum, tilldra sig
intryck, -et; pl.= göra gott intryck, verka duktig, imponera

man talar främmande språk måste man bita huvudet av skammen, acceptera sina språkfel, sin tokiga satsmelodi, sina felaktigt valda ord.

När man skriver på främmande språk är situationen densamma. Men då har man åtminstone tid att tänka efter, att slå upp, och framför allt, att lämna sina sidor till någon, som har det språket som sitt modersmål. Man ska då finna, att hur mycket man än har ansträngt sig, kommer språkgranskaren ändå att ändra. I bästa fall kanske man får höra: "Ja, det är väl inte direkt fel, men man säger i alla fall inte så."

En ännu viktigare aspekt är att man inte kan säga och skriva vad man verkligen vill och känner annat än på sitt eget språk. Man kan inte i sin hjärna bläddra igenom alla tillgängliga uttrycksmöjligheter, man kan inte våga de djärva bilder man skulle ha velat, man kan inte bemästra ytterst fina nyanser. Naturvetare, som skriver sina engelska facktexter, kanske inte har det så svårt. Men vi som vill förmedla vad som gör en dikt skön, eller förklara en språklig komplikation eller utreda en teologisk tanke, vi för en ständig kamp i underläge.

Ändå skulle jag vilja påstå att det allra svåraste är att förstå talat språk. Ibland har jag hört ett långt föredrag, där jag förstod nästan allting – men jag hade missat ett viktigt begrepp alldeles i början. Och därmed var nyckeln förlorad, hela texten var praktiskt taget bortkastad. Man inser också snart om det kommer att gå bra eller vara omöjligt. Barn och ungdomar är ofta svåra att uppfatta. Snabbt tal, dialekter, slang, ordspråk, diktcitat, politiska anspelningar – allt sådant som vi kryddar vårt tal med reser hinder för dem som ska begripa.

Miguel, en vän i El Salavdor, ansåg jag vara lite dum. Han ville utnyttja varje chans att tala engelska, fastän han begrep dåligt, och han sade aldrig något intressant. Men en kväll fanns någon annan med, som bara kunde spanska. Det visade sig då att Miguel på spanska var blixtrande intelligent, gjorde intressanta analyser och var en allmänt spännande människa. Den som den kvällen spelade den dumma rollen var däremot jag med min hackiga spanska.

Finns det då bara missförstånd och svårigheter? Går det över huvud alls att kommunicera? Det märkliga är ju att det faktiskt, trots allt, går. Det är möjligt att med alla fel och brister förstå och bli förstådd. Miraklen infinner sig, ganska ofta, och det är om dessa mirakel av språklig förståelse som jag vill tala.

En första förutsättning för miraklen är attityden hos dem som talar. Om man i Italien säger "buon viaggio", lycklig resa, bryter ens samtalspartner ut i lovord – "signora, vad ni talar bra italienska!" De ynkligaste språkrester man har blåser de vänliga italienarna upp till något stort och underbart, och själv växer man på samma sätt, vågar ytterligare några stapplande ord, som tacksamt tas emot. Också tyskar är ofta positiva och berömmande, fastän man gör fel på samtliga ändelser. Då blir man inspirerad av atmosfären.

En stor hjälp är kroppsspråket. Människor från medelhavsländerna talar så intensivt med hela kroppen, med minspel och tonfall, att det

slå upp (ord) (slår, slog, slagit) söka ord i ordbok
anstränga sig, anstränger använda sina krafter, göra sitt bästa
granskare, -n; pl.= person som granskar, rättar, ser igenom
aspekt, -en; -er synpunkt, sida av saken
bläddra igenom, bläddrar gå igenom, söka igenom
tillgänglig som finns att få, som står till buds
djärv orädd, modig, vågad
bemästra, bemästrar behärska, klara av att använda
ytterst synnerligen, oerhört, extremt
komplikation, -en; -er svårighet
utreda, utreder förklara, kartlägga
ständig oavbruten, ihållande
underläge, -t; -n sämre läge än andra
begrepp, -et; pl.= term, ord, uttryck
praktiskt taget nästan, så gott som
uppfatta, uppfattar höra, urskilja, förstå
anspelning, -en; -ar antydning, hänsyftning, insinuation
hind/er, -ret; -ren motstånd, svårighet, något som försvårar
begripa (-griper, -grep, -gripit) förstå, fatta
utnyttja, utnyttjar dra nytta av, ta till vara
hackig stammande, knagglig, ryckig
märklig underlig, konstig, egendomlig
mirak/el, -let; len underverk, fantastisk händelse
förutsättning, -en; -ar här: krav, villkor
attityd, -en; -er inställning, synsätt
lovord (pluralis) beröm, god kritik, rosor
ynklig obetydlig, liten
blåsa upp, blåser överdriva, förstora
stapplande osäker, hackig
samtliga alla, var och en
minspel, -et; pl.= ansiktsuttryck, mimik

ger mig halva språkförståelsen. Det avgörande är den mänskliga kontakten, den som kan uppstå genom blickar eller en vänlig gest. Framför allt uppstår den av nyfikenhet, av intresse för den andra människan, av gemensamt och engagerande arbete, av den oemotståndliga lusten att veta mera. Så kan en lång vänskap formas, över språkgränserna.

Jag förde i trettio år ett intensivt samtal på franska med en belgisk benediktinmunk. Vi skrev nästan varje vecka, vi träffades nästan varje år. Vi samtalade om arbete och barn, om trosfrågor, om politik, om livet, ibland djupt personligt, ibland om svåra ting. Han lärde sig att förstå mig och han märkte att jag hade ett utvecklat språk – under mina felaktiga och ofranska uttryck. Vi talade inte sällan om språkfrågor.

Han var en av de finaste och mest omtänksamma människor jag någonsin känt. Men jag kunde inte hitta något bra franskt ord för "omtänksam". "Du är verkligen omtänksam", skrev jag, med det svenska ordet "omtänksam". Och så förklarade jag vad det är: att man tänker i förväg, att man anar den andres behov och önskningar, att man omger den andre med goda tankar och omsorger. Det blev för mig ett sätt att reflektera över ett ord i mitt eget språk, att förklara det. Om jag hade sagt till en svensk vän: "Tack, vad du är omtänksam", hade det aldrig fått en sådan djupverkan som när jag på grund av språksvårigheterna var tvungen att utveckla och förklara.

Ja faktiskt, på grund av svårigheterna gör man en vinst. Den text man långsamt arbetar sig igenom för att förstå, tvingas man fundera över. Och när man sitter och vänder på formuleringarna för att uttrycka någonting knepigt – eller kanske bara berätta om hur familjen mår – i ett brev, då måste man klart veta vad man talar om. Ingenting kan skyfflas undan genom slarviga formuleringar. Det blir en fördel, genom att logik och precision måste tänjas till det yttersta när man överför till ett annat språk det man vill uttrycka.

Det finns ytterligare en poäng i mötet med de andra språken, en extra skönhetsupplevelse. Jag hör till dem som njuter av språklig mångfald. Det är t.ex. härligt att lyssna till fina svenska dialekter som gotländska eller dalmål. På samma sätt är det en vinst att få uppleva de främmande språkens mångfald. Jag tycker aldrig att ett annat språk är fult – tvärtom det är ofta hisnande vackert.

~

Det är väldigt lätt att låta en irritation eller mindervärdeskänsla gå ut i språket. Man retar sig, observerar alla fel, korrigerar. Visst ska vi hjälpa varandra till större språklig skicklighet. Men man ska absolut inte rätta den man talar med, det om något förstör kommunikationen. Bara när det hakar upp sig eller man verkligen behöver ett handtag, ska man under ett samtal korrigera.

~

avgörande viktig, väsentlig
gest, -en; -er rörelse med handen, kroppsspråk
oemotståndlig/t något man inte kan motstå, förtrollande, hypnotisk
benediktinmunk, -en; -ar munk som tillhör benediktinorden
djupverkan (en) djupt intryck, påverkan
knepig/t svår, besvärlig
skyffla undan, skyfflar gömma, göra något snabbt och slarvigt
logik, -en riktigt tänkande
precision , -en exakthet, noggrannhet
tänja, tänjer dra ut, göra stor
njuta (av) (njuter, njöt, njutit) glädja sig åt, känna lust
mångfald, -en; -er stort antal, stort utbud
hisnande fantastisk, svindlande
mindervärdeskänsla, -n; -or känsla av att vara underlägsen eller mindre värd
korrigera, korrigerar rätta
haka upp sig, hakar inte fungera, trassla till sig, hänga upp sig

Det är lätt att tänka sig in i hur invandrare i Sverige måste ha det. Svenska är ett språk som talas av få människor, relativt sett. Det har stor vokalrikedom och en alldeles speciell satsmelodi, massor av särskilda ord och uttryck. Vad de måste anstränga sig!

Ändå är kommunikation något möjligt. Språksvårigheterna är inte bara hinder; de är också en väg till djupare förståelse och till större närhet. Det gäller min kommunikation på andra språk än mitt eget, och lika mycket gäller det förhållandet till dem som kämpar med vårt svåra svenska språk. Vilken rikedom för Sverige att vi har så många språk som talas här! Vi har ju numera tillgång till bokstavligen hela världen – varje språk har åtminstone någon representant i Sverige. Vilken chans för oss att lära!

Men man förstår hur påfrestande det kan vara för invandrare att vara i språkligt underläge. Att ständigt skifta roll, såsom jag måste göra, att gå mellan överläge och underläge, skapar en balans. Vissa språk går bättre, andra sämre. Ibland är man trött, och ibland fungerar ingenting alls.

~

En slutsats av detta är att man ska lära sig språk, så mycket man orkar, dem man behöver i den egna kulturkretsen och helst några annorlunda språk. Jag vill inte vara eurocentrerad, utan helst global, men i mitt jobb vore det omöjligt att arbeta utan engelska, tyska, franska. Det måste vara fel när unga svenskar tycker att det räcker med engelska. Naturligtvis behöver de också tyska och franska.

Till sist: det finns ändå en nivå där man inte förstår, där man inte blir förstådd. Det finns hos alla människor en fundamental ensamhet. I religionen söker människor hoppet om den absoluta förståelsen, men erfar också omöjligheten att i ord uttrycka de djupaste erfarenheterna. Detta måste man acceptera och respektera. Det religiösa språket har alltid varit rikt på arkaiska rester, formler från en förgången tid, som man inte förstår på ett enkelt sätt – eller kanske inte alls förstår. Lika viktigt som det är att man översätter, tolkar och förklarar i vetenskap och undervisning, lika viktigt är det att man respekterar de gamla språkresterna. Framför allt måste man vörda kommunikation, upplevelser och erfarenheter, som förmedlas bortom orden.

Ritva Jacobsson

relativt jämförelsevis, förhållandevis
hind/er, -ret; -ren svårighet, motstånd
bokstavligen exakt, i egentlig mening, (inte som metafor)
påfrestande jobbigt, ansträngande, svårt
underläge, -t; -n sämre läge än andra
skifta, skiftar byta
överläge, -t; -n starkare ställning, övertag
krets, -en; -ar grupp, sällskap, de som hör ihop
eurocentrerad/t att sätta Europa i centrum
fundamental/t grundläggande, i botten
erfara (-far, -for, -farit) få lära sig, känna, vara med om
uttrycka, uttrycker säga, formulera
arkaisk/t gammal, ålderdomlig
vörda, vördar respektera, sätta högt
bortom bakom, på andra sidan

Förstod du?

Svenska språket i dag

1. Vad gäller det svenska språkets ställning kan man för närvarande se en fara. Vilken?
2. Vad är funktionsdomäner?

Glädjen med andra språk

1. Vad jobbar Ritva Jacobsson med?
2. Vad kommer hennes program att handla om?
3. Vad tycker hon är lättast då hon använder andra språk?
4. Tala och skriva är svårare. Varför?
5. Vad är det allra svåraste då det gäller främmande språk?
6. Ge exempel på vad som reser hinder för förståelsen.
7. Hur förvandlas Miguel från "lite dum" till "blixtrande intelligent"?
8. Vad krävs för att "ett mirakel" ska inträffa och att vi ska kunna mötas över språkgränserna?
9. När man skriver på främmande språk och försöker förklara något gör man en vinst. Vilken?
10. När ska man enligt Ritva Jacobsson rätta den man pratar med?
11. Vad säger hon om invandrare och svenska språket?
12. Vad säger hon om alla språk vi har fått tillgång till genom invandringen?
13. Vilken är hennes slutsats?

Tillbaka till texten

A Ordövning

anspelning anstränga sig avgörande begrepp begripa förhållandevis förutsättning granska intryck inträffa krångla till märkbar märklig oemotståndlig praktiskt taget tillgänglig uteslutande utnyttja

1 Min första stora förälskelse ________________ när jag var 16 år.

2 När man talar ett främmande språk vill man gärna göra ett gott ________________.

3 Hur mycket man än har ________________ finns det alltid fel när man skriver på ett främmande språk.

4 På sitt eget språk kan man lätt bläddra igenom alla ________________ uttrycksmöjligheter.

5 Det är svårt att följa ett föredrag om man missar ett viktigt ________________ alldeles i början. Då är hela texten ________________ bortkastad.

6 Snabbt tal, dialekter, slang, ordspråk och politiska ________________ gör att språket blir svårare att ________________.

7 Min vän ville ________________ varje chans att tala engelska.

8 Attityden hos dem som talar är en första ________________ för att det ska gå bra.

9 Den mänskliga kontakten är ________________ för om ett samtal ska lyckas eller inte.

10 När man träffar en annan människa uppstår en nyfikenhet och en ________________ lust att veta mer.

11 Den som ________________ språket i en text ändrar ofta.

12 Det ________________ är att man faktiskt kan kommunicera även om man inte kan språket så bra.

13 Svenskan är ett ________________ litet språk som talas endast av 9 miljoner.

14 Det är ________________ att svenskan försvinner inom det naturvetenskapliga området.

15 Många TV-kanaler sänder så gott som ________________ serier och andra program på amerikansk engelska.

16 I regeringskansliet sitter språkvårdare som ska se till att myndigheterna inte ________________ språket för mycket.

Öva kapitelord 7:2

B Synonymer

I vänstra spalten finns ord från texten. Para ihop dessa med en synonym. Välj bland orden till höger.

1 lovord	____________	beröm
2 tendens	____________	fantastisk händelse
3 attityd	____________	sida av saken
4 aspekt	____________	sätt att se på saken
5 mirakel	____________	respektera
6 jämförelsevis	____________	exakthet
7 avgörande	____________	utveckling mot
8 påfrestande	____________	ansträngande
9 anspelning	____________	syftning på
10 precision	____________	mycket viktig
11 vörda	____________	relativt

C Uttryck

"Engelskan har *så gott som* (= nästan, praktiskt taget) tagit över."
"Många TV-kanaler sänder *så gott som uteslutande* (=nästan bara) program på amerikansk engelska."Se: *Uttryck med "gott"* på s. 58 i kapitel 2

"...för att svenskan *inom en snar framtid* (= mycket snart) kommer att bli lika dött som latinet..."
"När man talar främmande språk måste man *bita huvudet av skammen* (= sluta skämmas; inte längre känna skam), acceptera sina språkfel, sin tokiga satsmelodi, sina felaktigt valda ord."

Ritva Jacobson säger att det religiösa språket alltid har varit rikt på arkaiska rester, formler från en förgången tid, som man inte förstår på ett enkelt sätt. Ett exempel på arkaiska rester är ett uttryck från bibeln:
"mitt dagliga bröd". (= min försörjning)

Para ihop följande bibliska uttryck med en förklaring till höger.

1 Han är familjens *syndabock*	*A med barn, gravid*
2 Läraren försökte *skilja agnarna från vetet*	*B för mycket, mer än man klarar av*
3 Det *växte honom över huvudet*	*C bli gradvis bättre*
4 Hon *går från klarhet till klarhet*	*D någon att skylla på*
5 *Var dag har nog av sin egen plåga.*	*E dela upp i sämre och bättre*
6 Hon är i *välsignat tillstånd.*	*F ägna dig åt de bekymmer du har nu, tänk inte på framtiden*

D Metaforer

Vad betyder de kursiverade orden, dels bokstavligt, dels som metafor?

1 "...den amerikanska *flugan har surrat in* även i politikernas språk."

2 "...en politiker *i blåsväder*..."

3 "Känns våra svenska uttryck så *fyrkantiga och träiga*..."

4 "Vi *kryddar* vårt tal med svordomar, uttryck, ordspråk o s v."

5 "Den som den kvällen spelade den dumma rollen var däremot jag med min *hackiga* spanska."

6 "De ynkligaste språkrester man har *blåser* de vänliga italienarna *upp* till något stort och underbart."

7 "Man vågar ytterligare några *stapplande* ord, som tacksamt tas emot."

8 "Ingenting kan *skyfflas undan* genom slarviga formuleringar."

9 "Logik och precision måste *tänjas* till det yttersta när man överför till ett annat språk det man vill uttrycka."

10 "Bara när det *hakar upp sig* eller man verkligen behöver *ett handtag*, ska man under ett samtal korrigera."

11 "Vi har ju numera tillgång till *bokstavligen* hela världen."

Fundera och diskutera

Glädjen med andra språk

Diskutera följande påståenden som Ritva Jacobsson gör:

- Det lättaste är att läsa ett främmande språk. Att tala är värre, det krävs mod, man måste acceptera sina språkfel, sin tokiga satsmelodi, sina felaktigt valda ord.
- Det allra svåraste är att förstå talat språk.
- En stor hjälp är kroppsspråket.
- Man ska absolut inte rätta den man talar med, det förstör kommunikationen.
- Man kan inte säga och skriva vad man verkligen vill och känner annat än på sitt eget språk.
- Det är påfrestande att vara i språkligt underläge.
- Ibland är man trött och ibland fungerar inget alls.

Skriv

Använd dig av några av Ritva Jacobssons påståenden och skriv ned dina egna tankar om hur det är att lära sig ett nytt språk.

Engelskan har rymt hemifrån

Standardengelskan är på drift, språklärarna förvirrade och engelska språket förutspås tappa mark om - eller när - maktcentrum flyttar till Asien. Ändå talas det engelska som aldrig förr. Men i internationella sammanhang går det bäst när infödda talare håller sig borta.

När jag började läsa engelska i skolan på 1960-talet undervisades vi i brittisk engelska. Det var självklart i efterkrigstidens Europa. Med tiden fick vi även lyssna till amerikansk engelska. Det poängterades att det var viktigt att bestämma sig för vilken sorts engelska man tänkte sig att tala.

Lösningen på det dilemmat är nu allt som oftast Mid-Atlantic English, som har drag av både brittisk och amerikansk engelska. Man kompromissar helt enkelt lite för att göra sig förstådd på bägge sidor Atlanten. Säger man Peter med utpräglat brittiskt uttal i USA förstår många inte vem man talar om.

Men språklandskapet har ändrat sig mer än så. Numera får man både i skolan och på universitetet bekanta sig med många olika "engelskor": indisk engelska, sydafrikansk engelska, filippinsk engelska, nigeriansk engelska, australisk engelska, nyzeeländsk engelska, jamaicansk engelska med flera. Dessa skiljer sig i ordförråd och grammatik, men framför allt låter de väldigt olika. I de flesta varianter av afrikansk engelska betonar man till exempel sista stavelsen i develop. I Indien lägger man tonvikt på första stavelsen i event. I Singapore läggs tonvikten på andra stavelsen i character. För många av dem som talar den här typen av engelska är det viktigt att inte låta brittisk.

– Det har med identitet att göra, säger Philip Shaw, professor i engelska vid Stockholms universitet. Det ska höras att det är en indier som talar. Annars reagerar hans eller hennes omgivning.

Enligt artikeln Så stor är Anglosfären, (Forskning och Framsteg 7/08), har 328 miljoner människor engelska som sitt förstaspråk, och därutöver talar ungefär 500 miljoner engelska i olika grad. Siffrorna är dock osäkra, det är naturligtvis svårt att beräkna detta exakt.

– Men att göra en uppdelning mellan infödda talare och dem som har ett annat modersmål är egentligen inte längre intressant, säger Philip Shaw. Det är hur flytande man talar engelska som är avgörande. Och allt fler blir allt bättre på engelska.

Ny syn på standardengelska

En föregångare inom området är lingvisten Braj Kachru. Han är av indiskt ursprung men har varit verksam i USA i flera decennier och framgångsrikt argumenterat för att till exempel indisk engelska med

på drift driver utan kontroll, utan mål
förutspå, förutspår spå, förutsäga
tappa mark, tappar minska, förlora inflytande
infödd född i landet, här: med engelska som modersmål
dilemma, -t; -n svårighet, svårt avgörande
drag, -et; -en inslag, nyans
kompromissa, kompromissar gå en medelväg, mötas på halva vägen
bägge båda
utpräglad/t tydlig, typisk
lägga tonvikt på betona
avgörande viktigt
föregångare, -n; pl. = den person som började, pionjär

sina typiska drag ska anses vara lika mycket engelska som brittisk eller amerikansk engelska. I mitten av 1980-talet beskrev han den engelskspråkiga världen i en inre, en yttre och en växande cirkel. I den inre cirkeln fanns de länder där majoriteten har engelska som modersmål, i den yttre cirkeln befann sig många av de postkoloniala staterna som har engelska som andraspråk och i den växande cirkeln fanns alla vi som lär oss engelska som främmande språk. Nu menar också han att uppdelningen i modersmålstalare och andra har blivit ovidkommande.

~

Den största utmaningen för standardengelskan är dock engelskan som internationellt hjälpspråk, ett lingua franca. Den brittiske lingvisten David Graddol har skrivit flera rapporter om engelskans framtid för British Councils räkning, en organisation som främjar internationella kontakter inom kultur och utbildning. I sin senaste rapport påpekar han att det faktum att engelska talas av så många som inte har det som modersmål kommer att förändra språket radikalt. Han förutspår visserligen en avmattning, eller kanske man kan kalla det mättnad, av engelskan i framtiden när maktens centrum flyttar till Asien och de stora språken mandarin och hindi-urdu växer till. Redan nu märks det att användningen av engelska minskar på internet, tvärtemot vad många kanske tror. Internet tycks mer och mer användas för att kommunicera lokalt.

Men behovet av engelska som lingua franca är fortfarande enormt, och fler talar som sagt allt bättre engelska. Den sydostasiatiska motsvarigheten till EU, ASEAN, har till exempel anammat engelska som gemensamt språk. Detta trots eller kanske på grund av att inget av länderna har engelska som modersmål.

Engelska som lingua franca, globish eller panglish eller vad man nu vill kalla det är också ett hett forskningsämne. Jennifer Jenkins, professor i engelska vid University of Southampton i Storbritannien, förklarar varför.

– Det handlar mindre om att exakt ta reda på vad engelska som lingua franca är, än om att få till stånd ett skifte i ideologi - att brittisk engelska inte ska uppfattas som det mest begripliga! Det är som om vi skulle ha monopol på engelskan. Men så kan det inte vara.

Förvirrade lärare

Varför ska brittisk engelska vara normen i Indien till exempel? frågar sig Jennifer Jenkins. Eller ens i Kina där man nu lär sig mer och mer engelska? Varför ska de anpassa sig till brittisk engelska när de skriver i internationella vetenskapliga tidskrifter?

– De flesta inser detta, utom möjligen lärarna runt om i världen. De är förvirrade. De vet inte vad de ska lära ut. Men de måste lära

ovidkommande utan intresse, inte viktigt
utmaning, -en; -ar krigsförklaring, provokation
lingua franca ett språk som talas mellan människor med olika modersmål, t.ex. engelska, franska, spanska, arabiska, swahili
främja, främjar arbeta för, bidra till
radikal/t här: grundlig/t, så att det märks mycket
avmattning, -en; -ar tillbakagång, minskning
mättnad, -en; -er full, det behövs inte mer
anamma, anammar acceptera
få till stånd (får, fick, fått) skapa, starta
skifte, -t; -n förändring

ut något som är lokalt gångbart, samtidigt som det kan översättas till internationella sammanhang.

I Wien finns en stor databas med inspelningar av personer som kommunicerar på engelska men som inte har det som modersmål. Den används av forskare för att försöka förstå vad som är nödvändigt för att personer som inte har engelska som modersmål ska förstå varandra och vad som inte är det. Ett paradexempel är läspljudet th i ord som the och them. Mycket tyder på att det går lika bra att säga d eller z, vilket många redan gör.

Infödda talare stör

Lingua franca-talarna rationaliserar och gör språket mer logiskt, säger Jennifer Jenkins och berättar att när hon själv befinner sig i lingua franca-situationer slutar hon liksom många som inte har engelska som modersmål att sätta s på verben i presens tredje person singularis – she sing i stället för she sings. Det faktum att många gör fel på det visar att det här s:et på sikt kan vara på väg ut ur engelskan.

– Det är den typen av språkliga undantag som bara infödda talare är fästa vid.

Det behövs mycket mer forskning om engelskan som lingua franca innan den kan ge någon vägledning för undervisningen i engelska världen över, betonar Jennifer Jenkins. Men det som framför allt krävs för att kunna tala lingua franca är att anpassa sig. Det är Philip Shaw och Jennifer Jenkins eniga om. Alla måste anpassa sig, inte minst infödda talare av olika härkomst. De får vakta sina ord, inte använda talesätt som är okända för icke-modersmålstalare.

Och viktigast av allt är att anpassa betoningen. Afrikanerna som säger develop med betoning på sista stavelsen måste anstränga sig för att betona den andra i stället. Men det tycks vara lättare sagt än gjort. Talare av de olika engelska varianterna har ju riktigt svårt att förstå varandra just på grund av olika betoning.

Insändare om svenska språket

Många svenska musiker skriver texter på amerikansk engelska. Många TV-kanaler sänder så gott som uteslutande serier och andra program på amerikansk engelska. Det har vi levt med ganska länge nu.

Men nu har den "amerikanska flugan" surrat in även i politikernas språk. För inte så länge sedan var det en politiker i blåsväder som ansågs sig behöva ta "time-out". Häromdagen hörde jag att en minister i en intervju lät kläcka ur sig "you name it".

Räcker inte svenska språket till längre? Känns våra svenska uttryck så fyrkantiga och träiga att vi måste använda alla dessa engelska uttryck? Eller är det helt enkelt så att vi hör så mycket engelska i media så de engelska uttrycken har trängt sig före i det ordförråd som vi lagrar i hjärnan?

Orolig lyssnare

gångbar/t acceptabel, bruklig
rationalisera, rationaliserar förenkla, göra mer praktisk
på sikt längre fram i tiden
vara fäst vid bry sig om
härkomst ursprung
vakta sina ord, vaktar välja noga sina ord
uteslutande bara, endast
kläcka ur sig, kläcker säga
tränga sig före, tränger gå före andra, bana väg, forcera

– Människor är duktiga på att anpassa sig och på att signalera när de inte förstår, menar Jennifer Jenkins. Alla är så inställda på att kommunicera och numera också medvetna om hur olika engelska kan låta.

Christner Riad, Cecilia, Forskning och Framsteg nr 3, 2009

Chatten fick mig att bli en gubbe

Min 12-åriga syster och jag chattar för första gången någonsin. Vi säger hej när hon plötsligt skriver någon typ av kodord: ”Vgd.” Jag förbryllas. Har hon missat en bokstav? Skrivit fel? Just som jag är på väg att formulera frågan fryser jag till. Pulsen stiger tillsammans med insikten om vad det handlar om: Jag blev just gubbe.

”Vgd” handlar givetvis om någon typ av internetslang jag inte känner till, men är så vedertaget att det vore enklare att direkt klä mig med filtkeps och käpp än att fråga vad det betyder.

Gubbe. Vid 28 års ålder.

Jag har så klart vetat att den här dagen kommer. Att vegetationen av internetinfödingar växer sig så stark och yvig att fenomen, kulturer och språk oundvikligen kommer att passera mig. Men någonstans har jag ändå tänkt att jag kommer att drabbas lindrigt av den där generationsklyftan. Att den på sin höjd kommer att vara en spricka jag ledigt kan dansa över.

Nu blottas i stället ett helvetesgap. ”Vgd” är mitt PRO-brev, ett långfinger från en ny generation.

Jag ruskar om mig själv. Går in i stridsläge, googlar blixtsnabbt ”vgd”. Första träffen förklarar: ”VGD – en förkortning av Vad Gör Du?”.

Jag tar mig för pannan. Generas lite, andas ut. Så ledigt jag bara kan går jag tillbaka in i chatten och svarar syster:

”Jag jobbar, vgd?”

Briljant. Inte bara visar jag att jag fattar vad hon skrivit, jag rycker också på axlarna åt det. ”Vgd själv, liksom.” Samtalet går vidare, saken är utagerad. Ingen såg, ingen märkte. Jag är fortfarande ung, vital och framför allt nere med kidsen – även om jag känner mig som en medelålders man som satt kepsen på sned för att påskina en kulturell tillhörighet med en generation jag uppenbarligen inte känner.

Jag påminns om den person som någon gång runt 2001 frågade mig vad :-) stod för. Personen sa att han förstod att det hade med kronor att göra, på grund av kolon och bindestrecket, men fattade inte parentesen. En datakod? Jag förklarade att det handlade om smileys

förbrylla, förbryllar förvirra
frysa till (fryser, frös, frusit) plötsligt inse en fara, känna sig obehaglig till mods
insikt, -en; -er förståelse, kunskap
givetvis naturligtvis, självklart
vedertagen/t vanlig, accepterad
vore (gammal verbform) skulle vara
keps, -en; -ar mössa med skärm
vegetation, -en; -er växtliv, det som växer
inföding, -en; -ar infödd invånare, som är född på platsen, här: som är född med internet
yvig/t överlastad, som når överallt utan kontroll
oundvikligen ofrånkomligt, som inte går att undvika
lindrigt lätt, lite, obetydligt
klyfta, -n; -or här: skillnad, avstånd
spricka, -n, -or här: mycket liten skillnad
blotta, blottar visa öppet
gap, -et; -en stor klyfta, avgrund
PRO pensionärernas riksorganisation
långfinger ”visa finger”
strid, -en; -er krig
googla, googlar använda Google
blixtsnabbt snabbt som blixten, mycket snabbt
generas bli blyg, bli generad
andas ut koppla av, känna sig lättad
briljant utmärkt, lysande
rycka på axlarna inte bry sig om
utagerad avslutad
kids – en ungdomar
påskina, påskiner låtsas, låta förstå
uppenbarligen tydligen
stå för (står, stod, stått) betyda

och vi skrattade åt saken. Eller kanske var det jag som skrattade åt honom. Han svarade något i stil med att det inte är lätt att vara gubbe.

Vilka sanna ord.

Jag surfar in på min systers sajt, fortfarande lätt darrig av min insikt. Klickar igenom hennes uppdateringar. Ser inga smileys eller ”LOL”, men flera <3. Känner mig nöjd, dem känner jag till – även om det var en aha-upplevelse att första gången lägga huvudet på sned och se ett hjärta träda fram i en matematisk formel.

Men nu står de små matematiska hjärtana tillsammans med ett ”dsm”. Samma förvirringskänsla igen. Den här gången ger Google inga svar. I stället går jag ut på Twitter och ställer öppna frågor om saken. Svar direkt: Begreppet är allmänt känt. En slags sms-förkortning av ”detsamma”.

Jag gapar. Och skäms. Igen.

All ungdomlig cred jag någonsin känt, inbringat eller byggt, dog.

Skrev jag nyss, helt oironiskt, ”nere med kidsen”? Jag hämtar rullatorn på vägen ut.

Emanuel Karlsten, DN 17/1 2012

(Mer att läsa om språket på chatten finns på s. 210)

Region, klass, ålder – märks det i språket?

Dialekt

Folk frågar mig ofta om dialekterna håller på att dö ut. Ja, det ser så ut; vi talar mer och mer standardsvenska för varje generation. Ur ett historiskt perspektiv kan man till och med säga att de till stor del redan har dött ut.

Åh, så synd! Folk tycker det är jättetråkigt - det är ju så trevligt med dialekter. Jag försöker, ofta förgäves, förklara att det är ett slags lyxinfallsvinkel; människor kommer inte att fortsätta tala dialekt för att du tycker att det är underhållande att kunna höra var de kommer ifrån. Den genomsnittlige svensken vill i regel att andra ska tala dialekt. Själv vill hon eller han befria sitt tal från det mesta som kan lukta ”lokalt” och ”lantligt”. Vilket säger det mesta om grundförutsättningarna.

Dialekterna i Sverige, liksom på andra håll, är en rest från historien. Det är synliga, eller rättare sagt hörbara, spår efter ett samhälle som var hårt geografiskt åtskilt. Människor föddes, levde och dog i en och samma trakt, ofta i samma härad eller till och med socken. Det fanns i Stockholm ännu för hundra år sedan folk som bodde på Söder

cred uppskattning
inbringa, inbringar skaffa
rullator, -n; -er hjälpmedel att gå med
förgäves utan att det hjälper, utan resultat
infallsvinkel, -n; -ar synpunkt, perspektiv, synvinkel
underhållande roande, kul
förutsättning, -en; ar villkor, omständighet
härad, -et; pl.= (gammalt ord för område med samma domstol)
socken, -nen, -nar (gammalt ord) ungefär kommun

och aldrig hade satt sin fot på andra sidan Slussen. På så sätt kunde en ö av Södermalms storlek få en egen språklig identitet.

Sverige är inte längre särskilt geografiskt åtskilt. Vi lever helt annorlunda. Få bor på samma ställe i hela sitt liv. Vi ser på samma tv-program, äter samma mat och klär oss nästan likadant över hela landet. Att vi då, samtidigt med denna likriktning, skulle odla och bevara en språklig särart, bara för sakens egen skull ter sig rätt osannolikt. Att dialekterna bleknar kommer alltså som ett brev på posten.

Men innebär det här att alla svenskar kommer att tala likadant i framtiden? Nej, inte per automatik – om nu den geografiska segregeringen mer och mer har spelat ut sin roll så finns det andra skillnader som tar mer utrymme.

Man har länge spekulerat över att de sociala klyftorna skulle öka och att detta skulle manifesteras i språket, alltså att människor skulle tala mer *sociolekt* än dialekt. Men det är svårt att hitta stöd för att en sådan ökning verkligen sker.

Däremot kan man konstatera att dialekten oftast lever längst kvar i vissa socialgrupper, varför alltså de flesta dialekter får avsluta sina dagar lika mycket som sociolekter som dialekter. Alltså lika socialt åtskilda som geografiskt, som att man exempelvis i vissa arbetarkretsar i Trollhättan är ensam om att använda en del lokala uttryck och uttal.

Fredrik Lindström, Språktidningen, april 2010

odla, odlar få att växa
särart originalitet, personlig prägel
te sig (ter, tedde, tett) verka, tyckas, framstå som
blekna, bleknar här: försvagas, avta
segregering, -en; -ar uppdelning i grupper
spela ut sin roll, spelar inte längre vara viktigt
utrymme, -t; -n plats
avgränsad/t inom vissa gränser

Sociolekt

Sociolekt är ett begrepp, som syftar på den språkliga variation som utmärker en social grupp. Den sociala statusen och samhällsklassen avgör alltså hur en person uttrycker sig. Sociolekter skiljer sig alltså från dialekter, vilka syftar på en regionalt avgränsad variation.

Generellt kan man säga att skillnader i språket som beror på utbildning och klass minskar nu när alla har tillgång till samma media och det finns en större rörlighet i samhället. Människor präglas alltså allt mindre av den region där de är födda eller av sin samhällsklass. Det sker en utjämning på flera olika plan.

Ändå har vi en stark känsla för vad som är fult och fint i språket. Vi hör direkt om en person talar väl och använder ”fina” ord.

Uttalet av det långa i-ljudet och av sj-ljudet är välkända markörer för ”fint” språk.

Det långa i - ljudet är lätt surrande: fzznt vzzin (fint vin) i s.k. fint språk (gäller framför allt Stockholm).

Sj-ljudet kan uttalas på två sätt i svenskan. De flesta uttalar ljudet bak i munnen i början av ordet (som i *sked*) och i slutet av ordet uttalas det längre fram i munnen (som i *Lars*). I ”fint” språk uttalas sj-ljudet framme i munnen.

Kronolekt

Krono- i ordet kronolekt kommer från grekiskan. *Chro'nos* betyder tid. Termen kronolekt kan beskrivas som en dialekt i tiden. Olika generationer talar olika kronolekter. Allt beror på i vilken ålder talaren är. Nytt sätt att uttala ord, nytt sätt att använda grammatiken och nya betydelser av ord sprids blixtsnabbt bland unga människor. Det som ofta börjar som förortssvenska sprider sig snabbt till alla ungdomar och vi har sett hur påhittigt ungdomars chattspråk och sms - språk är.

Den äldre generationen hänger inte med i förändringen och följden blir då att olika generationer talar olika kronolekter. Tror du att en tonåring som skickar detta sms till sin mormor blir förstådd:

Ey bby :-) kmr du snart lr? :*

(Hej Baby! Jag är på bra humör. Kommer du snart, eller? Puss.)

Monika Åström

påhittig kreativ, med många idéer
cirkulär som går runt i cirkel
etablera, etablerar skapa, öppna, grunda
intimitet, -en närhet, förtrolighet
konkret verklig, något man förstår direkt

Manligt och kvinnligt språk. Kliché eller sanning?

Följande påståenden nämns ofta då det talas om manligt och kvinnligt språk; manligt och kvinnligt sätt att tala. Vad är klichéer av följande påståenden? Och vad är sanning?

- Kvinnor är bättre än män på att lyssna.
- Män pratar om en sak i taget. Först det ena, sedan det andra och sedan det tredje.
- Kvinnor har en mer cirkulär samtalsstil. De kan ha många bollar i luften men kommer alltid tillbaka till huvudfrågan.
- På manliga arbetsplatser är kommunikationen rakare. Det som är sagt är sagt och det som är skrivet är skrivet.
- Kvinnor kan stämma träff bara för att prata. Det gör inte män.
- Kvinnor har ett starkt känslospråk. De samtalar för att etablera intimitet och samförstånd.
- Män håller sig till fakta. De vill utbyta information och komma med konkreta förslag.
- Kvinnor pratar hemma. Män pratar borta.

Tillbaka till texten

A Ordövning

avgörande avgränsad blotta förbryllad föregångare förgäves förutspå gångbar/t insikt klyfta lindrig/t uppenbarligen utmaning

1 Lingvisten Braj Kachru är en ________________ då det gäller att acceptera indisk engelska som lika bra som brittisk engelska.

2 Det är hur flytande man talar engelska som är ________________ – inte varifrån man kommer.

3 Att engelskan håller på att bli ett lingua franca är en ________________ för standardengelskan.

4 Forskare ________________ att användningen av de stora språken mandarin och hindu – urdu kommer att öka.

5 Lärarna måste lära ut den engelska som talas lokalt och är ________________ hemma. Men de måste också tänka på att den ska kunna användas i internationella sammanhang.

6 När hans syster skrev "Vgd" i chatten blev han ________________. Men plötsligt får han en ________________; han förstår inte ungdomarnas språk.

7 Han hade trott att han skulle drabbas ________________ av ________________ mellan generationerna.

8 Han kände att han var medelålders och att han ________________ inte hade så mycket att göra med ungdomarna.

9 Ett stort gap mellan honom och ungdomarna hade ________________.

10 Jag brukar försöka övertyga folk att det är naturligt att dialekter försvinner – men ________________. Folk tycker att det är synd och de vill höra andra tala dialekt.

11 Dialekten är ________________ till den region man tillhör.

Öva kapitelord 7:3

B Visserligen – men

Om du använder **visserligen** måste det förr eller senare komma ett **men**.

Men kan komma ganska snart: *Visserligen* är det dåligt väder *men* vi borde ändå gå ut.

Men kommer längre ned i texten:
Han förutspår *visserligen* en avmattning av engelskan i framtiden när maktens centrum flyttar till Asien och de stora språken mandarin och hindi-urdu växer till. Redan nu märks det att användningen av engelska minskar på internet, tvärtemot vad många kanske tror. *Men* behovet av engelska som lingua franca är fortfarande enormt, och fler talar som sagt allt bättre engelska.

C Spricka – klyfta – helvetesgap

Artikelförfattaren Emanuel Karlsten använder metaforerna *spricka, klyfta, helvetesgap* för att visa hur avståndet växer mellan honom och ungdomarna.
"Men någonstans har jag ändå tänkt att jag kommer att drabbas lindrigt av den där generations*klyftan*. Att den på sin höjd kommer att vara en *spricka* jag ledigt kan dansa över. Nu blottas i stället ett helvetes*gap*."
Fyll i samma metaforer (*en spricka, en klyfta, ett gap*) i följande meningar.

1 Det fanns flera ____________________ i den fina porslinskoppen så jag drack försiktigt ur den.

2 När vi vandrade i bergen gick vi länge i en smal, mörk ____________________.

3 Människorna byggde en bro över det stora ____________________ mellan bergen.

4 Det fanns en stor ____________________ mellan de två partierna. De kunde inte regera tillsammans.

5 Sist jag hälsade på dem kunde jag ana en ____________________ i deras äktenskap. Nu är de skilda.

6 ____________________ mellan rika och fattiga länder är enormt.

Fundera och diskutera

1 **Manligt och kvinnligt språk.**
Gå tillsammans igenom de olika påståendena under rubriken *Manligt och kvinnligt språk*. Diskutera vad som är kliché och vad som är sanning.

2 **Engelskan har rymt hemifrån.**
"I internationella sammanhang går det bäst när infödda talare håller sig borta." Varför är det så?
För många som talar engelska i t.ex. Asien och Afrika är det viktigt att inte låta brittisk. Varför är det så?
Lingvisten Braj Kachru anser att uppdelningen mellan modersmålstalare i engelska och andra som talar engelska har blivit ovidkommande. Professorn i engelska vid Stockholms universitet Philip Shaw är av samma åsikt. Så vad är det egentligen som är avgörande?
När en infödd talare deltar i ett samtal där engelskan är lingua franca måste han/hon "vakta sina ord". Varför?
Är undervisningen i engelska viktig i ditt land?
När använder du engelska som lingua franca?

3 **Region, klass, ålder - märks det i språket?**
Vilken svensk dialekt /Vilka svenska dialekter är lättast att känna igen?
Länder kan vara mer eller mindre präglade av sina sociolekter. Alltså, sättet att tala visar från vilken samhällsklass man kommer och vilken utbildning man har. Hur är det i ditt land?
Kronolekt är ett ord som man kan använda för att visa på skillnader i språkbruk bland unga och äldre människor. Hur har du själv märkt någon skillnad?

Skriv

Svara signaturen Orolig lyssnare. Är du också orolig eller har du en annan uppfattning?

Om att skriva insändare: se s. 17.

Jonas Hassen Khemiri.

Höra till. Språket – identitetsskapare och maktmedel

För de flesta är behovet av tillhörighet, någon form av gemenskap, starkt. Men att inte behöva höra till, att få ha sin egen identitet och bli respekterad fast man avviker från normen, kan vara lika viktigt.

Med språket kan man innesluta eller stöta ut, visa solidaritet eller markera distans. Det har författarna Aino Trosell och Jonas Hassen Khemiri upplevt.

När Aino Trosell formade sina första ord var det dalbymål hon tog i munnen. Hon ärvde det av sin mamma, som kom från Sysslebäck i Dalby socken i norra Värmland.

– Det smakade som hjortron på tungan. Det drar mot norskan och är så oerhört poetiskt och känslomättat. Jag har förlorat det nu, men jag vill alltid gråta när jag hör det talas. Jag blir alldeles varm, jag vill sitta ner och höra mer, mer.

Aino talade malungsmål också. Hennes pappa var dalmas, och det var i Malung familjen bodde.

avvika(-viker, -vek, -vikit) skilja sig från, vara olik
innesluta, innesluter ta med, innefatta, involvera
stöta ut , stöter avvisa, visa bort
solidaritet, -en sammanhållning, kamratskap, lojalitet
distans, -en avstånd
känslomättad/t full av känslor
dalmas, -en; -ar man från Dalarna

– Malungsmålet var träflis och tjära, pålitligt och kärvt. Det är grovt, nästan brutalt, sällan poetiskt men med många speciella uttryck som saknas i svenskan – man trevar och trevar, men där finns ingenting.

Svenskan kallades bortamål, och Aino sög den i sig från böckerna på biblioteket och från nattgästerna i det rum för resande som hennes mamma höll öppet. Där bodde nasare och säsongsanställda skogsarbetare från hela Sverige, köksluften berikades ständigt av skrönor och historier.

– Svenskan hade slips och fällde ibland upp en koffert på kökssoffan, full av dukar och skjortor, strumpor och porslin. Den var fin och luktade hårvatten, men pålitlig var den inte. Den flög för lätt, menade inte allt. Den sade "lilla gumman", och jag blev förorättad. Den var smidig och inställsam.

Så kände Aino för svenskan. Nu är den hennes käraste instrument. Men det är malungsmålet som ger henne magstöd när hon skriver.

"Du ska alltid vara bättre än en Svensson, även i svenska!" sade Jonas Hassen Khemiris tunisiska pappa till sin pojke. Han hade flyttat till Sverige för kärlekens skull, försörjde sig som hemspråkslärare i arabiska och ville till varje pris förhindra att hans eget utanförskap i det nya landet gick i arv.

– Pappa i Tunisien var trygg och självsäker, en man med glädje och pondus. Men pappa i Sverige var begränsad och förminskad, inte alls så säker på sig själv. Jag tänkte mycket på språkets betydelse när jag var liten. Jag kände mig så frustrerad när jag såg min pappa tilltalas som om han vore imbecill.

När de var på tu man hand talade de ofta arabiska eller franska.

– Den nordafrikanska arabiskan är harissa, den röda chilipastan, rund och stark. Den känns gutturalt god i munnen. Medan franskan snarast är frasig och boklig. Rakryggad.

Jonas växte upp vid Hornstull på Södermalm i Stockholm. Hans mamma gav honom svenskan.

– Jag älskar det svenska språkets möjligheter. Det är oerhört vackert, motsägelsefullt och melodiöst. Men den korrekta lektionssvenskan, den som användes i skolan, var vattnig och gav en besk eftersmak. Så jag experimenterade med språket tillsammans med mina kompisar. Många var födda utomlands eller hade utländska föräldrar, vi spelade basket och romantiserade våra pappors hemländer. Vi utvecklade en sorts bruten kompissvenska som smakade salta popcorn och innehöll massor av kodord som bara vi förstod. Jag bidrog med vridna varianter av arabiska ordspråk, min bästa kompis med talesätt från Kongo. Vi målade språkliga drömbilder av hur underbart det skulle bli när vi äntligen kom till de trakter där våra pappor hade växt upp.

Men Jonas blev besviken när han besökte Jendouba i Tunisien, pappans födelsestad vid gränsen till Algeriet.

– Det blev ingen kommahem-känsla, för jag kände mig inte helt

träflis, -en små bitar av trä som blir kvar efter t.ex. hyvling
tjära, -n svart, tjock, flytande produkt; kan användas till impregnering
kärv/t sträv, karg, allvarlig
brutal/t hård, grym
treva, trevar söka sig fram, famla
nasare, -n; pl.= försäljare som gick från gård till gård (gammaldags ord)
skröna, -n; -or historia med mycket fantasi
förorättad förolämpad, kränkt
smidig/t mjuk, följsam
inställsam/t fjäskig, tillgjord, opportunistisk
till varje pris absolut, med alla medel
förhindra hindra, stoppa
gå i arv ärva, från förälder till barn
pondus, -en respekt, inflytande, auktoritet
frustrerad maktlös, besviken
imbecill dum, idiotisk
tu två
på tu man hand bara två, mellan fyra ögon
guttural/t ljud från bakre delen av munnen, hes, sträv
frasig/t med takt, med rytm
boklig/t lärd, litterär
rakryggad/t med rak rygg, principfast, ärlig
motsägelsefull/t mångtydig, inkonsekvent
vattnig/t tunn, utspädd, färglös
besk/t frän, skarp, bitter
bruten som uttalas annorlunda, med annorlunda accent
kodord, -et; pl.= hemliga ord
vriden/t bakvänd, i annan ordning
talesätt, -et; pl.= ordspråk

hemma i språket. Jag talar inte arabiska flytande, känner inte till slangorden.

Han hittade inte heller den arabiska mystiken han hade drömt om.

– Jag såg inga flygande mattor, och mina kusiner lyssnade hellre på Michael Jackson än på orientaliska artister. Visst är raïmusiken stor i Tunisien – men det är Eminem också.

Jonas lyssnade mycket på hiphop under tonåren.

– Hiphopen är en magisk språkvärld där stavelser och rim har en väldig laddning. Det var hiphopen som fick upp mina ögon för kraften i orden.

Nasarna skrattade och applåderade lilla Ainos språkliga cirkusnummer; hon kastade sig mellan trapetserna i farlig takt, från dalbymål till malungsmål till svenska och tillbaka igen.

Hon var länge lite osäker när hon pratade bortamål, men hon kände sig inte mindervärdig.

– Främlingarna som tog in hos oss var inte finare än vi. Vi såg deras lortiga skjortkragar, hålen på strumporna, buteljerna i garderoben. De flesta jag mötte som liten var ungefär lika fattiga som vi, men ingen bugade inför överheten. På malungsmål kan man inte säga ni till en annan människa. Till och med till kungen säger man du.

Föräldrarna skildes när Aino var sex år. Elva år senare dog Ainos mor, utsliten efter ett liv som piga, skinnstansare och dubbelarbetande mamma. Fadern, skogsarbetaren som hade blivit skinnskräddare och senare både öppnat och stängt en kiosk, flyttade till Stockholm och tog jobb som nattvakt.

Aino stod inte ut i Malung.

– Jag ville inte leva ett förutbestämt liv enligt givna könsrollsmönster. Jag flyttade till Göteborg. Där blev jag omhändertagen av det svenska välfärdssamhället. Jag ömsade skinn, och det var befriande att komma till anonymiteten och möjligheterna i en storstad.

Aino började i gymnasiet, fick jobb på S:t Jörgens mentalsjukhus och bodde i ett litet rum på anstaltens vind. Nu var det svenska som gällde, men den dialektala tonen hade hon kvar. ”Har ni hört, vi har fått hit en dalkulla!” sade en av vårdarna. Och Aino skämdes.

– Plötsligt hörde jag, jävlar som jag lät! Jag lade snabbt om, och jag tyckte att det var skönt att bli av med spåren av Malung.

Det skulle dröja många år innan hon förstod att hon faktiskt for illa av att skära av de språkliga banden till hemtrakterna. Hon säger att hon gick miste om en inre trygghet när hon förlorade sina faders- och modersmål. Att hon som författare på svenska är beroende av sitt språkliga golv, malungsmålet. Och att det var denna insikt som senare fick henne att flytta tillbaka till Malung.

Jonas behöll fascinationen inför det arabiska under tonårstiden, och han kryssade obesvärat mellan sina språkliga tonarter beroende på vem han för tillfället umgicks med.

– Jag gick in i och ut ur olika aspekter av mig själv. Så gör ju alla.

laddning, -en; -ar energi, kraft, intensitet
mindervärdig underlägsen, mindre värd
ta in bo, söka rum på hotell, här i privatrum
lortig/t smutsig
buga, bugar böja huvudet, fjäska
överhet, -en; -er de som har makt, myndighet
utsliten utarbetad, slut
skinnstansare, -n; pl.= som skär till skinn, arbetar med läder
stå ut (står, stod, stått) orka med, härda ut
förutbestämd/t bestämd från början, predestinerad
omhänderta (tar, tog, tagit) sköta om, ta hand om
välfärd, -en social trygghet, hög levnadsstandard
ömsa, ömsar byta
dalkulla, -n; -or kvinna från Dalarna
lägga om (lägger, lade, lagt) ändra inriktning, byta
fara illa (far, for, farit) ta skada, må dåligt
gå miste om (går, gick, gått) förlora, bli utan
fascination, -en beundran, dragning till, stort intresse
kryssa, kryssar gå från det ena till det andra, bokstavligt: segla i sicksack mot vinden
aspekt, -en; -er sida, syn, perspektiv

En människa har flera identiteter, de är motsägelsefulla och ständigt i rörelse. Personligheten växlar när man byter språk, och varje aspekt är autentisk på sitt sätt.

Tio år senare skulle han använda en utvecklad variant av den brutna kompissvenskan i sin debutroman "Ett öga rött". Där är det huvudpersonen Halim som håller i pennan. Han har genomskådat Integrationsplanen och vill bli Sveriges mäktigaste revolutionsblattefilosof. Han behärskar maktens svenska, men han vränger den medvetet ut och in, bombarderar den med arabiska glosor och vitaminberikar den med egna slangbyggen i rastlös jakt på ett eget jag.

– Halim är inte okunnig. Han konstruerar sig själv med hjälp av sin halimska, han expanderar svenskan, krokar till den och klamrar sig fast vid skevheterna för att försöka hitta sin identitet. Det enda han säkert vet är att han aldrig vill bli som svennarna.

Jonas Hassen Khemiri tänkte och famlade ungefär som Halim under tonåren. Så här skriver han om sin bok på förlagets hemsida:

"Den har kanske skrivits för att ge röst åt en person som jag en gång varit, långt innan jag svennefierade mig med studier i litteraturvetenskap och internationell ekonomi."

Efter gymnasiet kom Aino in på socialhögskolan, och där sveptes hon in i en ny språkvärld.

– Det ingick i utbildningen att tänka i paragrafer, kategorisera människor och beskriva deras tillstånd och behov med instrumentella termer: omhänderta, suicidrisk, återfallsbenägen... Jag tillägnade mig yrkesspråket, men jag tyckte att det ljög. Det lade ut dimridåer.

Arbetet som socialassistent passade henne inte alls.

– Jag hade inte kurage nog att använda mitt eget språk – jag skulle ju vara proffs! Och jag skämdes över att sitta som en upphöjd expert och bestämma över människor. Jag märkte ingen nytta av mitt arbete, tyckte att jag satte plåster på böldpest. Efter bara tio månader som socialassistent hoppade hon av. Hon tyckte att hon berövades sitt jag när hon använde det språk som socialassistenter förväntas tala och skriva. Senare, när hon var på väg att bli något så obegripligt fint som författare, skulle hon gestalta sin frustration i debutromanen "Socialsvängen".

Nu tog hon några kliv neråt på samhällsstegen och blev svetsare. Först på Arendalsvarvet, senare på Lindholmen. Och där kände hon igen sig; varvsarbetarna skämtade och drog historier på samma vis som hennes pappa och de andra skogsarbetarna hade gjort hemma i köket i Malung.

– Det var som att komma hem. Jag kände igen den raka och drastiska humorn inom den goda mansvärlden. Visst var jag udda, jag kom ju från Dalarna och jag var en av åtta tjejer bland två hundra gubbar på svetsverkstan. Men alla var ju konstiga på sitt vis, de mest bisarra figurer satt i samma båt. Och jag kom in i jargongen. Jag kan

autentisk/t äkta, genuin, verkl
utvecklad/t avancerad, mer utarbetad
genomskåda, genomskådar avslöja, förstå, demaskera
blatte, -en; -ar nedsättande fö invandrare
vränga, vränger vrida, vända
vränga ut och in vända helt och hållet
expandera, expanderar göra st vidga
kroka till (krokar) göra rak till krokig
klamra sig fast (vid), klamrar hålla hårt i, hänga sig fast
skevhet, -en; -er krokighet, felaktighet
svenne, -en, -ar slang för svens "Svensson"
famla, famlar treva, pröva sig f
svennefiera, svennifierar bli "svenne"
svepa in (i), sveper linda in, o
omhänderta (-tar, -tog, -tagit) hand om, vårda
suicidrisk, -en; -er risk för självmord
återfall, -et; pl.= samma sjukd eller annat kommer tillbaka
benägen ha tendens att, ha anl för
återfallsbenägen någon som o får återfall
tillägna sig, tillägnar lära sig, till sig
dimridå, -n; -er något oklart, r av dimma, som döljer informa
kurage, -t mod, orädthet
upphöjd hög, överlägsen
böldpest, -en, -er svår smittos sjukdom med bulor/bölder på huden
beröva, berövar ta ifrån
obegripligt otroligt, ofattbart
gestalta, gestaltar framställa, levandegöra
frustration, -en besvikelse, maktlöshet
kliv, -et; pl.= steg
varv, -et; pl.= där man bygger b
drastisk/t djärv, rakt på sak, målande
bisarr/t konstig, egendomlig
jargong, -en; -er gruppspråk, yrkesspråk

inte minnas att den användes för att stöta ut någon, tvärtom gav den gemenskap mellan väldigt olika individer.

Jonas vänner kunde inte begripa varför han skulle gå på Handelshögskolan. ”Vad ska du göra där? Du är ju ingen svenne, och du har aldrig gillat ekonomi!” sade de.

Han undrade själv många gånger.

– Den språkliga gemenskapen på skolan var mycket speciell. De ekonomiska termerna vävdes in i talspråket, managementorden hoppade strömhopp ur studenternas munnar. Vissa gjorde sitt bästa för att uppfylla klichébilden av en Handelsstudent, de slickade håret bakåt, köpte rosa skjortor och pratade om ”The value of networking”... Jag ville inte höra till på Handels. Jag gick där mest för pappas skull, och jag grubblade mycket. Vad är en svensk? En invandrare? En byggjobbare? En Handelsstudent? Var och en skapar sig sin egen identitet med hjälp av språket.

Språket är också ett maktmedel. I varje samhälle tar sig överheten rätten att bestämma vad som ska betraktas som språkligt korrekt och vad som ska klassas som felaktigt. Författare som förvränger maktens språk eller använder underklassens uttryckssätt har alltid varit kontroversiella.

Jonas Hassen Khemiri har tänkt mycket på kopplingen mellan språk och makt. Han har inspirerats av kreolförfattare som Patrick Chamoiseau, mannen som när han skrev om sin hemö Martinique i Västindien upprörde fransmännen genom att helt respektlöst blanda den kreolfranska som talas i Fort-de France med korrekt bokfranska.

– Det gäller att våga vidga och förändra språket så att det står i samklang med den berättelse man vill skriva, det har jag lärt mig av Chamoiseau. Jag hade inte kunnat skriva historien om Halim utan att använda Halims språk. Men många har blivit provocerade, och det är intressant. Den svenska identiteten är på väg att förändras, och det gör somliga upprörda.

Man är ensam bakom svetsmasken. Svetslågan är det enda som rör sig. Man ser den dansa och hör den väsa. Tankarna vandrar.

Aino Trosell var svetsare i tio år. Det var då hon blev författare.

– Jag visste inte att jag skrev en bok, men det gjorde jag, ”Socialsvängen” var den första – obegripligt svår att skriva! Men sedan flöt det på.

Erfarenheterna från varvsjobbet gav liv och tyngd åt romanerna ”Hjärtstocken”, ”Samnanger” och ”Facklorna”. Arbetskamrater som hade jobbat på oljeplattformar i Nordsjön inspirerade henne att forska i det liv som levs där och skriva ”Offshore” och ”Ytspänning”. Hon berättade om djuphavsdykare och skinnarbetare, om udda glesbygdsbor och kvinnor i mansdominerade industrijobb – ständigt med skärpan på den lilla människan som har röst och vilja men saknar makt och inflytande.

~

stöta ut , stöter avvisa, utesluta
väva in, väver (väva = tillverka tyg) blanda med
management (från engelska) det som rör ett företags organisation, chefer på olika nivåer
strömhopp, -et; pl.= den ena hoppar direkt efter den andra, i en ström
slicka, slickar här:stryka håret slätt bakåt
höra till, hör höra hemma, ingå, räknas till
grubbla, grubblar tänka djupt, fundera
klassa, klassar bedöma
förvränga förändra, göra våld på, parodiera
kontroversiell/t omdiskuterad, ifrågasatt, som väcker olika känslor
kreol ett kolonialspråk, t.ex. franska, som blandats med lokalt ordförråd och grammatik
uppröra, upprör reta upp, förarga
vidga, vidgar göra större, expandera
samklang, -en överensstämmelse, harmoni
stå i samklang med gå bra ihop med, harmoniera
provocerad uppretad, upprörd
svetsa två metalldelar blir till ett genom att upphettas och pressas ihop
svetsmask, -en; -er ansiktsskydd vid svetsning
svetslåga, -n; -or eldslåga som används vid svetsning
väsa, väser fräsa, viska
flyta på (flyter, flöt, flutit) gå bra, med ”flyt”
glesbygd, -en landsbygd, glest med människor
skärpa, -n betoning, fokus
inflytande, -t makt, påverkan

På senare år har Aino Trosell skrivit spänningsromaner med undersköterskan Siv Dahlin i huvudrollen. ”Om hjärtat ännu slår” utsågs år 2000 till Årets bästa svenska deckare.

Siv Dahlin har – precis som författaren – flyttat tillbaka till hemorten Malung från Göteborg. I den nya romanen ”Tvångströjan”, som kommer ut i höst, dras hon in i ännu ett morddrama, och när hon möter barndomsvänner som stannade kvar och blev poliser blir hon uppmanad att inte vara i vägen – på malungsmål:

”Ö du lär fresta te lavärrö te vär attfö.”

Men hon lägger sig ändå i brottsutredningen, och poliserna undrar vad tusan hon håller på med:

”Han sjölvan far du mä?”

– Men jag skulle aldrig kunna åstadkomma det jag vill om jag försökte skriva en hel roman på malungsmål. Man känner naturen i språket, det är rikt på många vis. Men somliga ord saknas, särskilt starka och känslomässiga ord som kärlek och hat. Det där är nog historiskt betingat. Hundratals år av karga förhållanden har slipat fram ett återhållet, anspråkslöst språk. Man hade inte råd att vara storvulen.

”Åk hem till ditt jävla getknullarland!”

Den sortens hatiska utfall har Jonas Hassen Khemiri utsatts för sedan han skrev boken om Halim och tog sig rätten att använda en variant av den svenska som kan höras i Skärholmen eller Alby men som hittills inte har fått duga som romanspråk. Han har uppenbarligen retat känsliga nervbanor i den svenska kroppen.

– Idén att det skulle finnas något helt och hållet svenskt är falsk. Det finns inga tydliga gränser mellan olika etniska kategorier, ingen människa har en statisk identitet, alla rör sig någonstans mellan olika grupper i samhället. Och likadant är det med språket.

Han har aldrig känt sig hemma i någon kollektiv enhetlighet.

– Jag är Jonas – eller Younes, som jag heter på arabiska. Jag har många språk och flera olika identiteter.

Han är utled på begreppet invandrare, gillar inte att bli klassad som invandrarförfattare och vill inte att hans bok ska ses som en rapport från en ”invandrartät förort”.

– Det är så trist och endimensionellt att bunta ihop allt icke-svenskt och kleta dit etiketten invandrare. Det svenska blir positivt, resten negativt.

Romanfiguren Halim kan inte riktigt förlåta Jonas för att han har gått på Handels, läst på universitetet, integrerat sig i det svenska samhället och till och med etablerat sig som författare.

– Jag skrev in mig själv i slutet av boken, jag dyker upp som Halims granne och han säger lite föraktfullt att jag är en svennefierad halvarab. Han tycker att jag är en svikare. Jag tror inte att mina gamla basketkompisar tänker som Halim. I så fall vore vi inte riktiga vänner.

En dzerg är en spindel på malungsmål, svävande ensam mellan himmel och jord. Aino Trosell känner sig som en sådan ibland.

komma ut (kommer, kom, kommit) publiceras, ges ut
lägga sig i (lägger, lade, lagt) blanda sig i, ingripa
åstadkomma (-kommer, -kom, -kommit) utföra, göra, skapa
betingad/t orsakad av, bestämd av
karg/t fattig, torftig
slipa, slipar forma, fila
återhållen/t reserverad, dämpad
anspråkslös/t enkel, diskret, modest
storvulen/t storslagen, grandios
duga (duger, dög, dugt) passa, vara god nog, räcka till
uppenbarligen tydligen, helt klart
statisk/t stabil, orörlig
utled utledsen, trött
endimensionell/t ensidig, enögd
integrera förena, anpassa
etablera sig bli accepterad, bli känd
föraktfullt nedlåtande, hånfullt, sarkastiskt
svikare, -n; pl.= någon som sviker, en illojal, opålitlig person

– Men ensamheten stör mig inte längre så som den gjorde i början av min författartillvaro. För med den följer friheten; språket bär mig bortom klass- och könsgränser till de berättelser jag längtar efter att skriva. Språket är som en persisk matta som kan ta mig vart jag vill.

Gert Svensson, DN, 2/8 2004

oavsiktlig/t ofrivillig, oplanerad
nederlag, -et; en misslyckande, förlust

Mitt språk och jag

Varje gång jag säger sten
tänker jag på andra stenar
och havet betyder
bara delvis hav
Jag har förlorat mitt språk
tingen har ingen smak längre
i min mun
det finns alltid en oändlig
tyst stund
mellan mig och de nya orden
en tystnad som jag fyller
med gråa löv
nej, det finns inga gråa löv
De nya orden är som kåldolmar
som har stått för länge
i frysboxen
jag kan inte fylla denna stumma stund
som har frusit som en droppe vatten
över ett oavsiktligt nederlag
och att tala har blivit
ett hantverk
med mycken svett och trötta muskler
Men om jag inte kan gå med de nya orden
kan jag åtminstone trampa på dem

Theodor Kallifatides

Förstod du?

1 Vilka människor tog in i det rum för resande som Ainos mamma hyrde ut?
2 Hur beskriver Aino den svenska, det "bortamål" som nattgästerna talade? Hur kände hon för det språket?
3 Jonas Hassen Khemiris beskriver sin pappa i Tunisien och sin pappa i Sverige. Vilken är skillnaden?
4 Hur beskriver Jonas den nordafrikanska arabiskan och franskan? Och hur beskriver han den svenska han lärde sig i skolan?
5 Jonas blev besviken när han som barn besökte Jendouba i Tunisien. Varför?
6 Vilket språkligt "cirkusnummer" kunde Aino utföra som liten?
7 Aino berättar att hon flyttade till Göteborg och att hon "ömsade skinn". Vad betyder det och vad innebar det för Aino?
8 Beskriv hur även Jonas har ömsat skinn då och då.
9 Vad menar han med uttrycket "svennefiera"?
10 Efter bara tio månader som socialassistent hoppade Aino av. Varför?
11 När hon lämnade "socialsvängen" blev hon svetsare i Göteborg. Vad innebar det för hennes status i samhället och vad innebar det för henne personligen?
12 Jonas Hassen Khemiri funderar mycket på kopplingen mellan språk och makt. På vilket sätt är språket ett maktmedel?
13 "Den svenska identiteten är på väg att förändras, och det gör somliga upprörda" säger Jonas Hassen. Vad syftar han på?
14 Aino tror att det skulle vara svårt att skriva en hel roman på malungsmål. Varför?
15 Beskriv konflikten mellan de båda romanfigurerna Halim och hans granne Jonas.

Jargong

Begreppet jargong betyder *gruppspråk, yrkesspråk*. I samhället finns olika grupper som utvecklar sitt speciella ordförråd, sitt speciella sätt att uttrycka sig. Den tidigare artikeln om ungdomsspråket beskriver en jargong. I artikeln *Höra till* beskrivs också olika jargonger.

Aino beskriver sin erfarenhet som socialsekreterare så här:
– Det ingick i utbildningen att tänka i paragrafer, kategorisera människor och beskriva deras tillstånd och behov med instrumentella termer: omhänderta, suicidrisk, återfallsbenägen ...

Jonas Hassen i sin tur beskriver hur han utvecklade en jargong med sina kompisar. En sorts bruten kompissvenska som innehöll massor med kodord. Och om sin tid på Handelshögskolan skriver han så här:
– Den språkliga gemenskapen på skolan var mycket speciell. De ekonomiska termerna vävdes in i talspråket, managementorden hoppade strömhopp ur studenternas munnar.

Tillbaka till texten

A Ordövning

avvika beröva duga expandera förhindra förutbestämt förvränga genomskåda kontroversiell obegriplig provocerad uppenbarligen utvecklad åstadkomma

1 Jag ville inte leva ett __________ liv enligt givna könsrollsmönster. Jag flyttade till Göteborg.

2 Att bli respekterad fast man __________ från normen är också viktigt.

3 Halims språk är inte ett dåligt språk. Han vill bara __________ svenskan. Göra språket större och rikare.

4 Författare som __________ och förändrar maktens språk eller använder underklassens uttryckssätt har alltid varit __________.

5 Många har blivit __________ av Khemiris sätt att skriva.

6 Aino tyckte att hon __________ sitt jag när hon använde yrkesspråket.

7 För henne var det __________ fint att bli författare. Det hade hon aldrig kunnat drömma om.

8 Men hon vet att hon aldrig skulle kunna __________ det hon vill om hon försökte skriva en hel roman på sin dialekt.

9 Hassens pappa hade flyttat till Sverige och han ville verkligen __________ att sonen skulle känna sig lika utanför som han.

10 Halim har __________ myndigheternas Integrationsplan och vill göra revolution med sin filosofi.

11 Khemiri använder en mer __________ variant av kompissvenskan i sin roman.

12 Khemiri använde den svenska som talas i förorten men som hittills inte fått __________ som romanspråk. Därmed har han __________ retat en del svenskar.

Öva kapitelord 7:4
Öva kapitelord, hela kapitlet
Diktamen

B Motsatser

I texten *Höra till* finns gott om ord och uttryck som är motsatser till varandra. Para ihop meningar från vänstra spalten med en motsatt mening i den högra.

1 språket kan innesluta	A de är poetiska och känslomättade
2 språket kan markera distans	B det är kärvt
3 orden ger dig pondus	C det är laddat
4 språket är smidigt	D det kan stöta ut
5 språket är vattnigt	E de gör dig förminskad
6 orden är grova, nästan brutala	F det kan visa solidaritet

Motsatser, kapitel 7

C Synonymer

I vänstra spalten finns ord från texten. Para ihop dessa med en synonym. Välj bland orden till höger.

1 expandera	A upprörd
2 provocerad	B vidga
3 treva	C gå miste om
4 bli utan	D blygsam
5 anspråkslös	E famla
6 tillhörighet	F gemenskap

D Uttryck

> "Han hade flyttat till Sverige för kärlekens skull och ville *till varje pris* (med alla medel) förhindra att hans eget utanförskap i det nya landet *gick i arv*." (ärvdes)
> "När de var *på tu man hand* talade de ofta arabiska eller franska." (bara de två)

Para ihop uttrycken med hand med rätt förklaring:

1 ta sin hand från	A sköta bra
2 på egen hand	B sluta hjälpa, sluta bry sig om
3 lägga sista handen vid	C göra färdig, avsluta
4 ha ett finger med i spelet	D alldeles själv
5 ha god hand med	E misstänkas ha något med saken att göra

Placera uttrycken i rätt mening:

1 Hon vill utbilda sig till veterinär. Hon har mycket __________________ djur.

2 Nu tar jag __________________ er, sa läraren till avslutningsklassen.

I fortsättningen får ni klara er __________________.

3 De hann precis __________________ dukningen innan gästerna kom.

4 Flera av ungdomarna misstänks __________________.

E Metaforer

Förklara följande metaforer. Tänk på deras bokstavliga betydelse.

1 ”Nasarna skrattade och applåderade lilla Ainos språkliga cirkusnummer; hon kastade sig mellan trapetserna i farlig takt, från dalbymål till malungsmål till svenska och tillbaka igen.”

2 ”Jag ömsade skinn, och det var befriande att komma till anonymiteten och möjligheterna i en storstad.”

3 ”Han behärskar maktens svenska, men han vränger den medvetet ut och in, bombarderar den med arabiska glosor och vitaminberikar den med egna slangbyggen i rastlös jakt på ett eget jag.”

4 ”Arbetet som socialassistent passade inte alls. Jag märkte ingen nytta av mitt arbete, tyckte att jag satte plåster på böldpest.”

5 ”Alla gubbar på verkstan var konstiga på sitt vis. De mest bisarra figurer satt i samma båt.”

6 ”Aino tog några kliv neråt på samhällsstegen och blev svetsare.

Uttryck och metaforer 1
Uttryck och metaforer 2

Fundera och diskutera

1 "Dalbymålet smakade som hjortron på tungan."
"Den nordafrikanska arabiskan är harissa, den röda chilipastan, rund och stark."
"Vi utvecklade en sorts bruten kompissvenska som smakade salta popcorn."
Hur "smakar" ditt språk? Försök att beskriva smaken på ditt språk.

2 Theodor Kallifatides skriver i sin dikt Mitt språk och jag: "De nya orden är som kåldolmar som har stått för länge i frysboxen".
Vad säger den raden om hans känsla för det nya språket?

3 Aino använder ett mycket målande språk för att förklara hur hon upplevde skillnaden mellan sin mammas dialekt (dalbymålet) och sin pappas dialekt (malungsmålet). Dalbymålet som var som hjortron på tungan, poetiskt och känslomättat och malungsmålet som var som träflis och tjära, pålitligt, kärvt, grovt, nästan brutalt. Sammanfatta kort hur Aino upplevde de två språken.

4 När Aino som ung kom till Göteborg fick hon höra att hon talade dalmål. Hon skämdes, tyckte att hon lät hemsk och lade snabbt om. Samtidigt vill hon gråta när hon hör sin mammas dialekt talas. Varför väcker dialekter känslor? Är det vanligt att vi skäms för våra dialekter? Hur kan vi i så fall ändra på det?

5 Jonas / Younes är utled på begreppet invandrare, gillar inte att bli klassad som invandrarförfattare och vill inte att hans bok ska ses som en rapport från en "invandrartät förort". Han menar att alla rör sig någonstans mellan olika grupper i samhället och det går inte att bunta ihop allt icke-svenskt och sätta etiketten invandrare på. Diskutera hans åsikt.

6 Hos vilka grupper i samhället träffar man på jargong? Vilka yrkesgrupper eller andra grupper har mest utvecklat sitt speciella yrkes – eller gruppspråk?

Skriv

1 Sammanfatta Aino Trosells berättelse: hennes barndom, olika yrkeserfarenheter, möten med olika sorters svenska och vad det var som fick henne att börja skriva.

eller

2 Sammanfatta på samma sätt Jonas Hassen Khemiris beskrivning av vägen till den första romanen.

Tala

Tala i 5–10 minuter. Använd dig av Ord för att signalera attityd (s. 19), repetera också goda råden under Tala (s. 18)

Välj bland följande ämnen:

1 Om namn i ditt språk. (Vilka traditioner ligger bakom efternamnen och förnamnen? Vilka namn är vanliga? Vad betyder de?)

2 Dövas teckenspråk (Gå till hemsidan för Sveriges dövas riksförbund www.sdrf.se Där finns mycket information om handalfabet och annat teckenspråk. Visa med bilder en del om hur teckenspråket är uppbyggt.)

3 Behöver alla kunna tala engelska? Hur ser undervisningen i engelska ut i ditt land? Engelskan har utvecklats till ett lingua franca, ett språk alla kan mötas på. Är det bra eller finns det andra möjligheter?

Vetenskapligt skrivande

Kursprovet i kurs 3 i svenska som andra språk består av en muntlig och en skriftlig uppgift. Den skriftliga uppgiften kommer att bli av det slag som förekommer vid universitetet, dvs. en *utredande* text. Du presente ett problem, (en fråga) och utreder detta. Utredningen ska vara baserad på litteratur och det ska finnas ege analys/slutsats. En sådan text kan kallas *rapport* och ibland även *pm* (pro memoria).

Om vetenskapligt skrivande se s. 19

Flera av de texter som finns i Språkporten är faktatexter och kan användas som underlag för en rapport (eller pm). Du bör även hämta fakta från annat håll men glöm inte att ta med alla dina källor i källförteckningen (litteraturförteckningen). Se Ange källa (s. 14)

Förslag på ämnen att utreda i din rapport (eller ditt pm):

Social på nätet

Rapport om Facebook. Du kan även ta med t.ex. Twitter och bloggar i din utredning.

Förslag på källor:
Lerner, T. *Modernt familjeliv i skärmens sken*, DN, 25/1 2012 (Språkporten s. 217)
Rose, J. *Hur många vänner på Facebook är för många?* Forskning & Framsteg, nr 8, 2010 (Språkporten s. 221)
Littorin, J. *Facebook sprider olycka*, DN, 5/3 2012
www.dn.se/kultur-noje/facebook-sprider-olycka

Dialekt, sociolekt, kronolekt, jargong

Utred vad de olika begreppen står för och vad de betyder i modern tid. Du kan, om du vill, begränsa dig till något eller några av begreppen.

Förslag på källor:
Karlsten, E. *Chatten fick mig att bli en gubbe*, DN, 17/1 2012 (Språkporten s. 313)
Lindström, F. *Fredriks fynd "Kronolekt"*, Språktidningen, april 2010 (Språkporten s. 315)
Svensson, G. *Höra till. Språket – identitetsskapare och maktmedel*, DN, 2/8 2004 (Språkporten s. 320)

Engelskans roll som lingua franca.

Förslag på källor:
Christner Riad, C. *Engelskan har rymt hemifrån*, Forskning och Framsteg nr 3, 2009 (Språkporten s. 310)
Sök även andra källor.

Mao-haltens betydelse

Förslag på källa:
Erlandsson, Å. och von Garaguly, M, *Sensationssugen eller stugsittare*, DN, 2/4 1998 (Språkporten s. 352.)
Sök även andra källor

Att resa miljövänligt

Sök källor. Förslag:
Houmark Hansen, K. *Resa miljövänligt inte omöjligt*. Metro, 5/8 2006.
www.metro.se/resa-miljovanligt-inte-omojligt/

Res med miljön i åtanke www.resa-till.com/res_miljovanligt
Klimateffektiva resor www.naturvardsverket.se/sv/Start/Klimat/Konsumtion-och-klimat/Klimateffektiva-resor
Se även hemsidan för Schyst resande www.schystresande.se/

Assisterad befruktning

Sök källor.
Se även Svenska Dagbladets serie om singelmammor 5 april – 23 april 2011 på Idagsidan.
www.svd.se/nyheter/idagsidan/barn-och-unga/barn-utan-man6063381.svd

Vettig i trafiken

Förslag på källor:
Frithiof, L. *Hur kör du egentligen människa?* UNT, 5/10 2005 (Språkporten s. 240.)
Sohlander, A. *Mobilen gör dig till usel bilförare*, Aftonbladet, 16/8 2001 (Språkporten s. 238)

Tvåspråkighet

Flerspråkighet

Sök källor

Små barns språkutveckling

Naezer, U. *Gullegull lär bebisen tala*. UNT, 2/9 1997 (Språkporten s. 72.)
Sök fler källor

Ungdomsspråket

Johansson, H. *Keff och guss tar plats i SAOL*. UNT, 18/9 2005 (Språkporten s. 75.)
Åström, M. *Ungdomsspråket*. Språkporten 2012.
Sök fler källor.

Straat uppfinner ett språk

fruktan rädsla
ragla, raglar vingla, gå ostadig
mödosam/t tung, svår, jobbig
prygla, pryglar slå, piska

Straat hör hur man ropar upp några nummer i högtalaren. Det tionde och sista är hans. Han känner varken fruktan eller hopp. Han kliver ut ur ledet, raglar mellan ryggar och ansikten bort mot slutet av sin baracklänga, viker av mot höger och går med mödosamma steg i riktning mot mannen som har ropat upp honom och som står på ett podium med en mikrofon framför sig.

Det är april nittonhundrafyrtiofyra. Straat, den tionde av dem som får ställa upp sig med ansiktet mot väggen, är intill döden trött fast det är tidigt på dagen och fast han är mycket ung. Om han lyfter blicken ovanför vakthusets tak kan han se himlen, som den här dagen är täckt av tunga moln. Och följer man molnens färd västerut kommer man till Holland. Det är därifrån man har hämtat Straat tillsammans med fem andra för hundra dagar sedan, för mycket länge sedan. Och varför? För att han ska svettas, för att han ska frysa, för att han ska bära sten, bli pryglad, ligga i smutsen, sova på träbrits, äta ruttna grönsaker och till sist upphöra att existera. Men innan dess, medan han ännu andas och medan han ännu kan se, ska han glömma vem han var. Det har han också nästan gjort. Det är omöjligt att tänka sig att den plats där han föddes fortfarande finns under himlen, att föräldrarna, kvällarna, flickklassens annorlunda doft, verktygen bakom skåpets glasdörrar och fysiken någonsin varit verklighet. Sex terminer har gått sedan dess, obegripligt. För lagen om energins oförstörbarhet gäller

inte längre. Gäller inte för dem som bär sten uppför den stora trappan med batonger över sig och med gevärspipor riktade mot sig från gryning till skymning. De var sex fysikstuderande, fem är nu borta. Den siste, den dödströtte, är Straat. Och den här dagen går han inte till stenbrottet, eftersom hans nummer ropas upp.

Tio man, vart ska de ta vägen? Före dem går en fångvaktare, själv fånge, i vit jacka. Han för dem till köket. Sex blanka kastruller, i dem kokas den stinkande soppan. Men det är inte för soppans skull man har hämtat männen. Det är för potatisens skull. Kommendanten ska ha kamratfest. Vaktposterna, bödlarna, skattmästarna, uppsyningsmännen, materialförvaltarna, torterarna, skrivarna och läkarna sitter vid sådana tillfällen vid ett långbord och har det trevligt tillsammans. Och kvällen vilar på tre pelare: kamratskap, öl och fläskstek med potatissallad. Därför står det tio pallar i lägerköket, bredvid pallarna tio korgar med potatis, framför varje pall ett kärl av avfallet och i mitten en stor metallbunke. På en av pallarna sitter Straat.

Det är tyst och varmt i köket. Det intilliggande stenbrottet verkar avlägset. I ett bås bredvid dörren sitter en SS-man och läser. Bara fångvaktaren går då och då fram till de skalande fångarna och tittar på dem. Inte av elakhet, bara av intresse för hur arbetet går. Ändå börjar Straats fingrar darra, han är ovan, skalen blir för tjocka, det går för sakta när fångvaktaren står och tittar på hans händer. Så går denne sin väg men kommer strax tillbaka. Straat arbetar fortare, men det går inte bättre för det, nu hör han fångvaktaren fråga: "Vad gjorde du förut?"

"Studerade", svarar Straat men tittar inte upp utan fortsätter att skala med darrande händer. Han väntar sig att när som helst få sig en spark. Men fångvaktaren säger bara: "Men nu är det slut med studierna, va?"

Mitt på dagen får de en skål med ångande het soppa med några köttbullar i. Sedan en skål till, fylld till brädden. Straat sitter ute och lutar sig mot väggen till köksbyggnaden med all soppan i magen, lugn. Plötsligt ingen hunger. Inget stenbrott. Inget skrikande. Långt borta, under det elektriska staketet dit ingen får gå, upptäcker han att det lyser grönt, och han kommer att tänka på att det är april. Fångvaktaren ser på honom och frågar: "Vad var det du studerade då?"

"Fysik."

"Jaså minsann."

På eftermiddagen blir Straat inte lika rädd när fångvaktaren ställer sig bredvid honom. En solstrimma lyser snett in i köket, potatisarna plumsar ner i vattnet, och den vanliga kökspersonalen i sina vita förkläden skär bröd för nästa dag. Vem kan väl ana att det av och till är någon som dör alldeles i närheten, i sanden, medan de sitter där och skalar? Fångvaktaren står hos Straat igen och vill prata. "Jävlar, när jag kommer härifrån", säger han, "efter kriget, då ska jag åka till Persien."

Fångvaktaren har nämligen en bror i Persien, berättar han för

gryning, -en; -ar tidig morgan, solen går upp
skymning, -en; -ar det börjar bli mörkt, kväll
bödel, -n; -ar person som verkställer dödsdomar

Straat. Brodern hann iväg i sista stund, trettionio, och nu sitter han där som en stor affärsman, och själv sitter fångvaktaren här som en idiot.

"Du som är holländare", säger fångvaktaren, "vad tror du, är det bra i Persien?"

"Javisst", svarar Straat. Han skalar och skalar, men inte så fort längre. Fångvaktaren står i det mjuka eftermiddagsljuset, nickar och känner sig förstådd. Så suckar han.

"Och nu går tiden till ingen nytta. Om man åtminstone kunde lära sig persiska här."

Han ser bekymrad ut, rynkar pannan, en man på närmare fyrtio år, ödet har slagit honom till marken och sedan rest upp honom igen, men lurad är han i alla fall. Jojo men, så är det. Han försöker låta kamratlig. Straat hör plötsligt sig själv säga: "Jag kan persiska."

Fångvaktaren ser länge på honom med sina vattniga blå ögon, först tvivlande och misstänksamt, sedan nästan tillgivet. "Kan du persiska?"

Straat nickar med ett uttryckslöst ansikte.

"Kom." Fångvaktaren springer före och Straat följer snubblande efter in på det kyffiga kontoret. "Berätta var du har lärt dig persiska."

Nu finns det ingen återvändo. Med en fångvaktare skämtar man inte, särskilt inte när det räcker med en knuff för att man ska falla för att aldrig mer resa sig. Och Straat menar inte heller att skämta, han vill bara slippa gå tillbaka till stenbrottet, där han kommer att gå under, han vill stanna kvar i köket, där han får sitta på en pall som en människa och skala potatis och där han får soppa. Han är rädd för att hans röst inte ska höras, men den sviker honom inte, den är bara mycket svag: "Jag var i Persien före kriget."

"Vet du vad som kommer att hända om du ljuger, människa?"

Straat ser så rädd ut att fångvaktaren kan känna sig säker på att Straat vet vilken risk han skulle ta.

"Sätt igång, vad heter god dag?"

"Dalami", säger Straat.

Och skit?"

Straat tänker för länge, fångvaktaren blir otålig. "Det måste väl finnas ett ord för skit?"

"Tupa", säger Straat.

"Tupa", upprepar fångvaktaren imponerad. Sedan säger han: "Nu skalar du för livet."

Mer blir inte sagt, men det har stor verkan. Till exempel att köks-fångvaktaren Battenbach hejdar kökskommendanten Roeder, när denne kommer tillbaka efter matrasten. Battenbach säger att han länge behövt en man till i köket men inte fått tag i någon som passade, nu har han hittat en som verkar ovanligt händig. Roeder lyssnar och nickar. Han skulle gärna vilja ta sig en titt på en så duktig person. Med Battenbach i släptåg traskar han över till de potatisskalande fångarna och ser på den halvt ihjälsvultne holländaren, han som i hela sex terminer studerade fysik. Men vad intresserar det Roeder? Det som

öde, -t; -n slump, predestination, fortuna
tillgiven/t kärleksfull, lojal
snubbla, snubblar fastna med foten, stappla
kyffe, -t; -en usel bostad, ruckel
händig/t praktisk, duktig med händerna
i släptåg efter sig
ihjälsvultne perfekt particip av svälta ihjäl

intresserar honom ser han nog, och det är att den här mannen inte har en aning om hur man skalar potatis, hur förtvivlat han än anstränger sig. Men det spelar ingen roll, så länge som Roeder får en bit korv med sig hem ett par gånger i veckan, på söndagarna en stek och då och då en klick margarin. Och det får han genom Battenbach. Därför nickar Roeder än en gång och går tillbaka till sitt bås och skriver upp nummer och namn på ett papper. Det förs längre fram på dagen in i arbetsstatistiken. Därifrån går det till chefen för arbetstjänsten. Och när nästa morgon gryr över uppställningsplatsen är Straat den ende av de tio potatisskalande fångarna som får återvända till köket, där Battenbach vänligt dunkar honom i ryggen.

För nu är Straat Battenbachs man. Han ska inte brännas till aska, det vore synd på ett sådant huvud. Han ska få soppa och bröd så att han kan samla nya krafter, tänker Battenbach och gnuggar händerna. Honom själv har man visserligen spärrat in, för koppleri, alltså inget politiskt, men man hindrar i alla fall inte att han lär sig persiska. Det upptäcker förresten inte Roeder heller, han vet inte att den mätte fångvaktaren och den hungrige holländaren har ett språk som förenar dem. Det vet bara Straat. Han ensam bestämmer över ord och regler. Hur många ord kommer han att behöva, i hur många dagar?

Så snart Roeder går och äter middag ropar Battenbach till sig Straat och sätter sig sedan vid bordet i arbetsrummet med penna och papper färdig att tillägna sig det persiska språket. Första dagen vill han också veta lite om själva landet. Straat låter det vara varmt där, han låter kvinnorna vara vackra, de fattiga fattiga och de rika rika. Battenbach är nöjd, just så har han föreställt sig det. Själv kommer han från nöjesbranschen, finns det sådant också? Horhus? Straat förstår inte genast vad Battenbach menar och denne förklarar. Ja, naturligtvis, absolut, säger Straat. Och Battenbach nickar, det är precis som han trott. Men nu vill han lära sig några ord: snaps, polis, tack, varsågod, bord, stol, säng, restaurang, kotlett. Straat får inte tveka, inte första dagen. Han säger i tur och ordning: alan, monato, laps, nam, toki, sol, oltok, runidam, kotlett. Det sista är ett låneord, säger Straat, det är internationellt.

Med tung hand skriver Battenbach upp allt. På kvällen, under det trasiga täcket, rygg mot rygg med sin britskamrat, söker Straat med en förlamande trötthet i huvudet efter ord, men framför allt efter ett system med vars hjälp han kan komma ihåg dem. Omgiven av de utmattade medfångarnas tunga andetag formar Straats läppar ord som ingen tidigare hört: or, tal, mel, det vill säga: jag, du, han.

Battenbach slår honom med knytnävarna mellan ögonen, sparkar honom på smalbenen, dunkar honom mot väggen, Battenbach skakar av ilska och besvikelse. Det är på grund av ordet runidam, det persiska ordet för restaurang. Straat hittade på det första dagen, och när nu Battenbach frågar om det igen kommer han inte ihåg det. Han visste att det var något som han hade glömt, men Battenbach lät honom

koppleri, -et; -er sammanföra prostituerade och kunder för att tjäna pengar
horhus, -et; -en bordell

inte kasta en blick på sina anteckningar, utan han väntade i två dagar och skrev upp nya ord som Straat fick bokstavera så att han inte skulle kunna kika över axeln på honom, och nu har Battenbach det här holländska svinet under knytnävarna och ska göra sig av med honom redan före middagsrastens slut.

Det är tio år sedan han var i Persien, skriker Straat förtvivlad, då var han ju bara ett barn, och runidam är ett mycket ovanligt ord, han hade kommit ihåg det av en slump, restaurang heter egentligen mardam, men när han inte får ha papper och penna kan han inte friska upp minnet.

"Jag ska låta döda dig", säger Battenbach. Sedan sitter båda tysta. Straat lutar sig mot väggen och ser med förskrämda ögon på fångvaktaren, som sitter mitt emot med blicken stint fäst på den unge pojkens panna, fan också, om han ändå kunde titta rakt in i huvudet på honom. För språket har redan efter några dagar fått fäste i hans sinne. När han under de tomma kvällarna stått och tittat ut över uppställningsplatsen, fylld av hat mot hela världen och plågad av minnet av kvinnor, har han med hjälp av de persiska glosorna, som är så svåra att lära sig, åter blivit en man som tar vara på tiden, som tänker framåt och som har sina långsiktiga, hemliga planer.

"Om du lurar mig grabben. Om du inte kan persiska", säger Battenbach och den oerhörda tanken får hans röst att darra. "Jag kan", säger Straat. "Jag kan persiska. Det var bara så länge sedan."

Från och med nu får Straat tillgång till papper och penna, rikedomar som kan göra att han hamnar i bunkern. Straat gömmer pennan i skon och papperet i mössan. Ovanpå hjärnan, mellan det stubbade håret och mösstyget, förvarar han språket. Vid uppställningarna måste han vara försiktig, särskilt när man kommenderar "mössorna av". Språket kan falla ner på marken, bli upptäckt och tas ifrån honom. Då är han förlorad, vad som än händer. Antingen kommer vakten att slå ihjäl honom eller också hans elev. Varje kväll gömmer han också bröd eller ett par potatisar i kläderna. Det ger han till britskamraten, en elektriker från Groningen som har stenbrottskommendering och bara väger fyrtiofem kilo.

Straat arbetar på nätterna med sitt språk. Han vränger på bokstäver och stavelser och uppfinner på det sättet nya ord. De speciella tyska anordningarna som finns runt omkring låter han ingå i språket. När han ger dem en klang som för honom bort, inte till Persien, utan till en främmande och stilla värld, då glömmer han deras fruktansvärda innebörd. Rium, rema, matori, muro, kemato, ikre, tama, muir, rotam, kretum, orite, mekor, kumo, emati, katu, meri.

Alla dessa ord utvinner han ur krematorium. Så gör han också med arrest och barack, med stenbrott och taggtråd och till och med med Battenbach själv, hans beskyddare, som på detta sätt lär sig ord ur sig själv. Och av den tjocka svarta röken bildar han ordet nekör, som får betyda vind.

vränga, vränger vända ut och in på, vända bakfram

Straat skriver ner sina ord med så små bokstäver som möjligt. Han gömmer papperslapparna i mössan, som han sedan stoppar under halmmadrassen. Han uppfinner inte mer än fem ord per natt, trettio ord i veckan. Det är tillräckligt många också för Battenbach. Söndagarna hoppar de över. Straat äter två tallrikar soppa om dagen, han blir starkare och märker hur det blir sommar. Från fälten långt borta känner han doften av blommande lupiner.

En holländare som har hand om arbetsstatistiken står en dag och väntar på honom vid avträdet. "Varför är du inne hos fångvaktaren varenda dag?"

"Vad har du med det att göra", svarar Straat misstänksamt.

Den andre ser tankfullt på honom. "Det var inte av en slump som du togs ut att skala potatis. Vi valde dig därför att du var den siste av studenterna. Så att du skulle få vila dig en dag." Han gör en paus och fortsätter: "Och sen har Battenbach velat ha just dig. Varför det?"

Det är tyst så när som på surret av de grönglänsande flugorna. Straat ser misstänksamheten i den andres ögon men också oro och medkänsla, parat med oeftergivenhet och hårdhet. I detta ögonblick börjar han ana att det språk, som endast han behärskar, inte bara kan skydda honom, det kan också bringa honom i fördärvet, eftersom det ger honom fördelar framför medfångarna. Också för den som kanske är hans vän är han rädd att avslöja sin hemlighet, för hur kan man vara säker på vem som verkligen är en vän. Snarare då pojken från Groningen som sover på samma brits som han, och som han tar med sig bröd och potatis och en smula mod till, men inte ens honom inviger han.

Sommaren fyrtiofyra. Bombplanen drar fram över den tyska himlen som silversnören. Straat gör ett ord för liv: sawal. Och ett ord för äppelträd, på skoj, det får heta pollimolli. Det gör han inte för Battenbachs skull. Battenbach vill lära sig siffror, fraser och namn på sådant som har med nöjesbranschen att göra. När Battenbach är på dåligt humör hittar Straat på långa ord som hämnd. Suliduladornatlam är ett sådant ord. Battenbach protesterar och säger ilsket att vad han behöver lära sig är persiska som är användbart i det vardagliga livet. Men då förklarar Straat att det är så man hälsar på varandra i Persien, man kommer inte in genom dörren hos någon utan suliduladornatlam.

"Tupa", säger Battenbach som en gammal perser.

Samtidigt som Straat med hjälp av sitt av fysiken skolade intellekt, som nu inte längre är förlamat av hunger eller bedövat av ångest, konstruerar ett helt nytt språk, dör bortåt femtio man varje dag i lägret, vecka ut och vecka in. Deras kött och hjärnor fräser när de bränns till aska, och deras själar färdas långt bort till olika himmelriken, allt efter den tro de bekände sig till under jordelivet. Men innan dess kan deras läppar ha format ett sista ord, som beger sig på en lång resa, och som genom andra människor och andra länder kanske till sist når dem som väntar på att få höra det.

oeftergivenhet, -en; -er kompromisslöshet

fördärv,-et olycka, fall, undergång

Straats språk kommer inte att nå någon annan än Battenbach, det kommer aldrig att föra något budskap med sig, för det uttrycker inget annat än sig självt. Men det innebär räddningen både för den som tänker ut det och för den som med möda lär sig det, en fähund visserligen, men ingen blodhund; det gör honom mänskligare. Annars är det inte till någon nytta. Men för att skapa detta språk behöver Straat lika mycket fantasi som krävts för andra stora upptäckter, lika mycket mod som för andra stora hypoteser, och samma kraft som för andra stora experiment. Och Battenbach, hallicken från Hamburg, behöver samma flitiga enfald som han hade när han för länge sedan satt på skolbänken.

En augustimorgon bär man Straat bort från uppställningsplatsen in i sjukstugan. Hans ansikte är flammigt och tungan hänger ut ur munnen på honom. I tre dagar ligger han och yrar i halmen på golvet, vårdarna hör honom tala en förvirrad holländska, men han stammar också fram obegripliga ljud och ramsor utan mening. Snart märker man att han kommer att klara sig, han är kraftigare än andra, men har han sitt förstånd i behåll? Lägersjukvårdaren går med sin spruta genom raden av sjuka, med luft lindrar han all smärta, den som är död är inte längre sjuk. Om han hör Straat skrika ska han förklara honom galen, dra upp skjortärmen på honom och söka reda på venen. Vårdaren drar Straat i benen in i ett avsides beläget rum, där ligger de döda och där är det ingen som letar efter honom. Därinne återfår Straat medvetandet. I det varma solljuset som lyser in genom fönstret ser han sina olycksbröder ligga stela och orörliga i samma groteska ställningar som de hade i dödsögonblicket, med pupillerna för alltid riktade åt ett och samma håll och med vidöppna munnar utan skrik. Är han då själv fortfarande vid liv? Han har sin röst kvar, med den kan han tjuta som en varg och uttala ord som förvånar alla utom hans tigande kamrater här intill. Hör han alltså till dem?

Innan likvagnen kommer bär man Straat till en säng. Han slår vilt omkring sig i feberyra. Redan nästa dag är han lugnare. Vårdaren, en tysk, ser på honom och ruskar på huvudet. "Vad var det för underlig rotvälska du ropade, gosse? Vi trodde att du hade blivit tokig." Och han gör en gest mot pannan.

Straat är mycket svag och glömmer därför all försiktighet. "Det är persiska", säger han. "Men inte riktig persiska, utan jag hittar på det."

"Vad är det som du hittar på?"

"Ett språk", säger Straat.

De har alltså räddat livet på en galning, tror vårdaren, ödet är blint, stora själar går under, men den här holländaren har tur. Och han har tur i allra högsta grad, för fångvaktaren i köket utnyttjar sina kontakter och sticker ofta åt honom en brödkant i sjukstugan. Straat kryar på sig, och när vårdaren åter frågar om hans språk låtsas han inte förstå. Och även rädslan döljer han, rädslan över att han tappat mössan. Som en människa uppstånden från de döda kommer han

hallick, -en; -er kopplare, kopplar prostituerad med kund
enfald, -en dumhet, oförstånd
rotvälska, -n obegripligt språk
krya på sig bli frisk

tillbaka till sin vanliga barack, och han ser nya ansikten, också i sin egen brits. Han väntar på den fånge som varit längst i baracken och nu är förman. Denne trycker hans hand. "Kom, jag har något åt dig."

I sitt rum har förmannen en lös golvbräda och nu lyfter han upp den och tar fram en smutsig trasa, nej, det är ingen trasa utan en mössa, och Straat tar emot den och känner efter, jo, här ligger papperslapparna som han skrivit sitt språk på.

"Han som låg bredvid dig, elektrikern, tog med sig mössan från uppställningsplatsen."

"Vart har han tagit vägen?" undrar Straat.

"Han blev sjuk efter dig", säger förmannen. "Han kommer inte tillbaka."

Så fortsätter allt som förut. Straat blir åter kommenderad till köket, i Battenbachs ögon finns en belåten glimt, Battenbach låter ingen dö. Mitt på dagen, så snart Roeder gått för att äta, sätter han sig vid skrivbordet med en pennstump i handen och med elevens typiskt ödmjuka ansiktsuttryck: att lära sig heter lifa. Och Straat smugglar papper och penna och bröd och potatis genom brölandet på uppställningsplatsen, och på kvällarna, sida vid sida med den nye britskamraten, funderar han ut formuleringar och satser, och han konstruerar konjugationer och deklinationer. Nu är det inte längre bara för Battenbachs skull, för honom är varje dags pensum stort nog. Nu är det själva språket som driver honom.

Än en gång riskerar han att avslöjas. Battenbach har fått reda på att det har kommit en perser till lägret. En livs levande perser, gosse.

I två hela dagar letar Battenbach igenom lägret och använder alla tricks han kan för att hitta honom, och till sist lyckas han, men det är ingen perser, det är en indier. En hel lång dag svär Battenbach. "Det är ett riktigt skitläger. Inte en enda perser har de fått hit."

"Führern har väl inte hunnit så långt än", tröstar Straat. Men han tänker: "Arme indier."

Det blir höst, och det blir vinter. Över uppställningsplatsen blåser en iskall vind. Genom porten drar en trasklädd kolonn sakta fram, steg för steg, de kommer från andra läger och har med knapp nöd överlevt den långa marschen. Nu drar de in i de taggtrådsomslutna tälten för att stilla gå under, en del på natten under den höga stjärnhimlen, en del på dagen under de snabbt förbiilande molnen.

Bakom köksbyggnadens fönster är det varmt, och där övar Straat med Battenbach en fiktiv scen på persiska: "Jag är en man från utlandet. Jag är affärsman. Får jag dansa med damen? Ta muli asa okadir. Ta muli lem basarmelko. Neli ta ramadamda donga?"

En dag i maj, när kastanjerna blommar längs gatorna, öppnas portarna, och den som ännu lever kan gå vart han vill. Straat återvänder till Holland och slutför sina fysikstudier för att sedan bli lärare. Hela livet kommer han att ha lätt för att bli trött. Aldrig mer ska han göra något så stort som när han uppfann det språk som han nu

ödmjuk/t blygsam, respektfull
pensum, -et bestämd mängd att lära sig

så småningom kommer att glömma. Och Battenbach beger sig till Persien, till kejsardömet Iran, och förundras över den egendomliga persiska som man talar där.

Wolfgang Kohlhaase

Förstod du?

1 När novellen börjar är det april 1944. I lägret finns SS-män. (SS=Schutz-Staffel, grundades 1925, tysk nazistisk militärorganisation, kontrollerade Gestapo, övervakade koncentrationslägren, organiserade judemord).
Vilket skede i 1900-talets historia utspelar sig novellen i?
2 Vad får vi veta om livet i lägret?
3 Av en slump får Straat vara i det varma köket och slipper stenbrottet. Hur går det till?
4 Vad får vi veta om fångvaktaren Battenbach? Hans bakgrund? Hans karaktär?
5 Vad får vi veta om Straat? Hans bakgrund? Hans karaktär?
6 Några gånger är Straat nära att bli avslöjad. Vilka?

Fundera och diskutera

1. Man kan säga att Straat och Battenbach har olika styrkor. På vilket sätt?
2. De två har hamnat i ett läge då de båda är beroende av varandra. På vilket sätt?
3. Straat tänjer sig till det yttersta för att minnas det han har skapat och för att skapa nytt. Om han inte lyckas med det överlever han inte. Har författaren lyckats göra honom trovärdig? Är det möjligt att utföra något sådant i en sådan situation?
4. Har novellen något budskap?

Skriv

Efter krigsslutet vill en tidning i Holland att några f.d. fångar berättar om vad de upplevt i koncentrationslägren i Tyskland. Straat medverkar och skriver om vad som hände honom från maj 1944 till maj 1945. Han beskriver lägret, sina medfångar, Battenbach – men framför allt berättar han om att orden, språket räddade hans liv.

Skriv hans historia. Du bestämmer själv rubrik.

Hörövning: Gester hjälper barnen lära språk

A Innan du lyssnar

gest, -en; -er rörelse med handen, tecken
samspel, -et; pl.= samverkan, interaktion
fylla i, fyller skriva i
enkät, -en; -er frågeundersökning
kommunicera, kommunicerar meddela sig med andra
gradvis steg för steg, successivt
medveten avsiktlig, som var meningen
viljeyttring, -en; -ar uttryck för vilja
reflexmässig omedveten, som görs utan tanke bakom
i medeltal i genomsnitt
upplyft perfekt particip av lyfta upp
handflata, -n; -or handens insida
plana ut, planar utjämnas, stanna på samma nivå
i genomsnitt i medeltal
hänga ihop ha samband med
kartlägga (-lägger, -la, -lagt) beskriva, utforska
samband, -et; pl.= koppling, förbindelse
yttrande, -t; pl.-n det någon säger

B Lyssna

C När du har lyssnat

1 När har gesterna störst betydelse för små barn?
2 När minskar de i betydelse?
3 I vilket ämne forskar Eva Berglund?
4 Hur har hon bedrivit sin studie?
5 Vilka är de vanligaste gesterna för ett barn som är ca sju månader gammalt?
6 Hur många ord i medeltal klarar ett barn som är drygt två år?
7 Vilket lär sig barnet först: en gest för telefon eller en gest för bil?
8 Vilken gest gör barnet då det vill säga:
– Jag vill ha ny blöja.
– Det är för varmt/hett?
– Jag vill ha!

Grammatik

A Träna textbindning

Fyll i ett lämpligt sambandsord. (Se s. 12)
Fler än ett kan passa ibland.

1 De indoeuropeiska språken sträcker sig från områden vid Svarta havet och upp till oss i Norden. I Finland talas ett finsk-ugriskt språk. Svenskan är ________________ (följd och slutsats) mer släkt med det geografiskt avlägsna punjabi än med den närliggande finskan.

2 Yrkeslivet gynnar stora språk. Det gör ________________ (tillägg) satellitburen TV och andra internationella medier.

3 Inom vissa fackområden är de engelska orden så många att svenskan stundtals haltar. ________________ (motsats) är Östen Dahl inte speciellt oroad för att det svenska språket ska gå under, ________________ (betoning, förklaring) inte under hans egen livstid.

4 Professorn berättar att språk inte försvinner genom utspädning med låneord. Det handlar ________________ (betoning, förklaring) om att man går från ett språk till ett annat.

5 Det saknas ständigt pengar för att dokumentera döende språk i världen. ________________ (tid) har det varit mycket lättare att skaffa pengar till att bevara monument av olika slag.

6 Hon har tät kontakt med kolleger på olika håll i världen och reser ganska mycket. Då måste hon tala ________________ (betoning, förklaring) engelska, franska och tyska.

7 Här ska jag inte skriva om några vetenskapliga undersökningar om språk. ________________ (motsats) vill jag tala om mina egna erfarenheter.

8 Att ________________ (exemplifiering) komma för sent anses i Sverige ohövligt, på gränsen till nonchalant, och vill man integreras i det svenska samhället gäller det bara att lära sig alla dessa outtalade regler, menar Else Oksaar. ________________ (medgivande) gäller det omvända för svenskar i andra länder.

9 Bjud en bulgar att ta för sig en gång till av maten och han kommer att avböja, trots att han inte alls är mätt. Om du ________________ (motsats) fortsätter att fråga en andra och en tredje gång, kanske han svarar ja.

10 Ulla-Britt Kotsinas har gjort ett forskningsarbete om ungdomars speciella gruppspråk. För att göra intervjuer och inspelningar valde hon Rinkeby. ________________ (orsak, slutsats) gjorde hon Rinkebys ungdomar kända och då deras sätt att tala.

11 Ungdomarna är födda i Sverige men har ________________ (tillägg) sina rötter i andra kulturer.

12 I sin forskning har Kotsinas hävdat att den här utvecklingen är tecken på att språket utvecklas, som det ________________ (tillägg) gjort i alla tider. Det nya ungdomsspråket är inte alls slarvigt och torftigt utan ________________ (motsats) mycket kreativt.

13 Pappa i Tunisien var trygg och självsäker, en man med glädje och pondus. Pappa i Sverige ________________ (motsats) var begränsad och förminskad, inte alls så säker på sig själv.

14 Den korrekta svenskan i skolan kändes vattnig. ________________ (orsak, följd) experimenterade Jonas Hassen Khemiri med språket tillsammans med sina kompisar.

15 Hassen kände sig inte hemma i Tunisien eftersom han inte kände sig helt hemma i språket. Han hittade inte ________________ (tillägg) den arabiska mystiken han drömt om.

16 Jag förstår inte varför han ska gå på Handelshögskolan. Han har ________________ (betoning, förklaring) aldrig intresserat sig för ekonomi.

Öva mer på textbindning

B Partikelverb med "gå"

"Islänningarna har drivit en språkpolitik som går ut på (= har till syfte) att skydda isländskan från internationell påverkan."
"Jag förstod inte vad filmen gick ut på (= hade för mening, hade för budskap)."

Andra partikelverb med "gå":
gå för sig (passa, vara lämplig, vara acceptabel)
gå in för (satsa hårt på, ägna sig helt åt)
gå in på (tala om något)
gå med på (acceptera, gilla)

Fyll i:

1 Går det ________________ ________________ att komma i jeans till festen?

2 Gick han ________________ ________________ ditt förslag

3 Förstod du vad hans historia gick ________________ ________________?

4 Han slutade skolan och gick helt ________________ ________________ idrotten.

5 Lektionen gick väldigt fort. Vi hann egentligen aldrig gå ________________ ________________ partikelverb.

C Fler partikelverb

Välj bland följande partiklar och placera dem i luckan nedan:

bort fram efter för igenom på till under upp ut över i

1 Genom historien har naturkatastrofer och epidemier slagit ________________ enstaka småspråk.

2 Språken har glömts ________________ och varken stiftelser, företag eller regeringar har hittills visat intresse för dem.

3 Trots påverkan från engelskan är han inte speciellt oroad för att det svenska språket ska gå ________________.

4 När man skriver på främmande språk måste man ha tid att tänka ________________ och slå ________________ de ord man inte förstår.

5 En kommitté har arbetat ________________ ett förslag om att doktorsavhandlingar som skrivs på engelska måste ha en sammanfattning på svenska.

6 I regeringskansliet sitter språkvårdare som ska se __________ att myndigheterna inte krånglar __________ språket för mycket.

7 Boken kommer __________ i höst.

8 Journalisterna lägger sig __________ polisens brottsutredning.

9 När han förstod sin yngre systers förkortningar när de chattade kände han sig lättad och han kunde andas __________.

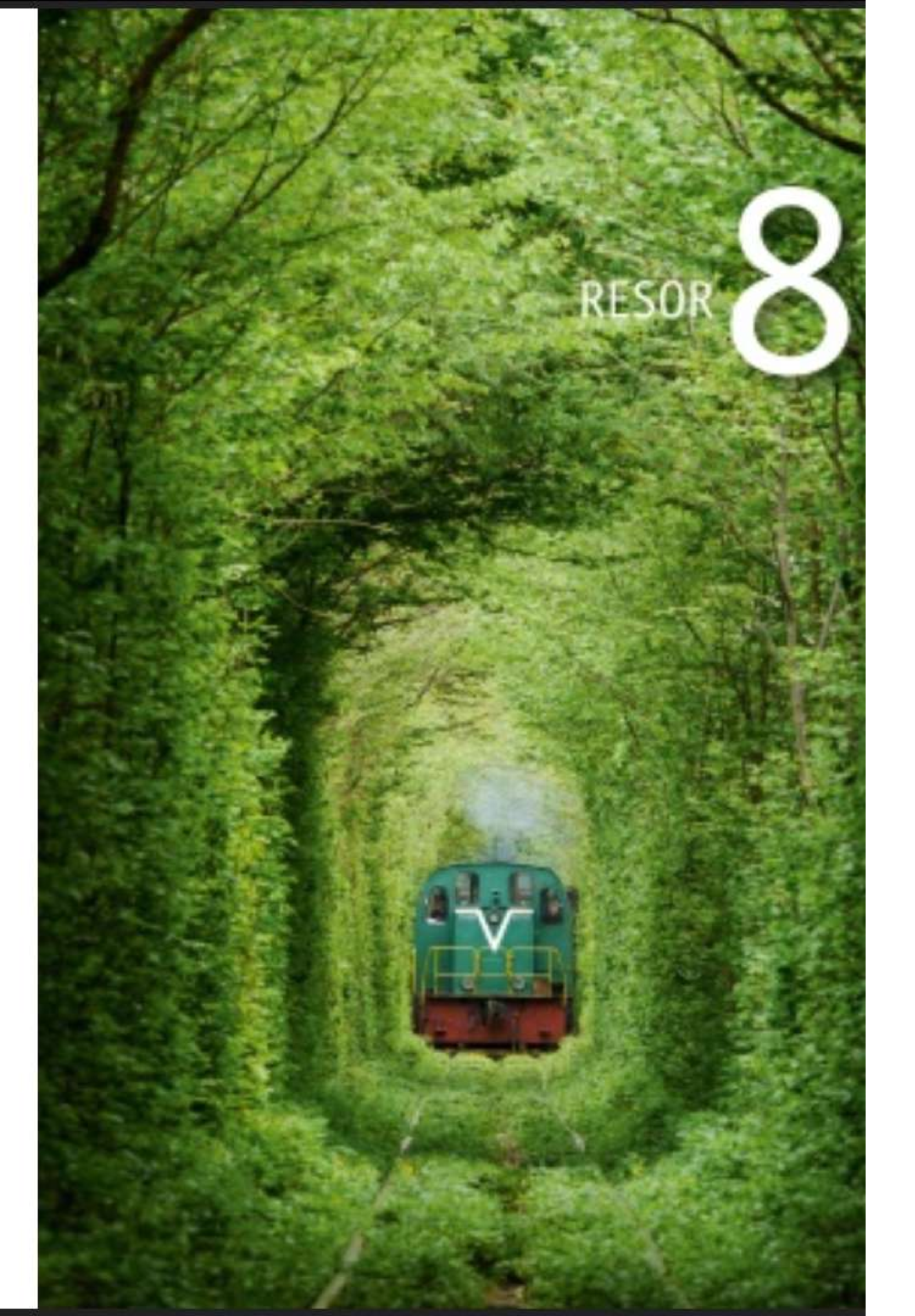
Partikelverb
Prepositioner

D Ordfamiljer

Skriv in orden som saknas på linjerna!

SUBSTANTIV	VERB	ADJEKTIV/PARTICIP
__________	glömma	__________
utspädning	__________	__________
__________	__________	utsträckt
__________	__________	påverkad
__________	erfara	__________

Öva mer på ordfamiljer
Suffix
Prefix

RESOR
8

Sensationssugen eller stugsittare?

Vi har alla litet av båda. Biologiskt arv, miljö och slumpen bestämmer om man blir en äventyrare.

Vissa människor har ett stort behov av spänning, så stort att de till och med är villiga att riskera livet för att få den kick, den upplevelse de behöver. Forskarna kallar dem sensationssökare. Men hur kommer det sig att vi är så olika?

Medan en nöjer sig med att titta på skräckfilm hemma i vardagsrummet och tycker att det är fullt tillräckligt, måste en annan hela tiden bräcka sig själv i jakten på nya upplevelser. Högre, farligare, snabbare upplevelser.

Förklaringen finns både i vår biologi och i den miljö vi växer upp i. Marvin Zuckerman, professor i psykologi och en av de ledande forskarna på området, har undersökt stora grupper av människor och gjort en skala från sensationssökare till deras motsats; människor som snarare skyr förändringar och vill leva så tryggt som möjligt. Naturligtvis är skalan glidande och de allra flesta hamnar någonstans mittemellan.

Gemensamt för de allra flesta sensationssökare är att halten av enzymet MAO, monoaminoxidas, i blodet är låg. MAO-halten går att mäta redan i navelsträngsblodet och förblir på samma nivå hela livet igenom. MAO avgör hur försiktiga vi är. En människa med låg halt kräver mycket stimulans utifrån för att känna sig nöjd, medan en person som har hög MAO-halt inte behöver uppleva särskilt mycket för att bli mätt på spänning.

Alla människor med låg MAO-halt kastar sig dock inte utför berg. Vår personlighet styrs av så mycket mer. Den miljö vi växer upp i, människor vi möter under vägen, och slumpen. Medan en blir bergsklättrare och får sitt behov av spänning tillgodosett på det viset, blir en annan företagsledare, läkare eller konstnär – och bjuds i stället på intellektuella äventyr i sitt arbete. För dem finns många olika sätt att få utlopp för sin spänningssökande personlighet.

Zuckerman delar in sensationssökarna i fyra kategorier:

Äventyrarna

De utsätter sig för risker genom att hålla på med extrema sporter eller annan fysisk aktivitet. Bergsklättrare, fallskärmshoppare, drakflygare och skidåkare, bland annat, räknas hit. Det behöver dock inte vara själva risken som lockar, utan upplevelsen. Antingen undervärderar

slump, -en tillfällighet, oplanerad händelse
kick, -en; -ar "få en kick" känna entusiasm, få inspiration
sensation, -en, -er extra stark upplevelse
nöja sig (med) (nöjer, nöjde, nöjt) vara nöjd/belåten med, inskränka sig till
tillräcklig/t nog, lagom
bräcka, bräcker vara bättre, få bättre resultat, överträffa
snarare rättare sagt, egentligen
sky, skyr undvika, vara rädd för
glidande rör sig på skalan
halt, -en; -er grad, procent, del, mängd
enzym, -et; pl.= ämne som katalyserar kemiska reaktioner i levande organismer
avgöra (-gör, -gjorde, -gjort) bestämma
stimulans, -en; -er inspiration, motivation, uppmuntran
tillgodosedd/tt uppfyllt, tillfredsställt
få utlopp för ge uttryck för, kanalisera
utsätta sig (för) (-sätter, -satte, -satt) riskera, bli centrum för
locka, lockar fresta, attrahera
undervärdera, undervärderar underskatta, ta för lätt på

äventyrarna risken, eller också accepterar de att den finns. Bara enstaka äventyrare försöker maximera risken för spänningens skull.

Upptäckarna

Här är det nya upplevelser som lockar. Dessa människor söker ovanliga situationer, nya händelser som de inte varit med om förut, och de bryter gärna mot konventionerna. De vill chockera folk, till exempel genom att klä sig extremt.

De ohämmade

Vilda fester, droger, kriminalitet och sex lockar dem som hamnar under den här kategorin. De drar sig inte för att göra olagliga saker, bara det ger spänning.

De lättuttråkade

Det värsta dessa människor kan tänka sig är att ha långtråkigt, behöva ha ett rutinjobb och att vara med människor som de uppfattar som tråkiga. Deras motto är att ”den värsta synden är att vara tråkig”. Denna fjärde kategori ingår som en del i de tre ovan.

Man skulle kunna tro att alla stridspiloter är sensationssökare. De, om några, har ett riskabelt yrke som verkligen bjuder på spänning. Men det är fel, menar Zuckerman. En stridspilot måste veta exakt vad han gör i alla lägen och han eller hon är tränad att kontrollera sina impulser i alla lägen. De vet precis vad de gör. Sensationssökare är mer eller mindre impulsiva av sig, en egenskap som verkligen inte skulle vara bra i pilotyrket.

Samhället kan uppmuntra eller trycka ner sensationssökarna. Växer ett barn upp bland sensationssökare är det större sannolikhet att det tar efter och identifierar sig med sin omgivning. Men i ett hårt styrt samhälle med lägre tolerans för avvikande människor, till exempel i länder där religionen har stort inflytande, kan man förvänta sig att samma barn trycker ner sin drift att söka spänning, eller flyttar därifrån för att finna likasinnade.

Ålder och kön är de två faktorer som utmärker sensationssökarna mest. De allra flesta är mellan 16 och 29 år, därefter klingar andelen sensationssökare av. Det verkar som att många utvecklar sitt behov av spänning i den tidiga puberteten, och att det håller i sig på väg upp till medelåldern – men att man efter hand ökar sin tolerans för rutin. De har redan provat på så många saker att inget är nytt längre, och spänningssökeriet avtar efter hand eller utvecklas åt ett annat håll.

Andra kännetecken sensationssökarna har är att de i högre utsträckning än andra skiljer sig, eller lever ensamma. De vill inte binda upp sig och tröttnar fort. När de väl bestämmer sig för att gå till altaret gör de oftast det tillsammans med en människa av samma sort.

Åke Erlandsson Marie von Garaguly

enstaka bara några stycken, spridda
maximera, maximerar göra så stor som möjligt
konvention, -en; -er samhällets oskrivna lag, bruk, tradition
ohämmad utan komplex, lössläppt
dra sig för (drar, drog, dragit) tveka, försöka undvika, ogilla
lättuttråkad ha lätt att få tråkigt
motto, -t; -n ord att leva efter, devis
riskabel/t farlig, riskfylld, osäker
impuls, -en; -er infall, plötslig lust
impulsiv spontan, utan plan
egenskap, -en; -er sida, karaktärsdrag
uppmuntra, uppmuntrar ge sitt stöd åt
trycka ner, trycker kuva, behandla nedlåtande
sannolikhet, -en; -er chans, möjlighet
identifierar sig (med) känna igen sig i, känna sig som
omgivning, -en; -ar miljön runt omkring
tolerans, -en överseende, förståelse
avvikande annorlunda, inte som andra
inflytande, -t; -n inverkan, påverkan
drift, -en; -er begär, lust, instinkt
likasinnad likatänkande
klinga av, klingar minska
andel, -en; -ar del
hålla i sig, (håller, höll, hållit) bestå, finnas kvar
efter hand så småningom, steg för steg
rutin, -en; -er vana, fasta regler
avta (-tar, tog, tagit) minska, försvagas
utsträckning, -en; grad, omfattning
binda upp sig (binder, band, bundit) lova, förbinda sig

omfattning, -en grad, utsträckning
snedvrida, (vrider, vred, vridit) ändra till det sämre, feltolka

Vem betalar din semester?

Att lämna vardagen, resa bort, koppla av, se något nytt, kanske hur andra människor har det. Det har vi alla behov av då och då. Men alla har inte den möjligheten. För de allra flesta på vår jord existerar inte begreppet semesterresa.

Men vi, från den rika delen av världen, vi kan resa och vi gör det i allt större omfattning. Visserligen måste vi spara ihop till reskassan men väl ute i världen, kan vi, om vi väljer rätt plats, leva billigt. Vi skulle kanske inte ha råd att bo tre veckor på ett trestjärnigt hotell i t.ex London men i Kenya, Thailand och på Bali går det bra.

"Vi" har råd för att "de" är fattiga, de som jobbar på hotellet, på restaurangen, som säljer hantverk och som kör taxi.

Men varför låta så negativ? De människorna har ju fått jobb tack vare att vi turister kommer dit! Landet får in utländsk valuta och förbättrad BNP!

Visst, turismen skapar arbeten. Men den kan även ha en rad negativa effekter på lokala förhållanden, kultur och miljö:

Lokalsamhällen tvingas bort från sin mark för turistprojekt. Från 1978 till 1998 förlorade masajerna i Kenya ett område dubbelt så stort som Blekinge till turism och jordbruk.

Som en konsekvens av ett delvis EU-finansierat turistprojekt i Botswana tvingades bushmen bort från Central Kalahari Game Reserve till ett område med en miljö som var helt främmande för deras jägar- och samlarkultur.

Lokala löner kan snedvridas när en guide eller en chaufför utan särskild utbildning kan tjäna mycket mer än t.ex. en lärare. Många jobb

inom turismen är lågt betalda med långa pass på obekväm arbetstid. Dessutom är de ofta säsongsarbeten med arbetslöshet dessemellan.

Fakta

Turism, en av världens största industrier, är världens största arbetsgivare. Det är också en av de snabbast växande ekonomiska verksamheterna.

Förra året registrerades 703 miljoner "internationella ankomster". År 2020 räknar FN med att det internationella resandet ska öka till 1,56 miljarder ankomster per år. Till det kommer turism i hemlandet som beräknas vara 4–5 gånger större än det internationella resandet.

Nöjesresor beräknas utgöra 75 procent av alla internationella resor. Tre fjärdedelar av dessa går till Europa eller USA och det är också främst därifrån som 80 procent av turisterna kommer medan endast 2,5 procent av internationella turister kommer från Afrika. Afrika söder om Sahara hade i genomsnitt en 8,5-procentig ökning i antalet internationella ankomster år 2002.

Risken är stor att samhällsplaneringen siktar in sig på turisternas krav och inte på befolkningens behov som exempelvis vattenledningar till hotell men inte till bostadsområden.

Världsbanken uppskattar att 55 procent av inkomsterna av internationell turism i Sydafrika lämnar landet genom utländskt ägda flygbolag, hotell och resebyråer eller som betalning för importerad mat och dryck och andra förnödenheter. Siffran är ännu högre för vissa länder, för Thailand rör det sig om 70 procents läckage ut ur landet.

Vad väljer vi att se?

En anledning att resa är att man vill se hur andra människor lever. Så vi reser till "genuina" zulubyar i Sydafrika och besöker masajer i Tanzania. Men ger sådana turistfällor oss en sann bild av hur sydafrikaner och tanzanier lever?

Jo, den är lika sann som den bild turister får av svenskar som renskötande samer eller som boende i stugor av Skansentyp. Det moderna samhället, som finns även i ett fattigt land, blir mycket osynligt. Förutom när man hittar ett internetcafé och kan hotmejla hem om solskador och billig sprit.

För oss är det självklart att vi ska kunna röra oss fritt över jorden för att kasta en blick på, i våra ögon, pittoreska miljöer. Hur verkligheten bakom fasaden ser ut, får vi aldrig veta. Kanske vill vi inte veta att i byn vi besöker dör folk för att de inte har pengar till sjukvård eller att småflickor säljer sex till turisterna för att försörja sin familj.

obekväm arbetstid kvälls- och nattjobb
säsongsarbete, -t; -n under en del av året, t.ex. bara under sommaren
dessemellan under mellantiden, i pauserna
i genomsnitt i medeltal
sikta in sig på, siktar inrikta sig på, ha som mål
förnödenhet, -en; -er nödvändiga saker
läckage, -t; pl.= läcka, något som försvinner, rinner ut
genuin/t äkta, verklig
turistfälla, -n; -or som "fångar" turister, som utnyttjar turister
kasta en blick på snabbt titta på
pittoresk/t charmig, idyllisk
fasad, -en; -er framsida, exteriör

Många hinder

Om "de" över huvud taget skulle ha råd att besöka "oss" möter de problem. De måste söka visum, de måste ha en inbjudan, de måste ha någon som garanterar deras uppehälle under besöket. Den självklara rätten att resa fritt gäller bara oss. "De andra" är helt enkelt inte önskvärda hos oss.

Endast 2,5 procent av världens turister kommer från Afrika. Det är alltså som det alltid har varit: de rika reser till de fattiga för att utnyttja dem på ett eller annat sätt. På 1800-talet kallades det imperialism och kolonialism. Vilka ord vill du använda idag? Och vad händer den dag "de där" begär skäliga löner för sitt arbete?

Kerstin Bjurman

uppehälle, -t; -n försörjning
önskvärd/t välkommen
utnyttja, utnyttjar dra nytta av, profitera på
skälig/t rättvis, tillräcklig, lagom

Förstod du?

Sensationssugen eller stugsittare?

1 Vilka två människotyper har Marvin Zuckerman forskat på?
2 Vilken är orsaken till olikheterna? Biologin? Miljön? Eller båda?
3 Har en sensationssugen person hög eller låg MAO-halt?
4 Förändras MAO-halten när man blir äldre?
5 Vilket yrke kan man välja om man vill ha "intellektuella äventyr"?
6 Vilka sporter gillas av äventyrarna?
7 Vad kännetecknar gruppen "upptäckarna"?
8 Vad kallar Zuckerman den grupp människor som ägnar sig åt exempelvis droger och kriminalitet?
9 Beskriv gruppen "de lättuttråkade".
10 Varför är det inte lämpligt för en sensationssökare att bli stridspilot?
11 Vad händer i ett samhälle med lägre tolerans för avvikande människor?
12 I vilken ålder är sensationsökaren mest aktiv?
13 Vad är typiskt för en sensationssökare då det gäller giftermål och skilsmässa?

Vem betalar din semester?

1 "Vi har råd för att de är fattiga" säger artikelförfattaren. Vad syftar hon på?
2 Vilka negativa effekter medför turismen för lokalbefolkningen? I t.ex. Kenya och Botswana?
3 Vad kan hända med lokala löner?
4 Hur stor del av alla resor kan kallas "nöjesresor"?
5 Varifrån kommer den största delen av de internationella turisterna?
6 Hur stor del av dessa kommer från Afrika?
7 När turismen ökar i en region är det stor risk att turisterna gynnas och att befolkningens behov inte tillgodoses. Ge exempel på detta.
8 Från exempelvis Sydafrika och Thailand förekommer "läckage" ut ur landet. Vad menas med "läckage" här?
9 Författaren menar att miljöer vi tror är "genuina" egentligen bara är turistfällor. Vad menar hon med det?
10 Vilka hinder möter en person från ett fattigt land som vill besöka oss?
11 Författaren menar att de rika utnyttjar de fattiga som de alltid har gjort. Vad jämför hon med?

Tillbaka till texten

A Ordövning

avgöra avta avvikande enstaka impuls inflytande locka omgivning skälig slump tillgodose tillräcklig/t uppmuntra utlopp utsträckning utsätta sig för

1 Vad gäller äventyr tycker somliga att det är fullt ________________ att titta på skräckfilm i vardagsrummet.

2 MAO-halten ________________ hur försiktiga vi är.

3 Det finns många sätt att få ________________ för sin spänningssökande personlighet.

4 Äventyrarna ________________ risker genom att hålla på med äventyrliga sporter.

5 Det är upplevelsen och risken som ________________ människor med låg MAO-halt.

6 De flesta äventyrare söker en upplevelse. Bara ________________ äventyrare försöker maximera risken för spänningens skull.

7 En stridspilot måste kunna kontrollera sina ________________ i alla lägen.

8 Samhället kan ________________ eller trycka ner sensationssökarna.

9 Ett barn identifierar sig ofta med ________________.

10 I ett hårt styrt samhälle är det svårare för ________________ människor. Så kan det t.ex. vara i länder där religionen har stort ________________

11 Längtan efter spänning ________________ då människan blir äldre.

12 Sensationssökarna skiljer sig i högre ________________ än andra.

13 Biologiskt arv, miljö och ________________ bestämmer om man blir en äventyrare.

14 En människa kan ________________ sitt behov av spänning på olika sätt.

15 Folket på turistorter får sällan ________________ lön för sitt arbete.

Öva kapitelord 8:1

B Synonyma meningar

Para ihop meningar som betyder samma sak.

1 Det hände av en slump.
2 Han nöjer sig med det här.
3 Det lockar honom.
4 Han bryter mot konventionerna.
5 Han kan kontrollera sina impulser.

A Det räcker.
B Han struntar i hur folk brukar göra.
C Han dras till det.
D Han tänker först och handlar sedan
E Han hade inte planerat det.

C Uttryck med "kick"

"Vissa människor är villiga att riskera livet för att få den kick de behöver." (för att känna sig stimulerade, få inspiration, må bra.)

Vad betyder följande uttryck med *kick?*

1 Han fick *kicken* från jobbet förra veckan. ______

2 Det är klart på ett litet *kick*. ______

D Uttryck för "titta/se"

"För oss är det självklart att vi ska kunna röra oss fritt över jorden för att kasta en blick på pittoreska miljöer."

Andra uttryck för att titta/se:
kasta en blick på/kasta ett öga på (hastigt titta på)
snegla (på) (titta ur ögonvrån, lite i smyg)
glo (glor, glodde, glott) (titta länge och intensivt, otrevligt)
stirra (titta intensivt)
blänga (titta intensivt och argt)
ögna igenom (snabbt titta igenom en text)
glutta (titta hastigt i smyg)

Fyll i rätt uttryck för titta/se:

1 Jag känner inte till detaljerna i texten. Jag har bara ______ den.

2 Mannen som har fått parkeringsböter ______ på parkeringsvakten.

3 Vill du ______ på spisen medan jag går till tvättstugan.

4 I tunnelbanan försöker jag alltid ______ på vad grannen läser.

5 Han satt och ______ ut genom fönstret och verkade vara i en annan värld.

6 Han ______ på mig på bussen på ett oartigt sätt.

7 Mamma ______ genom den halvöppna dörren för att se efter om barnen hade somnat.

E Uttryck med "hålla"

"Många utvecklar tidigt sitt behov av spänning och det *håller i sig* (fortsätter, består) upp i medelåldern."

Andra uttryck med "hålla":
hålla igen (minska, vara restriktiv)
hålla till (vara på en viss plats)
hålla hus (vara på en viss plats)
hålla ut (kämpa vidare)
hålla tiden (passa tiden, komma i tid)
hålla ord (göra vad man lovat)

Komplettera uttrycken genom att fylla i rätt partikel till "hålla":

1 Du röker alldeles för mycket. Du måste försöka hålla ________________ lite.

2 Jag tror inte längre på henne. Hon har aldrig hållit ________________.

3 Tåget väntar inte på dig. Du måste hålla ________________.

4 Det fina vädret verkar hålla ________________ sig hela veckan.

5 Vi fortsätter grupparbetet efter lektionen, men var ska vi hålla ________________?

F Fasta fraser

tillgodose ett behov/ett intresse
"Den som blir bergsklättrare får sitt *behov* av spänning *tillgodosett* på det viset."

få utlopp för
"För en människa med låg MAO-halt finns många sätt att få *utlopp* för sin längtan efter spänning."

utsätta sig för
"De *utsätter sig för* risker genom att hålla på med vissa sporter."

Fyll i rätt ord:

1 Jag har inte behov ________________ att skaffa trädgård. Min kolonilott räcker för mig.

Där får jag mitt intresse för att arbeta med jorden ________________.

2 Kör du utan bilbälte? Du ________________ dig verkligen för stor fara.

3 På mötet kände jag starkt att jag måste ge ________________ för mina åsikter.

4 När man är förälder måste man först och främst tillgodose sina barns ________________.

5 Det är bäst att vi inte träffas i dag. Jag vill inte utsätta dig ________________ risken

att smittas av min förkylning.

G Metaforer

”När de väl bestämmer sig för att *gå till altaret* (gifta sig) gör de oftast det tillsammans med en människa av samma sort.”

Annan metafor för att gifta sig/flytta ihop som sambor:
När de väl bestämt sig för att *slå sina påsar ihop* gör de oftast det tillsammans med en människa av samma sort.

Vad betyder ”gå till altaret” rent bokstavligt?

____

Vad innebär följande metaforer?

gå skilda vägar ______________________________

gå åt varsitt håll ______________________________

Fundera och diskutera

A Sensationssugen eller stugsittare?

1 Vilken typ av text/vilken genre är det? Varför?
2 Utan att testa din MAO-halt vet du säkert om du tillhör stugsittarna eller sensationssökarna. Eller befinner du dig mitt emellan?
3 Diskutera artikelns innehåll. Känner du människor som tillhör äventyrarna, upptäckarna, de ohämmade och de lättuttråkade?

B Vem betalar din semester?

1 Artikeln *Vem betalar din semester?* är en debattartikel. Den vill få dig att tänka efter och reagera.

Den vill påverka. Den vill framföra en åsikt/en tes. För att stödja sin tes framför författaren argument. En debattartikel kan även innehålla argument som stödjer "den andra sidan av saken". De kallas motargument. Om man presenterar motargument måste man ändå vara tydlig med vilken sida man stödjer. Tesen måste vara tydlig. Ofta tar man med ett motargument för att tala om att man tycker att det är felaktigt. Man vill bemöta det.

Vilken uppfattning vill författaren till Vem betalar din semester? föra fram? Vilka argument har hon för att stödja sin åsikt/sin tes? I artikeln finns även en par motargument. Vilka?

Samla argument för en diskussion i klassen om turism i fattiga länder. Fler argument får du om du besöker Afrikagruppernas hemsida och läser deras temanummer om turism.
www.afrikagrupperna.se

Se även nätverket Schystresandes hemsida
www.schystresande.se/

2 Analysera aktuella debattartiklar från olika tidningar. Formulera tesen. Vilka argument finns? Finns också motargument?

Skriv

Debattartikel

Tänk dig att artikeln ”Vem betalar din semester?” ingår i en serie debattartiklar i en dagstidning. Du ska nu ge dig in i debatten och skriva en debattartikel. Innan du börjar skriva:

Tänk noga igenom vad du själv tycker. Vad är du för och vad är du emot? Skriv ned dina tankar på två listor. En för och en mot. Efter den förberedelsen kan du bättre ta ställning. Du ser tydligare var du har dina tunga argument. Du kan nu formulera din tes. Din tes är alltså din åsikt och den blir budskapet i din artikel. Tesen ska helst synas redan tidigt i artikeln så att läsaren vet var han/hon har dig. Presentera sedan dina argument och eventuella motargument och avsluta med att sammanfatta dina åsikter så att tesen blir klar.

Använd Ord för att signalera attityd (s. 19) när du tycker att de passar.

Formulera egen rubrik.

Resandets livgivande kraft

Han minns den tydligt, den lilla pricken på horisonten. Den kom långsamt men taktfast närmare, omsvept av skymningsljuset, omringad av Atlanten. Själv stod han duktigt påpälsad, i ylleolle och vindtygsjacka, uppe på det ankrade fraktfartygets däck och följde den växande prickens resa mot den punkt där han själv befann sig.

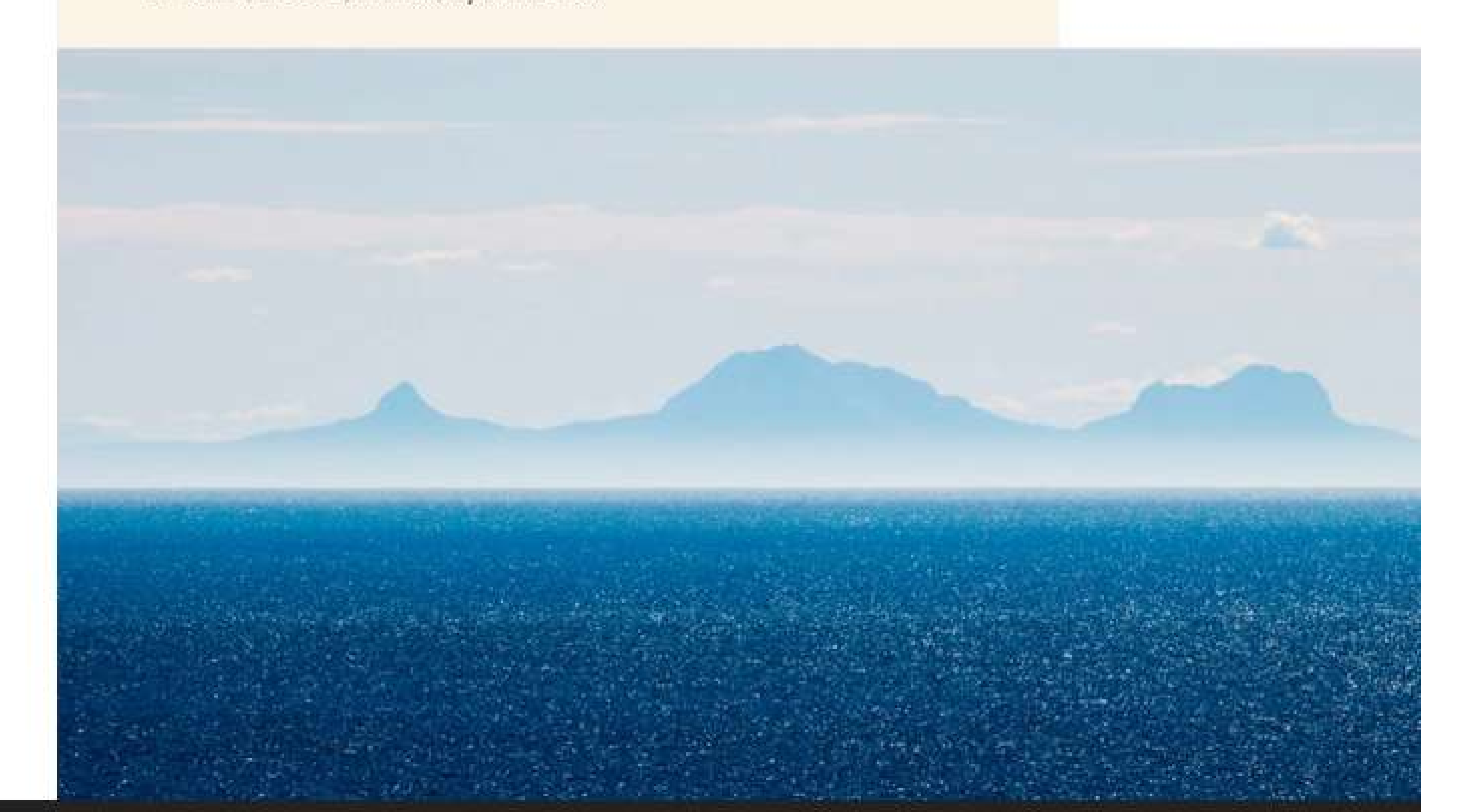
Det var hans första riktigt långa resa, han var drygt arton år. Nyfikenheten hade drivit honom dit, och lusten. Om världen visste han knappt någonting. Hur såg den egentligen ut?

– Det var precis efter kriget. I dag är det nog svårt att föreställa sig hur stark längtan jag och många andra svenskar hade efter att komma ut. Det fanns nästan inga bilder, bara frågor och fantasier. Bara en sådan sak – en giraff – hur ser den ut? Jag hade hört att det var ett djur med oerhört lång hals, men att föreställa sig det ...

Författaren, debattören, DN-medarbetaren och resenären Sven Lindqvist låter blicken lämna lägenhetsväggen på Söder i Stockholm. Han släpper ut den genom fönstret, låter den landa någon annanstans, kanske på just den där horisonten utanför isländska Akureyri dit han kom tillsammans med skolkamraten Tomas Tranströmer sommaren 1950.

Sannolikt anade han redan då med vilken tyngd och med vilket allvar han skulle komma att resa runt i världen. I ryggsäcken hade han sin reseskrivmaskin, och varje dag förde han sin dagbok, lika noggrant och metodiskt som han många år senare skulle komma att notera så väl politiska som sociala, ekonomiska och mentala hälsotillstånd i Kina, Indien, Afrika, Sydamerika.

omsvept svept i, med något omkring sig
omringad omgiven
påpälsad varmt klädd (med päls på sig)
ylleolle, -n; -ar polotröja (olle) av ull
ankrad med ankaret nedsänkt, fast
föreställa sig (-ställer, -ställde, -ställt) tänka sig, drömma om
oerhört enormt, väldigt
resenär, -en; -er person som reser
sannolikt antagligen, förmodligen
ana, anar tänka, föreställa sig, misstänka
metodiskt systematiskt, ordnat, organiserat
mental/t psykisk, själslig

I dag är han 66 år. Som alltid längtar någon del av honom ut, bort från det stilla livet i Sverige som ibland går lite grann på sparlåga. Han vet vad den beror på, den längtan han känner. Redan under sin första resa till Island fick han sin första berusande insikt om resandets makt och möjligheter.

Han mötte det han hellre säger på engelska än förklarar på svenska, "the spirit of place". Mötet gav honom en enorm mersmak, svår att mätta, omöjlig att någonsin helt stilla.

– I den känslan ligger en av meningarna med att resa. Att verkligen få känna en plats atmosfär, ande. Det är en oerhört stark upplevelse som bland annat gör att man förstår att världen inte är likadan överallt, den är sig nästan alltid olik, vilket gör att det alltid finns saker att upptäcka. För mig var det en enorm glädje att inse det.

Allt sedan dess är det med Sven Lindqvists resande som det är med människans behov av att andas. Att resa är att andas in, att komma hem är att andas ut. Det går inte att välja det ena eller det andra, vitsen med att andas in är att man kan andas ut och vitsen med att andas ut är att ge plats för ny kraft.

Men det går givetvis inte att värja sig mot den långt drivna arbetslinjen i Sven Lindqvists resor. Han har alltid varit en upptäcktsresande, säger han, ända sedan han som liten följde med sopgubbarna från barndomens soptunna till soptippen för att ta reda på vart de egentligen tog vägen.

Alla hans stora och långa resor i Asien, Latinamerika och Afrika har resulterat i antingen omfattande samhällskritiska analyser, debattinlägg, reportageserier och/eller satt djupa spår i hans skönlitterära författarskap. "Kina inifrån", "Myten om Wu Tao-tzu", "Slagskugga", "Jord och makt i Sydamerika" och "Utrota varenda djävel" är bara några av de mest omtalade. Den förstnämnda gjorde han tillsammans med sin dåvarande hustru Cecilia Lindqvist. Under resorna i Latinamerika i slutet på 60-talet var även hans son Aron, bara ett par år gammal, med, bara det en utmaning i sig.

Men Sven Lindqvist vill inte själv prata om dem som ideologiska resor, trots att han företog dem med ett för sig själv klart definierat uppdrag. Han har försvarat vissa värderingar, men de har aldrig varit så allomfattande att han tycker att de stått för en total åskådning.

Hans stora intresse för olika samhällen i allmänhet och politik samt maktfördelning i synnerhet gjorde att han såg som sitt uppdrag att undersöka dessa olika världar. Syftet var givet: att dela med sig och diskutera den kunskap han förvärvade.

– Mina frågor och mitt sökande efter fakta blev mina nycklar till verkligheten, i vilket land jag än var. De förde mig till olika platser, till olika rum. Utan dem hade det inte varit roligt, konstaterar han.

Den första stora resan, den till Kina 1961, blev boken "Kina inifrån"; en kritisk redogörelse för tillståndet i det kommunistiska Kina. Han talar själv kinesiska, och det var självklart en av anledningarna

gå på sparlåga inte gå med full kraft, gå långsamt
berusande hänförande, entusiastisk
insikt, -en; -er kunskap, förståelse
stilla, stillar lugna, sakta ned, dämpa
atmosfär, -en; -er stämning, anda
and/e, -en; -ar karaktär, väsen, stämning
vits, -en; -ar mening, poäng
givetvis naturligtvis, självklart
värja sig, värjer försvara sig, hålla stånd mot
driven/t tränad, skicklig
omfattande stor, omfångsrik, betydande
förstnämnda den först omnämnda
dåvarande tidigare, förra, den tidens
utmaning, -en; -ar svår uppgift, lockande uppgift
ideologisk/t som bygger på idéer, värderingar
företa (-tar, -tog, -tagit) göra
definierad/t beskriven, förklarad
uppdrag, -et; pl.= projekt, uppgift
värdering, -en; -ar åsikt, norm, uppfattning
allomfattande fullständig, allsidig
åskådning, -en; -ar sätt att se, syn på saken
i allmänhet i stort sett, vanligen, i regel
i synnerhet särskilt, framför allt, speciellt
given/t självklar
förvärva, förvärvar skaffa sig
redogörelse, -n; -er beskrivning, berättelse
tillstånd, -et; pl.= läge, förhållande, situation
självklar/t naturlig, självfallen

till att han lyckades ta sig bortom de fasader som andra hade betydligt svårare att ens nå fram till.

– Vi damp ner i en fruktansvärd kris i vilken miljoner kineser hungrade. Vi såg dem dricka det sista av diskvattnet i jakten på även de sista dropparna näring. Vi var några av de få som lyckades skaffa oss upplevelser som kunde bidra till svaren på de frågor världen ställde sig. På det sättet var vi privilegierade, vi blev rika på kunskap men förtvivlade över den komplexitet som verkligheten stod och står för.

Men en av de starkaste aha-upplevelserna från den resan var också en av de mest självklara. Att komma från Sverige och plötsligt befinna sig i ett land där USA är det stora landet i öst och Europa en landmassa i väst låter enkelt, men är det inte.

– Bara det gjorde att någonting vreds om i skallen på mig. Jag var tvungen att byta perspektiv på världen, det var en av de häftigaste insikter jag fått.

Redan under sin allra första lite längre resa, till Grekland i tre månader i mitten på 50-talet, gjorde han en erfarenhet som han kommit att ha nytta av sedan dess. När han och hans kärlek Cecilia drog i väg på den knattrande Lambrettan var de på jakt efter "livet".

– Vi trodde att vi skulle få bättre kontakt med det vi tänkte oss var livet om vi bodde tillsammans med människor som i sin tur levde mycket närmare djuren, bergen, havet. Vi hade en idé om att det var ett liv vi gick miste om hemma i det välfärdens folkhemsbygge som precis hade tagit fart. Men vi fick tänka om. Grekerna var nämligen varken de by- eller naturromantiker som besökarna hade fantiserat om. De flesta de mötte var tvärtom utpräglade stadsbor.

– Jag insåg att det är så det ska vara. Man ska resa med en föreställning och vara beredd på att allt kan hända med den. Du kanske får den bekräftad, men det mest troliga är att du måste revidera den eller till och med förkasta den helt. Det hör till resandets villkor och tjusning, och utan det skulle det inte vara någon mening med att resa.

Men vad är han då, Sven Lindqvist – en folkbildare, en upptäcktsresande? En statistiksamlande reporter eller en inkännade observatör?

Det går inte att dra några gränser. Sven Lindqvist är både och, inte antingen eller.

Och i samma utsträckning som han rest fysiskt har han gjort långa inre resor, i sällskap av enbart sig själv och sina erfarenheter. Erfarenheter, starkt präglade av resandet, kärleken, läsningen och arbetet.

Men ingenting har påverkat honom så mycket som person som att bli far.

– Det är utan tvekan min största och viktigaste resa genom livet.

Ulrika By

bortom på andra sidan om, förbi
fasad, -en; -er yttersida, exteriör
dimpa ner (dimper, damp, dumpit) komma oväntat, dyka upp, hamna
privilegierad gynnad, någon som har förmåner
komplexitet, -en invecklad situation, med många svårigheter
självklart naturligtvis, självfallet
befinna sig (-finner, -fann, -funnit) vara, vistas
vrida om (vrider, vred, vridit) röra runt, förändra
häftig här: stark, spännande
insikt, -en; -er kunskap, förståelse
dra i väg (drar, drog, dragit) åka, sticka iväg
gå miste om (går, gick, gått) bli utan, förlora
tänka om, tänker ändra sig, ändra uppfattning
utpräglad/t tydlig, typisk
föreställning, -en; -ar bild, uppfattning, fantasi
bekräftad/t bevisad, intygad
revidera, reviderar omarbeta, förbättra, ändra
förkasta, förkastar avvisa, starkt ogilla, ta avstånd från
tjusning, -en charm, fascination, dragningskraft
inkännade med inlevelse, med empati
observatör, -en; -er iakttagare, åskådare
präglad/t formad, påverkad

Konsten att resa utan fördomar

Att resa är inte bara roligt. Det ökar också förståelsen för andra kulturer. Så vill vi gärna tro. Men ibland blir fördomarna bara starkare.

Resor ger en fantastisk möjlighet att öka förståelsen för andra kulturer. Det har vi lärt oss sedan barnsben.

Men Per Lundberg hävdar att det snarare är tvärtom. Han är Sveriges ende doktor i interkulturell kommunikation och arbetar nu som utvecklingsledare på Värdegrundscentrum vid Umeå universitet.

– Reser du ut och är oförberedd på den kultur du möter, är risken stor att fördomarna i stället blir starkare.

Det beror delvis på att vi lättare uppmärksammar det som stämmer med den bild vi redan har. Vi tolkar också andras beteende utifrån de värderingar, sätt att tänka och att kommunicera, att uttrycka känslor och så vidare, som vi lärt oss i vår egen kultur.

Det blir en översättning som kan leda långt-bort-i-tok.

Bulgarer är opålitliga, påstod till exempel en grupp svenska turister som Per Lundberg mötte där. När de hade frågat mannen i baren om han hade cocacola, hade han skakat på huvudet.

– Men sedan såg vi honom ge en burk till andra turister, sa de upprört.

De hade inte en aning om att i Bulgarien nickar man för att säga nej, att skaka på huvudet betyder ja.

– För att kunna förstå andra kulturer måste man börja med att inse och acceptera att kulturskillnader är oerhört stora och att den skillnaden beror på att livsvillkor är oerhört olika och formar oss väldigt starkt, säger Per Lundberg.

fördom, -en; -ar ogrundad uppfattning, förutfattad mening
interkulturell/t mellan olika kulturer
uppmärksamma, uppmärksammar lägga märke till, observera
långt-bort-i-tok på tokiga, felaktiga vägar
upprörd/t skakad, förnärmad

Om man har med den insikten i varje möte med människor från andra kulturer, blir man inte lika snabb att tolka, värdera och döma.

– Ser man i stället kulturskillnader som en evolutionsprocess, där man går från lägre kulturer till högre, kan det leda till elitism och en nedlåtande attityd till människor i länder som inte nått vår nivå.

I sin avhandling om backpackerturister skriver författaren Torun Elfsrud att de backpackers hon intervjuar ofta har en förminskande syn på människor i tredje världen. De ses som gulliga men lite dumma.

Förståelsen av andra kulturer börjar med att man skaffar sig insikt om hur formad man är av sin egen svenska kultur, menar Per Lundberg. Vad vi ser som något allmänmänskligt är uttryck för vår kultur.

Fundera till exempel på: Varför läser du från vänster till höger? Varför nickar du och menar ”ja”? Varför tackar du för maten? Varför är det bra att vara punktlig? Varför säger du: ”Jag håller kanske inte riktigt med dig på den punkten” i stället för: ”Det var det mest korkade jag någonsin hört!”

Känner man till sin egen kulturs regler minskar risken att man hamnar i etnocentrism, att man ser sin egen tolkning av världen som den enda rätta.

När du väl är i ett annat land, försök stå ut med att du inte alltid kan förstå och tolka allt och inse att du kommer att göra fel.

Komma i tid – inte alltid det rätta

Att passa tiden eller sitta med benen i kors är inte självklara beteenden. De är uttryck för en kultur som kan skilja sig kraftigt mellan länder.

Första gången Per Lundberg möter en grupp studenter för att föreläsa om interkulturell kommunikation brukar han säga: ”Att ni sitter som ni gör beror på att ni har vuxit upp i Sverige.”

De brukar protestera. Men att sitta bekvämt tillbakalutad med benen i kors och låta foten peka mot den man pratar med eller lyssnar på ses i Asien som brist på respekt.

I Japan sitter man med full kontroll över alla kroppsdelar. Där anses det viktigt att uppnå harmoni mellan det andliga och kroppsliga.

– Kroppsspråket ingår i ett avancerat socialt samspel. Vad som är acceptabelt i vår kultur tränar vi oss i att förstå ända från barndomen. Det är lätt att uttrycka sig fel.

I Thailand bör främlingar inte klappa barn på huvudet, där sitter den andliga kraften. Fotsulorna vänder man aldrig mot en annan person i Indien.

Beröring eller ögonkontakt, särskilt mellan människor av olika kön eller status, är ett annat tabu.

När Per Lundberg obetänksamt la handen på en arabisk, kvinnlig, muslimsk kollegas arm sa hon strängt: ”Per, jag är fortfarande gift!”

I Sverige gäller det att passa tiden. Har vi bestämt möte med en

insikt, -en; -er kunskap, förståelse
evolutionsprocess, -en; -er gradvis utveckling
elitism, -en som tror på en elit, att några är bättre än andra
nedlåtande överlägsen
avhandling, -en; -ar vetenskaplig skrift, doktorsavhandling
backpacker (eng) ryggsäcksturist
förminskande inskränkt, överlägsen
allmänmänsklig/t något som gäller alla, generell, typisk
uttryck, -et; pl.= (för) tecken, yttring
korkad/t dum, knäpp, idiotisk
etnocentrism (en) att se den egna kulturen som mått på vad som är rätt
stå ut (med) (står, stod, stått) klara av
föreläsa, föreläser hålla föredrag eller föreläsning
samspel, -et; pl.= samverkan, interaktion
beröring, -en; -ar kroppskontakt
tabu, -t; -n förbud, något som inte får göras eller sägas
obetänksamt utan att tänka sig för

vän på ett kafé, men stöter ihop med en bekant på vägen, ursäktar vi oss och skyndar vidare för att hinna i tid till mötet. I Sydamerika är det tvärtom, där vore det oartigt att inte stanna.

– I monokrona kulturer som den svenska ser man tiden som en rörelse längs en axel. Man gör en sak i taget och punktlighet är en dygd.

I polykrona kulturer ser man tiden som en punkt. Det är här och nu som gäller. Man gör flera saker samtidigt och bedömer vartefter tiden går hur den ska disponeras. Sociala relationer är viktiga.

I polykrona kulturer löser man de problem som skulle kunna uppstå genom att inte stämma träff i ett blåsigt gathörn utan på kafé. Och en latinamerikan kvider inte att maten blir förstörd om gästerna inte kommer i tid. Man har en gryta på spisen, som inte blir sämre av långkok.

– Var medveten om skillnaden och acceptera kulturkrocken. Då kan man ta det med humor. Att ändra sin tidsuppfattning är oerhört svårt och kan ta flera år, säger Per Lundberg.

Känslor är biologiska, men inte hur vi uttrycker dem. I många kulturer, särskilt i Sydostasien, bör man inte visa svaghet och belasta andra med sin sorg. Där försöker man le och se glad ut oavsett vad man känner.

I Asien är också det konfliktundvikande beteendet ännu mer uttalat än i Sverige. Att inte ge ett negativt besked ser man som ett tecken på omtanke: "Kom tillbaka i morgon" eller "Får jag bjuda på en kopp te?"

Att uttrycka sig ödmjukt och indirekt kan löna sig i många asiatiska länder. Då kan språkets satsmelodi, betoning och röststyrka också påverka tolkningen av innehållet.

En indier kan ställa en fråga på engelska som får dig att tro att han är aggressiv – helt felaktigt.

Ussi Hjelm

monokron man gör en sak i taget, tiden är inplanerad och uppdelad
dygd, -en; -er god moral, god egenskap
polykron man gör flera saker samtidigt, möten med andra människor är viktiga
kvida, kvider jämra sig, gnälla
långkok, -et; pl.= mat som kokar länge
belasta, belastar tynga, besvära
omtanke, -n; -ar hänsyn, omtänksamhet
ödmjukt anspråkslöst, blygsamt
löna sig, lönar vara en god idé, vara värt besväret
utgå ifrån (-går, -gick, -gått) vänta sig, basera på
undvika (-viker, -vek, -vikit) låta bli, avstå från
nätt litet
kategorisera, kategoriserar dela in i klass, grupp, sort
bullrig/t högljudd
ytlig/t utan djup

- Res ut med insikten om att skillnaderna mellan olika kulturer är mycket stora och att vi alla är formade av den kultur vi lever i. Då undviker du att värdera och döma.
- Var öppen och utgå ifrån att du inte kan tolka andras beteende om du inte vet något om den kulturen.
- Träna dig i att stå ut med att du inte alltid kan förstå andras beteenden eller värderingar.
- Läs på om kulturen i det land du ska besöka. Då ser och upplever du mer och risken minskar att du drar felaktiga slutsatser av vad du ser.
- Undvik handböcker av typen "Do's and Dont's around the world". De kan ge en falsk trygghet som inte stämmer med verkligheten.
- Ta reda på vad som är tabu i det land du besöker.
- Undvik attityden: Jag måste vara som jag är. Acceptera att du är gäst i en annan kultur och undvik till exempel att bada topless, gå i shorts eller nätt linne i ett muslimskt land.
- Var inte så snabb med att kategorisera. Italienare är glada, tyskar är bullriga, amerikaner ytliga. Människor är individer, inte kulturer.

Förstod du?

Resandets livgivande kraft

1 Sven Lindqvist gjorde sin första längre resa efter kriget1950. Varför hade den generationen en så stark längtan att komma ut?
2 Under sina resor är han alltid noggrann och metodisk. Vad gör han?
3 Han talar om ”berusande insikt”, ”enorm mersmak”, ”att resa är som att andas”. Vad säger det om honom som resenär?
4 Han skriver inte bara skönlitteratur från sina resor. Vad skriver han också?
5 Varför var det en fördel att han själv talade kinesiska när han började resa till Kina?
6 Under första resan till Kina blev han och hans fru rika på kunskap men också förtvivlade. Förtvivlade över vad?
7 Vad är en ”aha-upplevelse”?
8 Han lämnade ”välfärdens folkhemsbygge” i Sverige. Vad står ”folkhemmet” för?
9 ”Man ska resa med en föreställning och vara beredd på att allt kan hända med den. Du kanske får den bekräftad, men det mest troliga är att du måste revidera den eller till och med förkasta den helt.”

Formulera om meningarna ovan. Innehållet ska vara detsamma men du ska uttrycka det på ett annat sätt.

10 Under resan i Grekland måste han revidera en uppfattning. Vilken uppfattning var det som inte stämde?
11 Sven Lindqvist talar om en ”inre resa”. Vad menar han?
12 Vilken är hans absolut största och viktigaste resa genom livet?

Konsten att resa utan fördomar

Här följer ett antal påståenden. Markera rätt eller fel för varje påstående.

		RÄTT	FEL
1	Om du inte förbereder resan väl kommer du att stärka dina fördomar.	☐	☐
2	Bulgarernas kroppsspråk avviker från vårt på en viktig punkt.	☐	☐
3	En evolutionsprocess innebär att man går från lägre kultur till högre.	☐	☐
4	Att se kulturskillnaden som en evolutionsprocess är bara positivt.	☐	☐
5	Att se kulturskillnaden som en evolutionsprocess kan innebära att man tycker att man är bättre än dem som "är på väg att bli lika bra".	☐	☐
6	"Etnocentrism" innebär att man ser sin egen kulturs regler som de enda rätta.	☐	☐
7	Sverige har en polykron kultur där människor gör flera saker samtidigt.	☐	☐
8	Att ändra sin tidsuppfattning är lätt.	☐	☐
9	Det är bara i Sverige som människor har ett konfliktundvikande beteende.	☐	☐
10	Det är viktigt att respektera det som är tabu i landet man besöker.	☐	☐

Tillbaka till texten

A Ordövning

ana belasta fördom föreställa sig företa förvärva insikt obetänksam/t omfattande omtanke präglad redogörelse uppdrag utmaning utpräglad/t ytlig/t ödmjuk/t

1 Tidigt fick han __________ om resandets makt och möjligheter.

2 Hans resor har resulterat i __________ reportageserier.

3 Att resa med en liten son var en stor __________.

4 På sina resor __________ han stora kunskaper.

5 Han såg det som ett __________ att undersöka nya världar.

6 Under resan upptäckte han att grekerna var __________ stadsbor.

7 Hans erfarenheter i livet är __________ av resor, läsning och arbete.

8 I dag är det svårt att __________ hur stark vår längtan var att komma ut på resor.

9 Säkert __________ han redan som ung med vilken tyngd och vilket allvar han skulle resa ut i världen.

10 Han definierade klart sitt uppdrag innan han __________ en resa.

11 Efter den första resan till Kina skrev han en __________ om tillståndet i landet.

12 Att uttrycka sig __________ kan löna sig i många asiatiska länder

13 I Asien är det också ett tecken på __________ att inte ge ett negativt besked. Man bör heller inte visa svaghet och __________ andra med sin sorg.

14 Reser du ut och är oförberedd på den kultur du möter, är risken stor att __________ i stället blir starkare.

15 Om du säger att alla amerikaner är __________ så har du generaliserat. Människor är individer, inte kulturer.

16 Per handlade __________ när han la handen på en kvinnlig kollegas arm.

Öva kapitelord 8:2

B Fasta fraser

”Vi trodde att vi skulle få bättre kontakt med det vi tänkte oss var livet om vi bodde tillsammans med människor som levde mycket närmare djuren, bergen, havet. Vi hade en idé om att det var ett liv vi *gick miste om* hemma.”

”Redan under sin första resa till Grekland gjorde han en erfarenhet som han kommit att *ha nytta av*”.

”I de länderna *stämmer* man inte *träff* i ett blåsigt gathörn utan på kafé.”

miste
gå miste om (inte få, bli utan, förlora)
ta miste på (ha fel, missta sig)

nytta
ha/få nytta av (ha hjälp av, ha användning för)
vara till nytta/komma till nytta (löna sig, vara användbar, ge resultat)

stämma
stämma träff/möte (bestämma tid och plats för möte)
summan stämmer (den är rätt, korrekt)
stämma någon (inför domstol)
stämma ett instrument

Komplettera meningarna med uttrycken ovan:

1 Summan pengar jag fick ________________ inte med vad vi kom överens om från början. Betala mig genast det rätta beloppet annars ________________ jag dig!

2 Jag tar ledigt från jobbet några timmar i morgon. Jag vill ju inte ________________ miste om min sons Luciafirande på dagis.

3 Första gången jag ________________ möte med henne visste jag inte hur hon såg ut. Jag var rädd för att ________________ miste på person men fotot jag hade ________________ till stor nytta.

Öva fasta fraser

C Metaforer

Här får du betydelsen av några metaforer. Vilken är den bokstavliga betydelsen?

1 "Mötet gav honom en enorm mersmak, svår att mätta."

(Det var så bra att han ville fortsätta, han hade svårt att få så många han ville ha.)

2 "I Sverige *går* livet lite *på sparlåga*."

(Det går inte med full kraft/full fart.)

3 "Hans resor har *satt djupa spår* i hans författarskap."

(Har påverkat, märks i hans författarskap.)

D Motsatser

Para ihop meningarnas markerade ord med rätt motsats till vänster.

1	individualism	A	När han var i landet kunde han bara *bekräfta* att den bild han hade stämde med verkligheten.
2	enkelhet	B	De flesta sensationssökare är mellan 16 och 29 år, därefter *klingar* de
3	lugn och samlad	C	Samhället kan *uppmuntra* sensationssökarna.
4	hålla i sig	D	I vissa samhällen ska man inte *belasta* andra med sin sorg.
5	underlätta	E	Under resan blev vi rika på kunskap men förtvivlade över den *komplexitet* som verkligheten står för.
6	trycka ner	F	Turisterna var *upprörda* när de missförstod situationen.
7	uppskattande	G	En dålig resenär har en *nedlåtande* attityd till människor i länder som inte nått vår nivå.
8	nonchalans	H	Kroppsspråket ingår i ett avancerat socialt *samspel*.
9	tänka om	I	Det hon gjorde var ett tecken på *omtanke*.

Ordbildning

A Suffixet -skap

"Hans skönlitterära *författarskap*."
Verb eller adjektiv + suffixet -skap bildar nya ord.

Exempel:
bekantskap, vänskap, fiendskap, släktskap.

B Suffixen -varande och -varo

"Den förstnämnda resan gjorde han med sin dåvarande hustru."
dåvarande – nuvarande
närvarande – frånvarande; en närvaro – en frånvaro
hemmavarande – bortavarande; en bortavaro
en samvaro

Komplettera med ord på -varande/-varo:

1 För ____________ har jag inte tid att resa någonstans eftersom min ____________ chef kräver fullständig ____________ av mig.

2 Han har fortfarande några ____________ barn att försörja. Bara ett har flugit ur boet.

3 Mycket av den sociala ____________ äger rum på internat.

4 För några år sedan när jag bodde i Göteborg blev jag inlagd på sjukhus. Jag minns att min ____________ granne skötte min katt och mina blommor under min ____________.

Fundera och diskutera

Vad kännetecknar en bra resenär? Och en dålig?
Gör två listor: en för den goda resenären och en för den dåliga.

Skriv

Jämförelse

Använd dig av listan ni har arbetat fram. Jämför en god och en dålig resenär. Använd uttryck för jämförelser: *jämfört med, jämförelsevis, på samma sätt som, till skillnad mot, har mycket gemensamt med, har inte mycket gemensamt med, har en viss likhet med, har inte någon likhet med* och ord som uttrycker motsats: *däremot, tvärtom, ändå, trots, trots allt.*

Tala

Tala i 5–10 minuter. Du har säkert fått många idéer om resenärer och resor när du har läst kapitlet. Du ska tala för att övertyga dina lyssnare.

Använd dig av Ord för att signalera attityd (s. 19), repetera också goda råden under Tala (s. 18) och under Argumentation (s. 16).

Förslag:

1 Ge en bild av en dålig resenär.
2 Lämna fördomarna hemma. Vad ska vi tänka på när vi möter främmande länder och folket där?
3 Schyst resande med tanke på miljön och med tanke på ekonomin i landet vi besöker.

Vikten av att gå vilse

Jag har alltid älskat kartor. Små kartor, stora kartor, kartböcker, jordglober. I småskolan var jag faktiskt mest imponerad av kartrummet. Det var på den tiden då de två viktigaste skolböckerna var Bibeln och skolatlasen. Dem fick man på den allra första skoldagen. Det var i mitten av 60-talet, resandet skulle snart bli allas möjlighet. En bibel och en karta – det var inte så dumt som det låter. Två slags resande, om än åt olika håll.

Jag älskar att ligga på ett hotellrum, på sängen, och titta efter var jag är någonstans, hur städer och länder förhåller sig till varandra, häpna över avstånd, hav och berg. Jag tycker särskilt mycket om att efteråt försöka kartlägga hur jag gått runt i en stad, var jag har varit, vilka gator jag har korsat.

Några av mina närmaste vänner tror att den här passionen beror på avsaknaden av lokalsinne – och delvis har de rätt: Jag har aldrig velat skaffa mig något heller. Folk med lokalsinne är nämligen ovanligt jobbiga att resa med.

De har alltid kartan uppe, de har den alltid åt rätt håll – och de pekar ofta med hela handen. ”Lystring! Åt det här hållet.”

Är det män – och det är det ofta, om än inte alltid – så lyder de också vid varje tillfälle den allra dummaste av alla militära maximer: Om kartan och terrängen inte stämmer överens, så gäller kartan.

”Här svänger vi vänster”, brukar de skrika uppfordrande i örat på en för att överrösta trafiken och markera vem som tagit täten. Man går lätt efter som ett fån, mycket irriterad över att resandet plötsligt enbart går ut på att komma rätt och komma fram, ta kortaste vägen, kanske för att hinna med så mycket som möjligt. ”Nu har vi bara elva gotiska kyrkor kvar!”

Och så den monumentala irritationen över att ha gått fel: ”Fan också, den här gatan står ju inte utmärkt. Nu måste vi gå runt, kolla, hela den hääär svängen.”

Oj, synd, mumlar man skadeglatt med förhoppningen om att något helt oväntat plötsligt skall hända. Något som inte ligger i rät vinkel i förhållande till verkligheten.

Att komma fram är ofta det tråkigaste på hela resan.

Det är inget fel i att ha en karta i handen. Det är inte ens något att skämmas över. Visst är det praktiskt att ha när man skall leta efter apotek eller turistinformation eller en liten jävla klubb på en liten jäkla gata, i kvarter där allt kröker sig i 180 grader och där gatorna byter namn varje 200 meter.

Ofta är det väldigt tråkigt.

Jag älskar nämligen också att gå vilse. Riktigt seriöst vilse, gärna på pin kiv. Gå på tvärs, gå i en cirkel, komma långt åt helvete. ”Men hur skall vi nu hitta till hotellet?!”

imponerad full av beundran och respekt
förhålla sig (till) (-håller, -höll, -hållit) här hur nära eller långt det är mellan platser
häpna, häpnar bli förvånad
avstånd, -et; pl.= sträcka, distans
kartlägga (-lägger, -lade, -lagt) beskriva, utforska, klarlägga
passion, -en; -er stark längtan, starkt intresse, stark kärlek
avsaknad, -en brist på, vara utan
lokalsinne, -t; -n förmåga att hitta rätt
lystring ! hör upp! hör hit!
maxim, -en; -er levnadsregel, motto, devis
terräng, -en; -er område, landskap
uppfordrande befallande
ta täten (tar, tog, tagit) gå före, visa vägen, ta ledning
fån, -et; pl.= dumskalle, idiot
gotisk/t byggnadsstil från medeltiden
utmärkt här: markerad
kolla, kollar här: titta
skadeglad/glatt glad åt andras olycka, elak
kröka sig, kröker svänga, böja sig
på pin kiv på flit, för att reta någon

En sak kan man faktiskt vara just bergsäker på: Till hotellet hittar man alltid. Kartan har däremot aldrig lett mig till rätt bar eller rätt restaurang, aldrig hjälpt mig att hitta en ny vän. Allt rätt händer först när man går fel.

Den allra första känslan är därför alltid obeskrivligt skön; bara att få larva ut från hotellet, ut på gatan, titta upp mot himlen, spana in gatans bägge längdriktningar, dra ett djupt andetag, konstatera att det luktar mat och bensin och frukt och bröd och stekt av någonting – och så låta slumpen avgöra.

Bara gå rätt ut och låta sig uppslukas. Det är en alldeles extraordinär känsla: ”Just här, just nu, i just den här staden, skulle jag kunna försvinna. Kanske för alltid.”

Johan Croneman

Flyg till solen med oss på NotJet

NotJet är den fräcka uppstickaren på resemarknaden, lågprisbolaget som tar dig till solen nästan gratis. Glöm dyra charterarrangemang med varm mat, extra benutrymme och transferbussar. Hos NotJet betalar du bara för själva resan (om den blir av). (Statlig resegaranti inställd.)

NotJet är det radikala budgetalternativet där allt som fördyrar i onödan är bortskalat. Hos oss kan du inte ens köpa en flygstol. Vår affärsidé är lika enkel som genial: den bygger på att du tar med dig stolen själv. Våra flygplan är oinredda och det är bara golvutrymmet du betalar för. Ju mindre stol, desto billigare biljett till solen. Visst låter det som en dröm! Så här ska stolen se ut:

- Högst 40 centimeter bred.
- Gärna hopfällbar.
- Stol med armstöd 50:- extra avgift.
- Helst i plast (inga tunga åbäken av trä eller metall).
- Reser du i sällskap rekommenderar vi stolar av stapelbar modell vilka ger grupprabatt (läs mer på vår hemsida).
- Ensamresenärer rekommenderas att turas om med stolsgrannen att sitta. Gå gärna omkring i planet medan den andre sitter. Vi måste tyvärr ta betalt även för den yta du använder när du går omkring i planet. Ta därför så korta steg som möjligt.
- Vi ber dig observera att stolens vikt inräknas i bagaget.

bergsäker helt säker, ”säker som berg”
obeskrivligt enormt, omöjlig att beskriva
larva ut, larvar gå ut utan plan, lunka
spana in, spanar titta på, observera
slump, -en tillfällighet, oplanerad händelse
avgöra (-gör, -gjorde, -gjort) bestämma
låta sig, låter tillåta sig, gå med på
uppsluka, uppslukar fånga, absorbera, fördjupa
extraordinär/t mycket speciell, enastående
fräck/t djärv, tuff
uppstickare, -n; pl.= någon som sticker ut, skiljer sig från de andra genom radikala grepp
utrymme, -t; -n plats
bortskalad/t som man har skalat bort (tagit bort)
genial/t lysande, fyndig
åbäke, -t; -n klumpigt föremål, oformlighet
turas om växla, byta av varandra, alternera

Vårt låga pris medger ingen servering ombord. Vi ser därför gärna att du tar med dig mat själv. Ta bara med något lätt, till exempel en sallad eller några mackor, annars kan planet bli för tungt lastat och kinkigt att få upp i luften.

Vill du inte kladda med mat i stolen rekommenderar vi att du tar med näringslösning i form av dropp. Plastpåsen hängs enkelt upp i kroken där syrgasmasken skulle ha dinglat ut (om den fungerat). Våra låga priser medger tyvärr ingen flashig överlevnadsutrustning.

Du kan bara boka våra superlågprisresor på nätet. Så här gör du: Gå in på vår hemsida. Välj resmål och resdagar. Klicka.

Efter högst tre timmar får du bekräftelse på att din bokning klickat. Det betyder att vi tagit emot din beställning och att vi anstränger oss så mycket vi kan för att ordna resan efter dina önskemål, men att vi naturligtvis inte kan lova någonting.

Inom tre dygn hör vi av oss och beklagar att just det resmålet är inställt och att de uppgivna resdagarna inte passar oss. Eftersom vi redan dragit biljettpriset från ditt konto går det däremot bra att beställa en resa någon annanstans, om vi råkar ha något plan som går ditåt. Kanske veckan efter skulle passa?

Vill du avbeställa resan måste du tyvärr ringa vår avbeställningsservice, en telecallcentral i Jukkasjärvi där du behåller din plats i kön medan vi arbetar så hårt vi kan för att snart kunna ta emot ditt samtal. (Samtalet kostar ändå 9:75 per minut.)

Blir du strandsatt på något av våra resmål uppmanar vi dig att se den positiva sidan av saken. Det är inte alla som har förmånen att lättjefullt strosa omkring på Croisetten dag efter dag utan tyngande reskassa att släpa på.

Resebranschen surrar av rykten. Folk pratar så mycket, särskilt om de sitter dygnsvis på flygplatser i väntan på besked. Hör du ryktesvägen att NotJet "inställt betalningarna" bör du inte bli panikslagen.

medge (-ger, -gav, -givit) tillåta, räcka till
kinkigt besvärligt
dingla, dinglar hänga, slänga
bekräftelse, -n; -er bevis, styrkande
beklaga, beklagar be om ursäkt för
uppgiven/t här: som meddelats
strandsatt övergiven, utan returresa
förmån, -en; -er fördel, privilegium
lättjefullt slött, slappt
strosa, strosar promenera, ströva omkring

Det betyder bara att dina pengar ligger skyddade i vårt bankfack på Bahamas och att ingen obehörig kommer åt dem. Du kan alltså lugnt vända dig på andra sidan på bänken i avresehallen och somna om.

Har du en gång rest med NotJet vill du aldrig mer lämna Arlanda.

Kjell Swanberg

Några röster om att resa

Drivkraften i en resa ska jag inte orda mycket om. Den kan vara längtan ut, flykt, vantrivsel i en miljö; den kan vara ett övermått av handlingskraft, den kan vara studieintresse. En smula äventyrslust finns alltid med – och äventyrslustens drivkrafter är inte obekanta. Man kan räkna upp annat, exempelvis lusten att hävda sig genom själva avståndet, genom att vara borta. I ungdomen kan man drömma om resan långt bort, som är nära förbunden med drömmen om att sedan komma hem och berätta och förbluffa.

~

Det finns dåliga resenärer och goda, men de dåliga är inte definitivt obotliga. De som kräver att få svenskt smörgåsbord serverat på en bykrog i Frankrike eller Italien t.ex. och ute-sluter dessa länder ur sitt hjärta, när han inte får salt smör, inlagd sill och kallt brännvin där, öppnar kanske sitt hjärta vid en ny resa och nöjer sig då med vad som finns och lär sig tycka om det. Den gode resenären är den, som både ger av det han har med sig hemifrån, om det är värt att ge bort, och för med sig sympati för det främmande, det utländska och avlägsna med sig hem. Främlingshat är okunnighet. Vi-är-alltid-bättre-känslan beror på grov okunskap om de andra. Den gode resenären hjälper till att göra världen bättre.

Eyvind Johnson
(ur Dagboksblad om nödvändigheten av att resa, 1962)

... människornas olycka beror på en enda sak: detta att de inte kan stanna i lugn och ro i ett rum.

Pascal (Tankar)

drivkraft, -en; -er drivande kraft, motor
orda om, ordar tala om
övermått, -et överskott, mer än nog
hävda sig, hävdar göra sig viktig, göra sig gällande, konkurrera
förbunden/t (med) hänga ihop med, höra ihop med
förbluffa, förbluffar överraska, göra någon häpen
obotlig/t som inte går att bota, inte går att förändra

Av alla transportsätt är kanske tåget tankens bästa hjälpmedel: utsikten påminner inte alls om fartygets eller flygplanets ständigt hotande monotoni, den glider förbi så pass snabbt att man inte tröttnar men tillräckligt långsamt för att man ska kunna urskilja enskildheter. Den erbjuder oss korta, inspirerade glimtar av privata domäner, låter oss se en kvinna i det ögonblicket då hon tar en kopp från en hylla i köket innan vi leds ut på en patio där en man ligger och sover och in i en park där ett barn fångar en boll som kastats av en gestalt vi inte kan se.

~

Hotellrum erbjuder en liknande möjlighet att fly invanda tankebanor. När man ligger i sängen på ett hotell, i ett rum som är tyst sånär som på hissen som då och då viner i det inre av byggnaden, kan man tydligt se vad som föregick ens an-komst, man kan överblicka stora och försummade områden av sin erfarenhet. Man kan reflektera över sitt liv från en höjd man inte kunnat nå mitt i vardagens göromål – något som diskret underlättas av den obekanta värld man är omgiven av: de små inpackade tvålarna på handfatet, utställningen av miniatyrflaskor i minibaren, rumsservicemenyn med dess löften om måltider hela natten och utsikten över en okänd stad som vaknar tjugofem våningar längre ned.

Alain de Botton (Om konsten att resa, 2002)

monotoni, -n enformighet, långtråkighet
domän, en; -er område
patio, -n en gård omgiven av bostadshus (i spansktalande länder)
gestalt, -en; -er figur, person
invand/t gamla vanliga, som man är van vid
sånär som på med undantag av, förutom
föregå (-går, -gick, -gått) komma före, inträffa före
överblicka, överblickar förstå, se allt
försummad/t som man inte skött bra, som man slarvat med
underlätta, underlättar förenkla, göra lättare

Förstod du?

Vikten av att gå vilse

1 Författaren har en stor passion för kartor. När började den?
2 Vad menas med "lokalsinne"?
3 Han har också en passion för att "gå vilse". Varför?

Några röster om att resa

1 Eyvind Johnson tar upp flera orsaker till varför man vill göra en resa. Vilka?
2 Kommer en dålig resenär alltid att vara en dålig resenär?
3 Vad kan främlingshat bero på?
4 Alain de Botton föredrar tåget. Varför?
5 Han tycker också att man reflekterar bäst över sitt liv i ett hotellrum. Varför?

Tillbaka till texten

A Ordövning

avstånd beklaga bekräftelse föregå förmån försummad/t häpna imponerad kartlägga medge obeskrivlig/t underlätta utrymme överblicka

1 Hos NotJet kan man inte få extra ________________ för benen.

2 Om du beställer via nätet hos NotJet får du________________ efter högst tre timmar.

3 Han har alltid älskat kartor och när han gick i skolan var han mest ________________ av kartrummet.

4 Vårt låga pris ________________ ingen servering ombord.

5 Framför en karta ________________ man ofta över avstånd, hav och berg.

6 När man sitter framför en karta häpnar man ofta över att ________________ är kortare eller längre än vad man tänkt sig.

7 När man vandrat planlöst kan det vara intressant att efteråt ________________ var man varit.

8 Känslan då man går planlöst utan karta är ________________ skön.

9 Om resan blir inställd ________________ NotJet att du blev utan resa.

10 Att bli kvar på resmålet utan reskassa är – enligt NotJet – en ________________

11 När man ligger i sängen på ett hotell kan man tydligt se vad som ________________ ens ankomst.

12 När man lämnat hemmet och är i ett hotellrum kan man bättre ________________ stora och ________________ områden av sin erfarenhet

13 Om man vill reflektera över sitt liv ________________ det om man lämnar vardagen och omger sig av en obekant värld.

Kapitelord 8:3
Öva kapitelord, hela kapitlet
Diktamen

B Uttryck

"...man går lätt efter *som ett fån*" (dum, känna sig fånig dum)
"Det finns alltid någon som *tar täten*." (går först och leder de andra)
"...gärna *på pin kiv*" (för att trotsa någon, för att retas)
"...bara *larva ut* från hotellet" (gå ut lite planlöst)

Komplettera uttrycken nedan.

Vi lämnade hotellet efter en sen frukost. Pappa __________________ förstås täten och vi andra __________________ efter. Jag kände mig som ett __________________ eftersom jag hatar att gå i grupp. Min lillebror skulle hela tiden stanna för att knyta skosnören, snyta sig, dricka vatten eller uppsöka en toalett. Jag tror faktiskt att han gjorde det på __________________ __________________ eftersom han inte gillar att turista i nya städer. Efter några timmar var pappa uttröttad och jag tvingades ta __________________ för att föra vår lilla grupp tillbaka till hotellet.

C Verbet "kolla"

"Nu måste vi gå runt, *kolla* (titta), hela den hääär svängen."
Andra betydelser av kolla:
Kolla temperaturen på den som är sjuk. (kontrollera, undersöka)
Kolla fakta innan du lämnar in uppsatsen. (kontrollera, se efter om det stämmer)
Jag ska kolla e-posten. (se efter)
Vi ska gå ut och kolla på kläder. (titta på)
Kolla! (Titta där!)

Fyll i rätt form av "kolla":

Innan jag svarar i telefonen brukar jag __________________ nummerpresentatören.
Om det visar sig vara min kusins nummer svarar jag inte. Hon vill nämligen alltid ha med mig ut på stan för att __________________ på kläder och killar. Jag stannar hellre hemma och __________________ på en bra film.

D Metaforer

"Strandsatt" och "akterseglad" är två metaforer för att bli lämnad kvar/komma efter. Strandsatt innebär bokstavligt att bli lämnad kvar på stranden när de andra åker iväg med båten. Akterseglad innebär bokstavligt att stå kvar på kajen och se aktern (bakre delen av båten) då den åker iväg.

Fyll i rätt metafor:

1 När jag kom tillbaka till jobbet efter min tjänstledighet kände jag mig ____________________. Alla andra hade fått utbildning i den senaste programvaran.

2 När reseföretaget gick i konkurs blev många resenärer ____________________ på flygplatserna.

Ordbildning

A Prefixet van-

"Den kan vara längtan ut, flykt, vantrivsel (att inte trivas) i en miljö."

van- är ett nekande, pejorativt (nedsättande) prefix.
Exempel: Jag vantrivs i stan och flyttar snart ut på landet.

Vad betyder:

1 vanvårda ______
2 vanpryda ______
3 vanvett ______
4 vansinnig ______
5 vanrykte ______
6 vanära ______
7 vansköta ______

Ord som i sig har en nedsättande betydelse kan ibland få en mycket positiv laddning. Vad betyder:

1 Vi hade vansinnigt kul. ______
2 Han är gräsligt trevlig. ______
3 Hon har värsta bilen! ______
4 Boken är fruktansvärt spännande. Du måste läsa den. ______
______
5 Han är förfärligt snygg. ______

B Latinska och grekiska ordbitar

"...flygplanets ständigt hotande monotoni..."
monotoni (substantiv: en ton, en form, enformighet, tråkighet)
monoton (adjektiv: enformig, entonig, tråkig)
chronos (substantiv: tid)
Som vi har sett i kapitel 7 finns chronos i ordet kronolekt.
Vidare finns det i kronologi (= tidsföljd) och i anakronism (= fel i kronologin; när föremål, begrepp eller händelser placeras i fel tidsepok i litteratur eller konst. Till exempel om någon använder mobiltelefon i en film som utspelar sig på 1800talet.)

Fler vanliga latinska och grekiska ordbitar
mono (en)
poly (många)
logos (lära, ord)
graf/gram (skrift)
bio (liv)
fon (ljud)
tele (fjärr –)
visio (syn)
gamos (äktenskap)

Byt ut de markerade orden till ord med latinskt och grekiskt ursprung.

1 *Fjärrljudaren* har stört mig hela dagen. ________________ har stört mig hela dagen.

2 Jag tycker inte om när hon *talar ensam* hela tiden. Jag tycker inte om hennes ________________.

3 Landet har gått från *flergifte* till *engifte*. Det har gått från ________________ till ________________.

4 I kväll ska jag gå till platsen där man *skriver om livet*. Jag ska gå på ________________.

5 Jag har tröttnat på min *fjärrsyn*. Jag har tröttnat på min ________________.

6 Mitt bästa ämne i skolan var *läran om livet*. Mitt bästa ämne var ________________.

C Suffixet -vis

”De sitter dygnsvis (dygn efter dygn) på flygplatsen i väntan på besked.”
Substantiv som betecknar mått, vikt, mängd m.m. + suffixet -vis bildar adverb med betydelsen *en åt gången, en i sänder, efter varandra.*

Exempel:
Jag betalar hyran *månadsvis.* (en gång i månaden)

Skriv in ett passande ord som slutar på -vis:

1 Luffaren kunde vandra kilometer efter kilometer utan att bli trött.

Han kunde vandra ____________________.

2 Man sålde många liter av den populära drycken. Man sålde ____________________.

3 Ni ska redovisa arbetet en grupp åt gången. Ni ska redovisa ____________________.

D Adjektiv på -vis

Adjektiv på -ig och -lig i t-form + suffixet -vis anger hur sannolikt eller önskvärt något är.

Exempel:
(trolig-t-vis) troligtvis, lyckligtvis, vanligtvis, naturligtvis, nödvändigtvis

Fyll i:

Om du ____________________ ska prata i mobil när du kör, tycker jag att du ska skaffa en hands-free.

Vi gick vilse i flera timmar i den stora staden. ____________________ kom vi hem i tid till middagen.

Är det något speciellt på gång på stan i dag? ____________________ är det inte så här mycket folk ute.

Suffix
Prefix

Fundera och diskutera

1 Författaren till *Vikten av att gå vilse* skriver ett kåseri, vilket innebär att han har en personlig ton. Texten är lättsam och talspråksaktig. Ge exempel på detta!

2 *Flyg till solen med oss på NotJet* är en text som använder överdrift som medel att förlöjliga och fördumma. En satir. Vad är det texten ironiserar över/skojar med? Ta fram exempel som gör texten till satir.

Skriv

1 Markera i *Några röster om att resa*, de rader som känns viktiga, som säger dig något eller som du känner igen. Välj sedan ut tre citat och kommentera dem. Varför valde du just de citaten? Skriv din kommentar direkt efter citatet.

2 Är du en person som ofta går vilse? Har du kanske råkat ut för mindre seriösa researrangörer? Skriv ett eget kåseri, en lättsam text med humor. Rubriken hittar du på själv.

Resornas resa – och målet: Ithaka

Vi använder ofta ordet odyssée i betydelsen äventyr, en långresa. Den ursprungliga Odysséen är ett epos som skrevs av den grekiske författaren Homeros ca 700 år f Kr. Den berättelsen, tillsammans med första delen Iliaden, beskriver hur kung Odysseus på den grekiska ön Ithaka tvingas lämna sin maka Penelope och sin son Telemachos för att med andra grekiska furstar dra ut i krig mot Troja (platsen finns och ligger i nuvarande Turkiet). Han lämnade sin ö högst motvilligt och det kan man till fullo förstå när man vet att ett orakel hade förutspått att hans resa skulle ta tjugo år. Oraklets spådom visade sig vara på pricken sann. Kriget mot Troja drog nämligen ut på tiden och varade i tio långa år.

Men det var inte nog med det. Odysseus hade dragit på sig havsguden Poseidons vrede och guden gjorde sitt bästa för att kasta in honom i alla tänkbara äventyr och hans hemresa kom att bli ett tioårigt irrande på havet innan han till slut nådde målet, Ithaka.

Odysseus äventyrliga resa har i alla tider fascinerat människor. Konstnärer och musiker har använt Odysséens motiv i sina egna verk. Odysseus har blivit symbolen för äventyraren, hjälten som reser från plats till plats, som längtar efter nya vidder men som samtidigt längtar hem till Ithaka, till målet. Hans resa har kommit att framstå som resornas resa och Ithaka har fått symbolisera hemkomst, målet för våra strävanden. Den grekiske författaren Kavafis dikt Ithaka är ett exempel på hur Odysseusmotivet har använts.

Monika Åström

ursprunglig/t först, tidigast, från början
epos, -et; pl.= berättande dikt
motvilligt mot sin vilja, ogärna
orak/el, -let; len spåman, spåkvinna, guru
förutspå (-spår, -spådde, -spått) förutsäga, ge prognos
spådom, -en; -ar förutsägelse, framtidsvision
dra ut på tiden (drar, drog, dragit) ta lång tid, ta längre tid än man tänkt sig
dra på sig (drar, drog, dragit) råka ut för, utsättas för
vrede, -n ilska, ursinne
irrande, -t; -n planlös färd
fascinera, fascinerar väcka stort intresse, förtrolla
motiv, -et; pl.= ämne, idé, tanke, tema
verk, -et; pl.= skrift, bok, konstverk
vidd, -en; -er land, yta
framstå som (-står, -stod, -stått) visa sig vara, likna
strävande, -t; -n arbete, syfte

Ithaka

När du beträder hemfärden till Ithaka,
så önska dig att lång blir denna resa
och full av äventyr och full av lärdomar.
Cykloperna och laistrygonerna,
den rasande Poseidon – frukta inte dem,
dylikt ska du på resan aldrig finna,
om du är upphöjd i din tanke och en ädel
rörelse griper dig i kropp och ande.
Cykloperna och laistrogynerna
och vred Poseidon ska du inte möta,
om inte själv du hyser dem i själen,
om inte själen ställer dem framför dig.
Så önska dig att lång blir denna resa.
Att många blir de sköna sommarmorgnar,
när du med glädje och med välbehag
i hamnar som du aldrig skådat löper in;
dröj vid feniciernas handelsplatser
och köp av deras eftersökta varor –
pärlemor och koraller, ebenholts och bärnsten
och alla sorters ljuvliga parfymer,
så mycket ljuvliga parfymer som du kan;
och res till många städer i Egypten
att lära och åter lära av dess vismän.
Håll alltid kvar i dina tankar Ithaka.
Hemkomsten dit är målet och bestämmelsen.
Men skynda därför inte på med resan.
Bättre att den drar ut på tiden länge
och att som gammal man du lägger till vid ön,
rik av det myckna du förvärvat på din färd
utan att vänta rikedom av Ithaka.
Ithaka skänkte dig den sköna resan.
Du skulle aldrig seglat bort om det ej fanns.
Men det har intet mer att skänka dig.
Och finner du det fattigt, så bedrog dig aldrig Ithaka.
Vis som du blivit, med så mycken världserfarenhet,
fattar du redan vad det innebär, ett Ithaka.

Konstantinos Kavafis, 1911

cyklop, -en; -er enögda jättar som Odysseus träffar på under sin resa
laistrygon, -en; er människoätande jättar som beskrivs i Odysséen
Poseidon havsguden
fenicier handelsfolk som var bosatta längs kusten där Libanon nu ligger.

KONSTANTINOS KAVAFIS
grekisk poet, föddes 1863 i Alexandria och dog där 1933.

Odysseus till Thelemakos

Thelemakos,
trojanska kriget är förbi nu.
Men vem som vann det minns jag icke
Det var nog Grekland, fjärran hemmet kan
blott greker överge så många döda.
Och likväl visade sig vägen hem
oändligt lång. Det var som om vår havsgud,
Poseidon, hade uttänjt jordens vidd
när vi förspillde dyrbar tid där borta.
Den plats jag hamnat på är obekant.
Vad ser jag framför mig? En ö – rätt smutsig,
buskage och byggnader. Här grymtar svin
en risig trädgård och en okänd drottning.
Och gräs och sten... Min son Thelemakos!
Vad alla öar blir varandra lika
när man färdats vida: hjärnan är
förvirrad av att räkna havets böljor.
Av horisonten grumlat tåras ögat
och hörseln hämmas av allt vattnigt kött.
Av krigets slut finns inget minne kvar
ack, inte ens din rätta ålder minns jag.
Väx upp, bli stor Thelemakos, väx upp.
Om vi får mötas vet blott våra gudar.
Du är icke mer det gossebarn som
jag en gång värnade mot tjurarna.
Vi skildes åt min son, av Palamedes.
Men kanske var det rätt – ty utan mig
är du förskonad Oidipus passioner.
Och utan synd, min son, är dina drömmar.

Joseph Brodsky

uttänjt (av) av tänja ut; göra större
förspilla, spiller slösa, förstöra
Palamedes grekisk hjälte i trojanska kriget
förskonad räddad från
Oidipus hjälte i tragedi av Sofokles, som utan att veta vilka som var hans föräldrar, gifte sig med sin mor och dödade sin far

JOSEPH BRODSKY
(1940–1996), rysk författare som tvingades leva i exil i New York från 1972. Han fick Nobelpriset i litteratur 1987.

I rörelse

Den mätta dagen den är aldrig störst.
Den bästa dagen är en dag av törst.

Nog finns det mål och mening i vår färd –
men det är vägen, som är mödan värd.

Det bästa målet är en nattlång rast,
där elden tänds och brödet bryts i hast.

På ställen, där man sover blott en gång,
blir sömnen trygg och drömmen full av sång.

Bryt upp, bryt upp! Den nya dagen gryr.

Oändligt är vårt stora äventyr.

Karin Boye, 1927

KARIN BOYE *(1900–1941) svensk författare som skrev dikter, romaner och noveller.*

Tillbaka till texten

A Uttryck med ”prick”

”Oraklets spådom visade sig vara på pricken sann.” (exakt)
”Du måste komma prick klockan fyra.” (exakt, på sekunden)
”Du träffade *mitt i prick* med din 70-talskjol.” (använder exakt det modernaste)
”Det stämmer *på pricken*.” (det är exakt rätt)

B Uttryck med ”dra”

”Kriget mot Troja drog ut på tiden (dröjde länge, pågick längre än man hade väntat sig) och varade i tio långa år.
”Odysseus hade dragit på sig (råkat ut för, utsatts för) havsguden Poseidons vrede.”

Andra uttryck med ”dra”:
dra sig ur (sluta, inte vilja fortsätta)
dra ner på (minska)
dra benen efter sig (gå långsamt, vara lat)
dra någon vid näsan (lura någon)
dra i väg (åka, bege sig av, sticka)
dra sig för (tveka, ogilla, försöka undvika)

Fyll i rätt uttryck med dra:

1 Lektionen börjar prick nio. Gå inte där och dra ____________ !
2 Förlåt att jag kommer för sent men lektionen drog ____________ .
3 Han såg riskerna med företagets ekonomi och drog ____________ .
4 Jag tror att jag har dragit ____________ en förkylning.
5 Du måste dra ____________ kaffet! Sex koppar om dagen är inte hälsosamt!
6 De drog ____________ på sin motorcykel på jakt efter ”livet”.
7 Det gamla paret hade fått nog. Tjuven lyckades dra ____________ för andra gången.
8 Jag drar ____________ att köra i stan under rusningstid. Jag hatar bilköer!

Öva uttryck och metaforer 1
Uttryck och metaforer 2

Fundera och diskutera

Dikterna om att resa är ibland olika och ibland liknar de varandra mycket. Jämför de tre dikterna. De uttrycker alla olika stämning och olika syn på resan. Sammanfatta stämningen i varje dikt med några nedskrivna rader. Jämför dem sedan. Vilka liknar varandra? Vilka är väldigt olika?

Skriv

Vilken dikt tyckte du bäst om? Skriv om vad dikten säger dig. Varför valde du den? Vilken känsla för resan och äventyret förmedlar den?

Hörövning: Vandra – en livsstil för siste luffaren

A Innan du lyssnar

tvåa, -n; -or tvårumslägenhet
drastisk/t överdriven, som en karikatyr
skämtteckning, -en; -ar rolig teckning, karikatyr
buse, -n; -ar skurk, ligist
lodis, -en; -ar luffare, vagabond
verbal med ord
uppgörelse, -n; -r gräl, konfrontation, meningsbyte
på luffen då man vandrar omkring som luffare /vagabond
ångest, -en ängslan, oro, själanöd
inte – någondera ingen av dem, ingendera
i samma veva samtidigt
avråda, avråder varna, uppmana att inte göra
tilltala, tilltalar tycka om något
haka på, hakar följa med, anknyta till
dromomani, -n sjuklig vandringslust
skuren som man skurit med kniv, ristat med kniv
grindstolpe, -n; -ar påle av trä, del av grinden, del av ingången
invigd de som känner till (de som känner till tecknen)
fara, -n; -or risk, farlighet, hot
förnedrande kränkande
arbetsför om en person som kan arbeta
tröskel, -n; -ar dörrtröskel, kant vid ingången till ett rum
tigga, tigger be om, bönfalla
instinkt, -en känsla, inre röst, intuition
driftig företagsam, handlingskraftig
visp, -en; -ar verktyg för att röra om, slå till skum
galge, -n; -ar som man hänger kläder på
skorem, -men; -mar band/snöre som man knyter skorna med
vistas vara, befinna sig
vedhuggning, -en; -ar att hugga ved (dela upp en stor bit trä till mindre)
hygglig snäll, trevlig
25 – öring, -en; -ar ett mynt med värdet 25 öre
sjunka lågt (sjunker, sjönk, sjunkit) bli moraliskt dålig
ett hederligt handtag ett arbete
ta för vana att göra något (tar, tog, tagit) bruka göra något, vara van att göra något
ort, -en; -er plats, stad, by
bana, -n; -or karriär, yrkesgren
sek/el, -let; -ler 100 år
halvsekel 50 år
UNT Uppsala Nya Tidning
förmögen rik
tendera, tenderar visa tecken på, luta åt, närma sig
med glimten i ögat med humor

B Lyssna

C Efter att du har lyssnat

1 Hur länge var "Lurk" luffare?
2 Hur gammal är han nu?
3 Var bor han i dag?
4 Vad hänger på väggarna i hans tvåa?
5 Var jobbade Lurk när han var 16 år?
6 Hur kom det sig att han började gå på luffen?
7 Av vilka anledningar gick de andra luffarna på luffen?
8 Vad var det som drev Lurk till att vandra?
9 Varför skar luffarna in symboler i grindstolparna?
10 Hur betedde sig Lurk när han steg in i ett hus?
11 En luffare var stolt. Vilka följder fick det?
12 Vad jobbade Lurk med efter åren på luffen?
13 Men vad är han mest känd som?
14 Vem köpte hans teckningar och hur mycket kunde han få för dem?

B Perfekt particip

Vilka verb är basen för följande perfekt particip?

1 omsvept ____________________

2 omringad ____________________

3 påpälsad ____________________

4 ankrad ____________________

5 omtalad ____________________

Skriv in ordet som saknas i luckan.

1 Jag har slagits av panik. Jag är ____________________.

2 Flyget är inställt. Jag sitter kvar på stranden. Jag är ____________________.

3 Allt som är dyrt har man skalat bort. Det är ____________________.

C Presens particip

Vilka verb är basen för följande presens particip? Skriv verbet i infinitiv.

1 berusande ____________________

2 resande ____________________

3 livgivande ____________________

4 sökande ____________________

5 förminskande ____________________

6 nedlåtande ____________________

D Partikelverb

Skriv in den partikel som saknas i luckan. Välj bland följande:

av bort i ihop ner om på runt undan ut

1. Vi har alla behov av att lämna vardagen, resa ________, koppla ________ och se något nytt.
2. När du är i ett annat land måste du stå ________ med att du inte alltid kan förstå allt.
3. Vi damp ________ i en fruktansvärd kris i vilken miljoner kineser hungrade.
4. Våra fantasier om grekerna stämde inte. Under resan fick vi tänka ________.
5. Not Jet rekommenderar resenärer att turas ________ med grannen att sitta på en stol.
6. Många utvecklar tidigt sitt behov av spänning och det håller ________ sig upp i medelåldern.
7. Odysseus hade dragit ________ sig havsguden Poseidons vrede.
8. När vi har sparat ________ till en reskassa far vi iväg.

Öva partikelverb
Öva prepositioner

E Satsadverbial

Välj bland följande satsadverbial och sätt in dem på rätt plats i meningarna. Alla ska användas:

i allmänhet i synnerhet lyckligtvis visserligen självklart nämligen nödvändigtvis egentligen till och med tvärtom

1 När han var liten följde han med sopgubbarna för att ta reda på vart soporna ________________ tog vägen.

2 Hans stora intresse för olika samhällen ________________ och politik samt maktfördelning ________________ gjorde att han såg som sitt uppdrag att undersöka dessa olika världar.

3 ________________ var det hans kunskaper i kinesiska som tog honom bortom fasader som andra hade mycket svårare att ta sig fram till.

4 När det gällde Grekland fick de snabbt tänka om. Grekerna var ________________ inte de by- eller naturromantiker som de hade fantiserat om. De flesta de mötte var ________________ utpräglade stadsbor.

5 Vissa människor har ett stort behov av spänning, så stort att de ________________ är villiga att riskera livet för att få den kick, den upplevelse de behöver.

6 ________________ måste vi spara ihop till reskassan men väl ute i världen, kan vi, om väljer rätt plats, leva billigt.

7 Jag förstår inte varför vi ________________ måste börja så tidigt varje morgon. Kan vi inte ändra på det?

8 Vi var långt borta från närmaste samhälle när bensinen tog slut. ________________ hade vi en reservdunk i bakluckan.

Öva satsadverbial

Ordlista

25-öring, -en; -ar ett mynt med värdet 25 öre

A

à quatre mains fyrhändigt
abdikera, abdikerar avsäga sig tronen, avgå
absolut total, fullständig
allena ensam
allmänmänsklig/t något som gäller alla, generell, typisk
allomfattande fullständig, allsidig
allt som står i någons makt (står,stod,stått) allt man kan göra
ambition, -en; -er mål, vilja, fast beslut
ambivalens, -en tvekan, en känsla av att inte veta vad man vill, svårt att välja
amma, -n; -or kvinna som ger bröstmjölk åt andras barn
ana, anar tänka, föreställa sig, misstänka
anamma, anammar acceptera
and/e, -en; -ar karaktär, väsen, stämning
andas ut koppla av, känna sig lättad
andel, -en; -ar del (av det hela)
anföra (-för, -förde, -fört) säga, uppge
ange (-ger, -gav, -givit) lämna uppgift om, uppge
angelägen ivrig, mån om, intresserad
angelägenhet, -en; -er betydelse, intresse, affär
angeläget betydelsefullt, viktigt
angivelse, -n; -r anmälan om brott
anhängare, -n; pl. = sympatisör, allierad
aning, -en; -ar idé, tanke
ankarsmedja, -n; -or *här:* straffanstalt
anklagelse, -n; -er beskyllning, förebråelse
anknyta till (-knyter, -knöt, -knutit) förknippa med, koppla till, referera till
ankrad med ankaret nedsänkt, fast
anlägga (-lägger -lade -lagt) grunda, bygga, uppföra
anlända, anländer komma fram, nå resans mål
anpassa sig inrätta sig, vänja sig
anpassa, anpassar rätta efter
anpassning, -en inordning, acklimatisering
anpassningsförmåga, -n; -or samarbetsförmåga, förmåga att anpassa sig
anse (-ser, -såg, -sett) tycka, ha en åsikt
ansenlig stor, betydande
ansluta (-sluter, -slöt, -slutit) gå med i, bli medlem
ansluten/t med i, kopplad till
anspelning, -en; -ar antydning, hänsyftning, insinuation
anspråkslös/t enkel, diskret, modest
anstalt, -en; -er hem, anläggning, institut
anstränga sig, anstränger göra sitt bästa, skärpa sig
anta en lag (-tar, -tog, -tagit) godkänna, börja använda
antabus medel/medicin mot alkoholbegär
antropolog, -en; -er någon som forskar om olika folkgrupper
antyda (-tyder, -tydde, -tytt) visa på, vittna om
arbetsför om en person som kan arbeta
arkaisk/t gammal, ålderdomlig
armbåge, -n; -ar armleden, där armen böjs
arvtagare, -n; pl.= den person som ärver
aspekt, -en; -er synpunkt, sida av saken
atmosfär, -en; -er stämning, anda
attityd, -en; -er synsätt, mentalitet, sätt att se på saken, reaktion
autentisk/t äkta, genuin, verklig
av allt att döma enligt de uppgifter vi har, såvitt vi vet
avböja, avböjer tacka nej
avbön, -en; -er göra avbön: ångra sig, ta tillbaka
avfyra, avfyrar skjuta, avlossa skott
avfärda, avfärdar utesluta, avböja, säga nej till
avgränsad/t inom vissa gränser
avgöra (-gör, -gjorde, -gjort) bestämma
avgörande, -t; -n beslut; viktigt
avhandling, -en; -ar vetenskaplig skrift, doktorsavhandling
avlasta, avlastar hjälpa någon med t.ex. arbete, lätta bördan
avlida (-lider, -led, -lidit) dö
avlång/t långsmal, oval
avlägga (-lägger, -lade, -lagt) avlägga ett löfte: ge ett löfte
avlägsen (-lägset) på långt håll
avläsa, avläser tyda, tolka
avmattning, -en; -ar tillbakagång, minskning

avråda, avråder varna, uppmana att inte göra
avsaknad, -en brist på, vara utan
avse (-ser, -såg, -sett) mena, vilja säga
avsedd (för) gjord för, tänkt för
avseende, -t; -n punkt, synsätt, aspekt
avsikt, -en; -er mening, vilja, syfte
avsiktlig/t som görs med avsikt, planerad, välberäknad
avskaffa, avskaffar ta bort, dra in
avsky (-skyr, -skydde, -skytt) hata, tycka illa om
avskärma sig, avskärma skärma av, isolera
avslag, -et; pl. = nekande svar, nej
avslöjande som avslöjar, som visar sanningen
avspegla sig (i), avspeglar visa sig i, reflekteras i
avspänd/t lugn, naturlig, avstressad
avstå (-står, -stod, -stått) tacka nej, säga nej
avstånd, -et; pl. = längd, distans
avsäga sig (-säger, -sa, -sagt) avstå från, tacka nej till
avsätta (-sätter -satte -satt) reservera, lägga åt sidan, öronmärka
avta (-tar, tog, tagit) minska, försvagas
avtryck, -et; pl. = personligt märke
avvaktande väntande
avverka, avverkar klara av, hinna m m
avvika(-viker, -vek, -vikit) skilja sig från, vara olik
avvikande annorlunda, inte som andra

B

backpacker (eng) ryggsäcksturist
bana väg (för), banar hjälpa fram, underlätta
bana, -n; -or karriär, yrkesgren
bark, -en del av hjärnan
barnsadel, -n; -ar barnstol på cykel
basera sig på, baserar grunda sig på, bygga på
bedra, bedrar lura, svika
befinna sig (-finner, -fann, -funnit) vara, vistas
befruktning, -en; -ar konception
befrämja, befrämjar gynna, underlätta, arbeta för
befästa, befäster stärka, konfirmera
begrepp, -et; pl.= term, ord, uttryck
begripa (-griper, -grep, -gripit) förstå, fatta
begriplig/t som man kan förstå
begränsad trång, avgränsad, inskränkt
begå (brott) (-går, -gick, -gått) (fast fras), göra brott
begåvad talangfull, intelligent, skicklig
begåvning, -en; -ar intelligens, talang
begära, begär kräva
behagfull charmfull, behaglig
behandla, behandlar bete sig mot, uppföra sig mot
behärska, behärskar kunna, vara insatt i
behärskad lugn, kontrollerad
beige färglös
bejaka, bejakar vara positiv till
beklaga, beklagar be om ursäkt för
bekräfta, bekräftar visa, bevisa, intyga
bekräftad/t bevisad, intygad
bekräftelse, -n; -er bevis, styrkande; bevis på kärlek, "bli sedd"
bekänna, bekänner medge, tala om, erkänna
belasta, belastar tynga, besvära
belopp, -et; pl.= summa pengar
belysa, belyser förklara, komplettera
belägg, -et; pl.= bevis, stöd
belöna, belönar tacka för, premiera
bemästra, bemästrar behärska, klara av att använda
benediktinmunk, -en; -ar munk som tillhör benediktinorden
benägen beredd, villig, ha tendens att, ha anlag för
benägenhet, -en; -er tendens, svaghet
benämna, benämner kalla för
benämning, -en; -ar namn, term
berest som har rest mycket
bergsäker helt säker, "säker som berg"
berusande hänförande, entusiastisk
berättigad som har rätt att få (rösta)
beröring, -en; -ar kroppskontakt
beröva, berövar ta ifrån
besk/t frän, skarp, bitter
besked, -et; pl. = svar, meddelande, förklaring
beslagta (-tar, -tog, -tagit) ta i förvaring, konfiskera, ta i beslag
bestå (i) (-står, -stod, -stått) innebära, utgöras av
bestå av (-står, -stod, -stått) innehålla, omfatta
bestörtning, -en; -ar häpnad, förskräckelse
beta av, betar *här:* arbetar med, läser
beteckning, -en; -ar benämning
beteende, -t; -n uppträdande, handlingssätt, attityd

beteendemönst/er, -ret; -ren handlingsmönster, typiskt beteende
betingad/t orsakad av, bestämd av
betrakta, betraktar uppfatta, se på
betydande stor, viktig
betydligt mycket, avsevärt
bevaka, bevakar se efter, hålla ordning på
bevara, bevarar vårda, rädda, konservera, hindra att något går förlorat
bevisligen klart, uppenbart
bidra (till) (-drar, -drog, -dragit) hjälpa till med, medverka, ge
bidra med (-drar, -drog-, dragit) medverka till, hjälpa
bidragsförskott, -et; pl.= ersättning från försäkringskassan
(bi)-drottning, -en; -ar hona i bisamhället
bilburen person som använder bil
binda upp sig (binder, band, bundit) lova, förbinda sig
biodlare, -n; pl. = en person som har bin för att producera honung
bisarr/t konstig, egendomlig
bitter/t besviken, hatfull
björk, -en; -ar träd med vit stam
blankis, -en; -ar is som är blank, hal
blankt nej / blankt avslag nej direkt utan diskussion
blatte, -en; -ar nedsättande för invandrare
blek/t utan färg
blekna, bleknar *här:* försvagas, avta
blick, -en; -ar ögon
blid mild, vänlig
blixtsnabbt snabbt som blixten, mycket snabbt
blodsfrände, -n; er gammalt ord för släkting
blotta, blottar visa öppet
blunda, blundar stänga ögonen
blåsa upp, blåser överdriva, förstora
bläddra igenom, bläddrar gå igenom, söka igenom
bläddra, bläddrar vända blad i bok, tidning
blänga, blänger se argt på, titta ilsket på
blöt/t våt
boklig/t lärd, litterär
bokstavligen exakt, i egentlig mening, (inte som metafor)
bolla, bollar byta mellan sig
borgarråd, et; pl.= kommunal ämbetsman i Stockholm
borra in, borrar trycka in
bortom på andra sidan om, förbi
bortse från (-ser, -såg, -sett) glömma, stryka ett streck över
bortsett från med undantag av, frånsett
bortskalad/t som man har skalat bort (tagit bort)
botemed/el, -let, pl.= bot, medicin
boven i dramat felet, den /det som orsakar felet
bransch, -en; -er affärsgren, specialitet
briljant utmärkt, lysande
brist, -en, -er saknad, underskott, något fattas
bristande otillräcklig, som inte räcker
"brorsan" bror
brutal/t hård, grym
bruten som uttalas annorlunda, med annorlunda accent
bruten/t knäckt, förstörd
bry sig om, bryr intressera sig för, tycka om
brylling, -en; -ar **"tredje - fjärde** kusin"
bryta upp (bryter, bröt, brutit) ge sig av, avsluta, lämna
bräcka, bräcker vara bättre, få bättre resultat, överträffa
brädstapel, -n; lar hög med brädor
buga, bugar böja huvudet, fjäska
bullrig/t högljudd
burdus klumpig, brutal, osmidig
buse, -n; -ar skurk, ligist
bägge båda
bävernylon, -et; pl.= material för vinterkläder
bödel, -n; -ar person som verkställer dödsdomar
bög, -en; -ar homosexuell man
bökig/t klumpigt, opraktiskt
böldpest, -en, -er svår smittosam sjukdom med bulor/bölder på huden
bönfalla (-faller, -föll, -fallit) vädja, be om
böter straff i form av pengar

C

ceremoniel, -et; pl. = ordning, ritual
cirkulär som går runt i cirkel
cred uppskattning
cyklop, -en; -er enögda jättar som Odysseus träffar på under sin resa

D

dala ner, dalar sakta falla ned
dalkulla, -n; -or kvinna från Dalarna
dalmas, -en; -ar man från Dalarna
definierad/t beskriven, förklarad
demografi, -n vetenskap om befolkningens förändring
den skyldige/skyldiga personen som har begått felet

despoti, -n;-er godtyckligt förtryck
dessemellan under mellantiden, i pauserna
det förflutna den tid som varit
"det slog mig" (slår, slog, slagit) jag förstod plötsligt
det är ingen fara det är inget att bry sig om
diffus oklar, obestämd
dilemma, -t; -n svårighet, svårt avgörande
dimension, -en; -er betydelse
dimpa ner (dimper,damp,dumpit) komma oväntat, dyka upp, hamna
dimridå, -n; -er något oklart, ridå av dimma, som döljer information
dingla, dinglar hänga, slänga
disig dimmig, oklar
diskriminera behandla orättvist
distans, -en avstånd
distrahera, distraherar störa, splittra
djupverkan (en) djupt intryck, påverkan
djärv orädd, modig, vågad
doft, -en; -er vällukt, parfym
doldis, -en; -ar en känd person som inte vill visa upp sig privat
domän, en; -er område
donera, donerar skänka, ge
dop, -et; pl. = namngivning
dra i väg (drar,drog,dragit) åka, sticka iväg
dra på sig (drar, drog, dragit) råka ut för, bli smittad av
dra sig för (drar, drog, dragit) tveka, försöka undvika, ogilla
dra till sig (drar, drog, dragit) absorbera, locka
dra ut på tiden (drar, drog, dragit) ta lång tid, ta längre tid än man tänkt sig
drabbas (av) råka ut för, utsättas för
drag, -et; pl. = kännetecken, egenskap, inslag, nyans
dragningskraft, -en; -er lockelse, attraktion
dramatisk/t våldsam, allvarlig, väldigt mycket
dramaturgiskt som en del av dramat
dras med (dras, drogs, dragits) göra som andra, följa efter
drastisk/t djärv, rakt på sak, målande; överdriven, som en karikatyr
drift, -en; -er begär, lust, instinkt
driftig företagsam, handlingskraftig
driva på (driver, drev, drivit) föra framåt, sätta press på
driven/t tränad, skicklig
drivkraft, -en; -er drivande kraft, motor
dromomani, -n sjuklig vandringslust
dryfta, dryftar diskutera, tala om
dryg/t *här:* stor
dröja, dröjer ta tid
dua säga "du" till någon
duga (duger, dög, dugt) passa, vara god nog, räcka till
dygd, -en; -er god moral, god egenskap
dyka upp, (dyker, dök, dykt) visa sig, komma in i bilden
dyrka, dyrkar avguda, älska, starkt beundra
dyrkan (en) beundran, hängivenhet, kult
dyster/t nedstämd, sorgsen
dåvarande tidigare, förra, den tidens
dämpad stillsam, behärskad
dänga, dänger slå, slänga
där sig bör på en passande plats
därigenom på det sättet, på så sätt
dölja (döljer, dolde, dolt) inte visa, gömma

E

effekt, -en; -er verkan, följd
efter hand så småningom, steg för steg
efterkrigstiden från andra världskrigets slut och framåt
egendomlig/t konstig, underlig, märklig
egenhet, -en; -er kännetecken, typiskt drag
egenskap, -en; -er anlag, karaktärsdrag, förmåga
egoism, -en; -er självupptagenhet, själviskhet
egoistisk/t självisk, som bara tänker på sig själv
element, -et; pl.= beståndsdel, del, komponent
elitism, -en som tror på en elit, att några är bättre än andra
emanera , emanerar komma från, utgå från
emellertid dock, i alla fall, (men...)
emotionellt känslomässigt, vad gäller känslorna
empati, -n inlevelseförmåga, medkänsla
en kammare, -n; pl.= (gammalt) rum
endimensionell/t ensidig, enögd
enfald, -en dumhet, oförstånd
engagemang, -et; pl.= uppdrag, kontakt
enhetlig likartad, sammanhängande
enkelriktad väg som bara får användas i en riktning
enkät, -en; -er frågeundersökning
ensidig begränsad, visa bara en sida/en sak

enskild för sig själv, privat, avskild
enslig/t isolerad, folktom, avsides
enstaka något enda, något här och där, tillfälligt
enstämmig som tycker lika, utan undantag
enstöring, -en; -ar någon som helst arbetar ensam
entusiasm, -en iver, liv och lust
entydig/t tydlig, klar
enzym, -et; pl.= ämne som katalyserar kemiska reaktioner i levande organismer
e-padda,-n; -or surfplatta, I-pad
epos, -et; pl.= berättande dikt
erfara (-far, -for, -farit) få lära sig, känna, vara med om
erkänna, erkänner medge, säga som det är
ersätta (-sätter, -satte, -satt) byta ut, efterträda
etablera sig bli accepterad, bli känd
etablera, etablerar anlägga, öppna, starta
etnocentrism (en) att se den egna kulturen som mått på vad som är rätt
etnografisk som studerar och jämför olika kulturer
etnolog, -en; -er person som studerar olika kulturer
ett hederligt handtag ett arbete
eurocentrerad/t att sätta Europa i centrum
eventuell/t möjlig, tänkbar
evig/t för alltid, utan slut
evolutionsprocess, -en; -er gradvis utveckling
exekution,-en;-er verkställande av dom
expandera, expanderar göra större, vidga
explosionsartad/t som en explosion, oerhört snabbt
exponering, -en; -ar uppvisning, granskning
extraordinär/t mycket speciell, enastående

F

faderlig/t som en fader, som en pappa
faktisk verklig
fallskärmsavtal, -et; pl. = förmån för chefer, pengar till chefer som slutar
famla, famlar treva, pröva sig fram
fara illa (far,for,farit) ta skada, må dåligt
fara, -n; -or risk, farlighet, hot
fas, -en; -er period
fasad, -en; -er framsida, exteriör
fascination, -en beundran, dragning till, stort intresse
fascinera, fascinerar väcka stort intresse, förtrolla
fascineras (av) fängslad av, förtrollad av, tjusad av
fenicier handelsfolk som var bosatta längs kusten där Libanon nu ligger.
fenomen, -et; pl.= företeelse, faktum, omständighet
fiffig fyndig, smart
fik, -et; pl.= café
fila på, filar bearbeta, finputsa
filtrera, filtrerar skilja mellan viktigt och mindre viktigt, rena
finna sig i (finner, fann, funnit) stå ut med, tåla
finnas till (finns, fanns, funnits) vara där
fixerad (vid) bunden, fastlåst, onaturligt intresserad av något
fjärranifrån från långt borta, från fjärran
fladdra, fladdrar blåsa hit och dit
flamma upp (flammar) bli upprörd eller arg
flexibilitet, -en; -er förmåga att anpassa sig, förmåga att vara smidig
flina upp sig, flinar se glad ut
flina, flinar le, skratta
flirta, flirtar visa sig intresserad av **flock, -en; -ar** grupp
flockas samlas i stora grupper
flora, -n; -or en massa, en mängd
florera, florerar vara utbredd, blomstra
flyta på (flyter,flöt,flutit) gå bra, med "flyt"
flytande lätt, utan störningar
flöda, flödar finnas mycket av, strömma
flödande riklig, forsande
fnittra, fnittrar småskratta
fnysa åt (fnyser, fnös, fnyst) se ned på, vara nedlåtande mot
fonetisk/t som har med ljud och uttal att göra
fordra, fordrar kräva
fordring, -en; -ar krav
fornsvenska –n gammal svenska som talades och skrevs ca 1200–1500
fostra, fostrar uppfostra
fotgängare, -n; pl.= gående, person som går
framfart, -er; -na det som går mycket snabbt framåt
framhålla (-håller, -höll, -hållit) lyfta fram, betona, hävda
framkalla, framkallar orsaka
framstå (-står, -stod, -stått) framträda som, visa sig som
framstå som (-står, -stod, -stått) visa sig vara, likna
framställa, framställer tillverka, producera
framträda (-träder, -trädde, -trätt) synas, märkas

framöver senare, den närmaste framtiden
frasig/t med takt, med rytm
frekvens, -en; -er antal, vanlighet, täthet
frenetiskt intensivt, rasande
fresta, frestar locka
frigjord någon som lever utan att titta på hur andra gör
frigöra sig (-gör, -gjorde, -gjort) göra sig oberoende av, befria sig
frukta, fruktar vara rädd för
fruktan rädsla
fruntimmer, -ret; pl. = kvinna (skämtsamt eller nedsättande)
fruntimmersaktig sägs ibland om en man som beter sig som en kvinna
frustration, -en besvikelse, maktlöshet
frustrerad maktlös, besviken
frustrerande förvirrande, något som känns som en motgång
frysa till (fryser, frös, frusit) plötsligt inse en fara, känna sig obehaglig till mods
fräck/t djärv, tuff
främja, främjar arbeta för, bidra till
främling, -en; -ar obekant, någon man inte känner
fullkomlig/t felfri, perfekt
fullkomligt helt, totalt
fundamental/t grundläggande, i botten
funktionell/t praktisk, väl fungerande
funktionsdomän, -en; -er användningsområde
furiös jättearg, ilsken
fylla en funktion, fyller spela en roll, användas som
fylla i, fyller skriva i
fyndig/t påhittig, fiffig, idérik, praktisk
få syn på (får, fick, fått) upptäcka
få till stånd (får, fick, fått) skapa, starta
få utlopp för ge uttryck för, kanalisera
fån, -et; pl.= dumskalle, idiot
fånig löjlig, dum
fåtal, -et några få, enstaka
färre (få, färre) mindre antal, inte lika många
fästa ögonen på, fäster titta på
föl, -et; pl.= hästens unge
följaktligen därför, alltså, som konsekvens
för gott för alltid
förakta, föraktar se ned på, ta avstånd från
föraktfullt nedlåtande, hånfullt, sarkastiskt
förankrad /t fast, rotat, förbundet med
föranleda, föranleder orsaka, ge anledning till
förarga, förarga reta upp, göra någon arg
förargligt retfullt, tråkigt
förbanna, förbannar fördöma
förbannad arg
förbindelse, -n; -er kontakt, relation
förbisedd/tt bortglömd, försummad
förbli (-blir, -blev, -blivit) fortsätter vara
förbluffa, förbluffar överraska, förvåna
förbrylla, förbryllar förvirra
förbränna, förbränner omsätta i kroppen
förbunden/t (med) hänga ihop med, höra ihop med
fördel, -en; -ar det som är bra, förmån, plus
fördjupa sig (i), fördjupar sätta sig in i, specialisera sig på
fördom, -en; -ar ogrundad uppfattning, förutfattad mening
fördragsamhet, -en förståelse, tolerans
fördärv,-et olycka, fall, undergång
fördöma, fördömer kritisera, skarpt ogilla
förebråelse, -n; -er ogillande, tillrättavisning, kritik
förebrående kritisk, ogillande
föredra, föredrar tycka mer om, gilla bättre
förefalla (-faller, -föll, -fallit) verka, tyckas, se ut att vara
föregå (-går, -gick, -gått) komma före, hända före
föregångare, -n; pl. = den person som började, pionjär
föreläsa, föreläser hålla föredrag eller föreläsning
föremål för vara föremål för människors fantasier = vara den som människor fantiserar om
föremål, -et; pl.= sak, ting
föreställa sig (-ställer, -ställde, -ställt) tänka sig, drömma om
föreställa sig, föreställer tänka sig, sätta sig in i, förstå
föreställning, -en; -ar bild, uppfattning, fantasi
föreställning, -en; -ar bild, tanke, idé
företa (-tar, -tog, -tagit) göra
företeelse, -n; -er fenomen, händelse, sak
företräde, -t; -n rätt att köra först, förkörsrätt
förfasa sig, förfasar tala om att man tycker mycket illa om något
förflackas få sämre innehåll, bli enklare
förflutet förhistoria
förfäder (pl) tidigare generationer, äldre släktled
förfärligt väldigt, hemskt
förföra, (-för, -förde, -fört) locka till sex

förgäta, förgäter (gammalt) glömma
förgäves utan resultat, onödigt
förgäves utan att det hjälper, utan resultat
förhindra hindra, stoppa
förhålla sig (-håller, -höll, -hållit) bete sig, handla
förhålla sig (till) (-håller, -höll, -hållit) här hur nära eller långt det är mellan platser
förhållande, -t; -n relation
förhållandevis jämförelsevis, relativt, tämligen, ganska
förkasta, förkastar avvisa, starkt ogilla, ta avstånd från
förknippa, förknippar koppla ihop, associera
förkrossande enorm, väldig
förlag, -et; pl.= de som ger ut böcker
förlamad paralyserad, orörlig
förlängt utökat, längre
förlöpa, förlöper förflyta, gå
förmaning, -en; -ar råd, varning, tillsägelse
förminskande inskränkt, överlägsen
förmodade trolig, så som man antar att det ska bli
förmyndare, -n; pl. = vårdnadshavare, beskyddare
förmå, förmår kunna, orka, klara av
förmåga, -n; -or läggning, kunnande, kapacitet
förmån, -en; -er fördel, privilegium
förmögen rik
förmögenhet, -en; -er egendom, rikedom, pengar
förnedrande kränkande, förödmjukande
förneka, förnekar neka till, inte erkänna
förnuft, -et; pl.= förstånd, klokhet, tankeförmåga
förnärmad sårad, förolämpad
förnödenhet, -en; -er nödvändiga saker
förolämpning, -en; -ar skymf, oförskämdhet
förort, -en; -er bostadsområde utanför en större stad
förorättad förolämpad, kränkt
förpliktelse, -n; er ansvar, band
förr eller senare så småningom, med tiden
förringa, förringar tala nedsättande om, undervärdera
förräderi, -et; -er svek
försaka, försakar avstå från, vara utan
förse (-ser, -såg, -sett) utrusta skaffa
försedd med utrustad med
försiggå (-går, -gick, -gått) pågå, hålla på, äga rum
försjunka i (sjunker, sjönk, sjunkit) fördjupa sig i, bli helt upptagen av
förskaffa sig, förskaffar skaffa sig
förskjuta (-skjuter, -sköt, -skjutit) flytta åt ett håll, förändra
förskonad räddad från
förslå (-slår, -slog, -slagit) räcka till, vara nog
förspilla, spiller slösa, förstöra
förstnämnda den först omnämnda
förstärkning, -en; -ar hjälp, tillskott
försummad/t som man inte skött bra, som man slarvat med
försvenska göra svensk
försynt hänsynsfull, tillbakadragen
försörja sig/någon, försörjer betala det nödvändiga, mat, husrum, kläder
försörjare, n; pl.= den som betalar för mat, hyra, kläder
försörjning, -en; -ar pengar för att klara det dagliga livet
försörjningsanstalt, -en; -er (gammalt) hem för personer som inte kan försörja sig själva
förtjust glad och nöjd, belåten
förtroendeingivande ger förtroende, ser ut som någon man kan lita på
förtränga, förtränger dölja för sig själv, undertrycka
förundra sig över, förundrar bli förvånad över, stå frågande inför
förundran förvåning, undran
förutbestämd/t bestämd från början, predestinerad
förutsatt att om, såvida
förutspå (-spår, -spådde, -spått) förutsäga, ge prognos
förutspå, förutspår spå, förutsäga
förutsägelse, -n; -r prognos, tips
förutsätta (-sätter, -satte, -satt) ställa som villkor, utgå ifrån
förutsättning, -en; ar villkor, omständighet
förvalta, förvaltar sköta, ha ansvar för, administrera
förvirring, -en; -ar oklarhet, kaos
förvränga förändra, göra våld på, parodiera
förvärva, förvärvar skaffa sig
förändringsbenägen vara benägen att förändra något
förödande katastrofal, destruktiv, förstörande
förödmjukelse, -n; -r kränkning, förolämpning

G

galge, -n; -ar som man hänger kläder på

gallra, gallrar rensa bort, sortera ut, välja ut de bästa
gap, -et; -en stor klyfta, avgrund
gasta, gastar skrika
ge upp (ger, gav, givit) backa, inse att det inte går
ge vid handen (ger, gav, givit) leda till en slutsats, ge ett resultat
gedigen grundlig, omfattande
gemensam/t delad
generad blyg, besvärad
generalisera se på alla på samma sätt
generas bli blyg, bli generad
generell/t allmän, övergripande
generös/t godhjärtad, öppen och snäll
genial/t lysande, fyndig
genombrott, -et; pl. = första framgång en författare eller artist har, succé
genomdriva (-driver, -drev, -drivit) tvinga fram, få igenom,
genomföra (-för, -förde, -fört) utföra, sluföra
genomskinlig/t transparent, som man ser genom
genomskåda, genomskådar förstå, avslöja, demaskera
genomsnitt, -et; pl.= medeltal
gensvar, -et; pl.= bemötande, respons, svar
gentemot mot
genuin/t äkta, naturlig, autentisk
genväg, -en; -ar en kortare, närmare väg
gest, -en; -er rörelse med handen, tecken
gestalt, -en; -er figur, person
gestalta, gestaltar framställa, levandegöra
given/t självklar
givetvis naturligtvis, självklart
glesbygd, -en landsbygd, glest med människor
glidande rör sig på skalan
glutta, gluttar titta i smyg, titta snabbt
gnaga, gnager nöta, tugga
googla, googlar använda Google
gotisk/t byggnadsstil från medeltiden
grabb, -en; -ar pojke
grabbgäng, -et; pl = en grupp (gäng) killar (män)
gradvis steg för steg, successivt
granska, granskar undersöka, inspektera
granskande, -t, -n att granska, titta noga på
granskare, -n; pl.= person som granskar, rättar, ser igenom
grepp, -et, pl. = metod, teknik
grindstolpe, -n; -ar påle av trä, del av grinden, del av ingången
grov/t stor
grubbla, grubblar tänka djupt, fundera
gryning, -en; -ar tidig morgon, solen går upp
gräma, grämer irritera, förarga, reta
gröt,-en; -ar kokas ihop av gryn och vatten
"Gud som haver" början på bön för barn
gudomlig/t helig, gudalik
gulligt sött, rart
guttural/t ljud från bakre delen av munnen, hes, sträv
gynna, gynnar favorisera, föredra, privilegiera
gå husesyn gå runt och titta på hela huset/lägenheten
gå i arv ärva, från förälder till barn
gå miste om (går,gick,gått) bli utan, förlora
gå på sparlåga inte gå med full kraft, gå långsamt
gå på tå (går, gick, gått) smyga, gå tyst
"gå upp för mig" att jag snart förstår, fattar
gå ut på (går, gick, gått) innebära, ha till syfte
gångbar/t som fungerar bra, användbar
gåtfull hemlighetsfull, förbryllande
gåva, -n; -or *här:* begåvning, talang
gällande rådande, som gäller nu
gäng, -et; pl. = en grupp kompisar, vänkrets
gärningsman, -nen; männen brottsling, den skyldige
göra bort sig (gör, gjorde, gjort) skämma ut sig, bära sig dumt åt
göra sällskap (gör, gjorde, gjort) följas åt, gå tillsammans

H

ha koll på veta, känna till
ha reda på veta, känna till
hackig stammande, knagglig, ryckig
haka på, hakar följa med, anknyta till
haka upp sig, hakar inte fungera, trassla till sig, hänga upp sig
hallick, -en; -er kopplare, kopplar prostituerad med kund
halt, -en; -er grad, procent, del, mängd
halvera, halverar minska med 50%, bara hälften kvar
halvsekel 50 år
handflata, -n; -or handens insida
hantera, hanterar sköta, behärska

harm, -en vrede, ilska, upprördhet
havandeskap, -et; pl.= graviditet
heja, hejar säga hej
hejda, hejdar stoppa
hejdlös som inte går att stoppa, överdriven
helig/t gudomlig, fri från synd
helskinnad oskadd, oskadad, välbehållen
hemkär som tycker om att vara hemma
hemlis, -en; ar hemlighet
Herrans förmaning Guds ord
heterogen olika, olikartad
hierarkisk med rangordning, med gradskillnad
hind/er, -ret; -ren svårighet, motstånd
hisnande fantastisk, svindlande
hitta på, hittar fantisera
hjälmtvång, -et; pl.= lag om att man måste ha hjälm när man cyklar
hjälpligt så där, någorlunda bra
hoj, -en; -ar cykel
homogen lika, likartad, enhetlig
honnörsord, -et; pl. = viktigt ord, uppskattat ord
horhus, -et; -en bordell
hov, -et; pl. = kungafamiljen, platsen där de bor och personer som sköter hovet
huligan, -en; -er bråkmakare, ligist, buse
hummande, -t; -n säga "hum, hum"
hur som helst *här:* i alla fall, ändå
huvudsakligen till största delen
hyckleri, -et; -er falskhet, skenhelighet, hypokrisi
hygglig snäll, trevlig
hysa, hyser känna
hålla i längden (håller, höll, hållit) hålla länge
hålla i sig, (håller, höll, hållit) bestå, finnas kvar
hålla isär (håller, höll, hållit) skilja på, separera
hålla låda (håller, höll, hållit) prata mycket
hålla med (håller, höll, hållit) tycka lika, instämma
hålla på (att) (håller, höll, hållit) *här:* vara nära, vara på väg
hålla på (håller, höll, hållit) ha som favorit
hålla reda på (håller, höll, hållit) ha koll på, kontrollera
hålla sams vara överens, vara vänner
hålla sig i form ha god kondition, vara på topp
hårtillplattande något (t.ex. hjälmen) som gör håret platt
häftig *här:* stark, spännande
hämmad blockerad, ofri, inbunden, blyg
hämtning, -en; -ar att hämta
händig/t praktisk, duktig med händerna
hänga ihop ha samband med
hänga med, hänger förstå, fatta
hänvisa (till), hänvisar peka på, skicka vidare till
häpna, häpnar bli förvånad
härad, -et; pl.= (gammalt ord för område med samma domstol)
härd, -en; -ar centrum, utgångspunkt (ursprungligen eldstad, spis)
härda ut, härdar ut klara av, orka, hålla ut
härkomst ursprung
härma, härmar ta efter, göra lika, imitera
häromkvällen för några kvällar sedan
härstamma från, härstammar ha familjeband, komma från
hävda sig själv, hävdar försvara sin plats, vinna
hävda sig, hävdar göra sig viktig, göra sig gällande, konkurrera
hävda, hävdar påstå, framhålla, kräva
höghusfält,-et; pl.= stor yta med höga hus
högljutt med hög röst
högtalare, -en; -na informationsradio i t.ex. tunnelbanan
höns, -et; pl.= höna
höra ihop (hör, hörde, hört) passar bra tillsammans
höra till, hör höra hemma, ingå, räknas till
höskulle, -n; -ar hög med hö
hövlighet, -en artighet
hövligt artigt

I

i allmänhet i stort sett, vanligen, i regel
i fjol förra året
i folkmun så som folk pratar, familjära uttryck
i genomsnitt i medeltal
i längden under en längre tid
i medeltal i genomsnitt
i närheten nära
i och med *här:* efter, samtidigt som
i onödan utan orsak
i samma veva samtidigt
i själva verket egentligen, faktiskt
i släptåg efter sig
i smyg i hemlighet
i snitt i genomsnitt
i spåren av som resultat, som följer efter
i stort sett så gott som, nästan
i synnerhet särskilt, framför allt, speciellt
i takt med samtidigt som, med samma fart som

iaktta (-tar, -tog, -tagit) titta på, betrakta, noga se på, observera
icke-verbal utan ord, ordlös
ideligen gång på gång, hela tiden
identifierar sig (med) känna igen sig i, känna sig som
ideologisk/t som bygger på idéer, värderingar
idyll, -en; -er litet paradis, härlig plats
ignorera, ignorerar inte bry sig om, inte ta notis om, strunta i
ihjäl till döds
ihjälsvultne perfekt particip av svälta ihjäl
ihågkommen/t perfekt particip av komma ihåg
ihärdighet, -en envishet, uthållighet, energi
ihärdigt flitigt, träget, utan att tröttna
Ikeamässig som visar Ikeas stil, design, värdering
illa dold dåligt gömd
imbecill dum, idiotisk
imponera, imponerar göra intryck på, fylla med respekt
imponerad full av beundran och respekt
improvisation, -en; -er något oförberett, något spontant som man inte har planerat
improvisera, improviserar göra något utan förberedelse
impuls, -en; -er infall, plötslig lust
impulsiv spontan, utan plan
inbringa, inbringar skaffa
inbrytning, -en; -ar då man kommer emellan, tränger sig in
inbunden reserverad, som inte visar sina känslor
incident, -en; -er mindre olyckshändelse
indikera, indikerar visa, tyda på
individuell personlig, privat
infallsvinkel, -n; -ar synpunkt, perspektiv, synvinkel
infinna sig (-finner, -fann, -funnit) komma, dyka upp
inflytande, -t; -n inverkan, påverkan
infödd född i landet, *här:* med engelska som modersmål
inföding, -en; -ar infödd invånare, som är född på platsen, *här:* som är född med internet
ingrepp, -et; pl.= inblandning, ingripande
ingripa (-griper, -grep, -gripit) blanda sig i, göra en insats
ingå (går, gick, gått) vara en del av
ingång, -en; -ar *här:* öppning
initiativ, -et; pl.= första steg, början
inkarnerad förkroppsligad, personifierad
inkludera, inkluderar räkna in, medräkna
inkräkta, inkräktar tränga sig in, störa
inkännade med inlevelse, med empati
inleda (-leder, -ledde, -lett) börja
inlemma förena med, ingå i
inlemmad förenad med, integrerad
inlevelse, -n; -r förståelse, medkänsla
inlägg, -et; -en *här:* det man skriver på Facebook
innebära (-bär, -bar, -burit) gå ut på, betyda, medföra
innebörd, -en; -er betydelse, mening, innehåll
innehav, -et; pl. = förråd
innersta som ligger längst in
innerstan centrala delarna av Stockholm
innesluta, innesluter ta med, innefatta, involvera
inrikta, inriktar ställa in sig på, fokusera på
inrutad noga planerad, schemalagd
inrätta sig, inrättar ordna det för sig, anpassa sig
inrätta, inrättar installera, sätta in
insats, -en; -er prestation, bidrag, arbete
inse (-ser, -såg, -sett) förstå, begripa
inseminera, inseminerar befrukta på konstgjord väg, assisterad befruktning
insikt, -en; -er förståelse, kunskap
inskränka, inskränker begränsa, minska, reducera
inslag, -et; pl. = del, komponent
instifta, instiftar grunda, upprätta
instiftelse, -n; -er skapelse, stiftelse, akt
instinkt, -en känsla, inre röst, intuition
instinktiv/t utan att tänka efter, spontan
inställd kommer inte att äga rum, går inte
inställning, -en; -ar åsikt, attityd, uppfattning
inställsam/t fjäskig, tillgjord, överdrivet vänlig
instämmande, -t; -n medhåll, stöd
intala, intalar övertyga sig själv
inte – någondera ingen av dem, ingendera
inte ens inte heller, inte alls
inte ta hänsyn till strunta i, bortse från
integration, -en samordning, sammansmältning till en helhet
integrera förena, anpassa
integritet, - en självständighet

interagera, interagerar fungera tillsammans
interkulturell/t mellan olika kulturer
interpellera, interpellerar en riksdagsledamot ställer en fråga till ett statsråd i riksdagen
intimitet, -en närhet, förtrolighet
intimt djupt, nära
intrig, -en; -er planerad handling, händelse
intryck, -et; pl. = känsla, uppfattning, påverkan
inträffa, inträffar hända, äga rum, tilldra sig
intyga, intygar försäkra
invand/t gamla vanliga, som man är van vid
invid nära, bredvid
inviga, -viger öppna med en ceremoni, ta i bruk
invigd de som känner till (de som känner till tecknen)
invändning, -en; -ar reservation, protest
inälvor inre organ (t ex mage, lever, njure)
irrande, -t; -n planlös färd

J

"jag fick stirr" "ögonen fastnade", då man stannar upp och tänker med stirrande ögon
jaga upp sig, jagar bli mer och mer upprörd, nervös och stressad
jargong, -en; -er gruppspråk, yrkesspråk
JMK institutionen för journalistutbildning, journalistskola
joller, -ret "barnspråk" , ljud – inte ord
jädrigt slang: mycket
jäkta, jäktar stressa, skynda sig
jämförelsevis relativt, om man jämför med andra
jämgammal lika gammal
jämlike, -n; -ar jämställd, lika bra som den andre
jämlikt likvärdigt, rättvist
jämra sig, jämrar klaga med höga ljud
jämställd/t på samma nivå som, likställd, likvärdigt, rättvist
jämställdhet, -en; -er att vara på samma nivå, att ha samma rättigheter
jämt alltid, hela tiden
jämt och ständigt alltid, hela tiden
jämte bredvid
jättelikt enormt, jättestort

K

kamin, -en; -er ugn för uppvärmning av rum
kanta, kantar följer med, finns i kanten
karg/t fattig, torftig
karriärkvinna, -n; -or yrkeskvinna som vill klättra uppåt i karriären
kartlägga (-lägger, -la, -lagt) beskriva, utforska
kasta en blick på snabbt titta på
kategorisera, kategoriserar dela in i klass, grupp, sort
kedjebrev, -et; pl = ett brev som skickas till alla vänner, ibland för att vinna något
kalejdoskop, -et; en *här:* en mängd olika, mångskiftande
keps, -en; -ar mössa med skärm
kick, -en; -ar nöje, stimulans, lyckokänsla
kids – en ungdomar
kinkigt besvärligt
klaga, klagar protestera
klamra sig fast (vid), klamrar hålla hårt i, hänga sig fast
"klapp på axeln" beröm, uppmuntran
klassa, klassar bedöma
kliché, -n; -er stereotyp, schablon
klinga av, klingar minska
kliv, -et; pl.= steg
klyfta, -n; -or *här:* skillnad, avstånd
klyscha, -n; -or kliché, schablon, tomma ord
kläcka ur sig, kläcker säga
klädkod, -en; er sätt att klä sig
klämmer mig förbi tränger mig fram mellan borden
knappt nästan inte
knepig/t underlig, konstig, svår, besvärlig
knuffa till, knuffar stöta till, puffa
kodord, -et; pl.= hemliga ord
kofta,-n; -or en sorts tröja
kognitionsvetare, -n; pl.= psykolog med speciell inriktning
kolla, kollar kontrollera, ta reda på; titta
"kollo" = barnkoloni sommarläger, feriehem
komma ut (kommer, kom, kommit) publiceras, ges ut; tala om att man är homosexuell
kommunicera, kommunicerar meddela sig med andra
komplex/t som består av många delar, utvecklat
komplexitet, -en invecklad situation, med många svårigheter
komplicerad/t invecklad, med många svårigheter
komplikation, -en; -er svårighet
kompromissa, kompromissar gå en medelväg, mötas på halva vägen
konfirmation, -en; -er ceremoni i kyrkan vid första nattvarden

konkret verklig, något man förstår direkt

konsekvens, -en; -er följd, resultat

konsensus (en) samförstånd, samsyn, enighet

konstant hela tiden

konstaterande som en reflexion

konstgjord/t artificiell, onaturlig

konsumkasse, -n; -ar kasse från Konsum

kontroversiell/t omdiskuterad, ifrågasatt, som väcker olika känslor

konvention, -en; -er samhällets oskrivna lag, bruk, tradition

konvertera, konverterar byta religion

koppla av, kopplar slappna av, relaxa

koppla loss, kopplar skilja från, ta bort från

koppleri, -et; -er sammanföra prostituerade och kunder för att tjäna pengar

koppling, -en; -ar samband

korkad/t dum, knäpp, idiotisk

korrigera, korrigerar rätta

kortsiktig det som rör den närmaste tiden, kort planering, "för dagen"

kovulsivisk/t krampaktig

kramgod charmig, mjuk, gullig

krav, -et; pl.= något man måste göra

kreativ/t idérik, nyskapande

kreol ett kolonialspråk, t.ex. franska, som blandats med lokalt ordförråd och grammatik

krets, -en; -ar grupp, sällskap, de som hör ihop; cirkel, ring

kriteri/um, -et; -er krav, kännetecken

krog, -en; -ar restaurang, café, lokal där det säljs vin och öl

kroka till (krokar) göra rak till krokig

krya på sig bli frisk

kryddfattig kryddsvag, utan starka kryddor

kryddsvag utan starka kryddor

krypta, -n; -or gravvalv, gravkapell, kyrkorum

kryssa, kryssar gå från det ena till det andra, bokstavligt: segla i sicksack mot vinden

krångla till, krånglar trassla till, komplicera

kräk, -et; pl.= otrevlig typ, usling, "skitstövel"

kränkt sårad, förolämpad

kräsen/t bortskämd, som inte tar emot vad som helst

krävande jobbigt, ansträngande, påfrestande

kröka sig, kröker svänga, böja sig

kröna, kröner sätta kronan på någon

kurage, -t mod, oräddhet

kvalificera sig, kvalificerar uppfylla kraven, vara lämplig

kvalificerad gissning ganska självklart, inte så mycket gissning

kvida, kvider jämra sig, gnälla

kvitta, det kvittar det spelar ingen roll, det gör detsamma

kvot, -en; -er skillnad, andel, resultatet vid division

kvävning, -en; -ar tillstånd då man inte får luft

kyffe, -t; -en usel bostad, ruckel

kypare, -n; pl. = servitör

källarmästare, -n; pl.= krögare, restaurangchef

kämpa ned, kämpar jobba med att få ned

kännas vid vilja veta av, erkänna

känneteckna vara typiskt för, prägla, utmärka

kännetecknande typisk/t, karakteristisk/t

känslomässig/t med starka känslor, emotionell

känslomättad/t full av känslor

kärna, -n; -or *här:* innersta delen, hjärta

kärring, -en; -ar kvinna (nedsättande)

kärv/t sträv, karg, allvarlig

kön, -et; pl.= sex

L

ladda upp, laddar samla energi, t ex ladda batterier

laddad/t *här:* känslig, dramatisk

laddning, -en; -ar spänning, "dynamit"

laistrygon, -en; er människoätande jättar som beskrivs i Odysséen

landsförvisning, -en; -ar ett straff som innebär att man måste lämna sitt land, expatriering

larva ut, larvar gå ut utan plan, lunka

last, -en; -er dålig vana,

lattemugg, -en; -ar mugg för kaffe latte

led, -en; -er en del av det hela

ledamot, -en; ledamöter medlem

legendarisk/t mytisk, berömd

lesbisk homosexuell kvinna

lida (lider,led,lidit) utstå, drabbas av

likartad liknande, snarlik

likasinnad likatänkande

likaväl som lika bra som

likgiltig/t betydelselös, oviktig

lindrigt lätt, lite, obetydligt

lindrigt sagt minst sagt, sagt utan överdrift

lingua franca ett språk som talas mellan människor med olika modersmål, t ex engelska, franska, spanska, arabiska, swahili

lit de parade en död person ligger på en bädd för att folk ska se och passera förbi
livlig/t full av liv, aktiv
ljuvlig/t underbar
lobbyverksamhet, -en; -er "korridorpolitik", påtryckningar
locka, lockar fresta, attrahera
lodis, -en; -ar luffare, vagabond
logik, -en riktigt tänkande
lokalsinne, -t; -n förmåga att hitta rätt
lortig/t smutsig
lovord (pluralis) beröm, god kritik, rosor
lucka, -n; -or hål, tomrum
lugg, -en; -ar hår som täcker pannan; drag i håret
lugga, luggar dra någon i håret
"lumpen" militärtjänstgöring
lura, lurar skoja, narra, föra bakom ljuset
luras bedra, dra vid näsan
luska ut, luskar försöka ta reda på, lista ut
lyda (lyder, lydde, lytt) göra som någon annan vill, följa order
lydig/t snäll, disciplinerad
lydnad, -en att lyda, att göra som andra säger att man ska göra
lystring ! hör upp! hör hit!
långfinger "visa finger"
långkok, -et; pl.= mat som kokar länge
långt-bort-i-tok på tokiga, felaktiga vägar
låta bli (låter, lät, låtit) undvika, avstå från, låta vara
låta sig, låter tillåta sig, gå med på
läckage, -t; pl.= läcka, något som försvinner, rinner ut
lägga beslag på (lägger, lade, lagt) ta ifrån någon annan, använda för egen del
lägga om (lägger,lade,lagt) ändra inriktning, byta
lägga sig i (lägger,lade,lagt) blanda sig i, ingripa
lägga tonvikt på betona
läggning, -en; -ar karaktär, natur, personlighet
lämning, -en; -ar att lämna
lär (hjälpverb) ska, torde, det lär vi nog aldrig få veta = det får vi nog aldrig veta
läsa av, läser tolka, förstå
lättjefullt slött, slappt
lättsinnig bekymmerslös, som tar för lätt på saker
lättuttråkad ha lätt att få tråkigt
läxa upp, läxar tillrättavisa, skälla på
löfte, -t; -n det man lovar, försäkran
löna sig, lönar vara en god idé, vara värt besväret
lönlös/t hopplös, meningslös, förgäves
lös utan grund, osäker

M

macho, -n manschauvinist, "mansgris"
management (från engelska) det som rör ett företags organisation, chefer på olika nivåer
maningsord, -et; pl.= uppmaning
manuell som sköts för hand
manus, -et; pl.= manuskript, text
markant kraftig, tydlig, påtaglig
markatta, -n; -or en sorts apa
maxim, -en; -er levnadsregel, motto, devis
maximera, maximerar göra så stor som möjligt
med glimten i ögat med humor
med jämna mellanrum återkommande
medelvärde, -et; -n genomsnitt, snitt, median
medge (-ger, -gav, -givit) tillåta, räcka till
medhavd som man har med sig
medtrafikant, -en; -er medpassagerare, som reser i t.ex. samma vagn
medveten avsiktlig, som var meningen
medveten om veta, förstå, ha klart för sig
melankolisk/t sorgsen, nedstämd, dyster
mental/t psykisk, själslig
mentalitet, -en;er karaktär, psyke
merparten majoriteten, de flesta
metodisk/t efter en bestämd ordning, systematiskt, ordnat, organiserat
mildhet, -en vänlighet, snällhet
mindervärdeskänsla, -n; -or känsla av att vara underlägsen eller mindre värd
mindervärdig underlägsen, mindre värd
minspel, -et; pl.= ansiktsuttryck, mimik
mirak/el, -let; len underverk, fantastisk händelse
missunna, missunnar vara avundsjuk, avundas, inte unna
missöde, -t; -n liten olyckshändelse
mista (mister, miste, mist) förlora
mogen/t *här:* vuxen, klok
monokron man gör en sak i taget, tiden är inplanerad och uppdelad
monotoni, -n enformighet, långtråkighet
moralkaka, -n; -or då någon talar om hur man ska uppföra sig

morgonrusning, -en; -ar tiden på morgonen då alla är på väg till jobbet
motionera, motionerar en riksdagsledamot lägger förslag till riksdagen
motiv, -et; pl.= ämne, idé, tanke, tema
motivation, -en lust, drivkraft, vilja
motsägelsefull med motsatser, med kontraster, mångtydig, inkonsekvent
motto, -t; -n ord att leva efter, devis
motvilligt mot sin vilja, ogärna
mulen/et molnig, mörk
mumsa, mumsar äta något gott **mungipa, -n; -or** läpparnas slut, munnens två slut
myndig som uppnått myndighetsålder (i Sverige 18 år)
mynta, myntar hitta på, forma
myt, -en; -er en omtalad "odödlig" historia eller person
mytomspunnen med myter kring sig, någon/något det finns myter kring
mån grad, omfattning, utsträckning
mångfald, -en; -er stort antal, stort utbud
mångsidig vara begåvad på många sätt, syssla med många saker
mått, -et; pl.= norm, enhet; t.ex. en deciliter
märkbar tydlig
märkbar/t tydlig, påtaglig
märklig/t konstigt, underligt
mäta (mäter, mätte, mätt) bestämma storlek genom att använda mått, beräkna
mättnad, -en; -er full, det behövs inte mer
möda, -n; -or hårt arbete, ansträngning
mödosam/t tung, svår, jobbig

N

nackdel, -en; -ar det som är dåligt, brist, minus
nasare, -n; pl.= försäljare som gick från gård till gård (gammaldags ord)
natta, nattar lägga barnet för natten (läsa saga o s v)
nattvard, -en; -er (kristet) bröd och vin är symboler för Jesus kött och blod, kommunion
nederlag, -et; en misslyckande, förlust
nedlåtande överlägsen, högdragen
neka, nekar säga nej
nerlortad/t perf part av lorta ner = smutsa ner
nesligt elakt
nia säga "ni" till någon
nicka, nickar böja på huvudet, gest som betyder "ja"
njuta (av) (njuter, njöt, njutit) glädja sig åt, känna lust
nonchalant likgiltig, ansvarslös, fräck, utan hänsyn
norm, -en; -er regel, mönster, modell
nutida modern, från vår egen tid
nyckfull med skiftande humör, lynnig, kapriciös
nymodighet, -en; -er något nytt, modernt
nyttotrafik, -en transporter som bussar, taxi, varutransporter m m
nåbar möjlig att nå, möjlig att få tag i
nåbar/t möjlig att nå, tillgänglig
närliggande som ligger nära, på kort avstånd
nässla, -n; -or grön, vild växt med blad som bränns
nätt litet
näve, -n; -ar hand
nöd, -en olycka, bekymmer
nödvändighet, -en omständighet, villkor, "ett måste"
nöja sig (med) (nöjer, nöjde, nöjt) vara nöjd/belåten med, inskränka sig till

O

oantastlig/t som inte kan kritiseras, felfri
oartig/t ofin/t
oavbrutet utan uppehåll, hela tiden
oavsett utan hänsyn till, oberoende av
oavsiktlig/t ofrivillig, oplanerad
obefintlig finns inte
obegriplig/t omöjlig/t att förstå
obehindrat utan hinder, utan svårighet, lätt
obekväm arbetstid kvälls- och nattjobb
obekväm/t pinsam, obehaglig
obeskrivligt enormt, omöjlig att beskriva
obetänksamt utan att tänka sig för
obotlig/t som inte går att bota, inte går att förändra
observatör, -en; -er iakttagare, åskådare
och du fördärvar pilten = blir barnet inte bra uppfostrat
odla, odlar få att växa
oeftergivenhet, -en; -er kompromisslöshet
oemotståndlig/t något man inte kan motstå, förtrollande, hypnotisk
oenig inte överens, med skilda åsikter
oerhört enormt, väldigt
ofantligt väldigt, mycket, enormt

ofrivillig/t mot sin vilja, påtvingad
oförrätt, -en; -er orättvisa
ohämmad utan komplex, lössläppt
ohövlig/t oartig
Oidipus hjälte i tragedi av Sofokles, som utan att veta vilka som var hans föräldrar, gifte sig med sin mor och dödade sin far
okontinental inte europeisk, inte världsvan
olustig/t trist, tråkig
olägenhet, -en; -er besvär, nackdel, belastning
olämplig opassande, mindre bra
ombildad omgjord, nyskapad
ombonad/t mysig, hemtrevlig
omdöme, -t; -n förstånd, vett, uppfattning
omedelbart direkt, genast
omedvetet mekaniskt, instinktivt, ovetande
omfamning, -en; -ar kram
omfatta, omfattar bestå av, innehålla
omfattande stor, omfångsrik, betydande
omfattning, -en; -ar grad, utsträckning
omgivning, -en; -ar miljön runt omkring, människor i närheten
omhänderta (-tar, -tog, -tagit) ta hand om, vårda
omkomma (-kommer, -kom, -kommit) förolyckas, dö i en olycka
omringad omgiven
omsorg, -en; -er omtanke, vård
omständighet, -en; -er förhållande, situation
omsvept svept i, med något omkring sig
omsvärmad populär, älskad
omtanke, -n; -ar hänsyn, omtänksamhet
omtänksam/t hänsynsfull, omsorgsfull **omvandlad** förvandlad, ombildad
onödig inte nödvändig, något man inte behöver
opinion, -en; -er folkets mening, allmän åsikt
opretentiös enkel, rättfram, anspråkslös
orak/el, -let; len spåman, spåkvinna, guru
orda om, ordar tala om
orimligt oacceptabelt, otroligt
ort, -en; -er plats, stad, by
osams oenig, ovän, i gräl
osannolik otrolig, otänkbar
osynlig/t som man inte kan se
otaliga så många att de inte går att räkna
otvivelaktig/t tydlig, klar
oundviklig omöjlig att undvika, nödvändig
oundvikligen ofrånkomligt, som inte går att undvika
outsagd som inte sagts, som ligger i luften
outtalad/t tyst, som finns men inte sägs
ovidkommande utan intresse, inte viktigt
ovilja, -n; -or motvilja, inte vilja
ovillkorligen absolut, nödvändigtvis
oåtkomlig som man inte kan komma åt, onåbar

P

pacifistisk fredsälskande, som jobbar för freden
pakethållare, -n; pl. = som håller fast paket bak på cykeln
Palamedes grekisk hjälte i trojanska kriget
paltsmet, -en; -er röra av mjöl och grisblod som ska bli palt
paparazzi journalister och fotografer som jagar sensationer
passion, -en; -er stark längtan, starkt intresse, stark kärlek
patio, -n en gård omgiven av bostadshus (i spansktalande länder)
PBU psykisk barn- och ungdomsvård
pejla, pejlar undersöka, känna sig för, testa
pendla, pendlar flytta mellan två platser
pensum, -et bestämd mängd att lära sig
perifer/t avlägsen, längre bort
perspektiv, -et synvinkel, hur man ser på saken
piffa upp, piffar snygga till, bättra på
piga, -or; na tjänsteflicka
pilsner, -n; pl.= öl
pinka, pinkar kissa
pittoresk/t charmig, idyllisk
plana ut, planar utjämnas, stanna på samma nivå
plikt, -en; -er skyldighet, något man måste göra
polykron man gör flera saker samtidigt, möten med andra människor är viktiga
pondus, -en respekt, inflytande, auktoritet
porlande brusande, sjudande, pärlande
Poseidon havsguden
potent kraftigt verkande, laddad
potentiell möjlig, tänkbar, latent
poängtera, poängterar betona, framhålla, markera
praktiskt taget nästan, så gott som
precision , -en exakthet, noggrannhet
primat, -en; -er människor och apor

primär första, avgörande
prioritera, prioriterar låta gå före, favorisera
privilegierad gynnad, någon som har förmåner
PRO pensionärernas riksorganisation
proposition, -en; -er regeringen lägger förslag till riksdagen
provisorisk/t tillfällig, som inte gäller länge
provocerad uppretad, upprörd
prutande, -t; -n begära rabatt på priset, försöka få billigare pris
prygla, pryglar slå, piska
pryl, -en; -ar sak
präglad (av) formad av, påverkad av, färgad av
pränt, sätta på pränt skriva ned, pränta:skriva
psalm, -en; -er sång som sjungs i kyrkan
pytt i panna smått skurna bitar av t.ex. potatis och kött, ofta rester
på drift driver utan kontroll, utan mål
på egen hand själv, utan hjälp
på luffen då man vandrar omkring som luffare /vagabond
på pin kiv på flit, för att reta någon
på resande fot på resa
på sikt i ett längre perspektiv, för framtiden
på sätt och vis i viss utsträckning, delvis
på tu man hand bara två, mellan fyra ögon
påbud,-et; pl.= order, regel
påfrestande jobbigt, ansträngande, svårt
påfrestning, -en; -ar press, ansträngning, stress
påfund, -et; pl. = påhitt, idé
pågå (-går, -gick, -gått) hålla på, vara, äga rum
påhittig kreativ, med många idéer
påminna, påminner likna
påminnelse, -n; -r varning, uppmaning
påpeka, påpekar framhålla, understryka, poängtera
påpälsad varmt klädd (med päls på sig)
påskina, påskiner låtsas, låta förstå
påstådd/tt så kallad, enligt vad som sägs
påtaglig/t tydlig, märkbar
påträngande besvärande, närgången, hänsynslös
påverka, påverkar inverka på, sätta sin spår på
påverkan (en) inflytande, influens
pärlemor,-n finns inuti musselskal

R

radikal/t *här:* **grundlig/t, så att det märks mycket**
raggsocka,-n; -or tjocka stickade strumpor
ragla, raglar vingla, gå ostadigt
rakryggad/t med rak rygg, principfast, ärlig
rang, -en ställning, klass, status
rasande mycket arg
rationalisera, rationaliserar förenkla, göra mer praktisk
rattfylleri, -et fylleri (berusning) vid ratten (bilkörning)
rattonykterhet, -en onykterhet, berusning vid bilkörning
reda ut (reder, redde, rett) få klarhet i
rederi, -et; -er båtbolag, båtföretag
redo beredd, färdig, villig
redogörelse, -n; -er beskrivning, berättelse
referera till, refererar citera, hänvisa till
reflektera, reflekterar tänka igenom, tänka efter
reflexmässig omedveten, som görs utan tanke bakom
refusera, refuserar säga nej till, avslå
regelbunden/t med jämna mellanrum, periodisk, punktlig
regional tillhöra ett mindre område
relation, -en; -er förhållande, kontakt
relativt ganska, tämligen, jämförelsevis
repa, repar *här:* plocka, riva av, dra av
resenär, -en; -er person som reser
resonemang, -et; pl.= tankegång, argumentation, diskussion
restriktiv/t sparsam, återhållsam
reta sig på, retar irritera sig på
revidera, reviderar omarbeta, förbättra, ändra
revolutionera, revolutionerar totalt förändra
rimlig/t passande, lagom, vettig
rimligen tänkbart, sannolikt
rimligtvis med rätta
rinna av (rinner, rann, runnit) försvinna
ris, -et; pl. = torra kvistar från träden
risbastu, -n; -r slag av ris, "slå ett barn"
riskabel/t farlig, riskfylld, osäker
ritual, -en; -er fast ordning, former, program
rodna, rodnar bli röd i ansiktet
rot, -en; rötter *här:* ursprung, familj, tillhörighet
rotad/t känna sig som hemma, acklimatiserad

rotvälska, -n obegripligt språk
rova, -n; -or en sorts rotfrukt
rovdjur, -et; pl.= predator, djur som äter andra djur
rullator, -n; -er hjälpmedel att gå med
rusa upp, rusar resa sig snabbt
rusa, rusar skynda iväg
rusdryck, -en; -er dryck som innehåller alkohol
rusning, -en; -ar den tid då de flesta människor kommer
rutin, -en; -er vana, fasta regler
rycka på axlarna inte bry sig om
rycka ut, rycker snabbt ge sig av, snabbt åka iväg
rymma, rymmer innehålla
rå för (rår, rådde, rått) vara ansvarig för, vara skyldig till
råda, råder gälla, finnas, vara i bruk
råg,-en sädesslag
råka ut för, råkar drabbas av, vara med om, bli föremål för
rättesnöre, -t; -n norm, något att rätta sig efter
rörande gripande, som berör

S

sak samma det spelar ingen roll
samband, -et; pl.= koppling, förbindelse
samförstånd, -et; pl. = förståelse för varandra, då man tänker lika
samklang, -en överensstämmelse, harmoni
sammanhang, -et; pl. = samband, koppling
samsas enas, komma överens, vara goda vänner
samspel, -et; pl.= samverkan, interaktion
samtala, samtalar konversera, tala, prata
samtliga alla, var och en
sanning, -en; -ar faktum, som det är i verkligheten
sannolikhet, -en; -er chans, möjlighet
sannolikt antagligen, förmodligen
satsning, -en; -ar ansträngning, insats, åtgärd
se till (ser, såg, sett) vaka över, vakta, kontrollera
sed, -en; -er tradition
sedlig/t moralisk, ärbar
seg/t *här:* trög, som inte fungerar så bra
segregering, -en; -ar uppdelning i grupper
sek/el, -let; -len århundrade, 100 år
sensation, -en, -er extra stark upplevelse, stor nyhet
sensuell/t sinnlig, erotisk, sexig
sikta in sig på, siktar inrikta sig på, ha som mål
simulator, -n; -er apparat som härmar en verklig situation
sinne, -t; -n själ, psyke, förnuft, förstånd
sinnessjuk/t psykiskt sjuk
sinsemellan mellan sig, inbördes, ömsesidigt
sitta av (sitter, satt, suttit) avtjäna fängelsestraff, sitta i fängelse
sjunga på sista versen hålla på att ta slut, hålla på att sluta
sjunka lågt (sjunker, sjönk, sjunkit) bli moraliskt dålig
själfull djup, rik på känsla
själsfrände, -n; -r någon som tänker som du, "med rätt kemi"
självbelåten nöjd med sig själv, egenkär
självklar/t uppenbart, behöver inte förklaras
självkritisk osäker, utan självförtroende
självmordsbenägen vara benägen att begå självmord
självplågeri, -t; -er tortyr av sig själv, straff mot sig själv
självständig/t som sköter sig själv, oberoende
skadeglad/glatt glad åt andras olycka, elak
skaffa, skaffar försöka få
skafferi, -t; -er (gammalt) skåp för mat i köket
skaka av sig, skakar bli av med, lämna bakom sig
skala, skalar (dialekt) springa
skalp, -en; -ar huvud
skara, -n; -or grupp, flock
skarv, -en; -ar övergång, föreningspunkt
skatta, skattar uppskatta, bedöma
skenhelighet , -en falskhet, hyckleri, hypokrisi
skevhet, -en; -er krokighet, felaktighet
skifta, skiftar byta
skiftande olika, växlande
skifte, -t; -n förändring
skikt, -et; pl. = klass, lager
skina upp (skiner, sken, skinit) lysa upp, bli glad
skinnstansare, -n; pl.= som skär till skinn, arbetar med läder
skjuta (skjuter, sköt, skjutit) *här:* flytta, flytta fram
skjuta upp (skjuter, sköt, skjutit) vänta med, dröja med
skola in, skolar lära sig under en tid, sakta anpassa sig
skoningslös/t utan pardon, hjärtlös, hård
skorem, -men; -mar band/snöre som man knyter skorna med
skryta (skryter, skröt, skrutit) briljera, överdriva, snobba med
skrytsam person som skryter, som berömmer sig själv
skräckscenario, -t; -er avskräckande bild, rysare
skröna, -n; -or historia med mycket fantasi

"skummis" en skum person, någon konstig som man inte kan lita på
skuren som man skurit med kniv, ristat med kniv
skvall/er, -ret; pl.= prat om andra människor, rykten, förtal
sky, -n; -ar himmel
sky, skyr undvika, vara rädd för
skyffla undan, skyfflar gömma, göra något snabbt och slarvigt
skylla på, skyller ge skulden, anklaga
skyltfönster/ -ret; pl.= affärens stora fönster där varorna visas
skymning, -en; -ar det börjar bli mörkt, kväll
skymt, -en; -ar glimt, snabb titt
skäl, -et; pl. = orsak, anledning
skälig/t rättvis, tillräcklig, lagom
skämta, skämtar skoja
skämtteckning, -en; -ar rolig teckning, karikatyr
skär rosa
skärgårdsdoktorn doktor i skärgården (populär TV-serie)
skärm, -en; -ar monitor, display
skärpa, -n betoning, fokus
skörd, -en; -ar plockning, insamling av det som odlats
sladd, -en; -ar få sladd med bilen, halka åt sidan, glida på sned
slag, -et; pl. = sort, typ
slank smal
slicka, slickar *här:*stryka håret slätt bakåt
slipa, slipar forma, fila
slippa (slipper, slapp, sluppit) inte behöva, inte vara tvungen
slita sig (sliter, slet, slitit) göra sig fri, komma loss
slump, -en tillfällighet, oplanerad händelse
slumpartat som i ett lotteri, av en tillfällighet, av en slump
slumra till, slumrar somna en kort stund
sluta (sluter, slöt, slutit) stänger (*här:* blundar)
slutsats, -en; -er resultat, konklusion
slå (slår, slog, slagit) *här:* plötsligt förstå, plötsligt inse, frappera
slå armarna om (slår, slog, slagit) krama
slå ett slag för (slår, slog, slagit) propagera, rekommendera
slå sig ner (slår, slog, slagit) sätta sig
slå upp (ord) (slår,slog,slagit) söka ord i ordbok
slå ut knocka, besegra
släppa till, släpper lämna från sig, erbjuda
smartphone, -en; -er modern typ av pekskärmsmobil, exempelvis Iphone.
smidig/t mjuk, följsam
smita (smiter, smet, smitit) smyga iväg, rymma, försöka slippa
smula sönder, smular krossa, slå i småbitar
smycka, smyckar pryda, dekorera
smyga (smyger, smög, smugit) gå tyst
smyga ner (smyger, smög, smugit) lägga ned så att ingen ser
smått lite, nästan
smärtsam svår, sorglig
snarare mer, egentligen, bättre sagt
snarlik/t som påminner om, nästan samma
snatta, snattar stjäla något litet i en affär
snedvrida, (vrider, vred, vridit) ändra till det sämre, feltolka
snitt, -et; pl.= genomsnitt, medeltal
snubbla, snubblar fastna med foten, stappla
snutt, -en; -ar liten bit
snäsa,-n; snäsor rätta någon argt eller svara argt
snäv knapp, för liten
socken, -nen, -nar (gammalt ord) ungefär kommun
sockenstuga, -n; -or (gammalt) kommunalhus
solidaritet, -en sammanhållning, kamratskap, lojalitet
solitär, -en; er någon ensam
som på nåd utan att kunna bestämma själv, genom tillstånd av
som sig bör som det ska vara, naturligtvis
som upplagt för som om det var förberett, som om det var planerat att bli
sorgset ledset, med sorg
spalt, -en; -er kolumn i tidning, tidningssida
spana in, spanar titta på, observera
spankulera, spankulerar gå, gå omkring
spar på riset = om du inte slår
spekulera (i), spekulerar fundera över, fantisera kring, försöka räkna ut
spela ut sin roll, spelar inte längre vara viktigt
spinkig/t mager, smal
spinna (spinner, spann, spunnit) skapa, fantisera
splittra, splittrar dela, skilja åt
spontan naturlig, impulsiv, direkt
spricka, -n, -or *här:* mycket liten skillnad
spricka, spricker misslyckas, gå sönder

sprida (sprider, spred, spritt) sända ut, överföra, breda ut, vinna mark, vinna terräng
sprida sig (sprider,spred, spritt/spridit) öka, smitta av sig, bre ut sig, cirkulera
springvikariat, -et; pl = som ersätter olika personer olika dagar
spådom, -en; -ar förutsägelse, framtidsvision
spåra, spårar leta upp, lokalisera
spårlöst utan spår, utan att lämna något kvar
spärra, spärrar blockera, stoppa
spärrtid, -en; -er tiden då körkortet är indraget, inte gäller
stapla,staplar lägga en ovanpå den andra, lägga på hög
stapplande osäker, hackig
statisk/t stabil, orörlig
stenrik enormt rik
stenålder, -n historisk tid, ca 13 000 år sedan
sticka upp (sticker, stack, stuckit) opponera sig, föra fram en egen åsikt
sticka, stickar tillverka av garn
stickprov, -et; pl. = slumpmässigt urval, statistiskt urval
stifta (lagar), stiftar bilda, göra
stiftelse, -n; -r fond, institution
stilla, stillar lugna, sakta ned, dämpa
stimm, -et buller, oväsen
stimulans, -en; -er inspiration, motivation, uppmuntran
stirra, stirrar titta intensivt och tomt framför sig, titta utan att blinka
stjälpa, stjälper välta omkull, förstöra
storvulen/t storslagen, grandios
strandsatt övergiven, utan returresa
strid, -en; -er krig
strida (strider, stred, stridit) kämpa, kriga
strimma, -n; -or linje, streck
strosa, strosar promenera, ströva omkring
strumpfota utan skor, med bara strumpor på
strunta i, struntar inte bry sig om, inte fråga efter, inte göra, ignorera
stryk, -et aga, slag
sträcka sig, sträcker räcker, når
sträcka, sträcker *här:* omfatta, räcka
strävande, -t; -n arbete, syfte
strömhopp, -et; pl.= den ena hoppar direkt efter den andra, i en ström
strömning, -en; -ar lära, ideologi
stuka foten, stukar, skada foten, vricka foten
stundande kommande, som snart inträffar
stundtals ibland, periodvis
stupa, stupar dö i krig
styrka, styrker stödja, bekräfta
stå för (står, stod, stått) betyda, försvara, ansvara för
stå i samklang med gå bra ihop med, harmoniera
stå ut (står, stod, stått) orka med, härda ut
stå ut med (står, stod, stått) klara av, orka med
ståndpunkt, -en; -er åsikt, uppfattning
stånka, stånkar flåsa, pusta, ge ifrån sig ljud, stöna
ståtlig storslagen, praktfull, imponerande
ställa till det skapa oreda, komplicera
ställa upp (på) deltaga i, följa, vara lojal
stämma, stämmer vara rätt, vara korrekt
stämning, -en; -ar atmosfär, anda, tonläge
ständig oavbruten, ihållande
ständig/t alltid, konstant, återkommande
stöddig överlägsen, självsäker, kaxig
stöna, stönar sucka tungt och ljudligt, stånka
stöta på (stöter, stötte, stött) möta, finna, upptäcka
stöta till (stöter, stötte, stött) knuffa till
stöta ut , stöter avvisa, visa bort
stötta, stöttar stödja, ge sitt stöd åt
succé, -n; -er framgång, bästsäljare
sudda ut radera, försvinna
suicidrisk, -en; -er risk för självmord
sund/t förnuftig, klok, riktig
surrogat, -et; -en ersättning, i stället för något
svaja, svajar gunga, svänga
svansviftning, -en; -ar *här:* glad hälsning
svenne, -en, -ar slang för svensk, "Svensson"
svennefiera, svennifierar bli "svenne"
svepa in (i), sveper linda in, omge
svepa, sveper dricka ur snabbt
svetsa två metalldelar blir till ett genom att upphettas och pressas ihop
svetslåga, -n; -or eldslåga som används vid svetsning
svetsmask, -en; -er ansiktsskydd vid svetsning
svidande kännbar
svikare, -n; pl.= någon som sviker, en illojal, opålitlig person
sväng, -en; -ar kurva, vridning

svänga sig, svänger ljuga, försöka bortförklara
syna, synar granska, undersöka
synbarligen till synes, såvitt man kunde se
syndabock,-en; -ar offer för mobbning, hackkyckling
synnerligen ovanligt, ytterst
synsätt, -et; pl.= sätt att se, inställning, attityd
sysselsatt verksam, upptagen, i arbete
så här dags vid den här tiden på dagen
så småningom så sakta, efter hand, gradvis
sågspån små träbitar som blir över när man sågar
såld *här:* förlorad, inte veta hur man ska göra
således alltså, följaktligen
sånär som på med undantag av, förutom
sårande förolämpande, som skadar
såvida om, ifall, förutsatt att
säga rent ut (säger, sa, sagt) säga vad man menar
sällsam ovanlig, fantastisk
sällsynt ovanlig, enstaka
särart originalitet, personlig prägel
säregen ovanlig, underlig
särskild/t speciell, extra
säsongsarbete, -t; -n under en del av året, t.ex. bara under sommaren
säte, -t; -n sittplats i bil, buss, tåg, tunnelbana
sätta sig på skolbänken studera
sönderriven/t perfekt particip av riva sönder

T

ta för sig, (tar, tog, tagit) servera sig själv, förse sig
ta för vana att göra något (tar, tog, tagit) bruka göra något, vara van att göra något
ta hand om (tar, tog, tagit) sköta, vårda
ta hänsyn till respektera, bry sig om
ta illa upp bli förargad, ogilla, bli sårad
ta in bo, söka rum på hotell, här i privatrum
ta initiativ till inleda, börja, ta första steget
ta miste (tar, tog, tagit) ta fel, missta sig
ta sig an (tar, tog, tagit) ta hand om, hjälpa
ta täten (tar, tog, tagit) gå före, visa vägen, ta ledning
ta ur bruk (tar,tog,tagit) sluta använda
tabu, -t; -n förbud, något som inte får göras eller sägas
talesätt, -et; pl.= ordspråk
tanklös/t som inte tänker så långt
tappa andan, tappar sluta andas, här = bli väldigt förtjust
tappa mark, tappar minska, förlora inflytande
tarvlig/t elak, nedrig
taskig/t elak, dålig, nedrig
tassa, tassar gå tyst, smyga
te sig (ter, tedde, tett) tyckas, verka, förefalla
telegram, -met; pl.= telegrafiskt meddelande
telning, -en; -ar barn
tendens, -en; -er inriktning, utveckling, benägenhet
tendera, tenderar visa tecken på, luta åt, närma sig
terräng, -en; -er område, landskap
tiga (tiger, teg, tigit) vara tyst, säga ingenting
tigga, tigger be om, bönfalla
till varje pris absolut, med alla medel
tillbakadragen blyg, timid, reserverad
tillbringa, tillbringar vara, vistas
tillfreds nöjd
tillfälle, -t; -n situation, tillfällighet, stund, tid
tillförlitlig pålitlig, säker
tillgiven/t kärleksfull, lojal
tillgjord/t spelad, onaturlig
tillgodosedd/tt uppfyllt, tillfredsställt
tillgång, -en; -ar möjlighet att använda
tillgänglig/t lätt att nå, till hands, som finns att få
tillräcklig/t stor nog, som räcker, lagom
tillskott, -et; pl.= bidrag, förstärkning
tillstånd, -et; pl.= läge, förhållande, situation
tillta (-tar, -tog, -tagit) öka
tilltala, tilltalar tycka om något
tilltro, -n förtroende
tillvaro, -n sätt att leva, liv
tillåta (-låter, -lät, -låtit) *här:* ge möjlighet till
tillägg, -et; -en något extra
tillägna sig, tillägnar lära sig, ta till sig
tindrande glittrande, strålande
ting, -et; pl.= sak
titt och tätt ofta
tjat, -et upprepning, gnat
tjata, tjatar upprepa samma sak hela tiden, gnata
tjoa, tjoar ropa
tjusning, -en charm, fascination, dragningskraft
tjuta, tjuter skrika, vråla
tjuvläsa, läser läsa i smyg, läsa andras brev osv.
tjära, -n svart, tjock, flytande produkt; kan användas till impregnering

tolerans, -en överseende, förståelse
torde bör, lär
torftig/t enkel, otillräcklig, innehållslös
trakt, -en; -er området i närheten
trampa, trampar *här:* gå
trend, -en; -er prognos, riktning
treva, trevar söka sig fram, famla
trippa, trippar gå lätt på höga klackar
tronen kungamakten
tronföljare, -n; pl. = den person som ska bli kung/drottning
trotsig som vägrar finna sig i, motsträvig, rebellisk
trycka ner, trycker kuva, behandla nedlåtande
trångbodd ha det trångt, ha liten plats
träda tillbaka, (träder, trädde, trätt) gå tillbaka, backa
träflis, -en små bitar av trä som blir kvar efter t.ex. hyvling
träget flitigt, ihärdigt, utan att tröttna
tränga sig före, tränger gå före andra, bana väg, forcera
trängas ut att inte få plats, hamna i bakgrunden, försvinna
trängsel, -n när det är trångt, människor trängs
tröskel, -n; -ar dörrtröskel, kant vid ingången till ett rum
tröskel, -n; trösklar dörrtröskel, kant
tu två
tukt, -en hård uppfostran
tummelplats, -en; -er plats för diskussioner, arena
tungomål, -et; pl.= språk, dialekt
tupplur,-en; -ar kortare sömn, siesta
turas om växla, byta av varandra, alternera
turbulent med hårda strömmar, som upprör
turistfälla, -n; -or som "fångar" turister, som utnyttjar turister
tvekan (en) tvivel, obeslutsamhet
tveksam/t osäker, ambivalent
tvist, -en; -er konflikt, oenighet, bråk
tvåa, -n; -or tvårumslägenhet
tvång, -et; pl.= krav, något man är tvungen att göra
tvärbromsa, bromsar tvärstanna, bromsa plötsligt
tvärtemot i motsats till, tvärtom
tvärtom motsatt, det motsatta, motsatsen
tyda på (tyder, tydde, tytt) visa tecken på, se ut som, indikera
tyna bort, tynar bli svagare och svagare, avta
tålig hållbar, robust
tålmodigt med mycket tålamod, utan att ge upp
täckande riktig, överensstämmande, som täcker
täckjacka, -n; -or vinterjacka
tämligen ganska, relativt, rätt så
tänja, tänjer dra ut, göra större (*här:*) gå över hastighetsgränsen
tänka om, tänker ändra sig, ändra uppfattning
tät intensiv, upprepad
tätt nära, alldeles intill

U

umgås (-gås, -gicks, -gåtts) träffas, vara gäst hos
umgänge, -t; -n sällskap, samvaro
undantag, -et; pl. = ovanlighet, specialfall, som inte följer regeln
underhållande roande, kul
underlag, -et; pl.= grund, utgångspunkt
underläge, -t; -n sämre läge än andra
underlägsen/t sämre, mindre värd
underlätta, underlättar förenkla, göra lättare
understryka (-stryker, -strök, -strukit) betona, markera, poängtera
undertrycka, undertrycker hindra, krossa, trycka ned
undervärdera, undervärderar underskatta, ta för lätt på
undgå (-går, -gick, -gått) klara sig från, slippa undan
undvika (-viker, -vek, -vikit) avstå från, slippa
undvikande slingrande, försök att komma undan
unik sällsynt, ovanlig
UNT Uppsala Nya Tidning
uppbrott, -et; pl.= flytt, avresa
uppdrag, -et; pl.= projekt, uppgift
uppehålla sig vid (-håller, -höll, -hållit) fästa sig vid, dröja kvar vid, syssla med
uppehälle, -t; -n försörjning
uppenbarligen tydligen, helt klart
uppenbart tydligt, självklart
uppfatta, uppfattar förstå, tolka, fatta
uppfattning, -en; -ar åsikt, inställning, tanke
uppfinning, -en; -ar påhitt, nyskapelse, innovation
uppfordrande befallande
uppfälld/t perfekt particip av fälla upp, som står så att båda sidor syns
uppföljning, -en; -ar efterbehandling, kontroll
uppföljningstid, -en; -er tid för efterbehandling, kontroll
uppförande, -t; -n beteende

uppge (-ger, -gav,-gett) meddela, berätta, tala om
uppgiven/t förtvivlad, kraftlös, resignerad; som meddelats
uppgörelse, -n; -r gräl, konfrontation, meningsbyte
upphöjd hög, överlägsen
uppkomst, -en början, tillkomst
upplaga, -n; -or tryckning, utgåva
uppleva, upplever (*här:*) tycka, anse, uppfatta
upplevelse, -n; -r händelse, erfarenhet
upplyft perfekt particip av lyfta upp
upplösning, -en; -ar slut, lösning
upplöst splittrad, skild
uppmana, uppmanar råda, övertala
uppmuntra, uppmuntrar ge sitt stöd åt
uppmärksamma, uppmärksammar lägga märke till, observera
uppnå (-når, -nådde, -nått) nå, komma fram till
upprepa, upprepar repetera, säga efter
uppriktig/t ärlig, rak, naturlig
uppror, -et; pl. = göra uppror = protestera, försöka ändra
upprätta, upprättar skapa, starta
uppröra, upprör reta upp, förarga
upprörd uppretad, chockerad, orolig, ledsen
upprördhet, -en; -er ilska, chock
uppskatta, uppskattar tycka om; beräkna, mäta
uppsluka, uppslukar fånga, absorbera, fördjupa
uppsluppen/t glad, livlig, munter
uppstickare, -n; pl.= någon som sticker ut, skiljer sig från de andra genom radikala grepp
uppstå (-står, -stod, -stått) börja, komma till, födas
uppsättning, -en; -ar *här:* par
upptäcka, upptäcker lägga märke till, utforska, få reda på
urfader, -n; -fäder grundare, släktens förste man
ursprunglig/t först, tidigast, från början
urval, et; -en val, sortering
uråldrig/t väldigt gammal
usel mycket dålig
utagerad avslutad
utan vidare direkt, rakt på sak
utbytbar möjlig att byta ut
utebli (-blir, blev, blivit) inte bli av, inte hända
utebliven som inte händer, inte sägs
uteslutande bara, endast
utförlig/t grundligt, med många detaljer
utgå ifrån (-går, -gick, -gått) vänta sig, basera på
utgång, -en; -ar resultat
utgångspunkt, -en; -er startpunkt, grund, början
utgöra (-gör, -gjorde, -gjort) vara, innebära, bilda
utkant, -en; -er ytterområde, inte centrum
utled utledsen, trött
utlägg, -et; pl.= utgift, betalning
utmana, utmanar pröva, testa, bjuda till strid
utmaning, -en; -ar svår uppgift, lockande uppgift
utmaning, -en; -ar krigsförklaring, provokation
utmärka sig, utmärke r vara känd för
utmärkande typisk
utmärkelse, -n; -r pris, belöning
utmärkt *här:* markerad
utnyttja, utnyttjar dra nytta av, ta till vara
utpräglad/t tydlig, typisk
utreda, utreder förklara, kartlägga
utrotning, -en; -ar förintning, utplåning, slut
utrotningshotad som riskerar att försvinna
utrusta, utrustar förse med
utrustad (med) försedd med
utrymme, -t; -n plats, rum, lokal
utsatt öppen
utsatt (perfekt particip av sätta ut) placerad
utse (-ser, -såg, -sett) välja, utnämna
utsliten utarbetad, slut
utspela sig, utspelar hända, äga rum
utspädning, -en; -ar förtunning, uppblandning
utstråla, utstrålar sända ut
utsträckning, -en; -ar grad, omfattning
utsträckt stort, omfattande, långt
utstött utkastad i världen, utestängd från normalt liv
utsätta (-sätter, satte, satt) ådra sig, drabbas, genomgå
utsätta för (-sätter, -satte, -satt) riskera att drabbas, drabbas av
utsätta sig (för) (-sätter, -satte, -satt) riskera, bli centrum för
uttalande, -t; -n kommentar, yttrande
uttryck för tecken på, bevis på
uttryck, -et; pl. = tecken på något; talesätt, fras, ord
uttrycka, uttrycker säga, formulera
uttråkad ointresserad, blasé
uttänjt (av) av *tänja ut*; göra större

utveckla, utvecklar förbättra, öka
utvecklad/t avancerad, mer utarbetad

V

vaksam/t på sin vakt, observant, misstänksam
vakta sin tunga, vaktar att inte säga något olämpligt
vakta sina ord, vaktar välja noga sina ord
val, et; pl. = alterativ (verb: välja)
vanära, -n; förnedring, förödmjukelse, kränkning
vara bekant känna någon, umgås med någon
vara främmande för avvisande, ogillande
vara fäst vid tycka om
vara föremål för vår fantasi vara den som alla fantiserar kring
vara i knipa ha problem
vara i stånd att förmå, kunna
vara medveten om förstå, känna till
vara pigg på tycka om, gärna vilja
vara, varar pågå, hålla på, bestå
varv, -et; pl.= där man bygger båtar
vattnig/t tunn, utspädd, färglös
vedertagen/t vanlig, accepterad
vedhuggning, -en; -ar att hugga ved (dela upp en stor bit trä till mindre)
vegetation, -en; -er växtliv, det som växer
verbal ha lätt för att uttrycka sig med ord
veritabel/t verklig, fullständig
verk, -et; pl.= skrift, bok, konstverk
verksamhet, -en; -er aktivitet
vett och etikett regler för hur man umgås med andra
vett, -et förstånd, omdöme, klokhet
vid det laget vid den tiden
vidd, -en; -er land, yta
vidga, vidgar göra större, expandera
vidrig/t otäck, avskyvärd
vidsträckt stort, utsträckt, öppet
vidsynthet, -en förståelse, tolerans, utan fördomar
viga, viger förena i äktenskap
vigsel, -n; -lar giftermål, ceremoni då man gifter sig
vikariat, -et; pl. = jobb för kort tid, i stället för någon annan
viljeyttring, -en; -ar uttryck för vilja
vilsen osäker, bortkommen
vimm/el, -let; pl.= en stor mängd människor, trängsel, virrvarr
vingla, vinglar gå/åka ostadigt
vinna mark (vinner,vann,vunnit) gå framåt, öka, göra framsteg
virka, virkar tillverka av garn
vis, -et; pl. = sätt
vishet, -en klokhet, förnuft
visp, -en; -ar verktyg för att röra om, slå till skum
vistas vara, befinna sig
visuell/t det man ser
vits, -en; -ar mening, poäng
vitt *här:* mycket
vore (gammal verbform) skulle vara
vrede, -n ilska, ursinne
vredesutbrott, -et; pl. = utbrott av ilska
vrida om (vrider,vred,vridit) röra runt, förändra
vriden/t bakvänd, i annan ordning
vråla, vrålar skrika högt
vränga ut och in vända helt och hållet
vränga, vränger vrida, vända ut och in på, vända bakfram
vurmare, -n; pl.= någon som vurmar för (är tokig i, svärmar för) vapen
våghalsig/t djärv, oförsiktig, riskabel
vålla, vållar orsaka
vånda, -n; -or kval, ångest
vårda, vårdar sköta, ta hand om
vårdnad, -en; -er tillsyn, omsorg
väcka intresse, väcker bli intresserad
vädja till, vädjar försöka påverka
väglag, -et förhållandet på vägen, t.ex. is, snö, torr mark
välfärd, -en social trygghet, hög levnadsstandard
välta, välter göra så att något ramlar
välvilja, -n; -or vänlighet
vänja (vänjer, vande, vant) bli van, finna sig i
vänligare stämd snällare
vänslas smekas, kela
värdering, -en; -ar åsikt, norm, uppfattning
värdesätta (-sätter, -satte, -satt) uppskatta, prisa
värja sig, värjer försvara sig, hålla stånd mot
världsovan ovan att umgås i främmande miljöer
väsa, väser fräsa, viska
väsen (ett) pl.= karaktär, sätt att vara, personlighet, sinne
väva in, väver (väva = tillverka tyg) blanda med
växelvis växla mellan, i skift
växla, växlar byta, variera
vörda, vördar respektera, sätta högt

ylleolle, -n; -ar polotröja (olle) av ull

ynka enda, obetydlig, enstaka
ynklig obetydlig, liten
ypperlig utmärkt, förträfflig
yra, -n vild framfart, glädje
ytlig/t utan djup
ytterligare ett till, ett extra
ytterlighet, -en; -er överdrift, extrem gräns
ytterst synnerligen, oerhört, extremt
yttrande, -t; -n uttalande, replik
yvig/t överlastad, som når överallt utan kontroll

Å

å,-n; -ar mycket liten flod
åbäke, -t; -n klumpigt föremål, oformlighet
åka fast, åker bli upptäckt, bli tagen av polisen
åka snålskjuts (en snålskjuts) dra nytta av, utnyttja, få något på köpet (gratis)
åklagare, -n; pl.= person som tar brottet till domstol
ångerköpt ångra sig
ångest, -en ängslan, oro, själanöd
åskådning, -en; -ar sätt att se, syn på saken
åstadkomma (-kommer, -kom, -kommit) utföra, göra, skapa
återfall, -et; pl.= samma sjukdom eller annat kommer tillbaka
återfallsbenägen någon som ofta får återfall
återfallsfrekvens, -en; -er mängden av återfall (upprepning) av t.ex. rattfylleri
återhållen/t reserverad, dämpad
återstå, (-står, -stod, -stått) finnas kvar
åtgärd, -en; -er ingripande, handling, insats
åtrådd eftertraktad, något alla vill ha

Ä

äga rum, äger hända, ske
ägna sig åt, ägnar syssla med, hålla på med
älta, ältar upprepa, prata om igen och igen
än det ena än det andra ibland det ena, ibland det andra
ändamål, et; -en syfte, avsikt
ängslan (en) oro, rädsla, fruktan

Ö

öde, -t; -n slump, predestination, fortuna
ödesmättad avgörande, kritisk
ödmjuk/t blygsam, respektfull, anspråkslös
ögonblick, -et, pl. = liten stund, moment
öknamn, -et; pl.= elakt och nedsättande namn
ömsa, ömsar byta
ömsesidig/t från båda sidor, gemensam
ömsesidighet, -en som kommer från båda sidor
ömtålig/t känslig, sårbar
önskvärd/t välkommen
överanstränga sig (överanstränger) arbeta för mycket, stressa
överblicka, överblickar förstå, se allt
överdriva (-driver, -drev, -drivit) gå för långt, ta till för mycket
överdådig/t överdriven/t
överfalla (-faller, -föll, -fallit) attackera, anfalla
övergiven/t lämnad ensam
övergripande allmän, generell
övergå till (-går, -gick, -gått) sluta med något och börja med något nytt
överhet, -en; -er de som har makt, myndighet
överhuvudtaget i sort sett, allmänt sett; alls
överlag i allmänhet, genomgående
överläge, -t; -n starkare ställning, övertag
övermått, -et överskott, mer än nog
överseende, -t förståelse, tolerans
övertygad säker, inte tvivla
övervakad/t kontrollerad
överväga, överväger fundera på, väga för och emot

Textkällor

Vi har på alla sätt försökt få listan över upphovsrättsinnehavare så komplett och korrekt som möjligt. Kompletteringar mottages tacksamt. Ett varmt tack till följande upphovsrättsinnehavare som gett oss tillstånd att använda deras material:

s. 50 Bosse Sandström, Aftonbladet

s. 59 Theodor Kallifatides, ur Den dubbla längtan 1995

s. 60 Eliza Kajanus, Språktidningen, december 2010

s. 69 Roger E. Axtell, ur Talande gester, Wahlströms 1999

s. 71 Ulrika Naezer, Skolvärlden 1996: 5

s. 72 Ulrika Naezer, Uppsala Nya Tidning 1997-09-02

s. 75 Helena Johansson, Uppsala Nya Tidning 2005-09-18

s. 86 Jonas Karlsson, ur Den perfekte vännen, Wahlström & Widstrand 2009

s. 110 Gillis Herlitz, ur Svenskar 1991

s. 118 Pia Nordström, Expressen

s. 132 Theodor Kallifatides, ur Den dubbla längtan 1995

s. 142 Dorotea Bromberg, Dagens Nyheter

s. 143 God morgon världen, Sveriges Radio

s. 150 Fredrik Lindström, Sommar, Sveriges Radio

s. 179 Christina Sedwall, Uppsala Nya Tidning

s. 189 Johan Taubert, Aftonbladet 2003-11-10

s. 190 Tendens, Sveriges Radio

s. 198 Tendens, Sveriges Radio

s. 206 Anita Björkqvist, Vi 2002: 6

s. 217 Thomas Lerner, Dagens Nyheter 2012-01-25

s. 221 Joanna Rose, Forskning och framsteg 2010: 8

s. 238 Annika Sohlander, Aftonbladet 2001-08-16

s. 240 Lotta Frithiof, Uppsala Nya Tidning 2005-10-05

s. 247 Hanne Kjöller, Dagens Nyheter 2002-12-14

s. 260 Susanne Rondiner, 10-timmen, Sveriges Radio 1993-02-15